

**TÉZY PREDMETOVEJ SÚŤAŽE
O DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE
(1938-1945)**

Autor

(Vložte meno autora)

„Začiatkom a koncom našej didaktiky
nech je hľadať a nachádzať spôsob,
podľa ktorého by učitelia menej učili,
ale žiaci sa viac naučili, aby bolo v školách
menej zhonu, nechuti a márnej práce, no viac
voľného času, potešenia a zaručeného úspechu“.

J.A.Komenský

Obsah

ZÁMER

1. ČASŤ I: Obdobie predchádzajúce II. svetovej vojne

2. KAPITOLA 1. Následky po skončení I. svetovej vojny pre

Európu4

KAPITOLA 2 Nástup fašizmu

v Taliansku7

KAPITOLA 3 Nemecko na ceste k Tretej

ríši9

KAPITOLA 4 Rozbitie Česko—

Slovenska12

ČASŤ II: Slovenský štát v rokoch 1938-1945

KAPITOLA 1 Mala to byť len poriadková

služba15

KAPITOLA 2 Slovenská republika (1939-

1945).....17

KAPITOLA 3 Slovenská

armáda21

KAPITOLA 4

Arizácia24

ČASŤ III. druhá svetová vojna

KAPITOLA 1 Vypuknutie druhej svetovej

vojny27

KAPITOLA 2 Dôležité medzníky

a udalosti37

KAPITOLA 3 Podiel ZSSR na víťazstve nad

fašizmom46

KAPITOLA 4 Čs. vojaci v druhej svetovej

vojne48

KAPITOLA 5 Oslobodzovacie operácie

Slovenska52

KAPITOLA 6

Holokaust53

KAPITOLA 7 Koncentračné

tábory54

KAPITOLA 8 Zmluvy

a konferencie58

KAPITOLA 9

Potrestaní61

KAPITOLA 10 Osobnosti druhej svetovej

vojny.....63

ČASŤ IV. Slovenské národné povstanie

KAPITOLA

1

Povstania69

Vývoj

KAPITOLA	2	Ozbrojené	zložky
Povstania		72	
KAPITOLA	3	Dôležité	úseky
bojov		75	
KAPITOLA	4		Brutálna
pomsta		78	
KAPITOLA	5	Nie	len
Slováci.....		83	

ČASŤ V. Odboj v regióne

KAPITOLA	1	Partizánske	brigády	operujúce	v regióne	a ich
velitelia						89

KAPITOLA	2	Civilný	odboj	v regióne,	kde	a ako	sa
prejavoval							93

KAPITOLA	3	Pamätné	miesta	bojov	v
regióne					97

KAPITOLA	4	Operácie	a	vojská,	ktoré	oslobodzovali
región						98

KAPITOLA	5	Pamätníky	regiónu	na	obdobie	druhej	svetovej
vojny.....							101

KAPITOLA	6	Významné	osobnosti	regiónu	z	obdobia	druhej
vojny							107

POJMY							
.....							109

EPILÓG							
.....							110

KODOVÉ							MENÁ
OPERÁCIÍ							114

POUŽITÁ	LITERATÚRA	A	PUBLIKOVANÉ
DOKUMENTY.....			121

3. Úvod

Všetci máme svoju minulosť, svoje dejiny, ktoré nie sú len predmetom skúmania, ale aj živou súčasťou prítomnosti. My, Slováci, žiaľ často zabúdame na konštatovanie, ktoré hovorí, že národ, ktorý nemá svoje dejiny, nemá ani svoju budúcnosť. Pohľad do budúcnosti nie je možný bez uvedomenia si prvej zo základných ľudských otázok, teda "odkiaľ prichádzame". Až potom nasleduje odpoveď na otázky "kto vlastne sme" a "kam

kráame?". Poznať svoju históriu znamená poznať svoje víťazstvá rovnako ako prehry, poučiť sa z jedných aj druhých a určiť si ďalšie smerovanie. Je preto záslužnou prácou hovoriť o našej histórii najmä s mladými ľuďmi. Sú nielen prístupní informáciám, ale symbolicky povedané, budú nositeľmi našich minulých i dnešných vedomostí a skúsenosti do budúcnosti. Pripomínať si našu odbojovú históriu je pre mňa úplne automatické.

A nielen o tom, že národ, ktorý nepozná svoju minulosť, nebude mať ani budúcnosť. Navštívil som partnerské mestá v Rakúsku, Maďarsku, Česku, Poľsku, Francúzku i v Taliansku a viem, že u nich sa vlastný domáci odboj v prvej aj v druhej svetovej vojny pripomína na oveľa vyššej úrovni a intenzívnejšie ako u nás. Mrzí ma nie nezaujím našej mladej generácie, ale aj nezaujím niektorých starostov a primátorov v našom Slovensku. Nevedomosť našich detí o vlastných dejinách leží aj na zodpovednosti učiteľov. Je to neuveriteľné a poznám to aj z vlastnej skúsenosti, že slovenskí študenti robia diplomové, ročníkové práce zo svetových dejín, z Rakúsko-Uhorska a zo všetkého možného a pritom nerobia slovenské dejiny.

Druhá svetová vojna i Slovenské národné povstanie, účasť našich občanov v nich, ich postoje, osudy a príbehy by mali byť živou súčasťou našej prítomnosti, už i preto, aby sa podobné tragédie už nikdy nezopakovali. Verím, že aj táto publikácia napomôže väčšiemu záujmu o našu modernú históriu a bude inšpiráciou aj pre ďalších mladých ľudí v ich záujme vedieť a poznať viac o minulosti nášho národa, a tým aj viac vedieť o sebe samom.

Každoročne si pripomínáme výročie ukončenia druhej svetovej vojny v Európe víťazstvom spojencov nad fašizmom, víťazstvom ideálov demokracie a oslobodenia našej vlasti od okupantov a ich domácich prisluhovačov.

Na tomto víťazstve sa podieľali aj občania Slovenska, ktorí bojovali so zbraňou v ruke v radoch protifašistickej koalície, v čs. vojsku v zahraničí alebo v Slovenskom národnom povstaní, prípadne ako odbojár v niektorých európskych štátoch. Preto sa s hrdosťou môžeme zaradiť medzi národy, ktoré sa zaslúžili o porážku nacistického Nemecka a fašizmu v Európe.

Tematika kolaborácie vo výučbe dejepisu predstavuje vážny didaktický problém z hľadiska obsahu učiva (otázka faktografie), ale najmä z etického hľadiska. *dejiny majú učiť premýšľať o dobre a zle* (teda etické ciele), *dejiny majú viesť k vytváraniu kritického stanoviska* (kritické ciele), *dejiny majú politicky formovať* (ciele politického utvárania). História poskytuje množstvo situácií, v ktorých ľudia jednotlivo alebo v skupine svojím správnym alebo nesprávnym rozhodnutím môžu ovplyvniť v dobrom alebo zlom zmysle svoje okolie napríklad situáciou, keď právo a bezprávie tiež zohráva dôležitú úlohu. Konfrontáciou s týmito situáciami sa vyvíja u žiakov zmysel pre dobro a zlo.

Žiaci za pomoci učiteľa odhaľujú aj to, čo je negatívne v minulosti, celý rad predsudkov, stereotypov, mýtov, ktoré častokrát pretrvávajú aj v prítomnosti. Najlepším

spôsobom vytvárania kritického stanoviska je porovnávanie súčasnosti so situáciou v minulosti, čo predpokladá aj empatiu voči ľuďom v konkrétnom historickom období. Žiaci by tiež mali získať kritickú obozretnosť najmä vo vzťahu voči oficiálnym písomnostiam a prejavom zaštiteným nejakou politickou alebo administratívnou autoritou. orientovať sa v tejto spoločnosti; porozumieť politickému systému, ktorý je jej neodmysliteľnou súčasťou. Pomocou príkladov a ich účinnosťou môžu dejiny vychovávať k uvedomenému politickému konaniu. Hoci nie je možné presné opakovanie udalostí a situácií z minulosti, i tak je tu predpoklad, že sa môžeme z dejín niečo naučiť. Je preto na učiteľoch, aby aj s pomocou literatúry a iných prameňov dokázali tému rozviesť tak, aby ju žiaci mohli pochopiť

CHARAKTER A DÔSLEDKY I. SVETOVEJ VOJNY:

I. Prvá svetová vojna bola 1. celosvetový vojnový konflikt – bola to vojna totálna, zasiahla aj civilné obyvateľstvo. Bojovalo sa aj na iných kontinentoch než v Európe a na oceánoch.

II. Bola to vojna techniky proti technike - pozičná – zákopová (čo si vyžadovalo vývoj nových účinných zbraní: tanky, guľomety – automatické zbrane, lietadlá, ponorky, torpéda, bojový plyn, plynové masky,) a bola to aj vojna psychologická – psychologické metódy využívala politická propaganda.

III. Bola to dosiaľ najničivejšia vojna v dejinách – jej výsledkom boli obrovské ľudské a hmotné straty: približne 10 miliónov mŕtvych, 20 miliónov ranených s trvalými následkami, stovky miliárd dolárov materiálnych škôd, inflácia, populačná kríza - pokles pôrodnosti.

IV. Zmenila sa mapa Európy – došlo k rozpadu Rakúsko – Uhorska, vznikli nové malé štáty. Európa bola usporiadaná na základe versailleského systému, ktorý vznikol na Parížskej mierovej konferencii. Habsburská ríša sa rozpadla na viacero štátov: Rakúsko, Maďarsko, Československo a Juhosláviu. Obnovilo sa Poľsko. Estónsko, Lotyšsko a Litva získali nezávislosť. Osmanská ríša definitívne zanikla. Európske krajiny stratili dovtedajšie ekonomické postavenie vo svete, kým iné krajiny si ho posilnili.

PARÍŽSKA MIEROVÁ KONFERENCIA

Začala sa v Paríži 18. januára 1919. Na konferencii v Paríži sa zúčastnilo 27 víťazných štátov, porazené štáty zastúpené neboli. Sovietske Rusko konferenciu ignorovalo. Hlavné mocnosti boli Francúzsko, USA, Veľká Británia, Taliansko a Japonsko. Druhú skupinu tvorili menšie bojujúce krajiny, medzi nimi aj mladé Československo. Poslednou skupinou boli štáty, ktoré síce nebojovali, ale prerušili styky s Nemeckom, Rakúsko-Uhorskom a Tureckom. Víťazi diktovali podmienky mieru. Rozhodujúcim orgánom konferencie sa stala Najvyššia rada 5 veľmocí (Rada piatich). Tvorili ju šéfovia vlád a ministri zahraničia.

USA - Woodrow Wilson a Robert Lansing,

Veľká Británia – David Lloyd George a lord Arthur James Balfour,

Francúzsko – Georges Clemenceau a Stephan Pichon,

Taliansko - Vittorio Orlando a Sydney Sonnino,

Japonsko - barón Makino a vikomt Chinda.

Krajiny boli rozdelené do skupín.

Porazené Nemecko na konferenciu neprizvali. Rokovania trvali nepretržite až do roku 1923, keď boli doriešené všetky územné problémy. Rozhodovali najmä Francúzsko a Británia. Najmä Francúzi sa snažili čo najviac postihnúť porazených Nemcov. Presadili pre Nemecko veľmi prísne sankcie. To bolo príčinou rastu

nemeckého nacionalizmu a neskoršieho nástupu nacizmu, respektíve II. svetovej vojny. Významným výsledkom Parížskej mierovej konferencie bol vznik Spoločnosti národov – predchodkyne OSN. Výsledkom Parížskej mierovej konferencie bol Versailleský systém: = systém mierových zmlúv po prvej svetovej vojne, na základe ktorých vzniklo nové usporiadanie hraníc v Európe.

Vznikli nové štáty: Poľsko, Československá republika, Lotyšsko, Litva, Estónsko, Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov (Juhoslávia), Rakúska republika, Rumunsko a Maďarské kráľovstvo.

Výsledkom medzinárodných rokovaní bolo päť mierových zmlúv víťazných mocností a porazených štátov.

I. Versailleská mierová zmluva (28. jún 1919) s Nemeckom – bola najdôležitejšia zo všetkých mierových zmlúv a podpísaná vo Versailles pri Paríži. Zverejnenie tvrdých podmienok vyvolalo v Nemecku veľké pobúrenie, ale nemecká delegácia ju nakoniec podpísala. Zmluva určila výšku reparácií (pokút), ktoré mali Nemecko a jeho spoločníci zaplatiť poškodením krajínám. Počet vojakov v nemeckých ozbrojených silách nesmel presiahnuť počet 100 000 a ľavý breh rieky Rýn mali pätnásť rokov okupovať jednotky spojeneckých vojsk.

II. Saint-Germainská mierová zmluva (10. september 1919) s Rakúskom – bola podpísaná v Saint Germain. Dohoda potvrdila zrušenie Rakúsko-Uhorska a vytvorenie nových hraníc Rakúska, uznanie Československa a Srbsko-chorvátsko-slovinského štátu (neskoršej Juhoslávie) a vymedzila hranice Rakúskej republiky voči Srbsko-chorvátsko-slovinskému štátu, Maďarsku, Poľsku, Rumunsku, Taliansku a Česko-Slovensku. Rakúska armáda nesmela mať viac ako 30 000 mužov a Rakúsku bolo zakázané pripojiť sa k Nemecku.

III. Trianonská mierová zmluva (4. jún 1920) s Maďarskom - bola podpísaná v paláci Veľký Trianon vo Versailles pri Paríži. Zmluvou boli potvrdené hranice Maďarska s Rakúskom, Československom, Rumunskom a Juhosláviou. Maďarsko uznalo úplnú nezávislosť Československa, vrátane Podkarpatskej Rusi. Maďari tak stratili 72% územia Uhorska a prístup k moru. Maďarské ozbrojené sily nesmeli presiahnuť počet 35 000 vojakov a v Maďarsku nesmela byť povinná vojenská služba. Maďarsko bolo tiež zaviazané zaplatiť Československu vojnové reparácie.

IV. Neuillská mierová zmluva (27. november 1919) s Bulharskom - bola uzatvorená v Neuilly. Bulharsko vrátilo územia Rumunsku a Grécku. Macedónsko zostalo rozdelené medzi Juhosláviu a Grécko. Aj bulharská armáda bola obmedzená na 20 000 mužov. Bulharsku bola uložená náhrada vojnových škôd.

V. Sévreská mierová zmluva (10. august 1920) s Tureckom – bola ako posledná mierová zmluva v Európe podpísaná v Sévres. Turecká republika sa stala nástupníckym štátom Osmanskej ríše. Turecko sa zaviazalo k uznaniu nových hraníc a stratilo 80% svojho bývalého územia. Od roku 1920 sa úžiny Bospor a Dardanely stali neutrálnym územím a demilitarizovaným pásmom pod správou víťazných mocností. Armáda bola obmedzená na 90 000 mužov a Turecku boli uložené reparácie.

VI. Washingtonská zmluva (od 11. novembra 1921 do 6. februára 1922), výsledkom ktorej mala riešiť stret záujmov mocností po I. svetovej vojne v Tichomorí a na Ďalekom Východe. Na konferencii bola riešená aj otázka námorného zbrojenia. Zúčastnili sa jej krajiny majúce kolónie v Tichomorí a na Ďalekom Východe –, Spojené štáty americké, Veľká Británia a jej domínia, Francúzsko, Taliansko, Japonsko a Čína, Belgicko, Holandsko a Portugalsko. Vylúčené bolo Nemecko, ktoré Versailleskou zmluvou stratilo svoje kolónie, Rusko, pretože západné vlády neuznávali sovietsku vládu.

4. ČASŤ I: Obdobie predchádzajúce II. svetovej vojne

KAPITOLA 1.

Následky po skončení I. svetovej vojny pre Európu

VERSAILLSKÁ MIEROVÁ KONFERENCIA, SPOLOČNOSŤ NÁRODOV, ZMLUVA V RAPALE, POLITIKA APEASSMENTU, MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY PO PRVEJ SVETOVEJ VOJNE, OBDOBIE PRECHODNEJ STABILIZÁCIE, VZNIK ZSSR, PRÍČINY DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY

Kapituláciou Nemecka v novembri 1918 sa skončila prvá svetová vojna. Táto neodmysliteľná súčasť dejín svetového spoločenstva sa výrazne podpísala pod kreovanie nových spoločensko-politických vzťahov v povojnovom svete. Úlohou víťazných mocností bolo zabezpečiť mier a stabilitu nielen na Európskom kontinente. Diplomacia sa mala stať nástrojom riešenia konfliktov a kríz v oblasti medzinárodných vzťahov. Versaillská mierová konferencia a jej závery mali byť garantom svetového mieru a stability. Jej význam a poslanie mala stelesňovať Spoločnosť národov. Táto prvá nadnárodná organizácia svojho druhu predstavovala na scéne medzinárodného diania skutočný pokrok. Stala sa predchodkyňou súčasnej OSN. Základnou témou medzinárodnej politiky vtedajšieho povojnového sveta bolo zabezpečiť vyjednanie mierových podmienok s porazenými štátmi. Nemecko bolo označené za vinníka vypuknutia prvej svetovej vojny. Stratilo všetky svoje kolónie a svoje ozbrojené zložky muselo zredukovať na 100 000 mužov. Bolo mu zakázané viesť akýkoľvek vojenský výskum. Vojenské plavidlá, tanky a lietadlá muselo odovzdať západným spojencom. Muselo začať splácať vojnové reparácie, ktoré sa výrazným spôsobom podpísali na život obyvateľstva v Nemecku. Medzi dohodovými mocnosťami nedominoval jednotný názor v nemeckej otázke. Nemecká ekonomika sa zrútila a Francúzsko sa ocitlo v diplomatickej izolácii. USA sa do sporných otázok medzi Veľkou Britániou a Francúzskom nezapájali. Ich záujem sa predovšetkým sústredil na hospodárske aspekty vojnou zničenej Európy. Dvadsiate roky 20. storočia sú špecifické tým, že medzinárodné dianie v tomto období sa odvíjalo od Versaillsko-washingtonského systému. Úspech Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie v Rusku mal výrazný vplyv na formovanie politického diania v Európe. Do spoločnosti sa tak pretláčali marxisticko-leninské myšlienky, ktoré dokázali pritiahnúť masy prívržencov. Ako reakcia na túto skutočnosť sa začala formovať, najmä v Taliansku a neskôr aj v Nemecku, krajná pravica. Fašistické hnutia vystupovali otvorene proti červenej vlne z východu. Táto spoločensko-politická situácia vyniesla na svetlo Benita Mussoliniho a neskôr aj Adolfa Hitlera. Rusko sa tak kvôli svojej politickej orientácii dostalo do medzinárodnej izolácie. Rovnako ako aj Nemecko sa snažilo na svetovej šachovnici nájsť si spojencov.

Podpísaním zmluvy v Rapalle sa zblížili Nemecko a Sovietske Rusko bez očí západných mocností. Na základe tejto zmluvy sa cvičili nemeckí piloti a osádky tankov na sovietskom území, keďže Versaillská mierová zmluva to Nemecku nedovoľovala. V druhej polovici dvadsiatyh rokov bola Weimarská republika na vzostupe. Hospodárstvo krajiny sa stabilizovalo a Nemecko bolo schopné splácať aj vojnové reparácie. Vážny obrat nastal až vypuknutím Veľkej hospodárskej krízy. Enormný rast nezamestnanosti a prehlbujúca sa životná úroveň obyvateľstva sa stala základom politiky Adolfa Hitlera a jeho nacistickej agresie. Dožadoval sa revízie Versaillskej mierovej konferencie, ktorú vinil za hospodársku situáciu v Nemecku. Tým sa mu podarilo v masách obyvateľstva vyzdvihnúť nacionalistické tendencie, ktoré smerovali k revanšistickým náladám. Brillantnou demagógiou si získal na svoju stranu početnú strednú vrstvu. Neschopnosť Spoločnosti národov včas a efektívne zasiahnuť mu dopomohlo k tomu, že v januári 1933 sa nacisti ujali moci v Nemecku. Od tohto okamihu sa nad Európou začalo zmrákať. Chybná predstava autora politiky appeasementu N. Chamberlaina otvorila Hitlerovi cestu k znovu vyzbrojeniu Nemecka. Sústavné diplomatické ústupky utvrdzovali nacistického vodcu v jeho politike, čím sa napätie na medzinárodnej scéne stupňovalo. Anšlus Rakúska a Mníchovská konferencia definitívne anulovali význam a poslanie Versaillského mierového systému. Predstavitelia západných demokracií sa totiž mylne domnievali, že agresia nacistického Nemecka sa sústreďí na Sovietsky zväz. V prípade ich konfliktu a vzájomného vyčerpania sa v ňom predpokladali, že potom príde čas a priestor na presadenie opätovného mieru. Predpokladali, že mierové podmienky tohto sveta budú určovať západné mocnosti. Napadnutím Poľska 1. septembra 1939 Nemeckom sa potvrdil fakt, že medzinárodné spoločenstvo zlyhalo na plnej čiare v bdení nad svetovým mierom a poriadkom.

Časový odstup a prehodnotenie udalostí po 11. novembri 1918, nám nedovoľuje zo súčasného uhla pohľadu hovoriť o jednoznačnom víťazstve či mieri. Ukončenie prvej svetovej vojny a následný spád udalostí, nielen na scéne medzinárodných vzťahov, bolo predzvesťou blížiacej sa celosvetovej katastrofy, ktorá si v rokoch 1939 až 1945 vyžiadala viac než 50 miliónov ľudských obetí. Prvá svetová vojna sa výrazne podpísala pod proces transformácie spoločnosti v medzivojnovom období. Ukončila existenciu štyroch významných monarchií. Na mape sveta sa tak stratili predvojnové hranice Nemecka, Rakúska – Uhorskej monarchie, Osmanskej ríše a Cárského Ruska. „Mierové zmluvy uzatvorené po prvej svetovej vojne, ktoré určovali pomer síl v Európe, tvorili povojnový versaillský systém. Sféry vplyvu na Ďalekom východe boli určené tzv. Washingtonskou zmluvou z roku 1922. .

Po prvej svetovej vojne sa Nemecko a Rusko ocitli v diplomatickej izolácii. Ani jedna z víťazných mocností nemala záujem o spoluprácu a obnovenie diplomatických stykov s týmito krajinami. Nemecko bolo označované za vinníka dovtedy najväčšieho vojnového konfliktu a Rusko za svoje antidemokratické tendencie. Hospodárska spolupráca v Európe však bez nich nebola možná. Nemecko a Sovietsky zväz podpísali v Rapalle zmluvu o vzájomnej spolupráci. Iniciatívy sa chopil Sovietsky zväz,

ktorý po vojne v záujme posilnenia vlastnej ideológie navrhoval kroky, ktoré nebolo možné prijať ani odmietiť. Nemecko si uvedomovalo svoju izolovanosť zo strany medzinárodných vzťahov a preto hľadalo spojenca. V roku 1923 došlo k vážnemu vyostreniu vzťahov medzi Francúzskom a Nemeckom. Tieto udalosti napriek dočasnému riešeniu neostali dlho nepovšimnuté. Brillantne ich využíval Adolf Hitler pri svojej agitácii v prvej polovici dvadsiatich rokov a tým vzbudzoval v ľuďoch revanšizmus. V roku 1924 dostalo Nemecko od USA pôžičku vo výške 200 mil. USD, aby sa dostalo z krízy a začalo platiť vojnové reparácie. Ako reakcia na tento diplomatický neúspech došlo k podpísaniu vzájomnej vojenskej pomoci medzi Francúzskom, Československou republikou a Poľskom v prípade, že Nemecko prekročí ich hranice. Otázka východnej hranice medzi Nemeckom a Československom vyvrcholila na Mníchovskej konferencii, ktorá tak zmiatla význam celého Versailleského systému. Dvadsiate roky neprestavovali ešte hrozbu vtedajších diktátorov a ich krajných politických systémov. Vážny dopad na celosvetové spoločenstvo mala Veľká hospodárska kríza z roku 1929. Začala nekontrolovateľne stúpať nezamestnanosť. Životná úroveň sa prepádala zo dňa na deň. Garancia úspechu vo voľbách patrila tomu, kto dokázal dať ľuďom prácu. Túto možnosť využil pri svojej propagande Adolf Hitler. V Nemecku sa tak pozornosť začínala orientovať na zbrojársky priemysel, ktorý bol predzvesťou imperialistickej politiky nacistov. Vážny dopad pri kreovaní nového politického vedomia starého kontinentu sa podpísal aj pod stupňujúce sa napätie medzi konzervatívnymi a monarchistickými tábormi. Do popredia sa tak dostávajú aj rôzne silnejšie nacionalistické hnutia, ktorých protesty sa vystupňovali až do mnohých masových demonštrácií, ktoré v prevažnej časti prerástli do otvoreného politického boja. Zrodili sa dva antagonistické politické prúdy. Socializmus, ktorý mal prerásť v komunizmus verzus fašizmus. Tieto udalosti zmenili tvár sveta a jeho celkový vývoj.

Veľká októbrová socialistická revolúcia a meno Vladimír Iljič Lenin výrazne ovplyvnilo dejiny dvadsiateho storočia. Štátne zriadenie, ktoré bolo postavené na základoch marxisticko-leninských ideáloch bolo úhlavným protivníkom štátov západných demokracií. Prvá svetová vojna, náboženské a národnostné rozpory, zaostalý priemysel, hlad a bieda sa stali faktormi, ktoré donútili vo februári 1917 cára Mikuláša II. vzdať sa trónu. Dočasná vláda buržoázneho pôvodu nedokázala stabilizovať rozvrátenú situáciu v Rusku. Okrem vojnového stavu s Nemeckom musela riešiť početné vzbury obyvateľstva, ktoré boli neraz krvavo potlačené. Túto situáciu využil revolucionár Vladimír Iljič Lenin so svojou boľševickou stranou. Lenin bol toho názoru, že mladé Rusko nemôže fungovať vo svete ako osamelý komunistický štát. Mal preto eminentný záujem, aby sa boľševická revolúcia rozšírila do ďalších európskych krajín. V roku 1919 tak vznikla v Moskve Komunistická internacionála. Cieľom tejto organizácie medzinárodného charakteru bolo presadiť marxisticko-leninské učenie. Najväčšie nádeje vkladala obzvlášť do porazeného Nemecka a Maďarska. Po nevydarených pokusoch revolučných vín sa v roku 1921 preorganizovala na získavanie vplyvu najmä v odboroch. Červená armáda pod velením Trockého v roku 1921

porazila kontrarevolučné sily. Zároveň umožnila začlenenie Ukrajiny, Bieloruska, Zakaukazka a Sibíri do Ruska, čím v roku 1922 vznikol Zväz sovietskych socialistických republík. Kontrolu boľševickej disciplíny a spolupráce kontrolovala Čeka. Bola to tajná polícia ranného Sovietskeho zväzu.

V čase, keď sa začal svet pomaly ale isto zotavovať z prvej svetovej vojny, vypukla koncom dvadsiatych rokov doposiaľ najväčšia svetová hospodárska kríza krachom newyorskej burzy. V ťažkej situácii majú ľudia tendenciu inklinovať k jednoduchým riešeniam. Práve takáto zlá situácia bola živnou pôdou pre Hitlera a jeho stranu, ktorá dala Nemcom opäť nádej. Jasnú víziu budúcnosti sveta, ktorého poriadok určia Nemci a všetko sa podriadi záujmom ich Tretej ríše. Rast moci Hitlera a nacistov v Nemecku bol tak rýchly a veľký, že veľmoci veľmi rýchlo pochopili, že v presadzovaní svojich mocenských záujmov musia s nacistickým Nemeckom počítať. Niekedy tak robili priamou podporou nacistického Nemecka, inokedy zas krátkozrakou politikou ústupkov voči nacistickému Nemecku. Povojnový versaillský systém bol Hitlerom rozkladaný priamo pred ich očami a oni nespravili nič pre jeho záchranu, či na zaberaní území iných štátov Nemeckom.

Príčiny druhej svetovej vojny by sme tak mohli zhrnúť do bodov:

1. Všeobecná nespokojnosť v Nemecku s versailleským systémom ustanoveným po prvej svetovej vojne
2. Celosvetová hospodárska kríza
3. Činnosť Adolfa Hitlera a jeho Národno-socialistickej nemeckej robotníckej strany
4. Priama a nepriama pomoc veľmocí nacistickému Nemecku a jeho záujmom

Seriózna historiografia má v tejto otázke celkom jasno. Vojna bola dôsledkom agresívnej zahraničnej politiky nacistického Nemecka. Hitlerovým prvoradým cieľom bola demontáž Versaillskej mierovej zmluvy, ktorá po prvej svetovej vojne oklieštila porazené Nemecko. Ďalším krokom malo byť získanie „životného priestoru“ na východe a pretvorenie európskeho poriadku na základe rasovo-politických princípov.

KAPITOLA 2

Nástup fašizmu v Taliansku

ZVÄZOK PRÚTOV, Z NOVINÁRA VODCA, ZÁCHRANCA TALIANSKA, POCHOD NA RÍM, PRIDANIE SA K OSI.

Povojnová situácia vyznačujúca sa destabilizáciou demokratických hodnôt a prehlbujúca sa hospodárska kríza z roku 1919, boli živnou pôdou pre krajne sa formujúce politické skupiny a hnutia. Najpočetnejšia stredná vrstva v dôsledku prepádajúcej sa životnej úrovne neprehodnocovala pri svojej participácii etické a morálne aspekty. Popularitu a podporu si v tomto období zabezpečil ten, kto spoločnosti alebo národu dokázal reálne ukázať cestu za lepším životom. Prezentovanie spomenutej cesty sa predovšetkým opieralo o propagandu a demagógiu. V niektorých štátoch Európy sa tak dostávajú do popredia strany, ktoré sú založené výlučne na

vodcovskom princípe. Sled udalostí mimo Ruska spustila aj Veľká októbrová revolúcia, ktorá predstavovala v mnohých prípadoch priam spoločenskú hrozbu. Fašizmus (z latinského slova faces – zväzok, v starom Ríme nosili otroci na znak autority pred konzulmi zväzok prútov) je možné definovať ako otvorenú diktatúru antidemokratického a antiliberálneho zamerania. Vychádzal predovšetkým z nacionalizmu, prípadne z rasizmu. Ak zoberieme na zreteľ konzervativizmus, liberalizmus a socializmus, tieto politické koncepcie pochádzajú z 19. storočia. Fašizmus vznikol ako dôsledok, prípadne reakcia na obdobie medzi dvomi svetovými vojnami. Reálny predpoklad základov fašizmu dali myšlienky filozofov ako napríklad Thomas Robert Maltus, Joseph Arthur de Gobineau a Fridrich Nietzsche, ktorí analyzovali alebo nejakým spôsobom vyzdvihovali teóriu elit v ľudskej spoločnosti. Osobitnú úlohu zohráva učenie Charlesa Darwina, ktorý hovorí o prirodzenom a nevyhnutnom boji o prežitie. Značné povojnové, národné i sociálne problémy v Nemecku a Taliansku sa stali pozornosťou fašizmu, ktorý sa snažil na ne nájsť odpoveď. Hoci Taliansko stálo na strane Dohody, nebolo spokojné s povojnovým usporiadaním sveta. Dohodové mocnosti mu totiž prisľúbili Dalmáciu, ktorú po vojne nedostalo. Nespokojnosť sa predovšetkým koncentrovala v radoch vojnových veteránov a v dôstojníckom zbore. Práve oni tvorili základ pri vytváraní nových polovojenských oddielov „fasci“. Ich snahou bolo prostredníctvom násillia a teroru nanovo usporiadať vzťahy v štáte. Docieliť sa to malo cez likvidáciu členov socialistických, komunistických a odborárskych združení. Na čele stál predvojnový funkcionár socialistickej strany Benito Mussolini. Vzhľadom na spoločenskú situáciu v povojnovej Európe sa ujímali obzvlášť s ľahkosťou autokratické politické systémy, ktoré sa vo vyššej fáze moci pretransformovali na diktatúru. S obľubou sa využíval strach ako hnací alternátor pri dosahovaní úspechov majoritnej strany v danom štáte. Počiatočná politická éra Benita Mussoliniho nemala ďaleko od komunistických ideálov. Pochádzal z rodiny anarchistického socialistu. Neraz sa zúčastnil tzv. „chlebových“ vzbúr. V období jeho murárčenia sa naučil nenávidieť svojich „šéfov“. Stotožňoval sa preto s myšlienkou, že buržoázny svet sa snaží vykorisťovať pracujúcich. Neskôr sa stal kvalifikovaným učiteľom, čo mu však neprineslo významné postavenie. Pred prvou svetovou vojnou sa venoval žurnalistike. Začal vydávať socialistické noviny „Il Popolo“. To mu zaručilo postup do oficiálnych socialistických novín „Avanti“. Bol talentovaným rečníkom. Keď sa dostal skoro až na samý vrchol strany, došlo k náhlemu odkloneniu sa z tejto politickej cesty. Po založení „Il Popolo d'Italia“ bol vylúčený zo Socialistickej strany. Jeho nová politická orientácia sa prejavila „Fascia d'azione rivoluzionaria“. Bol to začiatok šírenia fašistických myšlienok v Taliansku, ktoré predstavovalo sľubné prostredie pre jeho šírenie. O propagáciu týchto mocenských politík sa zaslúžili práve Mussoliniho oddiely čiernych košiel. Nástrojom ovplyvnenia najpočetnejšej strednej vrstvy drobných podnikateľov, živnostníkov, robotníkov či remeselníkov sa stali politické argumenty proti bolševikom. U týchto skupín cielene vyvolávali strach a obavy z možného zoštátnenia ich kapitálu. Oddiely sa pokladali za strážcov poriadku a stability voči červenej vlne z východu. Na dennom poriadku dochádzalo k násilným stretom

medzi fašistami a komunistami. Násilie a v konečnom dôsledku aj vojnu pokladá fašizmus ako jediná ideológia za dobro. Benito Mussolini vyhlásil, „že vojna je pre muža tým, čím je materstvo pre ženu“. Otvorene sa hlásalo o hierarchickom usporiadaní spoločnosti. Mussolinimu sa hovorilo aj duce. Pod ním stála elita, ktorá bola zložená z prevažnej časti mužov. V záujme vyššieho cieľa bol zvyšok spoločnosti riadený a ovládaný. Popularita duceho politiky naberala na obrátkach. Cieľ a líniu jeho snáh možno pochopiť na základe jeho vyjadrenia: „náš program je jednoduchý, chceme vládnuť v Taliansku. Žiadali od nás program, ale tých je už príliš mnoho. To nie sú programy, ktorými chceme zachrániť Taliansko, ale muži a sila vôle“. Mussolini zrazu začal predstavovať jedinú silu zákona a poriadku v Taliansku. Keď prehlásil, že „je čas, aby šíp opustil luk“, bolo všetkým jasné, že sa chystá pochod na Rím. Taliansko bolo v tom období konštitučnou monarchiou. Kráľ Viktor Emmanuel III. bol iba formálnym vládcom krajiny. Pri predstave ako pochodujú šíky čiernych košiel ulicami Ríma, prepadol panike z prepuknutia občianskej vojny. Dňa 8. októbra 1922 pozval na súkromnú schôdzku Benita Mussoliniho do svojho paláca. Následne ho menoval za predsedu vlády. Talianska vláda, ktorá zasadala po prvej svetovej vojne sa ukázala ako neskúsená a neschopná riešiť otázky domácej a zahraničnej politiky. Mussolini sa zdal byť dobrou voľbou pre Taliansko. Vo všeobecnosti nebol neschopný a vyznačoval sa ako muž činu. Kráľ v ňom videl predovšetkým obrancu proti šíriacej sa hrozbe komunizmu, ktorá „hrozila zlikvidovaním symbolických pozostatkov kráľovstva“. Nový premiér sľuboval príchod tolerantnosti, lebo len malá časť vlády patrila k fašistom. Väčšinu totiž tvorili konzervatívci. Zákomom zo dňa 3. apríla 1926 zaviedol šesť ekonomických sektorov a národné konfederácie zamestnancov a zamestnaných. Oni sa stali reprezentantmi práce a kapitálu v Taliansku. Z tohto vyplýva, že ekonomika spadala výlučne pod stranu. Mussolinimu sa skutočne podarilo zmeniť tvár Talianska. Vo veľkom sa zúrodňovala pôda, čím sa odstránil hladomor, do verejného života vniesol disciplínu a poriadok. Zahraničná politika Benita Mussoliniho sa niesla v duchu vytvorenia silného Talianska podľa vzoru Rímskej ríše. Uvedomoval si, že k naplneniu týchto cieľov musí byť krajina hospodársky sebestačná, v priemysle aj v poľnohospodárskej výrobe. Taktiež apeloval na zvýšenie pôrodností, aby mal v budúcnosti z čoho postaviť veľkú armádu. Strategickým cieľom sa stali územné zisky v Stredozemnom a Jadranskom mori. Sférou národného záujmu sa stali aj oblasti v severnej Afrike. Úspechy neboli až také jednoznačné. Prístav Rijeka sa podarilo pripojiť k Taliansku, v Albánsku bol nastolený protektorát, Cyprus odolal snahám nastoliť taliansku vládu. Invázia do Etiópskeho cisárstva bola úspešná, ale kolónia v konečnom dôsledku neprosperovala. Mussolini získal vlnu slávy a posilnil svoje postavenie na medzinárodnej scéne. Od roku 1936 duce obrátil svoju pozornosť na Nemecko, čo sa mu stalo osudným. Nechal sa tak vtiahnuť do II. svetovej vojny po boku nacistického Nemecka. Fašistická ideológia a strana sa v Taliansku opierali predovšetkým o sfanatizované dav. „Mussolini má vždy pravdu“ a iné heslá skandovali na verejnosti temer každý deň. Mussolinimu sa podarilo zmeniť tvár Talianska.

KAPITOLA 3

Nemecko na ceste k Tretej ríši

WEIMARSKA REPUBLIKA, VZNIK NÁRODNOSOCIALISTICKEJ NEMECKEJ ROBOTNÍCKEJ STRANY (NSDAP), PIVNÝ PUČ, MEIN KAMPF, VODCOVSKÝ PRINCÍP, KANCELÁR

Po ukončení 1. svetovej vojny v roku 1918 bola situácia v Nemecku celkom stabilizovaná. Extrémistické sily a hnutia v tom čase ešte nezasahovali do spoločenského života do takej miery, aby si udalosti vyžiadali osobitnú pozornosť. V nacionalistických kruhoch nemeckého obyvateľstva sa šírila myšlienka, že armáda vojnu neprehrala, ale vláda podkopala nohy armáde. Vracajúce sa jednotky späť do vlasti nepredstavovali porazenú armádu, ale vítané boli so všetkými poctami. Problémy sa vynárali s vojenskými invalidmi a vojakmi, ktorí sa nevedeli vrátiť späť do normálneho života. Prehlbujúca sa kríza, upadajúca životná úroveň, rastúca nezamestnanosť, inflácia - to všetko sa podpísalo na kreovaní politického života medzivojnového Nemecka. Bola vyhlásená Weimarska republika. Jej názov je odvodený od mesta, kde bola prijatá nová ústava. Na vtedajšiu dobu bola veľmi pokroková. Garantovala volebné právo mužom aj ženám starším ako 20 rokov, zakotvovala 8 hodinový pracovný čas, atď. Mala aj svoj vážny nedostatok, ktorý sa jej stal osudným. Jej existencia pretrvala až do nástupu nacistov v Nemecku. Meno Adolfa Hitlera a jeho Národnosocialistická nemecká robotnícka strana (NSDAP) sa podpísali nielen pod vnútropolitické dianie Nemecka v medzivojnovom období.

Keďže sa ústava Weimarskej republiky snažila priblížiť k pluralitnej demokracii, v Nemecku hojne vznikali politické hnutia a strany. Z poverenia komisie sa jedného dňa mal Adolf Hitler zúčastniť verejného zasadnutia Nemeckej robotníckej strany, ktorú v tom čase viedol Anton Drexler. Počas politickej rozpravy sa z pléna ozval názor, aby sa Bavorsko odtrhlo od Nemecka a pripojilo k Rakúsku. Hitler na to ihneď zareagoval, čím si vyslúžil pozvanie od samotného predsedu strany na ďalšie zasadnutie. Uvedomil si však svoju šancu zúčastniť sa na prestavbe tejto malej strany na stranu nového typu, ktorá by metódami sociálnej demokracie získala masovú volebnú podporu. Svoje presvedčenie získal aj tým, že mal oňho záujem samotný predseda Anton Drexler. Týmto krokom začal Hitler pociťovať svoju opodstatnenosť na nemeckom politickom poli, hoci pôvodom bol Rakúšan. Svoju kariéru v strane zahájil pod straníckym číslom 7. Poverený bol náborom nových členov a propagandou. Svoj prvý stranícky úspech zožal 24. februára 1920. Zanedlho sa mu podarilo presadiť nový názov strany – Nemecká národnosocialistická robotnícka strana (NSDAP). V roku 1920 prijala strana dvadsaťpäť bodový program, ktorý bol postavený predovšetkým na demagogickom princípe. Dožadoval sa zrušenia veľko kapitalistického vlastníctva, likvidácie závislosti malých vlastníkov od bánk, skrátenie pracovného času, posilnenie národného povedomia vo

všetkých sférach spoločenského života a pod. Cieľom bolo zabezpečenie masovej podpory maloburžoázie a zaostalej časti robotníckej triedy. Vedenie strany s obľubou využívalo teror a strach proti všetkým, ktorí nesúhlasili s cieľom novovzniknutého nacistického hnutia. Prostriedky na udržiavanie svojich „úderných oddielov“ SA strana získavala od predstaviteľov monopolistického kapitálu v Nemecku (Kirdorf, Tissen) a zo zahraničia (Ford). Na rozpútanie revanšistických nálad a tým získania stúpencov poslúžila nespokojnosť s Versaillským mierom z roku 1919. „Táto politická línia na dosiahnutie revízie výsledkov prvej svetovej vojny zodpovedala záujmom nemeckého veľkokapitálu. Mnohí zakladatelia strany mali vážne výhrady proti tomu, ako sa Adolf Hitler dostal do čela strany. Zaviedol sa tak „Führerprinzip“, čím sa stal Hitler vodcom strany s neobmedzenými kompetenciami. Po uchopení moci nacistami v Nemecku bol na obdobnom princípe organizovaný celý štát. V roku 1923 nacisti brilantne využili spor medzi ríšskou vládou v Berlíne a bavorskou vládou v Mníchove. Bavorsko bolo po Prusku druhou najväčšou krajinou v Nemecku. Ilegálne sa tu formovali polovojenské skupiny, ktorých snom bolo obnoviť veľko nemeckú armádu. Tým došlo k porušeniu Mierovej zmluvy z roku 1919, ktorá dovoľovala Nemecku mať armádu o sile 100 000 mužov. Ďalej v Bavorsku okrem tejto udalosti sa stupňoval verejný separatizmus, čo narušovalo federálny systém Nemecka ako celku. Hitler pokladal prívržencov bavorského separatizmu za nepriateľov štátu. Sníval totiž o jednotnej nemeckej ríši, ktorej súčasťou malo byť aj Rakúsko, Sudety a iné nemecky hovoriace oblasti. Vznikajúce polovojenské oddiely sa nemali stať nástrojom na odčlenenie sa Bavorska, ale nástrojom na získanie moci nacistov v prospech celého Nemecka. 8. novembra 1923 zvolala bavorská vláda do Mestského pivovaru v Mníchove zhromaždenie, na ktorom sa Hitler chopil iniciatívy. Vyhlásil, že bola ustanovená Dočasná národná vláda, na čele ktorej stojí on. Demonštrácia pod vedením nacistov sa preniesla aj do ulíc, kde bola nasledujúci deň rozprášaná pravidelnou armádou Nemecka. Tieto dni vstúpili do dejín ako „Pivný puč“. Po tomto zmarenom politickom prevrate bol Adolf Hitler obvinený z vlastizrady. Súd mu vymeral trest v dĺžke päť rokov. Nakoniec si za dobré správanie odpykal len necelý rok. Vo väznici za asistencie Rudolfa Hessa napísal svoju knihu „Mein Kampf“.

Veľká hospodárska kríza sa obzvlášť prejavila v Nemecku oproti iným Európskym krajinám. Celkový objem výroby klesol v roku 1932 o 40% oproti roku 1929, čo sa prejavilo v masovej nezamestnanosti. Na Nemecko doľahla aj politická kríza, ktorú sa nacisti snažili využiť vo svoj prospech. Pri zhodnotení udalosti až do skončenia druhej svetovej vojny však paradoxom ostáva, že práve bohatí bankári a rôzne nadnárodné priemyselné kartely v Nemecku financovali Hitlera pri nástupe k moci. V predstavenstve rád reprezentujúc tieto subjekty, stáli v prevažnej časti židia, ktorí sa obávali rozšíreniu myšlienok VOSR v Rusku a nasledovnému zoštátneniu. To sa však zvrtilo v ich neprospech počas celej existencie tretej ríše a jej smutnej rasovej politiky voči niektorým skupinám obyvateľstva. Na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov nastalo na nemeckej politickej scéne určité vákuum. Spôsobila to neochota a

neschopnosť vtedajších dominujúcich politických strán dohodnúť sa na riešení hospodárskej krízy. Túto destabilizáciu dokázala využiť vo svoj prospech NSDAP vo voľbách v roku 1930. Napriek volebnému úspechu nacisti nedokázali vytvoriť v sneme parlamentnú väčšinu a tým sa nedostali do vlády. Klamným riešením sa stali politické koncepcie vládných koalícií adresované prezidentovi Hindenburgovi, ktoré podkopali základy demokratického zriadenia Weimarskej republiky. Situáciu to nevyriešilo a Nemecko sa pomaly začalo ocitať vo vážnom politickom kolapse. Niektorí politici pravicových strán videli riešenie v zapojení a využití volebného potenciálu nacistov. Týmto krokom si mali zabezpečiť svoju cestu k moci. Za pomoci niektorých nacistických politikov a podpory prezidenta Hindenburga sa na čelo vlády plánoval postaviť Franc von Papen. Hitler túto alternatívu kategoricky odmietal. Na funkciu kancelára sa totiž videl sám. Po neúspešných rokovaniach a zmarených snahách nájsť konsenzus pre obe strany, Franc von Papen ustúpil a Adolf Hitler bol menovaný do funkcie kancelára v januári 1933. Z postu vicekancelára sa Papen mylne domnieval, že Hitlera bude mať pod svojou kontrolou a dokáže ním manipulovať. Ale Adolf Hitler sa od prvého dňa po nástupe do funkcie kancelára nemienil s nikým deliť o svoju politickú moc. Snažil sa využiť všemožne prostriedky na to, aby upevnil a ďalej rozvíjal svoje postavenie a vplyv v Nemecku. V ceste k absolútnej moci mu stáli dve prekážky. Opozícia, ktorá bola v drvivej väčšine orientovaná v politickom spektre vľavo a prezident Hindenburg. Celá mocenská koncepcia Adolfa Hitlera bola založená na vodcovskom princípe, čo znamená absolútnu a ničím neobmedzenú diktatúru. Stupňujúce sa napätie medzi komunistami a nacistami vyvrcholilo vo februári 1933. Po vypálení budovy ríšskeho snemu sa táto sporná otázka fakticky vyriešila. Nacisti z tohto činu obvinili holandských komunistov a Komunistická strana bola v Nemecku zakázaná. V konečnom dôsledku šlo vlastne o odstránenie opozície a zrealizovanie spoločenských čistiek, ktoré boli prekážkou NSDAP na jej vzostupe. Po týchto udalostiach Adolfovi Hitlerovi už nič nestálo v ceste dostať sa na politickú scénu Nemecka a Európa opäť stála na pokraji krvavého kúpeľa. Politický vývoj na scéne medzinárodného diania v tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia evidentne ukázal na to, že Versaillská mierová sústava bola len mŕtvou literou. Mylné očakávanie výsledku politiky appeasementu vydláždilo cestu k doteraz najväčšiemu vojnovému šialenstvu v dejinách ľudstva

KAPITOLA 4

Rozbitie Česko—Slovenska

POVSTANIE SUDETSKÝCH NACISTOV, NEMECKÉ POŽIADAVKY, NÔTA PREDLOŽENÁ VEĽKOU BRITÁNIOU A FRANCÚZSKOM, MNÍCHOVSKÁ DOHODA, PROTEKTORÁT, VIEDENSKÁ ARBITRÁŽ

Po vzniku [Tretej ríše](#) a nástupe [Adolfa Hitlera](#) k moci sa začalo schyľovať k [2. svetovej vojne](#). Svetové mocnosti vedeli, že Hitler bude žiadať územia. Na to Hitler

využíval aj Nemcov žijúcich mimo územia Nemecka. V roku [1935](#) zo zdravotných dôvodov odstúpil prezident [Tomáš Garrigue Masaryk](#). Prezidentom [Česko-Slovenska](#) sa stal [Edvard Beneš](#). V roku [1938](#) začal Hitler požadovať od Česko-Slovenska, aby Nemecku odstúpilo [Sudety](#). Nemecko na to využívalo Nemcov žijúcich v Česko-Slovensku, ktorí tvrdili, že sú diskriminovaní. To bol argument na pripojenie týchto území k Ríši.

Po niekoľkých týždňoch sa Hitler stretol s [Chamberlainom](#) a vyzval ho, aby pomohol vyriešiť tento problém. Ten vyslal do Česko-Slovenska lorda [W. Runcimana](#).

Dňa 10. septembra 1938 [Spojené kráľovstvo](#) a [Francúzsko](#) (formálne ešte stále spojenec Česko-Slovenska v pakte [Malej Dohody](#)) predložili česko-slovenskej vláde požiadavky vo forme ultimáta buď im Česko-Slovensko vyhovie a bude pod ochranou západných mocností, alebo západné mocnosti nechajú Česko-Slovensko napospas Nemecku. 12. septembra 1938 na zjazde nacistickej strany v Norimbergu nemecký diktátor Adolf Hitler hrubo zaútočil na Československú republiku (ČSR) a jej prezidenta Edvarda Beneša. Hneď na to vypuklo v českom pohraničí povstanie sudetských nacistov, ktoré československé ozbrojené sily v priebehu dvoch dní potlačili. 15. septembra 1938 sa Hitler na stretnutí s britským premiérom Nevilleom Chamberlainom v Berchtesgadene vyjadril, že už nemieni tolerovať "útlak" sudetských Nemcov. Vojnu medzi Nemeckom a Československom podľa neho mohlo odvrátiť len pripojenie českého pohraničia k Nemeckej ríši. 21. septembra 1938 prijala československá vláda nótu predloženú vyslancami Veľkej Británie a Francúzska, aby v záujme zachovania mieru odstúpila oblasti, ktoré obýva viac ako 50 % etnických Nemcov. Toto rozhodnutie vyvolalo v Československu rozhorčené demonštrácie. Na druhý deň sa uskutočnil generálny štrajk, po ktorom vláda Milana Hodžu podala demisiu. Hitler súčasne vyhlásil, že spolu so sudetskou otázkou musia byť vyriešené problémy poľskej a maďarskej menšiny v ČSR. 23. septembra 1938 vymenoval prezident Beneš úradnícku vládu na čele s generálom Janom Syrovým, ktorá vyhlásila všeobecnú mobilizáciu a o dva dni neskôr odmietla Hitlerove požiadavky. Po týchto udalostiach nasledovalo ďalšie kolo britsko-nemeckých rokovaní a nacistické vojská sa začali presúvať k československým hraniciam. 28. septembra 1938 Chamberlain zaslal Hitlerovi list, v ktorom mu oznámi, že môže svoje ciele realizovať aj bez vojny. Zároveň vyzval talianskeho diktátora Benita Mussoliniho, aby prevzal úlohu sprostredkovateľa na medzinárodnej konferencii o nemeckých požiadavkách. Na druhý deň sa predstavitelia Nemecka, Talianska, Veľkej Británie a Francúzska stretli v Mníchove, kde krátko po polnoci 30. septembra 1938 podpísali dohodu o odstúpení sudetských území, Petržalky a Devína Nemecku. V dodatočnom prehlásení sa zaviazali vyriešiť do troch mesiacov problém poľskej a maďarskej menšiny v ČSR.

V dňoch 29.-30. septembra 1938 zvolali v [Mníchove](#) Spojené kráľovstvo, Francúzsko, [Nemecko](#) a [Taliansko](#) konferenciu, kde sa rozhodlo o osude Česko-Slovenska. Na rokovaní sa priamo nezúčastnili predstavitelia Česko-Slovenska, iba čakali vo vestibule budovy na výsledky.

Rokovania sa zúčastnili:

- [Arthur Neville Chamberlain](#) - [Spojené kráľovstvo](#)
- [Édouard Daladier](#) - [Francúzsko](#)
- [Adolf Hitler](#) - [Nemecko](#)
- [Benito Mussolini](#) - [Taliansko](#)

Rozhodlo sa o odstúpení sudetských území Nemecku. V Sudetách boli aj strategické suroviny pre vojenský priemysel. Mníchovská dohoda priamo viedla k [Viedenskej arbitráži](#). Vláda generála Syrového a prezident Beneš mníchovskú dohodu prijali, ale bez súhlasu Národného zhromaždenia, čo odporovalo československej ústave. Celkovo stratila ČSR v dôsledku mníchovskej dohody územie s rozlohou 41 098 km², na ktorom žilo 4 879 000 obyvateľov. Písal sa 2. november 1938. Vo Viedni v ten deň pokračovalo okypťovanie Česko-Slovenska, ktoré dva mesiace predtým odštartovala Mníchovská dohoda štyroch mocností. České pohraničie už bolo nemecké, prišiel rad na slovenský juh.

Viedenskej konferencii predchádzali síce bilaterálne československo-maďarské rokovania v Komárne, tie sa však po štyroch dňoch skončili krachom. Obe strany potom požiadali o rozsúdenie veľmoci.

Organizátori frašky označovanej za medzinárodnú arbitráž sa už tentoraz zaobišli bez Francúzov i bez Angličanov (hoci ich účasť predpokladal dodatok Mníchovskej dohody). Do Viedne síce pozvali čs. delegáciu (spolu s predstaviteľmi slovenskej autonómnej vlády) a zástupcov maďarskej strany, ale ich prítomnosť bola čisto formálna – mali si len vypočuť verdikt.

Hlavným arbitrom bol nemecký minister zahraničia Joachim von Ribbentrop, asistoval mu jeho taliansky kolega Galeazzo Ciano. Fašista Ciano zjavne nadŕžal pri tomto delení územia v dunajskej kotline Horthyho Maďarsku.

Podľa pôvodných predpokladov mala arbitráž pri vytyčovaní novej hranice postupovať podľa etnického princípu. Slovensko (vtedy ešte aj Česko-Slovensko) malo prísť len o tie svoje južné obce a mestá na národnostne zmiešanom území, kde Maďari mali vždy prevahu. V skutočnosti však stratilo 779 obcí, z ktorých až 170 malo slovenskú väčšinu, išlo najmä o obce v okolí Nových Zámkov, Vrabľov a Hurbanova na západe, ako aj o viaceré obce pri Jelšave a najmä pri Košiciach na východe krajiny. "Zo 79 obcí v okolí Košíc len 8 malo maďarskú etnickú prevahu". Čo je horšie, proti rozhodnutiu mocností sa nedalo odvolať. Navyše, rozhodnutie sa malo vykonať neodkladne a v priebehu niekoľkých dní. Od 5. do 10. novembra 1938 maďarské vojsko obsadilo stratené územie, ktoré tým prechádzalo pod cudziu vojenskú správu.

Už večer 2. novembra, hneď po oznámení viedenského verdiktu sa v Bratislave konala veľká protizidovská demonštrácia. Cestou z Palisád cez Suché Mýto a Obchodnú ulicu rozbíjali mladí ľudia výklady židovských obchodov, vykrikovali heslá "Slovensko Slovákom, Palestína židákom!"

Medzitým mestá a obce prisúdené arbitrážou Maďarsku prechádzali pod maďarskú vojenskú správu. Maďarské obyvateľstvo na národnostne zmiešanom území však príchod honvédov zväčša vívalo, nechýbali pritom Horthyho obrazy, slávobrány, kokardy v maďarských farbách, posýpanie cesty kvetmi, ale aj slzy dojatia, veľké emócie.

Premenovávali sa hlavné ulice a námestia (zvyčajne Masarykovo alebo Benešovo na Horthyho), padali sochy a busty (napr. Štefánikova v Leviciach).

Ostatne, kto by sa v tejto chvíli opovážil niečo vyčítať Nemcom alebo Talianom, najbližším spojencom autonómneho Slovenska, ktoré už kráčalo v ústrety úplnej nezávislosti od Prahy a totálnej samostatnosti pod patronátom Hitlera?

ČASŤ II: Slovenský štát v rokoch 1939 – 1945

5. KAPITOLA 1

6. Mala to byť len poriadková služba

7.

VZNIK HLINKOVEJ GARDY, ZRUŠENIE VŠETKÝCH POLITICKÝCH STRÁN, AUTONÓMIA, VYHLÁSENIE SLOVENSKEHO ŠTÁTU, SNEM SLOVENSKEJ REPUBLIKY, KOLABORÁCIA,

Prvé organizácie HG mali navyše rôzne názvy, vznikali bez povolenia úradov a až do októbra 1938, čiže do vyhlásenia autonómie Slovenska, fungovali viac-menej ilegálne. Do značnej miery totiž nadväzovali na činnosť extrémistickej Rodobraný, predchádzajúcej "poriadkovej služby" ľudovej strany, ktorá po úradnom zákaze v auguste 1923 pôsobila ilegálne a po odsúdení svojho zakladateľa Vojtecha Tuku v októbri 1929 za špionáž celkom ukončila činnosť.

Hlinkovu gardu (HG) zakladal Alexander Mach . Bola to vlastne výzva zakladať takéto gardy, a dal im aj meno: Hlinkove. V prostredí ľudáckych radikálov sa už v roku 1937 zrodili plány obnoviť polovojenskú Rodobranu ako "gardu úderníkov". Navrhli dokonca oblečenie pre jej členov. Mali pôsobiť ako "stráž poriadku" na zhromaždeniach, veľkých manifestáciách a kultúrnych akciách. Hlinková garda vznikla pod jej záštitou a na jej podporu. 28. októbra HG sa stala nariadením slovenskej vlády jedinou brannou organizáciou na území Slovenska, zatiaľ čo iné dovtedajšie – napríklad Orol, RTJ (Robotnícka telovýchovná jednota), Sokol, Dunajská stráž – boli rozpustené. Garda postupne pohltila ich majetok i časť členstva. Odvtedy podliehala priamo autonómnej vláde a príslušníci gardy jej skladali sľub vernosti. Nariadenie im umožňovalo nosiť zbraň. Na základe vládneho nariadenia sa gardistický pozdrav "Na stráž!" stal úradným pozdravom. Už v jeseni 1938 sa vytvorila organizačná štruktúra HG, začali fungovať jej miestne, okresné a oblastné veliteľstvá. Hlavné veliteľstvo sídlilo, prirodzene, v Bratislave, na jeho čele stál najprv Karol Sidor a neskôr Alexander Mach. Už v tomto období vykonávali gardisti viaceré represívne zásahy v centre i na vidieku a začalo sa formovať tvrdé jadro HG z bývalých členov otvorene fašistickej Rodobraný. Ich zámerom bolo vytvoriť elitnú časť gardy, akúsi obdobu SS. Po vzniku Slovenského štátu v marci 1939 sa ďalej rozširovali právomoci a zvyšovali úlohy HG. Vládne nariadenie zo septembra toho istého roka prikazovalo všetkým mužom od 18 do 60 rokov povinné členstvo v HG.

V polovici februára 1940 začali gardisti obchádzať bratislavské kaviarne a vyháňať z nich Židov. Kto odmietol z podniku odísť, toho fyzicky napadli. Vedúcim prevádzok prikázali vyvesiť do výkladov oznamy: "Židia nevitáni" a "Vstup Židov nežiaduci". Vybraných dôstojníkov vysielala HG na kurzy do nacistickej školy v Senheime, ďalších do vlastnej školy v Bojniciach na zámku. Do konca apríla 1941 takto vyškolili okolo 4 500 gardistov z okresných miest. Prebiehali arizácie a pri získavaní židovského majetku za bagatel mali funkcionári HSL'S a gardisti prednosť. Výnosnosť členstva v garde lákala do nej tisíce mladých mužov. A tak nečudo, že

koncom roku 1942 dosiahol počet registrovaných členov HG hranicu 100-tisíc. O výčinoch gardistov pri deportáciách slovenských Židov, o gardistických represáliách po potlačení Povstania sa venujeme v časti Odboj v regióne.. V máji a júni 1938 sa v troch vlnách konali všeobecné voľby, v ktorých ľudová strana uspela. Najmä mladým ľudákom stúpalo sebavedomie a radikalizovali sa. Celá strana si medzitým osvojila heslo Jozefa Tisu, vtedy podpredsedu HSL'S, s ktorým vystúpil na významnom piešťanskom zjazde HSL'S ešte v roku 1935: "Jeden národ, jedna strana, jeden vodca!" Dosť to pripomínalo Hitlerovo krédo z jeho Mein Kampf: "Ein Volk, ein Reich, ein Führer!" Slovenskí nacionalisti obdivovali Hitlera aj za spôsob, akým vyriešil hospodársku krízu. A ešte za to, ako „zatočil“ so Židmi, páčili sa im führerove Norimberské zákony, "rasová očista" štátneho aparátu, bojkot židovských podnikov, zákaz sobášov medzi Nemcami a Židmi. V polovici roku 1938 autonomistom priala aj medzinárodná situácia, Hitler si dovoľoval čoraz viac a Západ mu očividne ustupoval "v záujme zachovania európskeho mieru". Predstavitelia HSL'S v tom vytušili predzvesť veľkých územných zmien na starom kontinente, vrátane možného zániku ČSR. A tak začali tajné rokovania s Poľskom, no napodiv aj s Maďarskom. Autonomisti totiž viedli súbežné rokovania s Prahou, ktoré sa vyvíjali pre nich sľubne aj vďaka dramatickej zahraničnopolitickej situácii. Prvého októbra 1938 ustúpila československá vláda mníchovskému diktátu, o štyri dni nato abdikoval prezident ČSR Edvard Beneš a 6. októbra vymenovala pražská vláda Jozefa Tisa za ministra pre správu Slovenska. Nasledujúci deň vymenovala ďalších štyroch ministrov – mohla začať fungovať autonómna slovenská vláda. Slováci zmobilizovali vyše 50-tisíc vojakov, ešte v lete 1941 sa však dve tretiny vrátili domov. lebo armáda bola málo motorizovaná a nedokázala plniť plnohodnotnú úlohu priamo na fronte. S ochotou ľudáckej vlády participovať aktívne na vojne bola nemecká strana až do roku 1943 viac-menej spokojná. Oveľa väčší význam však pre Nemcov malo fungovanie slovenských zbrojoviek. V nasledujúcom období sa do vývoja nemecko-slovenských vojenských vzťahov stále viac negatívne premietal vývoj na frontoch v neprospech spojencov Osi.

V rokoch Druhej svetovej vojny existovali na územiach priamo či nepriamo ovládaných Hitlerovým Nemeckom dva základné spôsoby ľudskej existencie, - kolaborácia a odboj. A podľa toho, aké silné bolo zovretie v nacistickom chomúte, resp. podľa toho, či sa Nemecko cítilo silné (vyhrávalo) alebo bolo vnímané ako slabé (ustupovalo), sa menil aj pomer medzi kolaboráciou a odbojom v spoločnosti. Viaceré štáty ovplyvňované Nemeckom sa od medzivojnového občianskeho princípu obrátili k nacionalizmu až šovinizmu. Hľadali sa nielen vonkajší (o ktorých nikdy nebolo nuda), ale aj vnútorní nepriatelia, aby sa vybudovalo silné, jednotné (jednoliate) národné spoločenstvo, ktoré pretrvá vojnovú búrku. Vytváraniu "čistých" národných a štátnych spoločenstiev padali za obeť nielen Židia či Rómovia, ale aj ďalšie národnosti, ktoré sa nenachádzali na rovnakej strane bojujúcej Európy. Postupne však, ako dlhodobjšie pôsobila či silnela perzekúcia, a v spojení s vojenským oslabovaním Nemecka, rástla v okupovaných i satelitných krajinách nemeckej sféry vlna odporu voči Nemecku i voči

kolaborácii s Hitlerom. V roku 1943 sa misky váh už začali prikláňať na stranu proti nemeckej a protirežimovej opozícii, resp. odboja.

Zložitosť problému kolaborácie ilustruje aj situácia na Slovensku po vojenskom potlačení *SNP*, keď istá časť slovenských vojakov a partizánov prešla do oddielov *POHG*, *Domobrany*, nemeckých proti partizánskych jednotiek (ako *Abwehrgruppe 218 „Edelweiss“*), niektorí jedinci z radov ukrajinských partizánov na Slovensku dezertovali k 14. *divízii SS* (ukrajinskej).

Fenomén odboja žiaci zvyčajne dobre chápu, termín kolaborácia je však oveľa zložitejší - aj keď encyklopedicky hutné vysvetlenie je jednoznačné: ide o politickú, hospodársku, vojenskú, kultúrnu spoluprácu občanov okupovaného štátu s cudzími okupantmi. Nie som pedagóg, ale aj každodenný život v demokracii nám ukazuje, aký je význam spoločensko-vedných predmetov formujúcich osobnosť žiaka. Zážitková aktivita vo výchovno-vzdelávacom procese je, podľa mňa, dôležitá, len ju v tomto smere treba nasmerovať tak, aby na príklade tragických udalostí druhej svetovej vojny u žiaka pomáhala rozvíjať pozitívny vzťah k demokracii, humanizmu a tolerancii. Pomohli by možno pravidelné návštevy pamätných miest, napríklad koncentračných táborov, či múzeí venovaných tragickým udalostiam tohto najstrašnejšieho vojnového konfliktu v dejinách ľudstva.

Režim Slovenského štátu a jeho predstavitelia sa v dnešnej dobe stali symbolom pre extrémistov, ktorí sa demokratickými voľbami dostali až do súčasného slovenského parlamentu. Ospravedlňujú a zľahčujú zločiny, vyzdvihujú vtedajšiu slovenskú štátnosť, spochybňujú Slovenské národné povstanie. Veľa mladých ľudí totiž nevidí alebo nechce vidieť paralelu medzi fašistickými ľudákmi a terajšími extrémistami.

KAPITOLA 2

Slovenská republika (1939-1945):

VZNIK SLOVENSKEHO ŠTÁTU, SNEM SLOVENSKEJ REPUBLIKY, OCHRANNÁ ZMLUVA VNÚTORNÁ POLITICKÁ SITUÁCIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, STAV PO VOJNE

Štrnásteho marca 1939 vznikol Slovenský štát. Ľudáci zaviedli totalitný politický systém jedinej politickej strany. Opierali sa o svojho spojenca – nacistické Nemecko, ktorému podriadili domácu a zahraničnú politiku, ako aj hospodárstvo pracujúce pre vojnovú mašineriu. Zaviedli rasové zákony, ktoré vyvrcholili deportáciami židovského obyvateľstva do nacistických koncentračných táborov. Na zoznamoch politicky nespoľahlivých osôb sa ocitli tisíce ľudí.

Vojtech Tuka - vedúca osobnosť radikálneho krídla HSL'S, bývalý predseda slovenskej vlády a minister zahraničných vecí, ktorý však neskôr vypadol z užšieho predsedníctva HSL'S a zo zdravotných dôvodov rezignoval v roku 1944 zo všetkých vládnych postov. V roku 1946 bol odsúdený na trest smrti a popravený.

Alexander Mach - minister vnútra a dlhoročný Hlavný veliteľ Hlinkovej gardy. Popredná osobnosť radikálneho krídla HSĽS a jeden z hlavných organizátorov protižidovskej politiky na Slovensku. Súdený je spoločne s prezidentom Jozefom Tisom a neprítomným Ferdinandom Ďurčanským. Národný súd ho napokon odsúdi na 30 rokov väzenia, trest mu však neskôr zmierňujú na 25 rokov. Napokon je na základe amnestie na slobodu prepustený v roku 1968.

Karol Sidor - pôvodne radikálny ľudák a prvý Hlavný veliteľ Hlinkovej gardy, bývalý štátny minister a krátko aj predseda autonómnej vlády. V marci 1939 pre neochotu vyhlásiť Slovenský štát upadol do nemilosti Nemcov a bol presunutý na post vyslanca vo Vatikáne. V neprítomnosti odsúdený na 20 rokov väzenia. Na trest nenastúpi, zostáva až do smrti v emigrácii.

Ferdinand Ďurčanský - pôvodne predstaviteľ radikálneho ľudáckeho krídla, ktorý sa v roku 1938 zasadzoval o likvidáciu demokracie, rozbitie Československa a vyhlásenie slovenskej samostatnosti. Minister autonómnej slovenskej vlády, jeden z iniciátorov návrhov protižidovských noriem a po vzniku Slovenského štátu jeho prvý minister zahraničných vecí a do leta roku 1940 aj minister vnútra. Neuvedomil si včas reálne hranice svojich právomocí, a tak upadol do nemilosti Nemcov a v lete 1940 bol odstránený z vrcholovej politiky. V neprítomnosti bol odsúdený na trest smrti. Trestu sa vyhne vďaka emigrácii do Argentíny, neskôr sa presťahuje do Mníchova.

Jozef Tiso - od jesene 1938 do jari 1939 predseda autonómnej vlády, prvý predseda vlády po vzniku Slovenského štátu, od jesene 1939 prezident Slovenskej republiky a vrchný veliteľ jej ozbrojených síl, predseda Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, neskôr s titulom „Vodca“, teda i Najvyšší veliteľ Hlinkovej gardy. Rovnako ako Ferdinand Ďurčanský je v apríli 1947 odsúdený na trest smrti. O pár dní neskôr je popravený obesením.

Nacistické Nemecko sa už pripravovalo na vojnu, hoci to robilo pod rôznymi zásterkami. V zahraničnopolitických a vojenských koncepciách rátali so zónou, ktorú si podrobia a bude ich podporovať. Začali preto podnikat' kroky k rozdeleniu Československa okliešteného už po Mníchovskej dohode. V Čechách a na Morave vytvorili protektorát a Slovensku nanútili samostatný štát. Ako vhodná osoba na jeho čelo sa im pozdával Jozef Tiso bol katolícky kňaz. Tisova vďačnosť za darovanú štátnosť sa prejavovala úplnou oddanosťou Adolfovi Hitlerovi. Nacisti potrebovali v rámci svojich expanzívnych politik mať u nás priestor, ktorý by kontrolovali a kde by mali zázemie a podporu. Slovensko robilo pre Nemcov, 25 najväčších fabriek patrilo do štruktúry nemeckých zbrojárskych podnikov. Zahraničná politika sa vyvíjala, ako hitlerovci chceli, riešila sa židovská otázka podľa vzoru nacistického Nemecka, hoci nás do toho výrazne netlačili, dokonca sme sa do nej zapojili ako prví. Nemecku nezáležalo na Slovensku, išlo len o to, aby si nacisti vytvorili pokojné zázemie pre pripravovanú vojnu. Chcel ukázať svetu, že nie je uzurpátor, že obsadením Sudet nechcel ublížiť Čechom, ale len pomôcť Nemcom na sudetských územiach, Maďarom v južných častiach Slovenska a Slovákom dal vlastný štát, lebo to je tiež národ, ktorý si ho zaslúži. Vyvolával tak zdanie spravodlivej politiky v Európe voči malým národom. A Slováci boli ideálni, pretože tu existovalo i separatistické hnutie v rámci vtedajšej Československej

republiky, takže to využil. Treba tiež povedať, že na Slovensku nebola nijaká politická sila, ktorá by sa usilovala o vznik Slovenského štátu. Aj Hlinkova slovenská ľudová strana bola len za autonómiu. Geopolitika však rozhodla inak. Hitler sa rozhodol, že zo Slovenska bude mať štátik, ktorý bude ukazovať, ako sa dá s ním spolupracovať. To mu veľmi vyhovovalo z medzinárodno-politického hľadiska.

Nacisti hrali svoju vlastnú hru a predstavitelia nového nedemokratického režimu viac-menej pristali na im vyčlenenú časť pripraveného scenára. Všetko nešlo presne podľa nacistických predstáv. Po 9. marci 1939, čiže po zásahu česko-slovenskej ústrednej vlády na Slovensku (tzv. Homolov puč), robil Berlín všetko preto, aby si mohol vyfabrikovať dôkazy o vnútorných nepokojoch v štáte. Odôvodnil tak svoj zásah v Čechách a na Morave ako akciu, ktorá mala prispieť k znovuzískaniu stability v nepokojnom stredoeurópskom regióne. Súčasne s tým vyvíjal silný tlak na slovenskú politickú reprezentáciu, aby okamžite vyhlásila nezávislosť.

Slovenský štát (od 21. júla 1939 Slovenská republika) bol od začiatku súčasťou mocenskej sféry nacistického Nemecka, jeho samostatnosť preto bola oklieštená. Účasť Slovenska vo vojne na strane Nemecka determinovala už ochranná zmluva z 18. – 23. marca 1939, podľa ktorej mala byť jeho zahraničná a obranná politika vedená v zhode s tou nemeckou. Nemecko za to prevzalo ochranu nad politickou nezávislosťou a územnou celistvosťou Slovenska. Slovenské hospodárstvo sa postavilo plne pod kontrolu Nemeckej ríše, čo sa v prvom období paradoxne podpísalo pod ekonomický rozvoj Slovenska. Ekonomika ťažila z vojnovkej konjunktúry, silných nemeckých investícií, technologického rozvoja, dobrej hospodárskej politiky slovenských národohospodárov. Podarilo sa výrazne znížiť nezamestnanosť, vzrástla priemyselná výroba, mnoho robotníkov našlo prácu v ríši. V štátnej a verejnej sfére sa pre nedostatok odborníkov po odstránení Čechov a Židov otvorili možnosti rýchlej kariéry. Živnostníkov, remeselníkov či roľníkov si režim zaviazal poskytnutím židovského majetku. To sa Slovenskej ekonomike darilo zvyšovať priemyselnú produkciu až do roku 1943. Priemysel však musel prispôbiť svoju štruktúru vojenským potrebám. V dôsledku nemeckých porážok nastalo na prelome rokov 1943/44 obdobie stagnácie a po príchode nemeckej armády v lete 1944 sa naplno prejavil úpadok slovenského hospodárstva.

29. septembra 1938 sa v Mníchove Mussolini, Hitler, Chamberlain a Daladier rozhodli zničiť Československo.

30.septembra 1938 československá vláda Mníchovskú dohodu prijala

6. októbra 1938 vyhlásenie "Autonómnu slovenskú krajinu" v Žiline

18. novembra 1938 štát dostal názov Česko -Slovensko.

9.októbra1938 slovenská autonómna vláda zakázala Komunistickú stranu Československa (KSČ).

2. novembra 1938 viedenská arbitráž stratilo južné Slovensko a časť Podkarpatskej Rusi, mestá ako Nové Zámky, Lučenec, Rimavská Sobota, Rožňava, Košice, 860 000 obyvateľov

8. novembra 1938 HSĽS vytvorila pre nadchádzajúce voľby len jednotnú kandidátku.

30. novembra 1938 bol česko-slovenským prezidentom zvolený dr. Emil Hácha

a

18. decembra 1938 sa konali voľby do Snemu Slovenskej krajiny, ktorých sa zúčastnilo 91% voličov, pričom jednotná kandidátka dostala 97%. Na základe týchto volieb vznikol Slovenský snem o 63 poslancoch. Predsedom snemu sa stal mladý JUDr. Martin Sokol (mal iba 38 rokov). Slovenskí politici sa stále častejšie začali vyjadrovať o samostatnosti Slovenska.

22. februára 1939 predložil Jozef Tiso slovenskému snemu program svojej vlády, v ktorom zaznela myšlienka samostatného štátu.

4.-6. marca 1939 túto myšlienku predsedníctvo HSL'S potvrdilo.

9. marca Na Slovensko prišli vojská pod velením generála Bedřicha Homolu, ktoré mali urobiť poriadok (tzv. Homolov puč).

14. marca 1939 sa o 10,00 stretol Snem Slovenskej krajiny a vyhlásil Slovenskú republiku. Oficiálnou hymnou nového štátu sa stala pieseň Hej, Slováci.

15. marca 1939 A. Hitler vyhlásil protektorát Čechy a Moravu. Likvidácia Československa bola dokončená.

14. marca 1939 si maďarská vláda k svojmu územiu pripojila aj Podkarpatskú Rus a po Malej vojne ešte časť východného Slovenska - 386 km², asi 74 obcí s 40 000 obyvateľmi rusínskej národnosti.

23. marca 1939 zaútočili na Michalovce a Sobrance Maďarské vojská. Práve vznikajúca slovenská armáda pod vedením pplk. Augustína Malára ich útok zastavila.

24. marca 1939 ich slovenská armáda odrazila. Ako "odvetu" maďarská vláda nechala bombardovať civilnú Spišskú Novú Ves.

21. júla 1939 bola snemom prijatá Ústava Slovenskej republiky, ktorá v svojej preambule ustanovila základné princípy fungovania štátu, budovaného na autoritatívnom, dôsledne centralizovanom princípe, ignorujúcim demokratické zásady a vedome preferujúcim totalitu jednej strany a nedôsledný vodcovský princíp, ktorý pripomína otvorenú diktatúru.

23. marca 1939 podpísaná "Zmluva o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom". Ovládalo tak Nemecko Slovenský štát dvojakým spôsobom:

a) **zmluvami** (zmluvy hospodárske, vojenské a pod.)

b) **poradcami**. Nemeckým vyslancom v Bratislave bol Hans-Elard Ludin,

5. septembra 1939 Slovenská republika bola jediným štátom v Európe, ktorý sa zúčastnil na napadnutí Poľsko

24. novembra 1940 sa slovenská vláda pripojila k "paktu Osi" - a sa priamo pripravovala na útok na ZSSR

12. decembra 1941 vyhlásila Slovenská republika vojnu USA a Veľkej Británii.

Vývoj vnútornej politickej situácie Slovenskej republiky by sa dal charakterizovať v štyroch etapách:

Prvá etapa (marec 1939 až júl 1940):

Najväčším nedostatkom bolo konečné riešenie židovskej otázky. K januáru 1941 tu žilo 89 456 Židov. Protižidovské opatrenia vznikali už počas autonómie, ale po

14. marci nasledujú jedno za druhým. Jedno z prvých už bolo v **apríli 1939**, začala sa **arizácia**, .

17. septembra 1939 boli pre nich vytvorené prvé pracovné tábory v Plaveckom Podhradí, Novákoch, Vyhniach, Novom Meste nad Váhom, Revúcej, Poprade, Banskej Bystrici, Prešove, Humennom a Seredi bol neskoršie vytvorený koncentračný tábor.

Druhá etapa (júl 1940 - október 1942):

Až teraz sa začala dôslednejšia fašizácia režimu a presadzovanie slovenského národného socializmu, ktorý predstavoval nedôsledné a nevhodné kombinácie nemeckého národného socializmu a sociálneho učenia cirkvi. V každom prípade táto fašizácia režimu Nemcom veľmi vyhovovala, boli si istí vernosťou a poslušnosťou, ale aj tak tu nechali svojich beráterov a agentov.

9. septembra 1941 vyšlo vládne nariadenie 198/41, ktoré obsahovalo 270 paragrafov známy pod názvom "židovský kódex". Za každého deportovaného Žida ešte slovenská vláda zaplatila 500 ríšskych mariek (cca 5000 SK). V každom vlakovom transporte bolo asi 1000 osôb. ktorý

25. marca 1942. bol z Popradu do Osvienčimu vypravený prvý transport.

20. októbra 1942. odišiel posledný, 57. transport,. SR bola prvým štátom, ktorá Židov začala vyvážať.

Tretia etapa (jeseň 1942 - 27. októbra 1944):

Bolo to obdobie konca slovenského národného socializmu a čas váhania ako ďalej po vojne, ktoré nakoniec vyústilo do SNP.

8. marca 1943 bol napísaný Pastiersky list biskupského zboru katolíckej cirkvi o židovskej otázke.

7. apríla 1944 utiekli z Osvienčimu dvaja slovenskí Židia - Alfred Wetzler a Walter Rosenberg (vojnové meno Rudolf Vrba), rodák z Topoľčian.

Štvrtá etapa (27. októbra 1944 - 4. apríla 1945):

21. septembra 1944 bola aj oslobodená prvá slovenská obec - Kalinov,

6. októbra 1944 vstúpil 1. československý armádny zbor na Slovenskú zem ,

19. januára 1945 boli oslobodené Košice,

25. marca 1945 Banská Bystrica,

30. marca 1945 Nitra,

30. apríla 1945 Žilina

4. apríla 1945 Bratislava, V bojoch o Slovensko pomáhali Červenej armáde 1. československý armádny zbor, vojská rumunskej armády, ale i partizáni zo Sovietskeho zväzu,, Bulharska, Francúzska a pod. **Slovenská republika prestala existovať.**

4. apríla 1945 Slovenská republika ukončila svoju existenciu a na území Slovenska sa obnovil predvojnový stav - Československá republika. Územie štátu bolo zdevastované ustupujúcimi nemeckými jednotkami. Československá republika sa obnovovala ako demokratický štát. Bol ponechaný pluralitný systém strán - v Čechách KSČ, Československá strana lidová, Československá. národnosocialistická a Československá strana sociálno-demokratická, na Slovensku KSS a Demokratická strana. Vo vzťahu Čechov a Slovákov bola vyhlásená zásada rovný s rovným (český parlament bol rovnocenný SNR) .

4. apríla zložila vláda sľub a

5. apríla 1945 bol vyhlásený Košický vládny program.

KAPITOLA 3 Slovenská armáda

BÝVALÁ BRANNÁ MOC, MALÁ VOJNA, ÚTOK NA POĽSKO, VÝCHODNÝ FRONT, TALIANSKÝ FRONT RÝCHLA DIVÍZIA, ZAISTOVACIA DIVÍZIA

Po vytvorení Slovenského štátu, okupácii Čiech a Moravy a likvidácii Česko-Slovenska v marci 1939 sa terčom ďalšej nemeckej agresie stalo Poľsko. Paktom Ribbentrop - Molotov v auguste 1939 si Nemecko zabezpečilo neútočenie zo strany Sovietskeho zväzu a 1. septembra 1939 prepadlo Poľsko. Začala sa druhá svetová vojna. V tom najväčšom a najkrvavejšom svetovom konflikte bojovali Slováci na oboch stranách - v radoch slovenskej regulárnej armády ako spojenec nacistického Nemecka a v zahraničnom čs. vojsku po boku antihitlerovskej koalície.

Strach o vlastné prežitie priviedol Slovenský štát k tomu, že 1. septembra 1939 poslal svoju armádu, aby po boku hitlerovskej vstúpila na územie brániaceho sa Poľska.

Regulárna slovenská armáda sa formovala krátko po vzniku samostatného štátu na pozostatkoch bývalej čs. brannej moci. Slovensko ako vazalský štát viazaný s Nemeckom ochranou zmluvou svoju politiku, hospodárstvo i armádne záležitosti viedlo podľa požiadaviek tretej ríše. Prvý vojnový konflikt, na ktorom sa slovenská armáda musela zúčastniť, vznikol v dôsledku napadnutia východnej časti Slovenska Maďarskom 23. marca 1939. Išlo o tzv. Malú vojnu, ktorá sa skončila o dva dni prímerím. Slovensko stratilo 386 km² so 41 000 obyvateľmi.

V druhej svetovej vojne bola slovenská armáda spojencom Nemecka a podieľala sa na jeho expanzívnej politike. Rovnako ako nemecká branná moc bojovala za víťazstvo nacizmu za nové usporiadanie sveta pod vedením hitlerovského Nemecka. Po jeho boku sa zapojila do agresie proti Poľsku v septembri 1939, a teda sa priamo zúčastňovala na rozpútaní svetovej vojny. Propaganda SR interpretovala účasť Slovenska v tomto ťažení ako ochranu vlastných hraníc proti poľským útočníkom, ako aj úsilie získať späť pohraničné územia odstúpené Poľsku v roku 1920, 1924 a 1938, ktoré aj nakoniec získala. Posilnilo si tiež zahraničnopolitické postavenie v nacistickej sfére vplyvu. Diplomatiekeho uznania sa dočkalo od ZSSR. Diplomatieke styky s ním však rozviazali Francúzsko a Veľká Británia.

Do armády povolali 116 755 slovenských záložníkov a do operujúcich jednotiek bolo začlenených 51 306 vojakov. Koncom augusta vzniklo Veliteľstvo poľnej armády, ktorému boli podriadené tri pešie divízie a neskôr aj Rýchla skupina. Nemecký spojovací štáb zabezpečoval prenos rozkazov. Na poľské územie už 1. septembra prenikla 1. divízia vo všeobecnom smere Spišská Belá – Nowy Targ. Od 2. septembra postupovala na Ochotnicu – Tymbark po Zalesie, kde 5. septembra vytvorila hĺbkovo členenú obranu. Počas postupu sa dostala aj do bojového konfliktu s protivníkom.

Tretia divízia spočiatku viazala poľské sily na hraniciach na východe Slovenska, od 8. septembra prakticky bez odporu postupovala na všeobecnom smere Medzilaborce – Sanok (pri postupe prejavila aj vlastnú iniciatívu). Neskôr v rámci „očisťovania“ poľského územia slovenské jednotky operovali až po čiaru Krosno –

Sanok – Lesko. Letectvo podporilo nemeckú Luftwaffe operujúcu aj zo slovenských letísk. Prišlo o dve stíhačky, jedno poľské lietadlo slovenskí stíhači zostrelili nad Slovenskom. Oficiálne mala slovenská armáda 18 mŕtvych, 46 ranených a 11 nezvestných.

Keď sa agresívne plány Nemecka v júni 1941 obrátili proti Sovietskemu zväzu, do jeho ťaženia sa zapojila aj slovenská armáda. Jej Rýchla brigáda postupovala do ruského vnútrozemia vo východnom smere. Na začiatku agresie v júli 1941 v bojoch pri ukrajinskom Lipovci utrpela jednu z najväčších vojnových strát. V priebehu rokov 1941 a 1942 postupovala na Kyjev, Rostov, Don a na Kaukaz. S pribúdajúcimi porážkami Nemecka, najmä po Stalingradskej bitke na začiatku roka 1943, a pod náporom sovietskej armády ustupovala. V priebehu vojny sa slovenské divízie preskupovali podľa vývoja na fronte a podľa potrieb nemeckej armády pôsobili na viacerých bojiskách až do jej skončenia. Platilo to aj pre Zaisťovaciú divíziu (1. augusta 1943 reorganizovanú na 2. pešiu divíziu), ktorá pôsobila v severnom pohraničí Ukrajiny a Bielorusku. Koncom októbra 1943 bola presunutá do Talianska (reorganizovaná na Technickú brigádu), kde vykonávala pomocné práce v tyle.

Zvláštnu kapitolu v pôsobení Slovákov na východnom fronte tvoria dezercie z vlastnej armády. Niektorí zbehovia vstúpili do hnutí odporu rozvinutých v ZSSR, na Ukrajine a v Bielorusku.

Čo sa týka radových vojakov, mnohí z nich na začiatku uverili propagande, že vojna je namierená proti bolševizmu s cieľom oslobodiť ujarmené národy ZSSR. Zočivoči nacistickým zločinom však vojaci postupne vytriezveli, ich morálku podkopávalo neustále predlžovanie vojny, sovietska propaganda či zbližovanie sa s domácim obyvateľstvom.

Treba si uvedomiť, vojna proti ZSSR bola vyhladzovacia. Na dobytom území Nemci od začiatku zaviedli brutálny režim. Jeho cieľom bola exploatácia krajiny pre nemeckú armádu na úkor zotročeného obyvateľstva, zničenie akéhokoľvek aj potenciálneho odporu, ideologických nepriateľov vrátane židovského obyvateľstva. Na pacifikovanie dobytého územia pritom Nemci používali aj svojich spojencov. Tieto úlohy plnila aj slovenská ZD, ktorá pôsobila v rokoch 1941 – 1943 na území dnešnej Ukrajiny a Bieloruska. Išlo o územie pod civilnou okupačnou správou, kde dominantnú úlohu od roku 1942 preberali vyšší vodcovia SS a polícia. Okrem plnenia rôznych strážnych úloh bol jednou z hlavných činností ZD boj proti partizánom spojený s vraždením zajatcov, ukrývajúcich sa Židov, vypaľovaním dedín a likvidovaním civilistov. Vo viacerých slovenských jednotkách však nacistické praktiky vzbudzovali odpor, a tak ich sabotovali, čo sa podpísalo aj pod nárast dezercíí a spolupráce s partizánmi. Divízia bola nakoniec na jeseň 1943 taká demoralizovaná, že ju museli reorganizovať a preveliť na budovanie zákopov do Talianska.

Rýchla divízia bola [motorizovaná slovenská divízia](#) bojujúca na [východnom fronte](#) na strane vojsk [Osi](#). Od 1. augusta do 27. novembra 1941 velil Rýchlej divízii nasadenej v ZSSR plk. [Jozef Turanec](#). Potom divízii velil plk. [Augustín Malár](#), potom znova gen. Turanec, na konci jej velil gen. [Štefan Jurech](#). Rýchla divízia vznikla [23. júla 1941](#) po viacnásobnej reorganizácii Rýchlej brigády, predtým Rýchlej skupiny. Rýchla skupina vznikla už [23. júna](#) 1941. Divíziu neskôr po ústupe z Kaukazu označovali aj 1. pešia alebo 1. technická divízia.

Rýchlej skupiny [25. júna 1941](#) pri prekročení sovietskych hraníc mala 59 dôstojníkov, 27 poddôstojníkov, 1824 vojakov.

Zaisťovacia divízia (ZD) bola vytvorená na území napadnutého ZSSR po reorganizácii slovenského poľného zboru, nasadeného na podporu armád nacistického Nemecka a jeho satelitov v operácii Barbarossa. V organizačnej štruktúre ZD bol 101. a 102. peší pluk, náhradný peší prápor, hipomobilný delostrelecký pluk 31, jazdecký "prezvedný" oddiel, spojovací prápor, 14. ľahká batéria DPLP, pionierska (ženijná) rota a pomocné jednotky. ZD mala stav 271 dôstojníkov, 90 poddôstojníkov a 7774 vojakov. Delostrelecký pluk bol neskôr nasadený do bojov pri Charkove a po strate väčšiny diel prevelený k Rýchlej divízii.

Divízia po sformovaní bola podriadená veliteľovi Wehrmachtu na Ukrajine a od 6. októbra 1941 už plnila úlohy na rozsiahlom okupovanom území Ukrajiny, neskôr aj južného Bieloruska.

Na konci júna 1943 stav v jednotkách ovplyvňoval pokles disciplíny, spolupráca s partizánmi, ako aj prípady prebehnutia k nim. Nezabránil tomu ani presun divízie do priestoru Minska. Dôvodom poklesu bojovej hodnoty TD bol nepriaznivý vývoj situácie na východnej fronte, dlhé nasadenie jednotiek bez vystriedania, politické presvedčenie mnohých vojakov, ich odpor proti zverstvám páchaných nemeckou armádou a ich pomocných jednotiek na civilnom obyvateľstve, ako aj hrozba trestov za zbližovanie sa s miestnym obyvateľstvom a partizánmi. V auguste 1943 bola ZD premenovaná na 2. pešiu divíziu. Z dôvodu, že nemecké velenie sa netajilo pochybnosťami o nedôvere voči divízii, bola zreorganizovaná na technickú brigádu a odoslaná bez zbraní a techniky do Talianska.

KAPITOLA 4

Arizácia

CIEĽ ARIZÁCIE, PREHĽAD ARIZAČNEJ LEGISLATÍVY

„Cieľ arizácie spočíval v obmedzení hospodárskeho vplyvu Židov.“ Komisia pre židovskú otázku pri ministerstve hospodárstva už 3. 4. 1939 určila že: „Židovské obyvateľstvo Slovenska musí opustiť Slovenský štát.“ .

Od jesene 1940 do leta roku 1942 prebehla 2. etapa arizácie, ktorá, „riadila sa nie hospodárskymi, ale politickými a ideologickými požiadavkami, ktoré viedli k chaosu, intrigám a doposiaľ neznámemu stupňu korupcie“

Prezident Tiso podpísal Ústavný zákon SR z 3.9.1940, podľa ktorého §1 Židov možno vystáňovať z územia Slovenskej republiky. §3 Vystáňovaní strácajú občianstvo, ich majetok „prepadá v prospech štátu.

Prehľad arizačnej legislatívy

Zoznam vybraných legislatívnych noriem, ktoré umožnili arizáciu majetku Židov

Vládne nariadenie 137/1939 20. 6. 1939 O dôverníkoch a dočasných správcoch v priemyselných, obchodných a remeselných podnikoch a iných majetkových podstatách. Vláda si udelila oprávnenie menovať do stredných a veľkých podnikov dôverníka (najčastejšie budúceho arizátora).

Zákon 113/1940 25. 4. 1940 O židovských podnikoch. Vládi dával oprávnenie podľa voľnej úvahy a s konečnou platnosťou rozhodnúť, či a za akých podmienok má byť podnik likvidovaný alebo arizovaný.

Vládne nariadenie 203/1940 20. 8. 1940. O súpise židovského majetku. Vládi uložila Židom povinnosť nahlásiť majetok.

Ústavný zákon 210/1940 3. 9. 1940 O vylúčení Židov z hospodárskeho života a prechode ich majetku do vlastníctva kresťanov (zmocňovací ústavný zákon) Snem odovzdal zákonodarnú moc v tejto otázke na vládu.

Vládne nariadenie 303/1940 30. 11. 1940 O židovských podnikoch. Upravovalo postup Ústredného hospodárskeho úradu (ÚHÚ), zriadeného v septembri 1940 na čele s Augustínom Morávkom, pri likvidácii a arizácii židovského majetku. Židovskému majiteľovi mohol byť ponechaný žiadny. Arizátor mal do 120 dní splatiť likvidačnú, prípadne obecnú hodnotu týchto podnikov, najčastejšie sa však likvidačná hodnota vôbec nestanovila. Najviac arizácií sa dialo v polovici roku 1941, do roku 1942 ich bolo vykonaných cca. 2 300.

Vládne nariadenie 257/1940 11. 10. 1940 O dočasných správcoch pre domy Židov a o výpovediach židovským nájomníkom. Určovalo spôsob prisvojenia si židovského domového majetku. Keďže tu vznikali najkrikľavejšie prípady korupcie, nasledovalo vládne nariadenie, podľa ktorého sa domový majetok Židov stal od 1. novembra 1941 vlastníctvom štátu.

Ústavný zákon 68/1942 15. 5. 1942 O vyst'ahovaní Židov. Definitívne vyriešil otázku židovského majetku tým, že ešte nearizovaný majetok vyst'ahovaných Židov odovzdával do vlastníctva štátu.

Spojenci bola protinacistická koalícia počas druhej svetovej vojny, ktorej hlavní členovia boli ZSSR, USA, Spojené kráľovstvo a Čína a ďalšie krajiny. (V užšom zmysle slova sú „Spojenci“ iba veľmoci, teda najmä menované štáty.)

Vypuknutie vojny

Poľsko od 1. septembra 1939

Spojené kráľovstvo od 3. septembra 1939

Francúzsko od 3. septembra 1939

Austrália, Nový Zéland a Kanada od 3. septembra 1939

Nepál od 4. septembra 1939

Južná Afrika od 6. septembra 1939

Rok 1940 a 1941

Nórsko od 9. apríla 1940

Belgicko od 10. mája 1940

Luxembursko od 10. mája 1940

Holandsko od 10. mája 1940

Grécko od 28. novembra 1940

Juhoslávia od 6. apríla 1941

Sovietsky zväz od 22. júla 1941

Po útoku na Pearl Harbor

USA od 8. decembra 1941

Čína od 9. decembra 1941 (od 7. júna 1937 vo vojnovom stave s Japonskom)

Česko-Slovensko (exilová vláda) od 16. decembra 1941

(Pozn.: deň uvedený pri danom štáte uvádza vstup do vojnového stavu s prvým zo štátov Osi, ak nebol vojnový stav vyhlásený súčasne viacerým napr. USA vypovedalo vojnový stav Tretej ríši až 11. decembra 1941, či ZSSR Japonsku až po ukončení vojny s Treťou ríšou)

Štátov, ktoré sa zaraďujú k Spojencom, je viacero (vrátane štátov Južnej Ameriky), niektoré boli súčasťou Britského domínia (India, Malajzia, Singapur...). Niektoré bojovali na strane osi, a "prebehli" k spojencom (Fínsko, Bulharsko, Rumunsko...) a naopak, napr. neokupovaná časť Francúzska a kolónie, tzv. Vichystické Francúzsko.

Atlantická charta bolo spoločné prehlásenie USA a Spojeného kráľovstva z 14. augusta 1941 podpísané v Ship Harbour na Newfoundland, v ktorom vyjadrovali zásady svojej politiky v nasledujúcom období počas druhej svetovej vojny. Neskôr 24. septembra 1941 bolo spresnené znenie tejto zmluvy podpísané zástupcami Sovietskeho zväzu, Juhoslávie, Česko-Slovenska, Poľska, Belgicka, Holandska, Nórska, Grécka, Luxemburska a Francúzska, ktoré boli súčasťou rozsiahlej vznikajúcej koalície krajín bojujúcich proti nacistickému Nemecku. Vyhlásenie bolo základom mnohých ďalších dokumentov a neskôr naň nadväzovala aj charta OSN.

Dokument podpísal 14. augusta 1941 prezident USA F. D. Roosevelt a britský ministerský predseda W. Churchill na spoločnom stretnutí na palube vojrovej lode vo vojenskom prístave Ship Harbour na Newfoundland. Pôvodne nešlo o žiadny formálny dokument, ale o neformálne stanovené ciele a snahy do budúcnosti. Vo vyhlásení sa hovorilo o neuznaní akýchkoľvek územných ziskov v dôsledku prebiehajúcej vojny, tiež o uvoľnení obchodných obmedzení a podpore politickej slobody národov. Napriek vyhláseniu USA v tej dobe ešte vojensky nijak významne do vojny nezasiahli. Ich vojenská účasť sa začala po 7. decembri 1941, keď bola japonským loďstvom napadnutá jeho námorná základňa na Pearl Harbore.

K zneniu dokumentu sa pridalo v auguste viacero krajín v tej dobe okupovaných Nemeckom a Talianskom, ktorých exilové vlády sídlili v Spojenom kráľovstve. Zároveň sa k nej pridali aj Sovietsky zväz, ktorý bol napriek predošlému paktu o priateľstve v júni napadnutý nemeckými silami.

V skratke malo vyhlásenie 8 bodov:

USA ani Spojené kráľovstvo sa neusilujú o žiadne územné zisky územné zmeny musia byť v súlade s želaním ľudí na dotknutých územiach

všetci ľudia majú právo na samourčenie majú byť zrušené obchodné bariéry a nastolené rovnaké podmienky pre víťazov i porazených

svetová ekonomická spolupráca má viesť k hospodárskemu rozvoju a lepším sociálnym podmienkam všetkých národov po zničení nacistického Nemecka budú môcť všetky národy bez strachu žiť v mieri

možnosť plavby v mieri po všetkých moriach a oceánoch odzbrojenie agresorov vojny a všeobecné povojnové odzbrojenie

Os Berlín-Rím-Tokio

Os Berlín-Rím-Tokio bolo vojensko-politické zoskupenie štátov počas druhej svetovej vojny.

Zoskupenie vzniklo v medzivojnovom období, ako reakcia na vojenské zmluvy medzi Poľskom, Anglickom a Francúzskom. Vedúcou mocnosťou Osi bolo Nemecko s

nacistickým režimom diktátora Adolfa Hitlera. Dôležitou mocnosťou v Európe, tak isto s podobným fašistickým režimom, bolo tiež Taliansko, vedené Benitom Mussolinim. V októbri 1936 bola medzi nimi podpísaná dohoda, ktorá určovala nemecké a talianske sféry vplyvu v Európe. Vo svojom prejave 1. novembra 1936 Mussolini povedal, že odteraz sa budú všetky európske krajiny točiť okolo osi Berlín-Rím, z čoho vzniklo pomenovanie paktu. Takmer simultánne, v novembri 1936, bola medzi Nemeckom a Japonskom podpísaná zmluva proti Kominterne (komunistom). V máji 1939 Nemecko a Taliansko uzavreli vojenský (oceľový) pakt, ku ktorému sa v roku 1940 pridalo Japonsko, a pakt sa tak zmenil na Os Berlín-Rím-Tokio.

Sovietsky zväz, vedený J.V. Stalinom, podpísal v auguste 1939, ešte pred začiatkom vojny dohodu s Hitlerom o rozdelení Poľska. Napriek tomu, že sa ZSSR takto podieľalo na rozpútaní 2. svetovej vojny útokom na Poľsko 17 dní po nemeckom vpáde, nebolo považované za krajinu Osi.

24. novembra 1940 slovenská delegácia, ktorú viedol predseda vtedajšej slovenskej vlády a aj minister zahraničných vecí Vojtech Tuka podpísala v Berlíne prístupie k tomuto paktu. 25. novembra 1940 sa Tuka osobne stretol aj s Hitlerom.

V roku 1941 nemecká armáda už nemala na území kontinentálnej Európy žiadnych nepriateľov, keďže porazila Nórsko, Francúzsko aj krajiny Beneluxu. 22. júna 1941 napadlo Nemecko svojho pôvodného spojencu - Sovietsky zväz. K Nemecku sa pripojilo v tejto vojne viacero krajín ako Fínsko, Rumunsko, Maďarsko, Chorvátsko a Slovensko. Vojne so ZSSR sa ako jediný z nemeckých spojencov vyhlo Bulharsko.

Prvou z krajín Osi, ktorá bola vo vojne porazená a jednala o mieri so Spojencami, bolo v roku 1943 Taliansko. Neskôr v 2. polovici roku 1944 nasledovali krajiny východnej Európy ako Rumunsko a Bulharsko. V auguste povstala proti okupácii krajiny aj značná časť slovenskej armády. Na stranu spojencov prešlo aj Fínsko. Jedným z posledných nemeckých spojencov v Európe zostalo Maďarsko, ktorého obsadenie sovietskymi jednotkami bolo dovŕšené na prelome rokov 1944 a 1945. Samotné Nemecko kapitulovalo 8. mája 1945, čím ukončilo boje druhej svetovej vojny v Európe. Japonsko vzdorovalo nátlaku spojeneckých síl o niekoľko mesiacov dlhšie. V auguste 1945 však boli jeho jednotky v Mandžusku napadnuté Sovietmi a na jeho územie boli zhodené Američanmi dve atómové bomby. Japonské ozbrojené sily kapitulovali 2. septembra 1945.

ČASŤ III. druhá svetová vojna

Druhá svetová vojna je dodnes najväčší a najrozsiahlejší ozbrojený konflikt v dejinách ľudstva, bola najkrvavejším konfliktom v dejinách ľudstva, ktorý stál život asi 45 až 60 miliónov ľudí. Boje prebiehali v Európe, Ázii a Afrike a zúčastňovali sa na nich muži i ženy aj z oboch ďalších obývaných kontinentov: Ameriky a Austrálie. Počas šiestich rokov trvania zomreli desiatky miliónov civilistov, milióny príslušníkov ozbrojených síl, boli zničené celé mestá a spôsobené nevyčísliteľné škody na majetku a kultúrnom dedičstve ľudstva. Na jej troskách sa zrodili nové svetové koalíčné a politické zoskupenia. Medzinárodné zmluvy a dohovory nepredstavovali temer žiadnu záruku z hľadiska medzinárodného práva. Reprezentovali mylnú záruku zabezpečenia svetového mieru a poriadku. Upadajúca životná úroveň, nezamestnanosť a neistá budúcnosť sa stali základom politiky demagógov, ktorí rozvrátili svetový mier a poriadok. Zlyhaním medzinárodného spoločenstva, ktorého reprezentantom bola Spoločnosť národov, sa vytvoril spoločensko-politický priestor, ktorý umožnil rýchly vzostup extrémne pravicových politických síl v Európe. Zahraničná politika vedená v medzivojnovom období sa niesla v duchu appeasementu. Ukázalo sa, že tento druh diplomacie sa podieľal na stupňujúcom sa napätí medzi agresorom a okolitým svetom. Medzinárodné vzťahy, zastrešené medzinárodnou politikou medzivojnového obdobia, sú charakteristické svojou neprehľadnosťou. Po mníchovskom diktáte (rozdelení Československa a jeho začlenení do Nemeckej sféry vplyvu) bolo už aj Francúzsku a Veľkej Británii jasné, že politika ústupkov voči Nemecku je úplne neúčinná a tak je potrebné Nemecko v jeho mocenskom vzostupe a územnej rozpínavosti zastaviť inak. Bolo všeobecne známe, že ďalšou obeťou Nemecka malo byť Poľsko. Preto narýchlo uzavreli Francúzsko a Veľká Británia s Poľskom dohodu o vzájomnej vojenskej pomoci. Nemecko však šikovnou diplomaciou dokázalo vykompenzovať hrozbu bývalých spojencov nájdením iného spojenca – dohodou so Sovietskym zväzom (Pakt Molotov – Ribentrop, pomenovaný podľa ministrov zahraničných vecí oboch krajín, ktorý dohodu podpísali). Táto dohoda bola v skutočnosti najmä dohodou o vzájomnom neútočení. Mala však niekoľko tajných dodatkov podľa ktorých si obe krajiny rozdelili sféry vplyvu v Poľsku. Touto dohodou sa Hitlerovi uvoľnili ruky pre napadnutie Poľska. Pôvodný termín útoku na Poľsko bol stanovený na 26. augusta. V poslednej chvíli ho odvolali, a to po oznámení Mussoliniho, že Taliansko ešte nie je pripravené na vojnu, aj po zistení, že Briti a Poliaci podpísali zmluvu o vzájomnej pomoci.

KAPITOLA 1

vypuknutie druhej svetovej vojny,

CHARAKTER A ZMYSEL DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY, PERIODIZACIA DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY, VZNIK DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY, BALKÁNSKÉ ŤAŽENIE, OPERÁCIA BARBAROSSA, BITKA U MOSKVI, BITKA U STALINGRADU, BITKA U KURTSKA,

Najčastejšie uvádzaným dátumom začiatku druhej svetovej vojny v Európe je 1. september 1939. V tento deň Wehrmacht vpadol do Poľska. Na ázijskom bojisku sa za začiatok vojny považuje japonská invázia do Číny 7. júl 1937, ale niektoré zdroje uvádzajú oveľa skorší dátum rok 1931, keď Japonci vtrhli do Mandžuska. 22. júna 1941 Nemecko napadlo Sovietsky zväz, ktorý sa pridal na stranu Západných spojencov.

Spojené štáty, ktoré už predtým pomáhali Spojeneckým krajinám, sa do vojny zapojili 7. decembra 1941 po tom, čo bola Japoncami napadnutá ich námorná základňa v Pearl Harbor. Koniec vojny v Európe nastal 8. mája 1945 kapituláciou Nemecka. V Ázii kapitulovalo Japonsko 2. septembra toho istého roku po americkom zhodení dvoch atómových bômb na mestá Hirošima a Nagasaki.

Druhá svetová vojna zúrila plných šesť rokov a zachvátila takmer všetky krajiny sveta. Vtiahla do krvavého ozbrojeného zápasu desiatky miliónov ľudí a vyžiadala si obrovské obete na ich životoch. Do tejto katastrofy priviedol svet zhubný plod -, fašizmus-nacizmus. Tento úpadkový politický smer sa stal mohutným politickým a ideovým hnutím, veľkou spoločenskou silou, ktorá hrozila rozvrátiť základné normy ľudskej civilizácie, jej spôsob života, tradície i mravné zvyklosti. Hlavným ideológom, organizátorom a vodcom nacistického hnutia bol Adolf Hitler. Celý demokratický svet sa musel spojiť a vynaložiť všetky sily a obrovské prostriedky, aby zastavil fašistický príval. Jedine vďaka mohutnej protifašistickej koalícii, bol svetový fašizmus porazený vo vojne a národy zbavené nebezpečenstva, ktoré im hrozilo. Zodpovednosť za jej rozpútanie, za miliónové ľudské obete a obrovské hmotné a morálne škody nesie nacizmus, úloha bezprostredného podnecovateľa a útočníka pripadla najreakčnejším krajinám vtedajšieho sveta - nacistickému Nemecku, fašistickému Taliansku a militaristickému Japonsku. Druhá svetová vojna sa však oproti prvej svetovej vojne rozvíjala v odlišných, kvalitatívne nových historických podmienkach. Celý priebeh druhej svetovej vojny potvrdil, že každý vklad do spravodlivého bojového úsilia národov bol neobyčajne cenný a dokonca nevyhnutný. Veď bez bojového odhodlania, obetavosti, statočnosti a iniciatívy tisícov, státisícov a miliónov neznámych bojovníkov by vojnu nevyhrala žiadna armáda. A bez aktívneho podielu všetkých demokratických krajín nestala by sa ani medzinárodná protifašistická koalícia tým mohutným vojenským, politickým a morálnym činiteľom, ktorý víťazne vybojoval zápas s mocným a bezohľadným fašistickým nepriateľom.

Druhá svetová vojna zúrila plných šesť rokov, keby sme chceli ju rozdeliť podľa periodizácie môžeme hovoriť o piatich obdobiach podľa jednotlivých rokov:

Prvé obdobie vojny -, od 1. septembra 1939 do 21. júna 1941 prebiehalo v znamení strategickú iniciatívu fašistických mocností, ktoré ovládli takmer celú Európu a získali dôležité pozície v Afrike. Japonsko pokračovalo v svojej expanzii na ázijskom kontinente, ktorú začalo už v roku 1931.

Druhé obdobie -, od 22. júna 1941 do 18. novembra 1942 sa začalo prepadnutím Sovietskeho zväzu hitlerovským Nemeckom a vznikom Veľkej vlasteneckej vojny, ktorá dovŕšila proces vojny vo vojnu protifašistickú, oslobodzovaciu. Dominantami tohoto obdobia bola bitka u Moskvy a Stalingradu, vstup USA do vojny a vytvorenie medzinárodnej antifašistickej koalície.

Tretie obdobie od -, 19. novembra 1942 do 31. decembra 1943 bolo charakterizované zásadným prelomom v priebehu vojny, ktorý nastal v dôsledku víťazstva Červenej armády v bitke u Kurska. Strategická iniciatíva prešla na všetkých frontoch do rúk antifašistickej koalície.

Štvrté obdobie -, od 1. januára 1944 do 9. mája 1945 prinieslo koniec vojny v Európe. Červená armáda vyhnala fašistických okupantov zo svojho územia a uskutočnila svoju oslobodzovaciu misiu v strednej a juhovýchodnej Európe. Západní spojenci otvorili druhý front v Európe. V mnohých krajinách vyvrcholilo

národnooslobodzovacie hnutie protifašistickým povstaním a nastolením pokrokového režimu. Fašistická koalícia sa rozpadla a hitlerovské Nemecko bolo prinútené na bezpodmienečnú kapituláciu.

Posledné, piate obdobie -, od 9. mája do 2. septembra 1945 sa odohrávalo už len v Ázii a Tichomorí. Rozhodujúcim momentom bol vstup ZSSR do vojny proti Japonsku a zvrhnutie atómových bômb na Hirošimu a Nagasaki. Osamotené Japonsko bolo nútené bezpodmienečne kapitulovať.

PRVÉ OBDOBIE VOJNY 1.9.1939 – 22.6.1941

1.septembra.1939 – napadnutie Poľska Nemeckom

na jar 1940 zaútočili nemecké vojská na Dánsko a Nórsko

v máji 1940 sa začal nemecký útok na západnú Európu – Holandsko, Belgicko, Luxembursko a Francúzsko.

22.júna.1940 podpísali Francúzi kapituláciu v Compiégnskom lese Francúzsko bolo rozdelené na dve časti: sever a západ krajiny bol okupovaný Nemeckom, v južnej časti bola vytvorená pronemecká francúzska vláda pod vedením H. Pétaina s centrom v meste Vichy

v júni 1940 sa do vojny zapojilo Taliansko a to na Balkáne a v severnej Afrike

od augusta do septembra 1940 prebiehala letecká vojna o Anglicko – bol to prvý výrazný neúspech Nemecka

v apríli 1941 došlo k nemeckému útoku na Juhosláviu a Grécko

v tomto období sa pod nadvládou Nemecka sa ocitla takmer celá Európa

Druhá svetová vojna začala 1. septembra 1939 prepadnutím Poľska hitlerovským Nemeckom operácia Weiß bez vypovedania vojny, k vypuknutiu druhej svetovej vojny nakoniec došlo 1. septembra o 4.45. hod. Poľsko sa spoliehalo na pomoc Francúzska a Británie. Hneď 3. septembra 1939 vypovedali Francúzsko a Veľká Británia formálne Nemecku vojnu, avšak na pomoc Poľsku neposlali žiadne pozemné jednotky a ponechali svojho spojenca napospas fašistickej agresii. Ich početné armády stáli pasívne u nemeckých hraníc a poskytli nacistickému wehrmachtu voľnosť konania. Varšava kapitulovala 28. septembra, posledné poľské jednotky kapitulovali 6. októbra. Tesne za nemeckou armádou postupovali pohotovostné oddiely (Einsatzgruppen), ktoré rozpútali teror v podobe systematického vyvražďovania v snahe eliminovať odpor a zdecimovať poľskú inteligenciu, šľachtu, duchovenstvo a Židov. Na ospravedlnenie represí pritom nacisti rozširovali zveličené údaje o masakroch nemeckej menšiny. Keďže Hitlerove mierové návrhy západné mocnosti odmietli, zriadil v Poľsku Generálny gubernát na časti okupovaného územia. Západnú a severnú časť nacisti vteli priamo do ríše a začali systematickú germanizáciu. V gubernáte zavládol od začiatku teror. Nacisti tu postupne vybudovali sieť koncentračných táborov určených najmä na fyzickú likvidáciu Židov.

Škandinávske ťaženie. Zatiaľ čo vlády Veľkej Británie a Francúzska pokračovali v svojej katastrofálnej politike, využil Hitler niekoľkomesačného obdobia relatívneho pokoja na prípravu ďalších vojnových ťažení. 9. apríla 1940 prepadli jeho vojská Dánsko a Nórsko (operácia "Weserübung"), aby si tak zaistili dôležité základne pred útokom na Západ. Dáni nekládli útočníkovi ozbrojený odpor, ale Nóri sa húževnato bránili. Prevahe hitlerovcov však neodolali, a to napriek tomu, že od polovice apríla bojoval na ich strane britský a francúzsky expedičný zbor. Oslo padlo už v prvých dňoch. Miestom posledných bojov bol dôležitý prístav Narvik, ktorého sa nepriateľ

zmocnil 8. júna. Od začiatku poskytovali okupantom cenné služby fašisti na čele s V. Quislingom, meno ktorého sa skoro stalo synonymom národnej zrady a kolaborácie s nepriateľom. Nemci si však zabezpečili bezpečnú cestu pre železnú rudu, čo bolo pre pokračovanie vo vojne veľmi dôležité.

Západné ťaženie. V počiatočnom období na konci roku 1939 panoval na fronte relatívny pokoj. Mobilná vojna sa začala až na jar 1940 a skončila sa bleskovou porážkou Francúzska. V nasledujúcom období sa boje na západnom fronte obmedzili hlavne na leteckú a námornú vojnu. Francúzsko a Spojené kráľovstvo, víťazi prvej svetovej vojny, sa spočiatku pokúšali uspokojiť Hitlerove Nemecko politikou ústupkov. Potom, čo Hitler zlikvidoval hrozbu Česko-Slovenska a obsadil Rakúsko, začali jeho ambície a agresívne plány narastať, čo sa prejavilo hlavne na jar a v lete 1939, kedy začal stupňovať svoje požiadavky smerom k Poľsku. Západné demokracie ale ani Poľsko neboli ochotné rokovať o spojení so Sovietskym zväzom. Aj preto sa Stalin nakoniec rozhodol dohodnúť s Nemeckom.

Napriek svojim záväzkom sa prvých 6 mesiacov vojny medzi západnými demokraciami a nacistickým Nemeckom nieslo na súši v znamení nevýznamnej pozičnej vojny, ktorú neskôr po vojne nazvali príznačne čudná vojna. Zatiaľ čo väčšina nemeckých jednotiek bojovala v Poľsku, jeho západnú hranicu, tzv. Siegfriedovu líniu bránili podstatne menšie sily. Na opačnej strane, vyčkávali francúzske a britské jednotky vo svojich pozíciách na Maginotovej línii. Francúzi pevne verili, že táto opevnená línia tiahnuca sa od hraníc so Švajčiarskom po hranice s Belgickom ich bezpečne uchráni pred nemeckým úderom. Prílišné spoliehanie sa na tento opevnený systém ako aj podcenenie nebezpečenstva nemeckého útoku cez Belgicko sa im neskôr vypomstilo. Západní Spojenci, ako sa koalícia Francúzska a krajín britského spoločenstva označovali, najprv prikrčili k urýchlenu vyzbrojovaniu, za značnej pomoci USA, ktoré v tej dobe stáli mimo konfliktu ako neutrálna krajina. Nemecko sa od začiatku pokúšalo narúšať námornú dopravu, hlavne dovoz vojenského materiálu medzi Amerikou a Spojencami v Európe, čím sa začala druhá bitka o Atlantik. 10. mája 1940 obrátilo hitlerovské Nemecko svoje zbrane na západ, proti Belgicku, Holandsku, Luxembursku a Francúzsku. Bezprostredne bola ohrozená i ďalšia západoeurópska veľmoc - Anglicko. Politika zmierovania fašistického útočníka, ktorú francúzske a britské vládnuce kruhy uplatňovali po dlhé roky, vyústila v tragický pád a ohrozenie životných záujmov oboch národov i štátov. V máji 1940 Nemci zaútočili na Francúzsko operácia Gelb. Napriek tomu, že nemecké sily neboli väčšie, vojská Francúzska, Belgicka a britského expedičného zboru boli nemeckou taktikou bleskovej vojny (tzv. Blitzkriegu) zaskočené. Bitka o Francúzsko mala rýchly a nečakaný spád. Nemci zaútočili aj na neutrálnu Holandsko, Belgicko a Luxembursko. Nemecký plán útoku bol pripravený generálom von Mansteinom. Útokom cez hornatý región Arden na Belgicko-Luxembursko-Francúzskom pomedzí Nemci úplne zaskočili svojho protivníka a prenikli pomerne hlboko do jeho vnútrozemia. Nemci sa následne stočili na severozápad a postupovali k mestu Calais, čím postupne odrezali väčšiu časť britských a francúzskych pohyblivých síl, ktoré sa snažili zadržať nemecký postup v Belgicku. Časti týchto vojsk sa síce podarilo uniknúť zničeniu ústupom cez prístav Dunkerque počas záchranej operácie Dynamo.

Podľa pripraveného variantu operácie Gelb obišiel nacistický wehrmacht cez Ardeny „nedobytnú“ Maginotovu líniu a prudkým úderom v smere na Sedan a Abbéville

prenikol 20. mája k Lamanšskému prielivu. 14. mája kapitulovala holandská armáda a 28. mája skončila s organizovaným odporom i belgická armáda.

5. júna začala bitka o Francúzsko operácia Rot. Fašistické tankové kolóny si rýchlo razili cestu na juh, do vnútra Francúzska. 14. júna padol bez boja Paríž. O dva dni neskôr sa ustanovila Pétainova vláda, ktorá 17. júna požiadala Nemecko a Taliansko (10. júna vstúpilo do vojny) o prímerie. 22. júna Francúzsko kapitulovalo. K podpísaniu kapituláčnej listiny došlo na Hitlerov príkaz v Compiègne, v tom istom železničnom vagóne, kde v roku 1918 maršal Foch diktoval podmienky prímeria zástupcom porazeného vilémovského Nemecka. Tradičný súper Nemecka - Francúzsko - bol porazený. Nacisti triumfovali. Okupačnému režimu boli vystavené i národy Belgicka, Holandska a Luxemburska. Nemci po neúspechu možnosti rokovania o separátnom mieri pripravovali plány na inváziu na Britské ostrovy operáciu Seelöwe. Úspešnému vylodeniu však muselo predchádzať oslabenie britského námorníctva a letectva, čo sa mohlo podariť iba nadobudnutím leteckej prevahy nad vzdušným priestorom ostrovov. Nemecké letectvo (Luftwaffe) následne rozpútalo leteckú kampaň, ktorej sa postavili britské vzdušné sily (Royal Air Force). Vzdušná dráma vyvrcholila v polovici septembra, keď podľa Hitlerovej smernice malo dôjsť k invázii. Luftwaffe však neuspela. Nacistický diktátor bol nútený operáciu "Seelöwe" odvolať a preložiť na jar 1941. Bitka o Britániu však pokračovala ako veľký strategický manéver až do mája 1941. Nacistická ríša vyrástla na najväčšiu ozbrojenú moc kapitalistického sveta. Pred útokom proti Sovietskemu zväzu, porážka ktorého mala definitívne rozhodnúť o nemeckej hegemonii v Európe, sa Hitler pokúsil vyradiť z vojny Veľkú Britániu. K invázii do krajiny nikdy nedošlo. Namiesto toho sa nemecké velenie sústredilo na iné bojiská v južnej a východnej Európe a v severnej Afrike.

Vojna na mori. Od počiatku vojny prebiehali prudké boje o námorné komunikácie. O udržanie voľného pohybu po morí usilovalo predovšetkým Anglicko, ktoré bolo závislé na dovoze zo svojich zámorských dŕžav i zo Spojených štátov. Nemecké vojnové námorníctvo bolo síce podstatne slabšie ako britské, ale jeho ponorky i hladinové plavidlá pôsobili Veľkej Británii citeľné straty. Okrem Atlantiku, ktorý bol miestom najprudších bojov (bitka o Atlantik) sa stalo exponovaným bojiskom i Stredozemné more. Tu sa predovšetkým stretávali Britovia s talianskym loďstvom.

Vojna v Afrike. V polovici augusta 1940 prenieslo Mussoliniho Taliansko vojnové operácie na africký kontinent. Jeho cieľom bolo ovládnuť stredomorský priestor a vytvoriť v Afrike veľkú koloniálnu ríšu podľa vzoru starovekého Ríma. Britom sa po veľkých územných stratách podarilo taliansky postup dočasne zastaviť. Do jari 1941 vyhnali Talianov z Britského Somálska, Keni, Britsko-egyptského Sudánu, Etiópie a Eritrey. Aj na dôležitom severo africkom bojisku - v Egypte a Líbyi - prešli začiatkom decembra 1940 do protiútok.

28. októbra 1940 zaútočila početná talianska armáda zo svojich základní v Albánsku proti Grécku. Vojna však mala prekvapujúci priebeh, Slabá grécka armáda kládla nepriateľovi húževnatý odpor a vzápätí prešla do rozhodného protiútok, ktorý skončil až hlboko na albánskom území. Sebavedomý "duce" bol zdrvený. Ťažké porážky v Afrike, Grécku i na mori otriasli prestížou a autoritou fašistického režimu. Mussolini bol nútený požiadať Hitlera o pomoc. Tým skončila tzv. talianska paralelná vojna a Taliansko sa ocitlo plne vo vleku Nemecka. Do severnej Afriky prišiel Rommelov Afrika-Korps a aj Grécko sa stalo objektom nacistických útočných plánov.

Spojené nemecko-talianske vojská prešli koncom marca 1941 do útoku a v priebehu niekoľkých týždňov zahnali Britov späť k egyptským hraniciam. Odolal len Tobruk, ktorý zostal odrezaný stovky kilometrov v nepriateľskom tyle. Na jeseň 1940 sa už Hitler definitívne rozhodol, že zatiaľ upustí od invázie na britské ostrovy a že všetky svoje sily napne k útoku proti Sovietskemu zväzu. Porážka krajiny Sovietov mala znamenať splnenie hlavného cieľa nacistického hnutia - získanie životného priestoru na východe, a súčasne mala vytvoriť i predpoklady ku konečnej porážke Veľkej Británie. 18. decembra schválil Hitler smernicu č. 21 "Fall Barbarossa", ktorá predpokladala bleskovú porážku Červenej armády a likvidáciu sovietskeho štátu. Súčasťou príprav k východnému ťaženiu bolo i upevnenie vojenského zväzku s Talianskom a Japonskom, ktoré našlo svoj výraz v pakte troch mocností z 27. septembra 1940. Postupne sa k ose Berlín-Rím-Tokio pripojil rad satelitných štátov medzi nimi i Slovenská republika.

Bezprostrednou predohrou vojny proti Sovietskemu zväzu bolo balkánske ťaženie. Hitlerovci pripravovali okupáciu Grécka (operáciu "Marita") už od jesene 1940. A keď koncom marca 1941 došlo v Juhoslávii k proti nemeckému prevratu, rozhodol nacistický diktátor, že zároveň s útokom proti Grécku sa uskutoční i útok proti Juhoslávii. Cieľom balkánskeho ťaženia bolo získať túto strategickú oblasť pred začatím vojny so ZSSR a vypudieť odtiaľ britské vojská, ktoré sa pevne zachytili v Grécku.

Útok, ktorého sa okrem wehrmachtu zúčastnili aj talianske, maďarské a bulharské vojská, začal 6. apríla 1941. Operácie mali bleskový spád. 13. apríla padol Belehrad a o štyri dni neskôr nasledovala kapitulácia juhoslovanskej armády. Odpor Grékov, podporovaný britským expedičným zborom, trval len o niekoľko dní viac. 27. apríla sa hitlerovci zmocnili Atén a 30. apríla bolo celé grécke územie pod nemeckou kontrolou.

V dňoch 20. mája až 1. júna 1940 uskutočnili nacisti rozsiahlu a náročnú výsadekovú operáciu "Merkur" a po ťažkých bojoch sa zmocnili dôležitej základne vo východnom Stredomorí - ostrova Kréty.

Nepriaznivo sa pre Britov vyvíjala i situácia na Blízkom a Strednom východe. V Iraku došlo v máji 1941 k proti britskému prevratu a aj vichístická Sýria sa stala sférou vzrastajúceho nemeckého vplyvu. Nakoniec rozhodný postup britských vojsk a de Goulových jednotiek "Slobodného Francúzska" zmaril Hitlerov plán získať tieto krajiny ako nástupište nielen k ďalším útočným akciám proti Veľkej Británii, ale aj k chystanej vojne so Sovietskym zväzom.

Na Ďalekom východe pokračovali japonské vojská v obsadzovaní stredných a južných oblastí Číny. Po porážkach západoeurópskych mocností sa ťažisko vojnovnej stratégie militaristického Japonska presunulo do rozsiahlych oblastí juhovýchodnej Ázie a Tichomorí.

K prenikavým zmenám došlo tiež v pobaltských republikách, kde v letných mesiacoch roku 1940 bola obnovená sovietska moc, zvrhnutá dohodovými interventmi v roku 1920. Litva, Lotyšsko a Estónsko vstúpili potom na vlastnú žiadosť do rámca ZSSR. So Sovietskym zväzom sa znova spojila i Besarábia, ktorej sa v roku 1918 protiprávne zmocnilo bojarské Rumunsko, a severná Bukovina, ktorej ukrajinské obyvateľstvo prirodzene malo náklonnosť k Ukrajine.

DRUHÉ OBDOBIE VOJNY 22.6.1941 – december 1942

22.júna.1941 – nemecký útok na ZSSR pod názvom plán Barbarossa v troch hlavných smeroch:

a) Armády SEVER na Leningrad

b) Armády STRED na Moskvu

c) Armády JUH na Stalingrad

na začiatku mali Nemci veľké úspechy

nemecký postup bol zastavený v decembri 1941 pri Moskve

najťažšie boje: o Leningrad (900 – dňová blokáda od septembra 1941, boje o Moskvu)

od septembra 1942 do februára 1943 prebiehala najväčšia a najkrvavejšia bitka druhej svetovej vojny bitka o Stalingrad, v ktorej boli nemecké vojská neúspešné

v roku 1942 boli porazené Nemecko – talianske vojská pri El – Alamejne v Egypte

7.decembra. 1941 došlo k japonskému útoku na Pearl Harbour na Havajských ostrovoch,

8.decembra. 1941 vstúpili do vojny USA

od 3. do 6. júna 1942 prebiehala bitka pri MIDWAY v Tichom oceáne – víťazstvo USA nad Japonskom

Základným medzníkom druhého obdobia vojny bolo prepadnutie Sovietskeho zväzu hitlerovským Nemeckom a jeho satelitmi 22. júna 1941. Začala Veľká vlastenecká vojna sovietskeho ľudu, ktorá sa stala hlavnou súčasťou druhej svetovej vojny. Vstup ZSSR do vojny zásadne zmenil pomer síl, ktorý sa do tej doby vyvíjal jednostranne v prospech fašistického bloku.

Proti nacizmu a fašizmu sa postupne zjednotili všetky demokratické štáty a národy sveta. Spojencom sa stala i Veľká Británia a USA. W. S. Churchill a F. D. Roosevelt, ktorí stáli na čele týchto krajín, boli realistickými politikmi a pochopili, že spolupráca so ZSSR je v ich záujme, lebo fašistické mocnosti vyrástli na silu, ktorá vážne ohrozovala samotné základy britského impéria a bezpečnosť USA. Prvýkrát v histórii tak vznikla medzinárodná koalícia zložená z triedne protikladných spoločenských systémov. ZSSR, USA a Anglicko tvorili jadro protifašistickej koalície, okolo ktorého sa postupne združila prevažná väčšina národov a krajín všetkých kontinentov. Vedúcou silou tejto mohutnej aliancie bol Sovietsky zväz.

Britský premiér Churchill. vyhlásil 22. júna 1941, že Anglicko poskytne Sovietskemu zväzu všestrannú pomoc. Rovnaké vyhlásenie vydalo dva dni neskôr i prezident USA Roosevelt. V júni 1941 bola podpísaná sovietska-britská dohoda o spoločných akciách vo vojne proti Nemecku. Koncom septembra 1941 sa. v Moskve konala konferencia zástupcov ZSSR, USA a Veľkej Británie, ktorá prijala uznesenie o anglo-amerických dodávkach výzbroje a strategického materiálu Sovietskemu zväzu, ktorý sa naproti tomu zaviazal dodávať spojencom suroviny pre vojnovú výrobu. Nedlho nato poskytla americká vláda Sovietskemu zväzu úver vo výške 1 mld. dolárov a rozšírila platnosť zákona o pôžičke a prenájme i na ZSSR.

Aj keď fašistická hrozba nútila Anglicko a USA ku spojenectvu a spolupráci so Sovietskym zväzom, pôsobili v oboch týchto krajinách i naďalej reakčné kruhy, ktoré zotrvali na svojich proti sovietskych pozíciách. Usilovali o zmierenie s fašistickými štátmi, pokračovali v proti sovietskej a antikomunistickej propagande a narušovali jednotu a korektné vzťahy v protifašistickej koalícii

Cieľom hitlerovského Nemecka bolo poraziť bleskovými údermi Červenú armádu, zničiť Sovietsky zväz, zmocniť sa jeho územia, prírodného a hospodárskeho bohatstva,

zotročiť jeho ľud a vytvoriť si tak základňu pre ovládnutie sveta. Útok wehrmachtu (153 nemeckých divízií a 37 divízií satelitných štátov) smeroval proti životne dôležitým centrom ZSSR: Leningradu, Moskve a Kyjevu. Fašistické vojská využili moment prekvapenia a drvivú počiatočnú početnú i materiálovú prevahu a prenikli v prvých týždňoch a mesiacoch hlboko do sovietskeho vnútrozemia. Všeobecný útok fašistov nakoniec uviazol pred Leningradom, Moskvou, Voroneži a Rostovom na Done. Plán "Barbarossa", ktorý predpokladal, že do začiatku zimy 1941 nemecké vojská víťazne ukončia ťaženie na línii Archangelsk - Astrachán, sa začal rúcať.

Bitka u Moskvy. Hitler prikladal prvoradý význam dobytíu sovietskej metropoly Moskvy. "Obsadenie tohto mesta," zdôrazňovalo sa v smernici "Barbarossa", "znamená politicky i ekonomicky rozhodujúci úspech." 30. septembra začalo mohutné u skupenie útok na Moskvu (operácia "Tajfún"). Rozhorela sa veľká bitka. V prvých decembrových dňoch prenikli fašisti takmer na 24-30 km od Moskvy. Za úporných bojov však nepriateľské vojská vyčerpali svoje útočné možnosti a cieľ, ktorý sa už zdal byť na dosah ruky, nedosiahli. 5. decembra prešla Červená armáda do protiútok. Jej nápor bol taký silný, že do 7. januára 1942 boli hitlerovské vojská vrhnuté až o 100 km na západ od Moskvy. Druhý deň začal všeobecný útok sovietskych vojsk na celom fronte. Fašisti utrpeli ťažkú porážku; s veľkými stratami ustúpili o 300 až 400 km. Bitka u Moskvy bola najdôležitejšou udalosťou prvého roku Veľkej vlasteneckej vojny. Znamenala začiatok zásadného obratu v celej druhej svetovej vojne a prvú veľkú porážku hitlerovského Nemecka. Sovietske vojská dokázali, že sú mohutnou ozbrojenou silou, ktorá je schopná nielen odolávať náporu fašistických útočníkov, ale ich aj poraziť. Tým rozmetali mýtus o neporaziteľnosti nemeckého wehrmachtu a definitívne zmarili Hitlerov plán "bleskovej vojny". Nemecko bolo postavené pred perspektívu dlhej vojny, na akú neboli pripravené ani jeho ozbrojené sily, ani vojnová ekonomika. Víťazstvo Sovietskej armády u Moskvy povznieslo medzinárodnú autoritu a prestíž ZSSR. Posilnilo dôveru národov bojujúcich proti fašizmu v konečné víťazstvo a upevnilo medzinárodnú protifašistickú koalíciu. .

Už 1. januára 1942 podpísali vo Washingtone predstavitelia 26 štátov na čele so ZSSR, USA a Veľkou Britániou "Deklaráciu Spojených národov", v ktorej sa zaviazali, využiť všetky zdroje a možnosti k boju proti fašistickým útočníkom, spolupracovať vo vojne až do konečného víťazstva a neuzavrieť s nepriateľom separátne prímerie či mier.

Bitka u Stalingradu. Boje o Kaukaz. Na jar 1942 sa Hitler znova pokúsil o rozhodujúci úder. Sústredil jadro svojich síl na južnom úseku frontu a zameral ich k Volge a naftovým prameňom Kaukazu. Cieľom tohto široko založeného útoku bolo odrezať Moskvu od dôležitých priemyselných, poľnohospodárskych a naftových oblastí na juhu krajiny, potom ich obchvátiť, dobyť a tým zlomiť odpor celého Sovietskeho zväzu. V júni 1942 sa medzi Donom a Volgou rozhorela najväčšia bitka v dejinách - bitka u Stalingradu. Hrdinský boj sovietskych vojakov na prístupoch ku Stalingradu a v uliciach mesta s napätím a obavami sledoval celý demokratický svet. Sovietsky zväz prežíval najťažšie obdobie Veľkej vlasteneckej vojny. Západné mocnosti síce poskytovali Sovietskemu zväzu určitú materiálnu pomoc podľa zákona o pôžičke a prenájme, ale rozhodnejšie opatrenia, ktorými by odľahčili svojmu spojencovi, nepodnikli. Namiesto sľubovaného otvorenia druhého frontu v západnej Európe, ktorý by odčerpал väčší počet fašistických divízií zo sovietsko-nemeckého frontu, prijali plán operácie "Torch", t. j. vylodenie v severnej Afrike. To bola alternatíva, ktorá

zodpovedala predovšetkým mocenským záujmom Veľkej Británie a USA, neprispievala však k splneniu základnej úlohy - k porážke fašistického bloku v čo možno najkratšom čase.

Letecká vojna a vojna na mori. Britovia posilnení zväzkami amerického letectva podnikali zatiaľ len sporadické a málo účinné nálety na Nemecko a vojenské ciele pri atlantickom pobreží. Od jari 1942 prešlo britské letectvo k hromadným útokom veľkých bombardovacích zväzov, ktoré robili tzv. kobercové nálety. Prvou takouto akciou bol ťažký nočný nálet na Lübeck (28. marca) a nálet na Kolín n. R., ktorého sa prvýkrát zúčastnilo viac ako 1000 lietadiel (operácia "Milénium" - 30. mája).

S veľkou intenzitou pokračovala námorná bitka o Atlantik. Nacistické ponorky a letectvo zasádzovali citelné údery britskému a americkému loďstvu. Mnohé konvoje smerujúce k brehom Anglicka, Egypta a Sovietskeho zväzu utrpeli ťažké straty. Nemecké ponorky prenikali až k americkému pobrežiu. Britská admirálie neustále zdokonaľovala ochranu konvojov.

Vojna v severnej Afrike. V novembri 1941 prešli Britovia znova do protiútok na severoafrikanom bojisku. Využili ťažkostí nemecko-talianskych vojsk. Avšak ani teraz sa situácia v severnej Afrike nadvihla nestabilizovala. Už v januári 1942 začal Rommelov zbor nový útok. Jeho vojská zdolali počas niekoľkých týždňov vzdialenosť 1200 km, ovládli Tobruk a prenikli na egyptské územie až k El Alameinu. Bezprostredne bola ohrozená Alexandria; rovnako Káhira a strategicky dôležitý Suez sa ocitli v dosahu nemeckých a talianskych tankov a lietadiel. Rommel však nemohol využiť tohto prenikavého úspechu. Hitler znova odmietol doplniť a posilniť Afrika-Korps, lebo všetky bojaskopné divízie a vojnový materiál nutne potreboval na sovietsko-nemecký front.

TRETIE OBDOBIE VOJNY rok 1943

v júli 1943 sa odohrala tanková bitka pri Kurdkú, v ktorej boli Nemci porazení a sovietska armáda ich začala vytláčať z územia ZSSR

na územiach okupovaných Nemeckom prebiehali aktívne formy odboja (hlavne partizánske hnutie – Južoslávia, ZSSR, Slovensko, Taliansko)

rozvíjal sa zahraničný odboj proti okupantom: z Londýna organizovali tento odboj vlády Belgicka, Holandska, Nórska, Poľska a ČSR

vo Francúzsku bol na čele odboja Charles de Gaulle

v novembri 1943 sa začala Teheránska konferencia, na ktorej sa stretli predstavitelia ZSSR, Veľkej Británie a USA (Stalin, Churchill a Roosevelt), ktorí rokovali o povojnovom usporiadaní sveta.

Víťazstvo Červenej armády v bitke u Stalingradu. Tretie obdobie vojny sa vyznačovalo udalosťami, ktoré priniesli zásadnú zmenu v pomere síl v prospech antifašistickej koalície a rozhodujúci obrat v celom vojnovom dianí. Tento historický prelom začal úspešným protiútokom Červenej armády u Stalingradu 19. novembra 1942. V jeho priebehu bolo obkľúčené a do začiatku februára 1943 rozdrvené 330 tisícové nepriateľské úskupenie. Dejiny vojen nezaznamenali také veľkolepé víťazstvo a tak drvivú porážku.

Víťazstvo Červenej armády v bitke u Stalingradu bolo najvýznamnejšou udalosťou tretieho obdobia vojny. Stalingradská katastrofa podlomila sily a bojovú morálku nacistického wehrmachtu. Jej tieň doľahol na široké vrstvy nemeckého obyvateľstva a citelne zasiahol i sebavedomie nacistických pohlavárov. Nepriaznivý ohlas vyvolala nemecká porážka v satelitných krajinách. Jednota fašistického bloku sa

začala trieštiť a na povrch vyvierali všetky jej rozpory. Obrat na sovietsko-nemeckom fronte prinútil Turecko, Portugalsko, Švédsko a ďalších neutrálov, aby revidovali svoju politiku voči Nemecku.

Červená armáda sa rozhodne chopila strategickej iniciatívy a prešla k všeobecnému protiútoku na obrovskom fronte od Leningradu až k úpätiu Kaukazu. Víťazstvo v bitke na Volge neobyčajne podvihlo medzinárodnú autoritu a prestíž Sovietskeho zväzu.

Bitka u Kurska. V lete 1943 sa Hitler pokúsil zvrátiť nepriaznivý vývoj na sovietsko-nemeckom fronte útokom v kurskom výbežku. Táto mohutná letná ofenzíva (operácia "Zitadelle") mala preniesť strategickú iniciatívu do rúk wehrmachtu, zapudíť chmúrnú perspektívu prehranej vojny, povzbudiť nemecký národ a podchytiť spojencov, ktorí stále častejšie vyhľadávali cesty, ako sa vymaniť z nemeckého področia. Bitka u Kurska, začatá 5. júla 1943, však skončila po niekoľkých týždňoch ďalšou veľkou porážkou Nemecka a jeho ozbrojených síl. Wehrmacht definitívne vyčerpал všetky možnosti prejsť do útoku v strategickom meradle. Dovršil sa zásadný prelom vo vývoji druhej svetovej vojny, ktorý mal svoj začiatok v bitke u Moskvy a rozhodujúci medzník v bitke u Stalingradu. Porážka v bitke u Kurska sa stala predzvesťou nevyhnutnej porážky fašistických armád a konečného pádu nacistickej "tretej ríše". Strategická iniciatíva zostala už natrvalo v rukách Červenej armády, čo priaznivo ovplyvnilo situáciu na všetkých ostatných bojiskách. Červená armáda prešla po víťaznej bitke u Kurska do všeobecnej ofenzívy. Oslobodila ľavo brežnú Ukrajinu vrátane Kyjeva, zmocnila sa strategických predmostí na pravom brehu Dnepra, zaútočila na Tamaňskom polostrove, vylodila sa na Kryme a oslobodila západné oblasti a východnej oblasti Bieloruska. Na oslobodení sovietskej krajiny sa nemalou mierou podieľali sovietski partizáni a ilegálni bojovníci, ktorí spôsobili okupantom ťažké straty. Sústavne narušovali zázemie fašistických armád a uľahčovali tak postup sovietskych vojsk. Koncom roku 1943 bojovalo v nepriateľskom tyle proti okupantom asi 250 000 partizánov, pričom niekoľko sto tisíc ľudí bolo v ich neozbrojenej zálohe. Najväčší rozmach nadobudlo partizánske hnutie najmä na Ukrajine, v Bielorusku a v okupovaných oblastiach Ruskej federácie.

Významným medzinárodným politickým aktom bolo i uzavretie československo-sovietskej spojeneckej zmluvy 12. decembra 1943 v Moskve. Zmluva posilnila dôveru a jednotu krajín protifašistickej koalície a vytvorila precedens pre povojnovú spoluprácu medzi národmi.

Vojna v severnej Afrike. Už koncom októbra 1942 prešla britská 8. armáda do rozhodného protiútku u El Alameinu. Operácia sa rozvinula v niekoľkomesačné prenasledovanie nemecko-talianskych vojsk, ktoré ustupovali pozdĺž pobrežia Stredozemného mora až k hraniciam Tuniska. Začiatkom novembra 1942 sa spojenecká invázna armáda vylodila v Casablanke, Orane a Alžíru. Prakticky bez odporu francúzskych vichistických vojsk (tie vzápätí prešli na stranu Spojencov) obsadila v priebehu necelých troch týždňov Maroko a Alžírsko a začala postup smerom k Bizerte a Tunisu - v ústrety 8. armáde. Fašistické vojská sa ocitli v beznádejnej situácii. Bránili sa však až do polovici mája 1943, keď boli nútené zložiť zbrane. Vojna v severnej Afrike, trvajúca takmer tri roky, skončila. Mussoliniho Taliansko, ktoré snívalo o obnovení starej rímskej ríše, bolo porazené. Fašistický režim sa otriasal v samých základoch.

Nemecko si zatiaľ udržiavalo vládu nad Gréckom a navyiac v novembri 1942 okupovalo vichistickú časť Francúzska, ale v Stredomorí už nemohlo pomýšľať na nič iného než na obranu. Svoje pozície neudržala v tejto dôležitej oblasti ani tradičná stredomorská veľmoc - Francúzsko. Postarali sa o to do značnej miery jeho spojenci - Britovia a Američania, ktorých priťahovala nielen nafta Blízkeho a Stredného východu, ale i krajiny Veľkého Maghrebu - Maroko, Alžírsko a Tunisko. Britská stredomorská stratégia bola korunovaná významným úspechom, oslabovala ho však prítomnosť a vzrastajúci vplyv silného amerického partnera.

Letecká vojna a vojna na mori. Súbežne s pozemnými operáciami sa rozvíjala i letecká vojna. Britské a americké letectvo sa stalo pánom vzdušného priestoru nad nepriateľským územím a v duchu uznesenia konferencie v Casablance znateľne zvýšilo údernosť svojich náletov na ciele v Nemecku a okupovaných krajinách Európy. Cieľom systematických útokov sa stalo Porúrie, Hamburg a Berlín. K výraznému úspešnému obratu v prospech Spojencov došlo i vo vojne na mori. Hrozivé straty spojeneckej lodnej tonáže sa znižovali a zásluhou mohutného ekonomického potenciálu USA prudko vzrastala výroba obchodných i vojnových lodí. Po ovládnutí severnej Afriky, Sicílie a južného Talianska sa Stredozemné more stalo britsko-americkou doménou. Boje s nemeckými ponorkami však pokračovali so značnou intenzitou, aj keď i tu prešla iniciatíva do spojeneckých rúk. Okrem veľkých námorných a leteckých bitiek, v ktorých japonské loďstvo a letectvo utrpelo citelné straty, sa Spojenci orientovali na ovládnutie niektorých dôležitých strategických bodov v Tichomorí. Tie sa v nasledujúcom roku mali stať základňou k široko založenému útoku. Spojenecké vojská sa zmocnili Guadalcanalu, ostrovov Attu a Kisky v západnej časti Aleut, väčšiny ostrovov v Korálovom mori, Gilbertových a Lagunových ostrovov. Ťažké boje o ostrovy Bougainville a Novú Guineu trvali až do samého záveru vojny. Japonsko si však i naďalej zachovalo vysokú bojaskopnosť. Jeho vojnová ekonomika nebola takmer dotknutá. Zbrojný priemysel zvyšoval výrobu lodí, lietadiel a ďalšej bojovej techniky. Vzrastala ťažba a dovoz strategických materiálov z krajín juhovýchodnej Ázie. Pozemné vojská mali len minimálne straty a spolu s výkonným letectvom a loďstvom zostávali i naďalej značnou silou.

ŠTVRTÉ OBDOBIE VOJNY rok 1944

sovietska armáda po oslobodení svojho územia začala oslobodzovať krajiny východnej, strednej a juhovýchodnej Európy

V štvrtom období vojny pokračoval výrazný rast ekonomickej a vojenskej sily antifašistickej koalície, vystupňovala sa mohutnosť a účinnosť Červenej armády a rozvinula sa bojová činnosť západných spojencov v Európe. Nacistické Nemecko, zbavené postupne svojich spojencov, zovreté v železnom kruhu spojeneckých vojsk, prežívalo hlbokú krízu. Márne bolo spoliehanie na Hitlerove "zázračné" zbrane i na rozkol medzi ZSSR a mocnosťami Západu. Dni „tisícročnej“ nacistickej ríše boli zrátané. Wehrmacht bol na hlavu porazený a musel bezpodmienečne kapitulovať. Protifašistická koalícia slávila historické víťazstvo. Porobené národy a štáty Európy boli oslobodené z fašistického jarma a stáli na prahu mierového vývoja. Ôsmi máj 1945 - Deň víťazstva nad hitlerovským Nemeckom, bol bodkou za šesťročnou vojnou v Európe. Tento triumf bol dielom spoločného boja medzinárodnej protifašistickej koalície. Rozhodujúci podiel však na ňom mal Sovietsky zväz, ktorý bol najdôslednejším odporcom fašizmu, rozdrvil jadro jeho síl a priniesol vo vojne najväčšie obeť.

Kapitola 2

dôležité medzníky a udalosti

VÝCHODNÝ FRONT, DRUHÝ FRONT, ZLOMOVÉ UDALOSTI DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY, VOJNA V TICHOMORÍ,

Východný front - hlavný front vojny. Sovietsky zväz i za tejto medzinárodnej politickej konštelácie niesol takmer celú ťarchu vojny proti hitlerovskému Nemecku.

Hlavné udalosti určujúce výsledok celej vojny prebiehali i v záverečnej etape na východnom fronte. Červená armáda prelomila blokádu Leningradu, trvajúcu plných 900 dní, oslobodila pravo-brežnú Ukrajinu, Krym, Bielorusko operácia Bagration a prenikla na úpätie Karpát, odkiaľ sa jej otvorila cesta na Balkán do Československa a Poľska. Energickými operáciami v južnej Karélii porazila fínsku armádu a prinútila Mannerheimove Fínsko podpísať prímerie, vystúpiť z fašistického bloku a vyhlásiť Nemecku vojnu. Do konca roku 1944 boli obnovené hranice Sovietskeho zväzu po celej dĺžke od Barentsovho až po Čierne more. Potom preniesla Červená armáda vojnové akcie na územie Nemecka. Zároveň prenikla i do Rumunska, Bulharska, Poľska, Československa, Maďarska, Juhoslávie, Rakúska a Nórska a v duchu veľkorysého záväzku, ktorý vláda ZSSR vyhlásila už v júli 1941. začala svoju internacionálnu oslobodzovaciu misiu.

23. augusta 1944 padla Antoneskova diktatúra v Rumunsku a 9. septembra 1944 bol zvrhnutý režim osobnej moci v cárskom Bulharsku. Obe krajiny sa vymanili z nacistického područia, pripojili sa k antifašistickej koalícii a ich ozbrojené sily zasiahli po boku Červenej armády aktívne do záverečných vojnových operácií.

V tom istom čase 29. augusta 1944, vypuklo na Slovensku Slovenské národné povstanie. Bolo to nielen jedno z najväčších ozbrojených vystúpení európskeho protifašistického hnutia odporu, ale znamenalo i začiatok národnej a demokratickej revolúcie v Československu. Karpatsko-Dukelská operácia, začatá v prvých dňoch septembra 1944 na pomoc bojujúcemu Slovensku, otvorila Sovietskej armáde, 1. čs. armádnemu zboru v ZSSR cestu k postupnému oslobodzovaniu ČSR. V roku 1945 dovърšili vojská Červenej armády oslobodenie Poľska a Maďarska. V súčinnosti s juhoslovanskou národnooslobodzovacou armádou prispeli aj k vyhnaniu fašistických okupantov z Juhoslávie.

Pražská operácia Sovietskej armády, začatá 6. mája na pomoc Májovému povstaniu českého ľudu, dovърšila nielen oslobodenie Československa, ale aj vojnu v Európe. Nemecko - hlavná úderná sila fašistickej osy bolo porazené.

Červená armáda 2. mája 1945 dobyla Berlín, no nepodarilo sa jej ani po samovražde Adolfa Hitlera dohodnúť kapituláciu už prakticky porazeného Nemecka. Táto bola podpísaná až 7. mája 1945 o 02.41 h v Remeši a predstaviteľom Nemecka a ôsmimi spojeneckými generálmi z Veľkej Británie, USA, ZSSR a Francúzska, pričom sa 8. mája 1945 do 23.01 h mali ukončiť všetky boje. Sovietske vedenie presadilo, aby dokument podpísali najvyšší nemeckí velitelia. Obidva akty kapitulácie predchádzal zúfalý pokus veľko admirála Dönitza o dosiahnutie prímeria so spojeneckými vojskami, ktorým velil britský poľný maršal Montgomery Posledný akt podpisu "bezpodmienečnej

kapitulácie všetkých nemeckých, kdekoľvek sa nachádzajúcich pozemných, námorných a vzdušných ozbrojených síl" sa zopakoval v noci z 8. na 9. mája 1945 v sídle sovietskeho štábu v Berlíne - Karlhorste. Jej podpisom táto vstúpila do platnosti 8. mája o 23.00 h v noci stredoeurópskeho času. V ZSSR vtedy bolo už po polnoci, teda 9. mája. Bojové akcie sa však dňom 8. mája neskončili. Niektorí fanatickí velitelia bojovali na území Česka a severnej Juhoslávie až do 15. mája, posledná nemecká ponorka sa vzdala až začiatkom júna 1945. Cez to všetko sa druhá svetová vojna v Európe formálne skončila 8. mája 1945 o polnoci stredoeurópskeho času. Druhá svetová vojna v Európe sa skončila.

Vojna v Ázii a Tichomorí. Štvrté obdobie vojny prinieslo podstatné zmeny i na ázijskom a tichomorskom bojisku. Spojenci tu získali výraznú materiálnu a technickú prevahu a prešli do rozhodného protiútok. Militaristické Japonsko sa síce orientovalo prevažne na obranu a upevnenie dobytých pozícií, ale ukázalo sa, že nemá dostatok síl a prostriedkov, aby dostatočne pokrylo všetky strategické smery. Jeho vojnové námorníctvo, ktoré spolu s letectvom bolo jadrom ozbrojených síl, utrpelo v niekoľkých námorných bitkách drvivú porážku, čo malo negatívny vplyv na obranyschopnosť pozemnej armády. Spojenecké velenie rozvíjalo útočné akcie v strednom a juhozápadnom Tichomorí. Najťažšie a najdôležitejšie boje boli vedené o Filipíny, Marianny, Iwošimu a Okinawu. Aj v Barme prešli spojenci de rozhodného protiútok, ktorý na jar 1945 skončil porážkou a vyhnaním japonských okupantov z krajiny. Čiastočné úspechy mali Japonci iba v južnej Číne. Celkové postavenie Japonska výrazne zhoršilo vyradenie Nemecka z vojny. Jeho situáciu komplikovalo i národnooslobodzovacie hnutie, ktoré neustále silnelo a stávalo sa mocným vojenským a politickým činiteľom.

PIATE OBDOBIE VOJNY január 1945 – 2.9. 1945

vo februári 1945 sa konala konferencia spojencov (ZSSR, USA, VB) na Kryme v meste Jalta – o ďalšom postupe vo vojne a o riešení nemeckej otázky po skončení vojny

8.mája.1945 – bezpodmienečná kapitulácia Nemecka vstúpila do platnosti – koniec vojny v Európe

9.mája.1945 – oslobodenie Prahy

júl – august 1945 – konferencia v Postupime (USA – Truman, VB – Atlee, ZSSR – Stalin) – rokovania o osude Nemecka

6.augusta.1945 – zhodenie atómovej bomby na Hirošimu

9.augusta.1945 – zhodenie atómovej bomby na Nagasaki

2.septembra.1945 – kapitulácia Japonska – koniec druhej svetovej vojny vo svete

V piatom období vojny sa boj protifašistickej koalície plne sústredil proti militaristickému Japonsku, ktoré po vyradení nacistického Nemecka zostalo posledným doteraz neporazeným členom agresívneho fašistického bloku. Vojna trvala ešte plné štyri mesiace. Konečné rozhodnutie ovplyvnila nielen hospodárska a vojenská prevaha západných spojencov a prvé použitie atómovej zbrane v dejinách, ale aj drvivý útok ozbrojených síl Sovietskeho zväzu, ktorý zasiahol životne dôležité centrá japonského obranného systému.

Konečná porážka militaristického Japonska. Japonskí militaristi opierali svoj vojnový stroj o bohaté hospodárske zdroje, ktorých sa zmocnili na ázijskom kontinente,

a o pomerne vyspelý priemyselný potenciál v metropoly. Ich ozbrojené sily mali okolo siedmich miliónov mužov, tisícky lietadiel a stovky vojnových lodí. Japonské cisárske velenie sústredilo na metropolitných ostrovoch, v Kórei, Mandžusku a v Číne mohutné pozemné sily a verilo, že s ich pomocou bude schopné úspešne brániť toto rozsiahle, kompaktné a do značnej miery sebestačné územie. Západní spojenci boli do konca júna 1945 viazaní zdĺhavými bojmi na Okinawe i ďalších tichomorských ostrovoch a v juhozápadnej Ázii. Americkí vojenský stratégovia kalkulovali v svojich operačných plánoch s tým, že reálne podmienky na generálny útok proti Japonsku môžu vzniknúť až niekedy na jar 1946. Za týchto okolností prejavili USA i Veľká Británia osobitný záujem o to, aby do vojny proti Japonsku vstúpil v čo najkratšom čase i Sovietsky zväz a prevzal úlohu rozdrviť jadro japonských ozbrojených síl, dislokovaných v severnej Číne, Mandžusku a Kórei. 8. augusta zverejnila sovietska vláda vyhlásenie, že dňom 9. augusta 1945 vstupuje ZSSR do vojnového stavu s Japonskom. Presne tri mesiace po skončení vojny v Európe začala Červená armáda rozsiahle útočné operácie proti miliónovej Kuantungskej armáde. Vojnové operácie, ktorých sa po boku sovietskych vojsk zúčastnila aj armáda Mongolskej ľudovej republiky a jednotky čínskej národnooslobodzovacej armády, prebiehali na obrovskom území Mandžuska, severnej Kórey a vnútorného Mongolska, v Japonskom, a Ochotskom mori, na Sachaline a Kurilských ostrovoch. Japonsko, zasiahnuté ničivou silou atómovej bomby, vystavené hromadným úderom strategických bombardérov, sa po mohutnom nástupe Červenej armády ocitlo v beznádejnej situácii. 14. augusta vydali najvyššie vládne kruhy na čele s cisárom Hirohitom vyhlásenie, že prijímajú podmienky kapitulácie. Oficiálne bol tento fakt potvrdený 2. septembra 1945 podpísaním kapituláčnej listiny. Japonsko bolo porazené. Vojnové operácie v Ázii a Tichomorí skončili a tým sa uzavrelo i posledné obdobie druhej svetovej vojny.

Západný front v priebehu druhej svetovej vojny existoval v dvoch obdobiach od septembra 1939 do júla 1940. Toto obdobie je podrobne rozobrané v prvom období rokov 1939 až 1941. Následne boli pozemné boje prerušené až do 6. júna 1944, kedy sa uskutočnilo vylodenie v Normandii. Dejisko bojov v priebehu rokov 1944 - 1945 býva tiež označované ako druhý front. Ale kým sa uskutočnilo vylodenie v Normandii sa v januári 1943 na konferencii v Casablance rozhodli Churchill a Roosevelt o vylodení svojich vojsk na Sicílii v Taliansku. Tento krok, znamenajúci ďalšie odloženie sľubovanej invázie do západnej Európy, sledoval predovšetkým britský záujem preniknúť najkratšou cestou na Balkán a do strednej Európy a ovládnuť tieto oblasti skôr, ako tam vstúpi Červená armáda. Okrem toho sa obaja štátnici uzniesli urýchliť sústredenie amerických vojsk v Anglicku, začať v najbližšom čase strategické denné i nočné bombardovanie kľúčových odvetví nacistického vojnového priemyslu, zvýšiť dodávky Sovietskemu zväzu, poskytnúť účinnejšiu pomoc Číne.

V júli 1943 sa vojská západných spojencov vylodili na Sicílii operácia Husky a v priebehu jedného mesiaca ju obsadili. Začiatkom septembra sa prepravili cez Mesinskú úžinu na Apeninský polostrov. Mussoliniho fašistický režim túto katastrofu neprežil a zrútil sa. Nová Badoglioova vláda podpísala prímerie a zastavila vojnové operácie talianskych ozbrojených síl. Hitlerovské Nemecko stratilo svojho prvého a najväčšieho spojenca. fašistická osa Berlín-Rím sa rozpadla. Nacistické velenie reagovalo na novú situáciu bleskovým obsadením väčšej časti talianskeho územia vrátane Ríma. Zároveň za pomoci Mussoliniho (ktorého z väzenia oslobodilo esesácke komando) sa pokúsilo

reštaurovať v krajine starý fašistický režim. V polovici roku 1944 sa dal do pohybu aj front v Taliansku. Spojenci prelomili hitlerovskú obranu u Monte Cassina, zmocnili sa 4. júna 1944 Ríma a za účinnej podpory talianskych antifašistov postúpili na sever krajiny, až na úpätie Álp. Tu prebiehala partizánska vojna, ktorá nakoniec prerástla na všeľudové povstanie. 2. mája 1945 nemecká armáda v Taliansku kapitulovala. Rýchly spád udalostí na Balkáne prinútil nemecké velenie, aby už od jesene 1944 začalo sťahovať svoje vojska aj z Grécka a Albánska.

Po vylodení v Normandii mali Spojenci strategickú prevahu a viedli útočné operácie. Výnimkou bola najmä bitka o Ardeny, kedy sa Nemcom podarilo na krátko rozvinúť protiútok.

Druhý front (1944 – 1945)

6. júna 1944 sa vylodili spojenci v Normandii, otvoril sa druhý front a začalo sa oslobodzovanie západnej Európy (Deň D, operácia OVERLORD)

v polovici roku 1944 pohyb Talianskeho frontu

sťahovanie nemeckých vojsk z Grécka a Albánska

Sovietsky zväz naliehal na západných Spojencov, aby urýchlene otvorili západný front, ktorý by donútil nacistické Nemecko rozdeliť svoje sily a brániť sa na dvoch frontoch súčasne. Západní Spojenci si boli vedomí, že je dôležité otvoriť druhý front, vyčkali preto na vhodný okamih, až ich jednotky nadobudli potrebnú silu na uskutočnenie úspešného vylodenia na pobreží Francúzska.

Vylodením amerických a britských vojsk 6. júna 1944 v Normandii začala operácia Overlord a bol po dlhých odkladoch otvorený druhý front v západnej Európe. Bolo to v čase, keď Červená armáda už pevne držala strategickú iniciatívu v svojich rukách a prejavila schopnosť vysporiadať sa s fašistickými votrelcami vlastnými silami. Avšak i za týchto okolností malo otvorenie frontu v západnej Európe veľký význam, lebo urýchlilo porážku hitlerovského Nemecka a priblížilo koniec vojny v Európe. Invázne vojská sa pevne zachytili na kontinente a za prispenia jednotiek domáceho hnutia odporu si rýchlo razili cestu do vnútra Francúzska a Belgicka. V tej istej dobe bola na južnom slabšie bránenom pobreží Francúzska uskutočnená obojživelná operácia Dragoon. Spojenci tak vytvorili ďalší menší front, ktorý sa čoskoro nadviazal kontakt s vojskami postupujúcimi zo severu z Normandie. Väčšina Francúzska tak bola do začiatku jesene postupne oslobodená spod nemeckej okupácie. Až neskôr sa Spojencom podarilo preniknúť do Belgicka a obsadiť Antverpy. Operácia Market Garden bola najväčšia výsadková operácia v ľudských dejinách, ktorá sa začala 17. septembra 1944 výsadbom troch (jednej britskej a dvoch amerických) divízií a poľskej výsadkovej brigády pri holandských mestách Arnhem a Nijmegen.

Po operácii Market Garden sa boje na západnom fronte upokojili a Spojenci postupne postupovali k nemeckému opevneniu v podobe Siegfriedovej línie (alebo Westwall), ktorý chceli preraziť a nasledovne preskočiť Rýn. Na začiatku septembra začali krvavú vojenskú operáciu v oblasti Hürtgenského lesa, v priebehu ktorej Američania začali pomaly postupovať cez silne bránené pozície Nemcov.

Bitka o Ardeny bola posledná nemecká protiofenzíva, ktorá mala za úlohu donútiť západných spojencov rokovať o mieri s Nemeckom útokom ktorého cieľom mali byť Antverpy. . Bitka sa začala 16. decembra 1944 .

7. marca 1945 sa vojskám 1. armády amerického generála Hodgesa podarilo obsadiť Ludendorffov železničný most cez Rýn v meste Remagen. Potom, čo koncom

marca pri Mannheime prenikli do nemeckého vnútrozemia francúzske sily, stratili Nemci aj posledné zvyšky obrannej línie pozdĺž rieky Rýn. Spojenecké jednotky mohli takmer bez odporu postupovať na východ. Západní Spojenci sa ani nepokúsili o útok na Berlín, ktorého krvavé dobývanie prenechali Sovietom. Namiesto toho boli väčšie zálohy a sily sústredené na južnú časť bojiska, pretože panovali obavy, že by sa Nemcom v Alpách, v Bavorsku a Rakúsku podarilo vybudovať rozsiahlu základňu pre vedenie partizánskej vojny. Napriek tomu, že s týmito myšlienkami operoval aj Hitler, nikdy nedošlo k ich úspešnej realizácii. Spojenci postupovali cez Regensburg a Passau pozdĺž Dunaja až k Linzu a Českým Budějoviciam a na južnom krídle cez Stuttgart, Memmingen k Innsbrucku. Línia medzi Plzňou, Českými Budějovicami a Linzom bola demarkačnou zónou, na ktorej došlo k styku so sovietskymi jednotkami. Prvý kontakt bol zaznamenaný 25. apríla 1945 na rieke Labe pri nemeckom Torgau medzi jednotkami americkej 1. armády a sovietskej 5. gardovej armády. Nemecké sily tak boli rozdelené na dve skupiny. 3. mája sa na severe Nemecka spojili britské sily 21. armádnej skupiny so sovietskym 2. bieloruským frontom. Po Hitlerovej samovražde, 30. apríla, a kapitulácii Berlína Nemci ešte stále držali v rukách časti Nórska, Dánska, západné Holandsko a časti Nemecka, Rakúska, Česko-Slovenska a Juhoslávie, ale aj niekoľko prístavov na pobreží Atlantiku a v Baltskom mori. Až 7. mája 1945 nový vedúci predstaviteľ Nemecka, admirál Dönitz, nariadil ukončiť bojové operácie. Kapituláciu bez prítomnosti oficiálnych vyšších predstaviteľov ZSSR podpísali západní Spojenci v Remeši. Za nemeckú stranu ju podpísal náčelník štábu ozbrojených síl Alfred Jodl. Za západných Spojencov ju podpísal Walter Bedell Smith a francúzsky generál François Sevez, za Sovietov Ivan A. Susloparov. Keďže generál Susloparov nemal na podpísanie takéhoto oficiálneho dokumentu od Stalina povolenie a navyše podpísanie kapitulácie v Remeši len malo zdôrazniť nemecké pohrdanie Sovietmi, opakovane sa kapitulácia 8. mája za prítomnosti sovietskych predstaviteľov v Karlshorste pri Berlíne.

Konečná porážka hitlerovského Nemecka. Drvivý nástup Červenej armády na Visle a Ode v januári 1945 a mohutná berlínska operácia začali v polovici apríla a priniesli konečné rozhodnutie. Koncom apríla prenikli sovietske vojská k Labe, kde sa spojili s postupujúcimi armádami západných spojencov. Nemecko bolo rozdelené na dve izolované časti. Padli všetky nádeje nacistov a ich ochrancov na zvrát vo vojne. Agóniu tretej ríše dokumentovala Hitlerova samovražda a pád Berlína. Koncom augusta sa však ich postup značne spomalil. V septembri utrpeli citeľnú porážku u Arnhemu, čím stroskotal pokus spojeneckého velenia prekročiť Rýn, zmocniť sa Holandska a otvoriť si cestu na Berlín. V polovici decembra prešli nacistické vojská dokonca do protiútok v Ardénach a Alsasku. Ukázalo sa však, že wehrmacht už nemá dostatok síl, aby sa na dlhší čas zmocnil iniciatívy a odvrátil tak blížiaci sa pád tretej ríše. Spojenecké vojská skoro stabilizovali situáciu a na jar 1945 už prenikali v širokých prúdoch do vnútra Nemecka, bez toho, aby narážali na rozhodnejší odpor nepriateľa.

Zlomové udalosti druhej svetovej vojny

Najväčší vojnový konflikt v histórii trval šesť rokov a jeden deň. Do vojnových operácií bolo zapojených vyše 50 štátov. Počas druhej svetovej vojny zahynulo viac ako 62 miliónov ľudí, z toho 40 miliónov tvoria civilné obete.

1939

1. septembra 1939 sa začína 2. svetová vojna nemeckou inváziou do Poľska, ktorú z juhu podporujú slovenské divízie. Medzičasom sa už viac ako dva roky bojuje v juhovýchodnej Ázii, kde 7. júla 1937 Japonsko napadlo Čínu.

3. septembra vyhlasujú Nemecku vojnu Francúzsko, Veľká Británia a Austrália, v ďalších dňoch aj Južná Afrika a Kanada. USA naopak vyhlasujú v konflikte neutralitu.

17. septembra 1939 v nadväznosti na dohodu o neútočení a dodatky o rozdelení Európy napadne Poľsko z východu aj Sovietsky zväz. 5. októbra je Poľsko porazené a jeho územie si Nemci a Sovietski rozdelia.

30. novembra 1939 Sovietsky zväz napadol Fínsko, Fíni sa mnohonásobnej presile úspešne bránili. Červená armáda prišla o 200-tisíc vojakov, fínske straty boli na úrovni 25-tisíc. Zimnú vojnu ukončil podpis mierovej dohody 13. marca 1940. Fínsko prišlo o 11 percent územia, ale udržalo si nezávislosť. Prestíž Červenej armády značne utrpela a priebeh konfliktu presvedčil Hitlera v budúcom rozhodovaní o útoku na Sovietsky zväz.

1940

9. apríla 1940 – Nemci napadnú Dánsko a Nórsko. Do bojov o strategický prístav Narvik sa vojensky zapája aj Veľká Británia a Francúzsko. Po útoku Nemecka na Francúzsko sa spojenecké jednotky sťahujú a Nórsko je za dva mesiace porazené.

10. máj 1940 – Nemecko útočí na Holandsko, Belgicko, Luxembursko a Francúzsko. Britským premiérom sa stáva Winston Churchill. Postup nacistov sa neúspešne snaží zastaviť Francúzska armáda a Britský expedičný zbor.

14. júna 1940 – Nemci vstúpili do Paríža.

22. júna 1940 – predseda francúzskej vlády Maršal Petain podpisuje prímerie s Nemeckom v Compiègne.

13. augusta 1940 – sa začal hlavný letecký útok Luftwaffe na Britániu, odpor Britov sa však nepodarilo zlomiť a 15. septembra odkladá Hitler inváziu do Británie na neurčito.

September 1940 – Taliansko sa pokúša obsadiť Egypt, ktorý bol britským protektorátom. Vojská Commonwealthu však taliansku armádu rozprášili a do Afriky prichádzajú v marci 1941 nemecké divízie Maršala Rommela. Ich počiatkový postup sa však na osem mesiacov zastaví pri líbyjskej pevnosti Tobruk, bránenej austrálskymi vojakmi. Na jar 1941 sa zároveň vojakom Commonwealthu darí poraziť pronemecké sily v Iraku, Sýrii a Libanone a poraziť Talianov v Etiópii.

28. október 1940 – Taliansko neúspešne zaútočí na Grécko. Vzhľadom na tento fakt ako aj úspechy jednotiek Británie a Commonwealthu v Stredomorí sa Hitler obáva o dostupnosť ropných polí v Rumunsku, ktoré zásobujú Nemecko. Naplánuje preto inváziu na Balkán a zároveň spustí diplomatickú iniciatívu, na základe ktorej sa Maďarsko, Rumunsko a Bulharsko stanú spojencami Nemecka. Počas apríla 1941 obsadia nemecké vojská Juhosláviu a Grécko.

1941

22. júl 1941 – Hitler spúšťa plán Barbarossa a tri milióny nemeckých vojakov vstupujú na územie Sovietskeho Zväzu. Sovietsky zväz sa z nemeckého spojencami mení na nepriateľa. Červená armáda nie je na útok pripravená a nemeckým jednotkám sa darí rýchlo postupovať. Za prvý mesiac je zabitých alebo zranených 850-tisíc jej príslušníkov a ďalší milión Nemci zajali. Zároveň prichádza o tisíce diel, tankov a

lietadiel. Postup nemeckých vojsk sprevádza vyvražďovanie vojnových zajatcov aj civilného obyvateľstva hnané proti židovskými a proti slovanskými doktrínami.

24. júla 1941 – Sovietska tajná služba začala na ohrozených územiach masovo vraždiť politických väzňov, ktorých zajali pri okupácii Poľska, Pobaltia a Bukoviny.

5. decembra 1941 – Wehrmacht dosahuje svoj vrchol pri postupe na východ – dostáva sa až do vzdialenosti približne 35 km od Kremľa. Blesková vojna sa ale zastavuje. Nemci nie sú dostatočne pripravení na krutú ruskú zimu a majú aj problémy so zásobovaním.

6. december 1941 – Čerstvé jednotky Maršala Žukova zahajujú protiofenzívu a v priebehu mesiaca zatlačia nemecké línie približne 200 kilometrov na západ.

7. december 1941 – japonské letectvo zaútočilo na námornú základňu USA v Pearl Harbor a tým vtiahla dovtedy zdržanlivé Spojené štáty do svetového konfliktu. Dôvodom útoku bola snaha narušiť ropné embargo, ktoré na Japonsko uvalili USA kvôli expanzii v juhovýchodnej Ázii.

11. decembra 1941 vyhlasuje Spojeným štátom vojnu aj Nemecko.

1942

Od polovice roka 1942 začali britské a americké letectvo s útokmi na ciele v Nemeckej ríši.

23. augusta 1942 – začala sa bitka o Stalingrad, ktorá sa po piatich mesiacoch urputných bojov skončila porážkou nemeckej 6. armády, ktorej 90 000 príslušníkov upadlo do zajatia spolu s jej veliteľom maršalom Paulusom. Padol tak mýtus o nemeckej neporaziteľnosti.

1943

13. mája 1943 – Britské a americké jednotky prinútili ku kapitulácii nemecké a talianske armády v severnej Afrike, do zajatia padlo okolo 275-tisíc vojakov.

5. júla 1943 – sa Hitler neúspešne pokúsil o ofenzívu pri meste Kursk, ktorá sa stala najväčšou tankovou bitkou 2. svetovej vojny, v ktorej sa stretlo viac ako 7-tisíc tankov. Toto bola zároveň posledná veľká obranná bitka Červenej armády. Odvtedy už len postupovala na západ.

1944

6. júla 1944 – D-Day. Briti, Američania a Kanadania vylodením vo francúzskej Normandii začali spojenecké oslobodzovanie Európy.

22. júla 1944 – Červená armáda spustila operáciu Bagration, ktorej výsledkom bol postupný kolaps nemeckej obrany v Bielorusku a na Ukrajine, dobytie východného Poľska pričom ich postup sa zastavil až začiatkom augusta na Visle

1. augusta 1944 vypuklo vo Varšave povstanie, ktoré ale nacisti potlačili, pričom si vyžiadalo životy 200-tisíc Poliakov.

25. augusta 1944 spojenci oslobodzujú Paríž.

29. augusta 1944 – vypuklo Slovenské národné povstanie.

Počas jesene 1944 Červená armáda prelomila nemeckú obranu v Pobaltí, uzavrela prímerie s Rumunskom a Bulharskom. Oslobodila s významným podielom miestnych partizánov Juhosláviu. Nemci následne opustili Grécko.

16. decembra 1944 – sa nemecká armáda pokúša v Ardénach o zvrät na západnej fronte, pokus spojenci do polovice januára 1945 potlačili.

1945

V januári 1945 Červená armáda oslobodila Varšavu a ďalšie mestá v južnom a západnom Poľsku

Vo februári padla nemecká snaha udržať Budapešť.

24. marca 1945 prekračujú spojenci Rýn a vstupujú do Nemecka

13. apríla dobyl Červená armáda Viedeň

16. apríla 1945 sa začal útok na Berlín, 30. apríla spáchal Adolf Hitler samovraždu a 2. mája sa vzdali poslední obrancovia mesta.

8. mája 1945 podpísalo Nemecko bezpodmienečnú kapituláciu, čím sa skončila vojna v Európe.

Po tom ako japonská vláda odmietla kapituláciu, sa USA rozhodli použiť atómové bomby proti mestám Hirošima a Nagasaki 6. resp. 9. augusta 1945. O život prišlo viac ako 100 tisíc ich obyvateľov. 8. augusta vyhlásil vojnu Japonsku aj Sovietsky zväz a počas niekoľkých dní porazil japonskú armádu v Mandžusku.

15. augusta 1945 cisár Hirohito oznámil kapituláciu. Jej podpisom 2. septembra 1945 sa ukončila 2. svetová vojna.

Vojna v Tichomorí, známa tiež pod názvami ázijsko-pacifická vojna bola dôležitou časťou druhej svetovej vojny. Militaristické Japonsko sa po neúspešných washingtonských rokovaníach rozhodlo začať vojnu proti USA a Veľkej Británii. Odložilo dlho pripravované plány k útoku na sovietsky Ďaleký východ a zameralo smer svojej expanzie na juh do oblastí juhovýchodnej Ázie a veľkých tichomorských ostrovov. Snažilo sa využiť porážku Francúzska a Holandska a oslabenie Veľkej Británie, ktorá bola viazaná bojmi v Európe a Afrike. Japonský vojnový plán počítal s kombinovanými akciami vojnového námorníctva, letectva a pozemných síl. V prvej fáze mali byť vyradené americké základne v Tichomorí a potom pozemné vojská mali ovládnuť krajiny južných morí, Filipíny, Indonéziu a ďalšie tichomorské ostrovy. Ovládnutím tejto rozsiahlej oblasti hodlali japonskí agresori vyriešiť pálčivý problém nafty, kaučuku a ďalších strategických surovín a otvoriť si cestu k doriešeniu čínskej otázky. A až potom - podľa situácie - mal nasledovať útok proti ZSSR. Začala 7. júla 1937 druhou čínsko-japonskou vojnou, rozrástla sa 7. decembra 1941 japonským útokom na Pearl Harbor a skončila kapituláciou Japonska 2. septembra 1945. Bol to ozbrojený konflikt, ktorý priamo zasiahol 3 kontinenty (Ázia, Severná Amerika a Austrália) a 2 oceány (Tichý a Indický). Termín vojna v Pacifiku sa používa pre označenie bojových operácií druhej svetovej vojny, ktoré zahŕňajú okrem samotného Tichého oceánu, bojisko v Juhovýchodnej Ázii, druhú čínsko-japonskú vojnu a sovietsko-japonskú vojnu v roku 1945.

Roky 1937 – 1940

7. júla 1937 po japonskom útoku na most Marca Pola vypukla čínsko-japonská vojna. Začala sa vojna v Pacifiku a teda aj druhá svetová vojna v tejto oblasti. Japonci v tomto roku rozdrvili čínsku armádu a do roku 1941 okupovali podstatnú časť severnej a strednej Číny. V roku 1939 sa japonské vojská pokúsili napadnúť sovietsky Ďaleký východ z Mandžuska. Boli však rozhodne odrazení spojenými sovietsko-mongolskými silami vedenými G.K. Žukovom v bitke o pri Chalchyn Gole medzi 11. májom a 16. septembrom 1939. Táto porážka zastavila japonskú expanziu na sever. Medzi ZSSR a Japonským cisárstvom vládol mier až do augusta 1945 27. septembra 1940 sa

Japonské cisárstvo pridalo k nacistickému Nemecku a fašistickému Taliansku, čím vznikla os Berlín-Rím-Tokio.

1941 – 1942

7. decembra 1941 zaútočilo japonské námorníctva a letectvo na najväčšiu americkú vojenskú základňu v Tichomorí - Pearl Harbor. V priebehu krátkej doby klesli ku dnu desiatky amerických lodí, medzi nimi i päť bojových lodí. Americké Tichomorské loďstvo bolo vyradené z boja. Ťažké straty utrpelo i americké letectvo. U malajského pobrežia potopili Japonci o niekoľko dní neskôr najmodernejšiu britskú bojovú loď "Prince of Wales" a bojový krížnik "Repulse". Tým získali veľkú voľnosť pohybu v celej oblasti plánovaného útoku. 8. decembra reagoval prezident USA na útočný akt Japonska vyhlásením vojny. Rovnaký krok urobila toho istého dňa i Veľká Británia. 11. decembra vyhlásili Spojeným štátom vojnu Nemecko a Taliansko. Vojna sa stala skutočne svetovou, lebo vytvorením bojiska v juhovýchodnej Ázii a Tichomorí vtiahla do svojho prúdu prevažnú časť sveta. Po Pearl Harboru sa vyvíjala situácia pre západných spojencov krajne nepriaznivo. Japonské námorníctvo a letectvo sa zmocnilo strategickej nadvlády na mori i vo vzduchu a vytváralo predpoklady na rozvíjanie útoku pozemných síl na všetkých rozhodujúcich smeroch. Okrem rozsiahlych oblastí Číny, Indočíny a Thajska ovládlo Japonsko v priebehu niekoľkých týždňov a mesiacov ďalšie územia s bohatými zdrojmi surovín a lacnej pracovnej sily. Spojenci stratili Hongkong, Barmu, Malajsko, dôležitú pevnosť Singapur, Filipíny, najväčšie indonézske ostrovy, časť Novej Guiney, Bismarckove súostrovie, Šalamúnove ostrovy a mnohé ďalšie strategicky významné body. Bezprostredne ohrozená bola Austrália a India. Polovica roku 1942 znamenala vrchol japonskej expanzie. Od júna sa však vojenská situácia na ázijskom a tichomorskom bojisku začala pomaly meniť. Moment prekvapenia, z ktorého Japonci doteraz ťažili, sa postupne vytrácal a rozhodujúcu rolu preberala mohutná ekonomická a vojenská sila Spojených štátov amerických. Príznakom začínajúceho prelomu boli o. i. námorné bitky v Korálovom mori a u ostrova Midway, kde japonskí útočníci utrpeli prvé vážne porážky. V ďalších mesiacoch bolo Japonsko, ktoré predsa len nemalo dostatok zdrojov, síl a prostriedkov, nútené zastaviť útočné akcie a prejsť k strategickej obrane svojho panstva, rozprestierajúceho sa na miliónoch štvorcových kilometrov.

Rok 1943 ,

Pre Japonsko nebol rok 1943 najúspešnejší – bitka o Guadalcanal skončila 7. februára jeho jednoznačnou prehrou. Zle sa vyvíjali i boje na Novej Guinei. 2. januára sa Spojenci vylodili pri Buna, 4. septembra na Salamaue a Japonci najviac pri prísune posíl utrpeli 2. až 4. marca 1943 prehru v bitke v Bismarckovom mori. Zastavil sa i postup japonských jednotiek v Číne. Jediným výrazným úspechom bolo ťaženie v Barme, ani to však nedokázalo splniť všetky ciele a ďalší vývoj nesľuboval príliš nádejnú budúcnosť. Spojenecké sily zahájili svoju ofenzívu s taktikou preskok z ostrova na ostrov a cisárske námorníctvo už nemalo kapacity k odpovedajúcim protiakciám. Upadala i vojnová výroba, najmä pre nedostatok surovín, problémom sa stal nedostatok pohonných hmôt.

Rok 1944

Japonská lietadlová loď Zuikaku uhýba spolu so sprievodnými plavidlami pri náletoch amerických palubných bombardérov Američania postupne oslobodzovali Tichomorské ostrovy od japonskej nadvlády. V januári sa vylodili na Marshallových

ostrovoch, ktoré do 23. februára osadili. 13. júna 1944 začali americké vojnové lode ostreľovať Saipan. Mariánske ostrovy, ktorých súčasťou bol aj Saipan, boli strategicky dôležité, keďže ležia len asi 1 750 km od Tokia. Dosť blízko na to, aby z nich americké bombardéry B-29 Superfortress mohli v Japonsku dosiahnuť dôležité ciele. Stratou Marián by bolo zároveň Cisárske Japonsko odrezané od Filipín a Juhovýchodnej Ázie. Vylodenie na Saipan začalo 15. júna, čím bola odštartovaná tzv. kampaň bojov o Mariánske a Palauské ostrovy. Do konca roka došlo ešte k spojeneckému vylodeniu na Filipínskom ostrove Mindanao (15. október).

Rok 1945

Od začiatku roka pokračovali boje o Filipíny – 9. januára sa Američania vylodili na Luzone. 1. februára Spojenci oslobodili v Severnom Borneu. V januári Američania začali útočiť na japonské výsostné územie na ostrovoch Kazan Rettō a Rjúkju. 19. februára sa Američania vylodili na Iwodžime a 1. apríla 1945 na Okinave, čím začal útok na Japonské ostrovy.

Po porážke nacistického Nemecka v máji 1945 v Európe, Spojené kráľovstvo, Čínska republika a USA na Postupimskej konferencii 26. júla 1945 navrhli Japonskému cisárstvu nech sa vzdá. Japonci na výzvy ku kapitulácii nereagovali. Najvyšší predstavitelia preto prikočili k diskutabilnému kroku, keď prezident Truman nariadil použitie nového druhu zbrane. Dňa 6. augusta 1945 o 8:15 miestneho času bola zhodená americkým bombardérom B-29 na japonské mesto Hirošima atómová bomba Little Boy. Bomba obsahovala 60 kg uránu-235. Jej explózia vo výške približne 580 m nad mestom okamžite zničila všetko v dosahu asi 1,6 km (jej sila sa odhadovala na 13 kiloton TNT). Tlaková vlna a emitované teplo však mali omnoho devastujúcejšie účinky. 70 až 80 000 ľudí (asi 30% obyvateľov mesta) zahynulo prakticky okamžite, ďalších 70 000 bolo zranených. 9. augusta okolo 11:01 miestneho času bolo rovnakým spôsobom Americkým letectvom napadnuté mesto Nagasaki, pôvodný cieľ Kokura sa bombardovaniu vyhla vďaka zlému počasiu. Bomba pomenovaná Fat Man obsahovala približne 6,4 kg plutónia-239 a bola omnoho efektívnejšia (21 kilo ton TNT). Jej explózia vo výške približne 469 m nad priemyselnou časťou mesta, spolu s následnou rádioaktivitou, pripravili o život asi 40 až 75 000 ľudí. Efekt explózie nad Nagasaki stlmil hornatý reliéf. Dňa 8. augusta 1945 vyhlásil Sovietsky zväz na základe svojich spojeneckých záväzkov s USA a Spojeným kráľovstvom Japonsku vojnu. Nasledujúceho dňa sa začala operácia augustová búrka v Mandžusku. Samotný akt kapitulácie sa odohral 2. septembra 1945 o 9:02. Kapituláciou Japonského cisárstva na americkej bojovej lodi USS Missouri kotviacej v Tokijskom zálive podpísali za Japonsko minister zahraničných vecí Mamoru Shigemitsu a náčelník generálneho štábu generál Yoshijirō Umezu. Za Spojencov podpísal kapituláciu predovšetkým generál Douglas MacArthur, za jednotlivé krajiny to ďalej boli admirál Chester Nimitz (USA), gen. Hsu Jün-Čang (Čínska republika), admirál Sir Bruce Fraser (Spojené kráľovstvo), gen. Kuzma Derevianko (ZSSR), gen. Sir Thomas Blamey (Austrália), plk. Lawrence Moore Cosgrave (Kanada), gen. Philippe Leclerc de Hautecloque (Francúzsko), admirál C.E.L. Helfrich (Holandsko) a Air Vice-Marshal Leonard M. Isitt (Nový Zéland). Bojové operácie sa k tomuto dátumu skončili.

Kapitola 3 podiel ZSSR na víťazstve nad fašizmom

HLAVNÉ VÝSLEDKY, HISTORICKÝ VÝZNAM. DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY, MATERIÁLNE ŠKODY, OBETE DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY,

Hlavným výsledkom druhej svetovej vojny bolo víťazstvo nad fašistickým blokom, ktorý bol strojcom tohto najväčšieho ozbrojeného konfliktu v dejinách. Ťažký a krvavý boj, ktorý si vyžiadaval miliónové obete na ľudských životoch a obrovské hmotné škody, skončil porážkou nacistického Nemecka a Japonska a víťazstvom medzinárodnej protifašistickej koalície na čele so Sovietskym zväzom. Národy, z ktorých mnohé nadobudli znovu slobodu a štátnu nezávislosť, sa po šiestich vojnových rokoch mohli vrátiť k tvorivej mierovej práci. Sovietsky zväz, ktorý niesol hlavné bremeno vojny, priniesol najväčšie obete v boji proti fašizmu a mal aj rozhodujúci podiel na víťazstve antifašistickej koalície, vyšiel z vojny ako prvoradá svetová veľmoc s obrovskou medzinárodnou autoritou a prestížou. Druhá svetová vojna mala mimoriadny historický význam. Fašistický blok bol porazený. Víťazstvo pokrokových, demokratických a mierových síl urýchlilo svetový revolučný proces.

Druhá svetová vojna celkom zmazala rozdiely medzi zázemím a frontom. Najväčší vplyv na to malo masové nasadenie letectva, ktoré bombardovalo nie len nepriateľské továrne, ale aj domovy robotníkov ktorí v nich pracovali. Rovnako podstatné bolo aj bezohľadné správanie sa armád k civilistom na nepriateľskom území, ktoré bolo podporované z národnostného, rasového alebo triedneho hľadiska. Už prvé dni vojny priniesli útrapy kobercového bombardovania miest ako bola Varšava, Rotterdam či Londýn. Bombardovanie hlbokého zázemia však nemalo inak dostatočne vysoký účinok na vojenské úsilie jednotlivých strán. Za čiastočne úspešné možno považovať napádanie vojenského priemyslu. Jednotlivé krajiny sa proti tomu bránili po svojom. Výroba sa buď rozptýlila, premiestnila hlbšie za front, mimo dosahu nepriateľského letectva, alebo sa premiestnila do lepšie chránených podzemných priestorov. Vojny sa zúčastnilo 61 štátov (ich obyvateľstvo tvorilo 80 % svetovej populácie). Vojna zasiahla všetky kontinenty s výnimkou Antarktídy a Južnej Ameriky. Priamo sa však bojovalo hlavne v Európe, Severnej Afrike, Atlantiku, Oceánii, Južnej a Juhovýchodnej Ázii. Vojenské operácie zasiahli územie 40 štátov. V armádach bojujúcich krajín slúžilo dovedna 110 miliónov ľudí. Suma celkových výdavkov na vojnu predstavovala 4 trilióny amerických dolárov. Celkové obete sa odhadujú na v rozmedzí od 50 do 62 miliónov, čo boli 2,5 % vtedajšej svetovej populácie. 37 miliónov z nich boli civilisti, zvyšnú menšiu časť tvorili padlí vojaci. Spojenci stratili 51 miliónov osôb, krajiny Osi naproti tomu 11 miliónov (straty krajín, ktoré prešli na stranu Spojencov sú zarátané medzi spojenecké straty). Celkovo najväčšie straty utrpel Sovietsky zväz, ktorý stratil najmenej 26 miliónov občanov (do tohto počtu ZSSR započítali aj obete stalinského teroru na vlastných občanoch a občanoch obsadených území, ktoré sa po roku 1945 stali súčasťou ZSSR. Asi 17 miliónov z nich boli civilisti. Celkovo prišla krajina o viac než 13 % obyvateľstva. Pri dovtedy najtvrdších bojoch aké boli zaznamenané, bolo iba v ZSSR vyše 100 miest a 70 000 dedín zrovnaných so zemou alebo veľmi ťažko poškodených či vypálených. Bez prístrešia zostalo 25 miliónov sovietskych občanov.

Materiálne škody predstavovali 2600 miliárd rubľov. Spomedzi sovietskych zväzových republík utrpeli najväčšie straty Pobaltské krajiny a Bielorusko. V týchto krajinách zahynula počas vojny približne 1/4 ich predvojnovnej populácie. V percentuálnom prepočte ľudských strát dopadlo horšie ako ZSSR len Poľsko, ktoré stratilo 5,6 milióna obyvateľov, čo predstavovalo viac než 16 % obyvateľov krajiny. Spojené štáty stratili 418 000 vojakov. Veľká Británia stratila 450 400 obyvateľov, väčšina z nich boli vojaci. V Juhoslávii prišlo o život v dôsledku vojny asi 1 milión obyvateľov. Viac než polovica z nich boli civilisti. Francúzsko stratilo 562 000 obyvateľov, viac než polovica boli civilisti. Odhady strát Číny hovoria o 10 miliónoch, z troch štvrtín civilistov.

Nemecko ako jeden z hlavných agresorov prišlo asi o 7,5 milióna občanov, tri štvrtiny z nich boli vojaci. Veľa Nemcov však prišlo o život pri následných deportáciách z krajín východnej a strednej Európy. Asi milión zahynul neskôr v sovietskom zajatí. Japonsko stratilo 2,6 milióna obyvateľov. V Taliansku zahynulo počas vojny asi 450 000 ľudí, dve tretiny z nich boli vojaci. Rumunsko, ktorého vojaci boli najprv Nemcami na východnom fronte nasadení vo viacerých ťažkých bitkách, no v neskoršej fáze sa pripojilo k Spojencom a podieľalo sa na oslobodzovaní strednej Európy, stratilo 841 000 obyvateľov, prevažne vojakov.

Obete druhej svetovej vojny na území Česko-Slovenska

Druhá svetová vojna zanechala citeľné straty na životoch aj v Česko-Slovensku. Podľa údajov z Vojenského historického ústavu predstavovali celkové straty na životoch asi 350 000 až 360 000 tisíc obyvateľov. Z toho v koncentračných táboroch zahynulo približne 235 000 osôb, z toho asi 149 000 židovského pôvodu. V Česku to bolo asi 78 000 a na Slovensku 71 000 osôb. Celkovo však prešlo koncentračnými tábormi asi 350 000 osôb. Neskoršia dokumentácia uvádza pre Česko 92 000 deportovaných (z toho 79 000 mŕtvych), zo Slovenska bolo deportovaných 109 000 ľudí. Pri stanných právach bolo bez súdov popravených 10 000 osôb. Počet padlých príslušníkov vojenských a partizánskych jednotiek predstavuje asi 12 000 osôb. Pri leteckých náletoch zahynulo 7000 osôb. Bezprostredne po skončení vojny zahynulo na následky prežitého utrpenia asi 95 000 osôb. Počas vojny bolo umučených a zavraždených asi 15 000 detí, prevažne židovského pôvodu, ale časť z nich aj zo zničených osád. Nacistický vpád na Slovensko si vyžiadal viac ako 10 000 obetí, v Pražskom povstaní padlo asi 1600 bojovníkov. Na nútené práce do Nemecka a do nacistami okupovaných krajín bolo nasadených asi 500 000 osôb z bývalého Česko-Slovenska. (Zo Slovenska to boli najmä vojaci dvoch odzbrojených východoslovenských divízií a občania vypálených obcí). Pri represáliách a prenasledovaní partizánov bolo čiastočne alebo úplne vypálených viac ako 105 obcí v Čechách a na Slovensku.

Dopady vojny v západnej Európe neboli rozdelené rovnomerne a generálne neboli natoľko vážne ako v iných oblastiach sveta poznačených vojnou (najmä v porovnaní s východnou Európou). Škody v Spojenom kráľovstve neboli ťažké, napriek tomu, že krajina kládla odpor Nemcom a ich spojencom od začiatku vojny až do konca, v určitej fáze ako jediná demokratická sila v Európe. Obete na civilnom obyvateľstve boli pomerne nízke. Zahynulo 60 595 civilistov a 1 206 príslušníkov domobrany. Kanadania, ako početne druhí najdôležitejší členovia Britského spoločenstva v Európe, mali 10 740 mŕtvych a nezvestných, 30 910 ranených a 2 250 zajatých. Dánsko a Nórsko prešli vojnou tiež bez vážnych škôd. V Dánsku zahynulo asi 3 000 a v Nórsku 9 500 ľudí. Rýchly spojenecký postup ochránil pred vojnovými škodami aj väčšinu

Belgicka. Belgicko stratilo 88 100 obyvateľov. Z toho 76 000 bolo civilistov, vrátane 24 000 obetí holokaustu. Padlo 12 100 belgických vojakov. V malom Luxembursku zahynulo počas vojny asi 2 000 ľudí. Naopak Holandsko bolo bojmi silne poznačené. Časť obyvateľstva bola v dôsledku nemeckých represálií voči odbojovým skupinám vystavená hladu. Zahynulo 301 000 ľudí, z nich len 17 000 tvorili vojaci, zvyšných 284 000 predstavovali straty civilného obyvateľstva, podstatnú časť z nich – 106 000 tvorili obeť holokaustu – Židia. Veľké škody spôsobené bombardovaním utrpelo predovšetkým Nemecko. Nemecko ako hlavný aktér vojny stratilo na západnom fronte v rokoch 1939 – 1940 27 074 vojakov, 110 034 bolo zranených a 18 384 nezvestných. Po otvorení druhého frontu do 31. decembra 1944 asi 339 957 mužov, ďalších 30 000 padlo v bojoch v severnej Európe. Spomedzi vojnových zajatcov prevažne na sklonku vojny zahynulo vo Francúzsku 34 000 nemeckých zajatcov, v USA 22 000, v Spojenom kráľovstve 21 000. Na území Nemeckej ríše (hraniciach z roku 1937) zahynulo v dôsledku bombardovania 360 000 až 465 000 ľudí. Francúzsko stratilo počas vojny asi 562 000 ľudí. Z toho 212 000 vojakov a 350 000 civilistov. 83 000 mŕtvych predstavovali Židia – obeť holokaustu.

Boje v Tichomorí si vyžiadali životy 157 938 amerických vojakov, 2 889 nezvestných, neskôr vyhlásených za mŕtvych, 27 465 bolo zajatých, z toho asi 11007 zahynulo v zajatí. Ďalších 248 316 bolo ranených. Asi pol milióna amerických vojakov prekonal počas služby v Tichomorí maláriu. Zahynulo tiež 52 000 britských vojakov, vrátane 12 000, ktorí zahynuli v japonskom zajatí. Austrália stratila 17 501 mužov a Filipíny 57 000. Padlo tiež 578 obyvateľov Nového Zélandu. Sovietsky zväz v bojoch s Japonskom mal 20 797 padlých a nezvestných a 42 428 ranených a chorých. V Indočíne stratili Francúzi asi 5000 mužov, zahynuli tiež asi 2 milióny civilných obyvateľov. Straty civilného obyvateľstva boli obrovské najmä v Číne, ktorej podstatná časť bola vystavená japonskej okupácii. Na japonskej strane si boje vyžiadali straty 2 133 915 mŕtvych vojakov. Zahynulo asi 580 000 civilistov. V Kórey si okupácia vyžiadala životy 378 000 ľudí. Padlo 22 000 barmských vojakov a 5 600 Thajčanov a asi 300 thajských civilistov

KAPITOLA 4

Československí vojaci v boji proti fašizmu v rokoch 1939 – 1945

ZAHRANIČNÝ ODBOJ, POĽSKO, FRANCÚZSKO, VEĽKÁ BRITÁNIA, BLÍZSKÝ VÝCHOD A SEVERNÁ AFRIKA, SOVIETSKÝ ZVÄZ, KRÁTKA CHRONOLÓGIA ČS. ARMÁDY V ZAHRANIČÍ

Už pri napadnutí Poľska nacistickým Nemeckom bojovali na fronte československí dobrovoľníci. Boli to demobilizovaní vojaci, občania rozbitého Československa, ktorí sa nezmierili s okupáciou a odišli do zahraničia s túžbou bojovať proti okupantom so zbraňou v ruke. Po rýchlej porážke Poľska časť Čechoslovákov odišla do Francúzska, kde sa na jar roku 1940 zapojila do bojov pri obrane Francúzska. Veľké uznanie si vyslúžili československí letci, ktorí sa úspešne stretli s nemeckou Luftwaffe v leteckej bitke o Anglicko v lete 1940. V rámci pozemných ozbrojených síl Veľkej Británie sa preslávili československí vojaci pri bojoch v africkej púšti proti Rommelovemu Afrika Korps, zvlášť pri obrane strategicky významného prístavu Tobruk.

Po vylodení vo Francúzsku v roku 1944 dostala čs. samostatná obrnená brigáda úlohu pri obliehaní prístavu Dunkerque. Významným vojenským politickým činom, ktorý vzbudil pozornosť spojeneckých mocností bol úspešný atentát na zastupujúceho ríšskeho protektora R. Heydricha, ktorý v r. 1942 vykonali čs. výsadbári. Najmasívnejší spôsobom sa však do bojov proti hitlerovskému Nemecku zapojili československé jednotky v ZSSR. No nemôžeme zabudnúť i na povstaleckú armádu, počas Slovenského národného povstania, ktorá sa vytvorila okolo plukovníka Jána Goliána, ale o nej bližšie ju rozoberieme v kapitole Slovenské národné povstanie.

Po prepadnutí ZSSR v r. 1941 Nemeckom vyslovila sovietska vláda súhlas s tvorbou československej jednotky. Tá bola sformovaná v Buzuluku, kde vznikol prvý čs. voj. útvar v podobe poľného práporu. 1. československý peší prápor obstál v marci 1943 v bojoch pri Sokolove počas protiútoku Nemeckej armády, ktorá postupovala na Charkov. Po reorganizácii jednotky sa naši vojaci znovu vrátili na front v podobe brigády. 1. čs. brigáda pomáhala oslobodiť Kyjev a časť Ukrajiny. V roku 1944 vznikol 1. československý armádny zbor, ktorý si ťažko prebojoval cestu do vlasti cez Duklianský priesmyk na Slovensko. Na pomoc Slovenskému národnému povstaniu v septembri 1944 bol zo ZSSR poslaný 1. čs. letecký stíhací pluk a 2. čs. paradesantná brigáda. Vojaci 1. čs. samostatnej tankovej brigády bojovali v zostave 4. ukrajinského frontu Červenej armády počas ostravskej operácie v apríli v roku 1945. Medzi príslušníkmi nášho zahraničného odboja, ako na východe tak aj na západe, bolo veľké množstvo osôb židovskej národnosti.

Nie všetci občania a politici v bývalom Československu boli ochotní zmieriť sa so stavom po zániku republiky. Mnohí sa rozhodli radšej emigrovať do štátov bojujúcich proti Nemecku a odtiaľ sa usilovali obnoviť československý štát. Boli to predovšetkým českí a v menšej miere aj slovenskí dobrovoľníci odhodlaní bojovať proti nemeckému agresorovi v zahraničí, keďže domáce pomery im to neumožňovali.

Podobne ako počas 1. svetovej vojny politickú iniciatívu na obnovu ČSR mali podporiť čs. zahraničné vojenské jednotky. Tie sa stali organickou a najpočetnejšou zložkou čs. zahraničného odboja.

Poľsko – Koncom apríla 1939 vznikla v Krakove čs. vojenská skupina vedená neskôr pplk. L. Svobodom. V lete 1939 sa väčšina z asi 1200 vojakov prepravila šiestimi námornými konvojmí do Francúzska, kde sa črtali lepšie možnosti ich organizovania. Výstavba českých a slovenských légii bola oficiálne povolená dekrétom poľského prezidenta Moścického z 3. 9. 1939. Rýchly nemecký postup však už nedovolil, aby z jednotky vznikol bojaschopný celok a niekoľko jej príslušníkov sa zúčastnilo obrany Tarnopolu 15. septembra 1939.

Francúzsko – Prílev stoviek utečencov z bývalého Československa a niekoľkotisícová krajanská komunita vo Francúzsku, spolu s dobrovoľníkmi prepravenými s Poľska, umožnila čs. exilu zorganizovať na francúzskej pôde väčšie vojenské jednotky. V septembri 1939 sa tu nachádzalo už niekoľko tisíc čs. dobrovoľníkov, ktorým bol pridelený výcvikový tábor v juho francúzskom mestečku Agde. Postupne bolo možné sformovať pešiu divíziu, ktorej pôvodne velil gen. Rudolf Viest. V júni 1940 mala približne 11 tisíc príslušníkov, z ktorých necelú polovicu tvorili Slováci. Do bojov boli nasadení až koncom bojov o Francúzsko, zatiaľ čo čs. letci boli hojne využívaní už niekoľko mesiacov predtým a tvorili relatívne významnú časť francúzskeho letectva.

Veľká Británia – Po porážke Francúzska v lete 1940 evakovalo viac ako 4000 čs. vojakov a asi 500 civilných osôb do Veľkej Británie. Pozemné vojsko zostalo relatívne samostatné pod čs. velením. Letci sa stali po dobu vojny súčasťou dobrovoľníckej zálohy britského kráľovského letectva (RAF) s možnosťou zriadiť si vlastné čs. jednotky. Od júla 1940 do mája 1941 boli zorganizované tri stíhacie a jedna bombardovacia peruť. Podieľali sa na všetkých významnejších operáciách RAF počnúc leteckou bitkou o Veľkú Britániu, strategickým bombardovaním Nemecka a ničením Luftwaffe až po inváziu do Európy. V čs. perutiach britského RAF slúžilo počas II. svetovej vojny 1250 až 1500 osôb, z nich viac ako 10 % tvorili Slováci.

Pozostatky niekdajšej 1. čs. divízie z Francúzska boli sústredené v tábore Cholmondeley pri Chesteri. Po príchode čs. jednotky zo Stredného východu sa zorganizovala 1. čs. samostatná obrnená brigáda počítajúca okolo 4500 mužov, z ktorých asi 20 % tvorili Slováci. Až do otvorenia druhého frontu v Európe v lete 1944 nebola jednotka bojovo nasadená. Namiesto toho sa čs. armádne velenie v zahraničí sústreďovalo napr. na malé výsadvkové akcie, ktoré mali podporiť domáci odboj (najmä v Protektoráte). Verejnosti najznámejšou akciou je atentát na zastupujúceho ríšskeho protektora Reinharda Heydricha 27. mája 1942 uskutočnený Čechom Jánom Kubišom a Slovákom Jozefom Gabčíkom.

Po invázii spojeneckých armád v Normandii bola začiatkom septembra 1944 brigáda pridelená k obliehaniu severofrancúzskeho prístavu Dunkerk, ktoré trvalo až do skončenia vojny.

Blízky Východ a severná Afrika – V júni 1940 začali na Blízkom východe vznikať základy tunajších čs. jednotiek, z ktorých bol o niekoľko mesiacov vytvorený 11. čs. peší prápor. Okrem čs. utečencov z Bejrútu ho tvorili najmä emigranti z Palestíny či Egypta. V októbri 1941 bolo približne 600 príslušníkov jednotky presunutých do významného stredomorského prístavu Tobruk, kde pomáhali spojeneckým útvarom odolávať nemeckým útokom.

Sovietsky zväz – Čs. vojenské jednotky v Sovietskom zväze sa formovali na základe dohody medzi vrchným veliteľstvom ZSSR a vrchným čs. veliteľstvom z 21. septembra 1941. Operačne boli podriadené sovietskemu veleniu, ale vo všetkých organizačných a personálnych záležitostiach podliehali veliteľstvu čs. branných síl. Základ jednotky lokalizovanej v pri uralskom meste Buzuluk tvorilo 93 bývalých príslušníkov Légie Čechov a Slovákov, ktorí sa porážke Poľska v septembri 1939 dostali do sovietskeho zajatia. Po prihlásení sa stoviek bývalých čs. občanov z územia Sovietskeho zväzu do jej radov sa postupne sformovala 1. čs. samostatnú brigáda, ktorej velil pplk. Ludvík Svoboda. Prílev zajatých a prebehnutých slovenských vojakov, ako aj tisícov volyňských Čechov umožnil v apríli 1944 vytvoriť 1. čs. armádny zbor. Koncom leta 1944 dosiahol počet 16 000 príslušníkov, z ktorých asi 1/5 tvorili Slováci. Výraznú slovenskú prevahu mala však jeho paradesantná brigáda. Okrem viacerých bojov na Ukrajine boli príslušníci zboru nasadení najmä v Karpatsko-duklianskej operácii, resp. paradesantná brigáda aj v povstaní. Po mobilizácii na oslobodených územiach východného Slovenska dosiahol zbor stavu vyše 90 000 príslušníkov. Najťažšie, vyše dvojtisícové straty, boli zaznamenané v bojoch o Dukliansky priesmyk, ale aj pri oslobodzovaní Liptovského Mikuláša.

Proti Nemecku bojovalo na území ZSSR tiež niekoľko stoviek Slovákov ako príslušníkov partizánskych skupín. Šlo prevažne o zbehov zo slovenskej armády.

Podobne odchádzali k partizánom slovenskí vojaci aj po svojom premiestnení do Talianska na jeseň 1943

KRÁTKA CHRONOLÓGIA ČS. ARMÁDY V ZAHRANIČÍ

1939

3. septembra. Poľský prezident I. Mościcki vydal dekrét o utvorení Legion Čechov a Slovákov v Poľsku; mal zhruba 960 príslušníkov a zúčastnil sa bojov v oblasti Tarnopole.

29. septembra. Vo Francúzsku bol ustanovený I. peší prápor (16. októbra sa rozrástol na peší pluk).

15. januára sa vytvorila 1. československá divízia.

2. októbra. Francúzsky ministerský predseda E. Daladier a vyslanec Š. Osuský podpísali československo-francúzsku zmluvu o vytvorení československej armády vo Francúzsku.

17. novembra. V Paríži sa oficiálne zriadil Československý národný výbor, dočasný ústredný orgán odboja (do 22. júla 1940);

1940

11. júna. 2. československý pluk vo Francúzsku sa zúčastnil bojov s nemeckými jednotkami u Coulommiers; po páde Francúzska bola asi tretina československých vojakov evakuovaná do Anglicka.

29. júna bol založený 4. československý peší pluk (jednotka bola súčasťou 1. československej divízie vo Francúzsku, veliteľom bol R. Viest).

12. júla. vznikla 310. stíhacia peruť v Duxforde,

30. júla vznikla 311. bombardovacia peruť v Cosforde

5. septembra 312. stíhacia peruť v Duxforde.

10. júna 1941 bola vytvorená v Catterick 313. stíhacej peruť.

25. októbra. U československej vojenskej jednotky na Strednom východe bol zriadený Československý peší prápor. Vo Veľkej Británii bola zriadená 1. československá zmiešaná brigáda.

1941

21. októbra-10. decembra. Československý peší prápor pod velením podplukovníka K. Klapálka v počte 634 vojakov sa zúčastnil obrany obliehaného stredomorského prístavu Tobruk (československí vojaci boli pridelení k poľskej jednotke).

10. decembra sa začal oslobodzovací úder, Tobruk bol po 244 dňoch obkľúčenia slobodný.

16. decembra Československá vláda v Londýne oznámila spojeneckým vládam, že je vo vojnovom stave s Nemeckom a Maďarskom, a to od chvíle prvých násilných činov oboch štátov voči ČSR. Súčasne sa vo vyhlásení konštatovalo, že ČSR je vo vojnovom stave so všetkými inými štátmi, ktoré sú vo vojnovom stave s Veľkou Britániou, ZSSR a USA. Československo sa tak zaradilo do protihitlerovskej koalície.

1942

5. februára. Vyhlásený bol nábor do československej vojenskej jednotky v ZSSR, ktorá bola sústredená v Buzuluku (základ jednotky tvorilo 93 vojakov na čele s L. Svobodom).

27. mája. Členovia výsadku operácia Anthropoid z Veľkej Británie J. Kubiš a J. Gabčík vykonali atentát na R. Heydricha; ten na následky zranenia 4. júna zomrel. Na atentát odpovedali nacisti brutálnym terorom. Nasledovalo zatýkanie a hromadné popravy (tzv. Heydrichiáda); Stanné právo bolo odvolané 3. júla 1942, celkovo bolo zatknutých 3188 osôb a popravených 1585 osôb.

18. júna. Po atentáte na Heydricha bol zradou K. Čurda odhalený tajný úkryt parašutistov v krypte pravoslávneho kostola sv. Cyrila a Metoda v Resslovej ulici v Prahe. V obklúčení tu zahynuli obaja aktéri atentátu spolu so svojimi piatimi druhmi.

1943

8. marca. 1. československý samostatný prápor v ZSSR bol nasadený k prvému boju s nacistickými jednotkami pri osade Sokolovo; celkom tu zahynulo 86 príslušníkov jednotky, nepriateľ vykázal stratu 300-400 vojakov.

5.-6. novembra. 1. československá samostatná brigáda v ZSSR (ustanovená 7. júla v počte 3130 vojakov) bola nasadená do bojov o Kyjev.

23. decembra. Príslušníci 313. československej bombardovacie perute potopili nemeckú loď Alstenrufer. Československí letci sa podieľali na vzdušnej obrane Veľkej Británie, na príprave invázie a zúčastnili sa aj náletov na Nemecko. Straty predstavovali na 560 mŕtvych letcov.

1944

1.-2. januára. 1. československá samostatná brigáda v ZSSR sa zúčastnila bojov o Rudu a Bielu Cerkev, pri ktorých utrpela značné straty. K ďalším bojom došlo v dňoch 3. januára až 7. marca na pravo brežnej Ukrajine u Žaškova.

10. apríla. Z rozhodnutia sovietskeho velenia bola 1. československá samostatná brigáda rozšírená na 1. československý armádny zbor v ZSSR.

1944

8. septembra-15. novembra. 1. československý armádny zbor v ZSSR sa zúčastnil bojov Karpatsko-duklianskej operácie sovietskej 38. armády 1. ukrajinského frontu;

6. októbra prieskumná čata 2. práporu 1. československej brigády prekročila československú štátnu hranicu a vstúpila do Vyšného Komárnik.

5. októbra. Československá samostatná obrnená brigáda začala obliehanie nemeckej posádky v prístave Dunkerque

1945

5.-12. apríla. V severnom Taliansku, ktorú zachvátilo antifašistické povstanie, prešlo na stranu talianskych partizánov a spojencov asi 12 tisíc Čechov a Slovákov; z nich sa sformovala Československá samostatná brigáda v Taliansku.

16. apríla. V juhoslovanských horách sa partizáni 1. československej brigády Jána Žižku z Trocnova spojili s útvarmi Juhoslovanskej národnooslobodzovacej armády a podieľali sa potom na záverečných bojoch pri oslobodzovaní Juhoslávie.

9. mája. Po sedemmesačných obliehaní skončila bojovú úlohu československá samostatná obrnená brigáda u Dunkerque, keď nemecká posádka kapitulovala.

KAPITOLA 5

Oslobodzovacie operácie Slovenska

KARPATSKO-DUKLIANSKA OPERÁCIA, ZÁPADOKARPATSKÁ OPERÁCIA, KOMÁRŇANSKA OPERÁCIA, BRATISLAVSKO-BRNIANSKA OPERÁCIA

Prvá etapa priameho oslobodzovania Slovenska sa začala Karpatsko-duklianskou operáciou. Sovietski a československí vojaci 6. októbra 1944 prenikli na naše územie cez Dukelský priesmyk až do obce Vyšný Komárnik. Prvou oslobodenou slovenskou obcou sa stal Kalinov (21. septembra). Po oslobodení Michaloviec, Humenného (26. novembra) a Trebišova (1. decembra) v Ondavskej operácii vojská postupovali dvoma smermi. Na severe od Prešova a Košíc na Spišskú Novú Ves a Liptovský Sv. Mikuláš útočili vojská Štvrtého ukrajinského frontu, na južné a stredné Slovensko vojská 2. ukrajinského frontu.

Počas Západokarpatskej operácie vojská 4. ukrajinského frontu pod velením gen. Andreja I. Jeremenka do konca januára 1945 priniesli slobodu obyvateľom Bardejova, Prešova a Košíc, po ťažkých bojoch o prekročenie Braniska Spišskej Novej Vsi, Levoče, Popradu a Kežmarku. Začiatkom februára sa sovietske a československé jednotky prebili až k Liptovskému Sv. Mikuláša. V Liptove došlo k úporným dvojmesačným bojom, ktoré sa skončili oslobodením okresného mesta 4. apríla.

Po bojoch o Duklu patrilo ozbrojený zápas o Liptovský Sv. Mikuláš a o vrch Polom v Malej Fatre k najťažším na Slovensku vôbec. Oslobodením Žiliny a Čadce 1. mája vojská Štvrtého ukrajinského frontu skončili oslobodzovanie celého Slovenska, i keď posledné obce Korňa, Klokočov a Makov sa dočkali vytúženej slobody až 3. mája.

2. ukrajinský front pod velením maršala ZSSR Rodiona J. Malinovského (v jeho zostave bojovala aj 1. a 4. rumunská armáda) dosiahol územie Slovenska 10. decembra 1944 na brehoch Ipľa pri Šahách. Do konca decembra oslobodili Šahy, Šafárikovo (Tornaľa), Rimavskú Sobotu, Jesenské, Slovenské Ďarmoty a Fiľakovo. Najvýraznejšie operačné úspechy dosiahli v priestore južného Slovenska až po Levice, Dudince a Štúrovo.

Územie južne od Nízkych Tatier vyčistili od nemeckých okupantov od polovice januára do začiatku apríla 1945 tromi veľkými operáciami. V Stredoslovenskej operácii sovietske a rumunské jednotky oslobodili Brezno nad Hronom (31. januára), Zvolen (14. marca) a Banskú Bystricu (25. marca). V Komárňanskej operácii odrazili nemecký útok smerujúci na pomoc obklúčeným vojskám v Budapešti. V záverečnej operácii druhej svetovej vojny na našom území - v Bratislavsko-Brnianskej operácii bolo oslobodené hlavné mesto Slovenska 4. apríla. Boje však pokračovali v Turci (Martin oslobodili 11. apríla), na hornej Nitre (Prievidza 4. apríla) a na Považí (Trenčín 10. apríla), kde sa jednotky 2. a 4. ukrajinského frontu spojili, aby spoločne vytlačili nepriateľa zo slovenského územia a pokračovali vo svojej misii smerom na Moravu.

KAPITOLA 6

Holokaust na Slovensku

Vojnová Slovenská republika zaviedla prísne rasové zákony týkajúce sa Židov (židovský kódex) 9. septembra 1941. Zákon sa vzťahoval na Židov nie na základe ich

náboženskej príslušnosti ale na základe rasového (národnostného) pôvodu. Týkal sa tiež zmiešaných manželstiev a polovičných Židov, čím bol ešte prísnejší ako nacistické Norimberské zákony. Od Židov, ktorých pozbavil majetku a občianskych práv sa vyžadovalo aby nosili žltú 6-cípu hviezdu. Všetci vo veku od 16-60 rokov boli povinní nútené pracovať. Na území Slovenska boli zriadené 3 pracovné tábory - Sereď, Oremov Laz a Nováky. Súčasťou likvidácie Židov bola konfiškácia ich majetku arizácia. V priebehu roka boli všetci Židia sústredení v getách a zberných táboroch, ktoré boli vybudované napríklad. vo Vyhniach, Žiline, Nitre, Lábe, Zohore a inde. Vo februári 1942 sa Vojtech Tuka a Hans Ludin dohodli na konečných krokoch smerujúcich k prvým deportáciám Židov zo slovenského územia. Deportácie sa začali už 25. marca 1942 transportmi práceschopných mužov a žien do táborov Osvienčim a Majdanek. Vojnový štát navyše platil za každého vystáhaného Nemecku 500 mariek. Až neskôr 23. mája odobril slovenský snem deportácie Židov z územia Slovenska zákonom č. 68/1942.

Deportácie Židov z časti krajiny okupovanej počas vojny Horthyovským Maďarskom sa začali v máji 1944 po tom čo krajinu obsadili nemecké vojská.

Len do koncentračného tábora Auschwitz bolo z územia dnešného (nie vtedajšieho) Slovenska deportovaných 65 692 osôb. Podľa údajov repatričných úradov sa z nich vrátilo v roku 1945 celkovo 348 osôb. Auschwitz však nebol jediným vykyňovaným táborom kam boli Židia transportovaní. Celkovo bolo z územia vtedajšieho Slovenska deportovaných 68 000 až 71 000 Židov. Spolu s osobami deportovanými z území obsadených Maďarskom ich počet môže dosahovať až 100 000 ľudí, teda asi 75 % ich predvojnového počtu.

S experimentmi na väzňoch, chorých a duševne postihnutých začala Tretia ríša už pred vojnou. Cieľom pokusov bolo nájsť dôkazy o nadradenosti árijskej rasy, tieto experimenty však nemali žiadny medicínsky prínos. Druhá časť pokusov mala napriek nemorálnym a hrubým spôsobom vykonania, prispieť k získaniu medicínskych znalostí.

Vrcholom predvojnových pokusoch na ľuďoch bol tzv. program eutanázia (oficiálne Aktion T4), ktorý si do októbra 1939 vyžiadal 70273 životov.

Holokaust je často terčom pochybností, predovšetkým z radov kritikov štátu Izrael a neonacisticky a antisemitsky zmýšľajúcich ľudí. V mnohých štátoch sveta je toto hlásanie teórie Osvienčimskej lži hodnotené ako trestný čin. Historický revizionizmus sa snaží pochybnosti holokaust vedeckými metódami.

Ničenie Židov malo aj hospodárske príčiny. Nacisti sa tak najkratšou cestou zmocňovali dôležitých hospodárskych a politických pozícií, ktoré boli obsadené Židmi. Nacisti lúpením zhromažďovali kapitál potrebný pre svoje ďalšie ciele. Samostatnú skupinu tvorili Rómovia. Hoci boli sami systematicky ničení, mnohí z nich opovrhovali Židmi, pretože Rómovia sa považovali za príbuzných s nordickou rasou.

KAPITOLA 7

Koncentračné tábory

HISTÓRIA TÁBOROV, NACISTICKÉ VYHLADZOVACIE TÁBORY, DEJINY VZNIKU NACISTICKÝCH KONCENTRAČNÝCH TÁBOROV, PREHĽAD KONCENTRAČNÝCH TÁBOROV, KONCENTRAČNÝ TÁBOR V SEREDI

Prvé tábory vybudovali španielske úrady (1896) pre povstalcov na Kube, britské úrady (1899 – 1902) počas búrskych vojen pre „koncentráciu“ vidieckeho obyvateľstva nakloneného Búrom na ich lepšiu kontrolu, ako aj americké úrady (1900) na Filipínach.

Koncentračné tábory zriaďovala Nemecká imperiálna armáda už v 19. storočí v Afrike (napríklad v meste Lüderitz v terajšej Namíbii). Prvý nacistický koncentračný tábor v Dachau nechal Adolf Hitler postaviť hneď po svojom nástupe k moci v roku 1933. Vo vypuknutí vojny v roku 1939 boli zriaďované najprv getá. Neskôr boli najmä na území Poľska a iných okupovaných štátov zriadených viacero nacistických koncentračných táborov.

Koncentračný tábor je miesto zadržiavania, obvykle bez rozhodnutia súdu, veľkého množstva osôb pokladaných pre vládu z rôznych dôvodov za nepohodlných. Slúžiť môže rôznym cieľom: od miesta dočasnej izolácie osôb, o ktorých osude sa rozhodne neskôr, cez tábor nútenej práce teda, de facto, otrockej, až po miesto fyzickej likvidácie uskutočňovanej rôznymi metódami. Pojem koncentračného tábora je široký: od typu obvyklého väzenia vo forme barakov na oplotenom a stráženom území, po „továrne na smrť“ teda miesto koncentrácie ľudí pred ich úmyselnou záhubou v špeciálne preto skonštruovaných zariadeniach na zabíjanie (hlavne plynových komorách), a neskôr likvidácii tiel (krematórium).

Koncentračné tábory (KT) zriadené v národno-socialistickom Nemecku (1933-1945) boli zberné tábory pre civilistov a zároveň jedným z najkrutejších nástrojov teroru Hitlerovho režimu. V koncentračných táboroch boli bez súdneho procesu väzení politickí protivníci, najskôr hlavne komunisti, socialisti a príslušníci iných politických strán, židia, duchovní, cigáni a po roku 1939 aj milióny cudzincov. Približne do zimy 1941/42 bolo úlohou KT udržiavať Hitlerov teror, boli to miesta vykorisťovania, kde väzni žili ako otroci. Od zimy 1942 museli väzni v KT pracovať aj na výzbroji armády.

Ten najhorší druh koncentračných táborov, nazývaných tiež vyhladzovacími táborami, bol vytváraný predovšetkým tesne pred druhou svetovou vojnou a počas nej hitlerovským Nemeckom. Nemecký názov bol Konzentrationslager

Okrem Koncentračných táborov existovali ešte vyhladzovacie tábory. V týchto (napríklad Osvienčim - Birkenau, Treblinka, Sobibor, Kulmhof, Belzec, atď.) boli po selekcii alebo bez nej zavraždené milióny Židov z celej Európy v plynových komorách, ktoré tam boli nainštalované na tento účel. Rozsah prenasledovania počas nacionálno-socialistického teroru dokazujú záznamy Medzinárodnej vyhládavacej služby Červeného kríža v Arolsene o KT. V Európe obsadenej nemeckými jednotkami bolo (okrem väzení a táborov pre vojnových zajatcov) 1226 hlavných táborov, 1011 vedľajších, alebo vonkajších táborov a 114 vyhladzovacích a židovských táborov.

Všetky koncentračné a vyhladzovacie tábory podliehali národnosocialistickým Schutzstaffeln (doslova „ochranné oddiely“, skratka SS) a strážili ich príslušníci SS. SS bola samostatná vetva Hitlerovej strany. Členovia SS boli pôvodne nasadzovaní ako ochranka straníckych funkcionárov, neskôr hlavne ako strážcovia koncentračných táborov, v tajnej štátnej polícii, ako špecialisti na masové vraždy v plynových komorách, pri masových strielaniach, ktoré vykonávali tzv. Einsatzkommandos a nakoniec aj v

samostatnej vojenskej jednotke SS. SS sa oficiálne mala „starat' o ochranu Fühlera a ochranu vnútornej bezpečnosti Ríše.“ Až od roku 1941 patrili všetci príslušníci SS do tzv. Waffen SS (doslova Zbrane SS).

Sonderkommando (nemecky zvláštny oddiel/zvláštne komando) boli pracovné sily v nacistických vyhladzovacích táboroch

Prvé vyhladzovacie tábory boli založené na území okupovaného Poľska (Generálny gouvernement) alebo poľských územiach pričlenených k Tretej ríši, v roku 1941. So systematickým vyvražďovaním v nich sa začalo v roku 1942. Išlo o tábory:

Chelmno (nemecky Kulmhof), Belzec, Sobibor, Treblinka, Majdanek a Osvienčim (známejší pod nemeckým názvom Auschwitz II – Birkenau). Za ďalšie vyhladzovacie tábory je považovaný Jasenovac v Chorvátsku, Malý Trostenec v Bielorusku.

Iba vyhladzovaciú funkciu plnili prvé štyri z menovaných táborov, Majdanek a Osvienčim plnili zároveň funkcie koncentračných táborov, takže (podstatne menšia) časť väzňov bola určená pre otrockú prácu.

Termín vyhladzovací tábor sa začal používať až po 2. svetovej vojne, samotní nacisti sa snažili ich skutočné určenie maskovať.

Proces hromadného vraždenia pôvodne začal na východnom fronte vznikom jednotiek Einsatzgruppen, každá mala do 1000 mužov. Každéj nemeckej skupine armád bola pridelená jedna takáto špeciálna skupina. Ich úlohou bolo masakrovať Židov, členov Komunistickej strany a Rómov, či iných nepriateľov nacistickej ideológie, okrem rasovo prenasledovaných išlo najmä o sovietskych vojnových zajatcov. Predpokladá sa, že jednotky Einsatzgruppen povraždili asi 1 milión osôb.

20. januára 1942, sa stretli viacerí nacistickí pohlavári vo Wannsee blízko Berlína, aby prediskutovali svoje videnie židovskej otázky. Toto stretnutie je známe ako konferencia vo Wannsee. V priebehu 90 minút sa dohodli na pláne likvidácie Židov, ktorí sa nachádzali v krajinách pod kontrolou nacistického Nemecka. Okamžitá likvidácia sa mala vzťahovať najmä na osoby, ktoré neboli vhodné na ťažkú prácu. Muži a ženy, ktorí boli na prácu vhodní, boli nútení otrocky pracovať, za nedostatku adekvátne výživnej stravy, čo malo za následok buď priamo smrť, alebo zhoršenie pracovných výkonov, ktoré boli bedlivo sledované. Takíto práce neschopní boli zvyčajne tiež popravení. Administratívnu kontrolu nad tábormi malo vedenie SD, kde pri tejto činnosti zohrával významnú funkciu Adolf Eichmann.

Novým prostriedkom likvidácie sa v priebehu roku 1942 stali plynové komory, v ktorých bola na obeť sypaná jedovatá látka na báze kyanovodíka, označovaná Cyklón B. Plynové komory boli zväčša upravené ako veľké sprchy, aby u novo prichádzajúcich do tábora, nevyvolávali žiadne obavy. Po usmrtení všetkých osôb v plynovej komore, boli ich ostatky maximálne zužitkované. Zvláštne oddiely väzňov, označované ako Sonderkommando, mali za úlohu odoberať zlaté zuby a vlasy mŕtvych. Následne boli mŕtve telá presunuté do blízkych krematórií, kde ich spaľovali v peciach.

Vyhladzovacie tábory Treblinka, Bežec a Sobibór začali fungovať počas operácie Reinhard, krycieho názvu vyvražďovania poľských Židov. Auschwitz II bol súčasťou osvienčimského komplexu pracovných táborov, podobne ako Majdanek. Preto boli tieto tábory pomerne malé, a poskytovali iba malé ubytovacie kapacity, transportované osoby boli preto najčastejšie presvedčené, že je tábor iba dočasnou prestupnou zastávkou na ceste ďalej na východ do pracovných táborov.

Koncentračný tábor Auschwitz I bol nacistický koncentračný tábor založený v okupovanom juhozápadnom Poľsku, pri meste Osvienčim (nemecky. Auschwitz) v dnešnom Malo Poľskom vojvodstve asi 50 km západne od Krakova. Tábor ležal na ľavom brehu rieky Sola. Pôvodne zamýšľaný ako zajatecký tábor počas druhej svetovej vojny slúžil ako administratívne centrum celého komplexu táborov okolo mesta. Neskôr boli v okolí mesta vybudované ďalšie tábory, predovšetkým obrovský KZ Auschwitz II Birkenau.

Koncentračný tábor Auschwitz-Birkenau (nemecky Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau) bol najväčší nemecký vyhladzovací tábor v dobe nacizmu. Bol zriadený roku 1941 asi 3 km od zajateckého tábora Auschwitz I, v dedine [Brzezinka](#) (nemecky. Birkenau, slov. Brezinka) neďaleko poľského mestečka Osvienčim, asi 60 km západne od Krakova. Do koncentračného tábora Auschwitz-Birkenau bolo deportovaných približne 2,5 milióna ľudí. „Auschwitz“ sa stal symbolom holokaustu, genocídy asi 6 miliónov európskych Židov a ďalších obetí: Rómov, ruských a poľských nútených robotníkov, homosexuálov a ďalších „nepriateľov národného socializmu“.

Vyhladzovací tábor Bežec bol nacistický vyhladzovací tábor v nacistickom Nemeckom okupovanom Poľsku počas druhej svetovej vojny. Tábor sa nachádzal neďaleko obce Bežec, v juhovýchodnom Poľsku blízko Lublinu.

Koncentračný tábor Bergen-Belsen bol nacistický koncentračný tábor pri Bergen v okrese Celle pri Hannoveri v Nemecku. Vznikol v roku 1940 z tábora pre vojnových zajatcov nemeckého Wehrmachtu

Buchenwald známy ako **Konzentrationslager Buchenwald** bol [nacistický koncentračný tábor](#) vybudovaný v roku [1937](#) na vrchu [Ettersberg](#), 9 km od [nemeckého](#) mesta [Weimar](#). Išlo o jeden z najväčších koncentračných táborov v [Nemecku](#).

Koncentračný tábor Dachau ležal asi 20 kilometrov severne od Mníchova. Na nariadenie Henricha Himmlera, vtedajšieho mníchovského policajného prezidenta, bol takto zriadený prvý trvalý koncentračný tábor v Nemeckej ríši na pozemku bývalej fabriky na výrobu munície východne od mestečka Dachau.

Flossenbürg bol nacistický koncentračný tábor, ktorý postavila SS v máji 1938. Bol postavený v obci Flossenbürg v Hornom Falcku, blízko hraníc s Česko-Slovenskom. Pred druhou svetovou vojnou bol tábor určený najmä pre, vtedy nazývaných, „asociálov a kriminálnikov“. Tábor bol strategicky umiestnený tak, aby boli väzni využívaní ako neplatená pracovná sila, ktorá ťažila žulu z miestneho lomu. Rudolf Viest a Ján Golian, slovenskí generáli a velitelia SNP boli pravdepodobne popravení vo Flossenbürgu

Koncentračný tábor Helmbrechts bol nacistický koncentračný tábor, ktorý vznikol počas 2. svetovej vojny v bavorskom meste Helmbrechts ako pobočka koncentračného tábora Flossenbürg. Bol to pracovný tábor, v ktorom boli sústredené mladé ženy zo Sovietskeho zväzu, Poľska, Protektorátu Čechy a Morava, Francúzska, Holandska a Nemecka.

Koncentračný tábor Jasenovac (po chorvatsky a srbsky: Logor Jasenovac; resp. Логор Јасеновац) bol [vyhladzovací tábor](#) postavený počas [druhej svetovej vojny](#) v [Nezávislom štáte Chorvátsko](#) režimom [Ustašovcov](#). Nachádzal sa asi 115 km juhovýchodne od [Záhrebu](#) na brehu rieky [Sávy](#). Bol založený v auguste 1941 a zlikvidovaný v apríli 1945. Súčasťou komplexu boli aj priestory v obci [Donja Gradina](#) na druhom brehu Sávy, tábor pre deti v meste [Sisak](#) na severozápade a ženský tábor pri

obci [Stara Gradiška](#) juhovýchodne od hlavného tábora. Tábory Krapje a Bročica prestali fungovať už v novembri 1941. Tri ďalšie časti tábora fungovali až do konca vojny. Boli to:

Ciglana (Jasenovac III), Kozara (Jasenovac IV), Stara Gradiška (JasenovacV)
Koncentračný tábor Majdanek (KZ Majdanek) bol zajatecký a vyhladzovací tábor na predmestí Lublinu v nacistami okupovanom Poľsku. Tábor fungoval od 1. októbra 1941 do 22. júla 1944, kedy ho ešte z veľkej časti fungujúci oslobodili sovietske jednotky.

Mauthausen (pred rokom 1940 známy ako **Mauthausen-Gusen**) bola veľká skupina nacistických koncentračných táborov, ktoré boli vybudované v okolí dedín Mauthausen a Gusen v Hornom Rakúsku, asi 20 kilometrov východne od Linzu. Mauthausen bol vo väčšine prípadov využívaný na odstránenie *inteligencie*, čiže vzdelaných ľudí a členov vyšších spoločenských vrstiev v krajinách podrobených Nemeckom počas druhej svetovej vojny.

Koncentračný tábor Oranienburg bol založený v roku 1933 na pozemku bývalého pivovaru v strede brandeburského mesta Oranienburg prostredníctvom SA Oranienburg. Týmto sa stal jedným z prvých nacistických koncentračných táborov. Do zatvorenia v roku 1934 tu zadržovali do 3000 mužov a 3 ženy. Najmenej 16 zajatcov bolo zavraždených, medzi ktorých patrí aj nemecký spisovateľ Erich Mühsam.

Koncentračný tábor Ravensbrück bol ženský koncentračný tábor počas [druhej svetovej vojny](#) v severnom [Nemecku](#), 90 km od [Berlína](#), pri osade Ravensbrück (časť obce [Fürstenberg an der Havel](#)). Stavba tábora začala v novembri [1938](#) pod vedením [Heinricha Himmlera](#) fungovať začal v [máji 1939](#). Tábor bol pôvodne určený len pre osoby ženského pohlavia. Na jar [1941](#), postavili neďaleko ženského malý mužský tábor.

Koncentračný tábor Sachsenhausen bol nacistický koncentračný tábor založený 1936 severne od Berlína v miestnej časti Sachsenhausen v Oranienburgu. Kvôli jeho polohe blízko Berlína a blízko centrály Gestapa mal tento koncentračný tábor v systéme táborov výnimočnú úlohu. Tábor slúžil ako výcvikové miesto pre veliteľov a stráž do koncentračných táborov v celom nacistickom Nemecku. S koncentračným táborom Oranienburg existujúcim od 1933/34 neexistuje ani časová a ani priestorová zhoda.

Koncentračný tábor Terezín bol nacistický koncentračný tábor v českom opevnenom meste Terezín (nem. Theresienstadt) v okrese Litoměřice. Pevnosť Terezín zriadil cisár Jozef II. koncom 18. storočia (začiatok výstavby v roku 1780) ako pevnosť pre zaistenie dolného toku rieky Ohře do Labe. Pevnosť sa delí na dve časti *Veľkú pevnosť* a *Malú pevnosť*. Po obsadení Čiech a Moravy z nej nacisti vytvorili koncentračný tábor. V roku 1940 bola v *Malej pevnosti*, ktorá bola predtým dlhodobo využívaná ako väznica, zriadená väznica gestapa a v novembri 1941 vznikol vo Veľkej pevnosti zberný a tranzitný tábor určený predovšetkým pre židovské obyvateľstvo Čiech a Moravy. Po konferencii vo Wannsee boli do tábora od roku 1942 deportovaný prominentní Židia z Tretej ríše a ostatných obsadených krajín. Koncentračný tábor Terezín sa na krátky čas stal nástrojom nastickej propagandy, počas ktorého bol rôznym zahraničným návštevníkom predvedený ako „príkladné sídlisko Židov“. Tento tábor spĺňal štyri hlavné úlohy. Bol väznicou gestapa, tranzitný tábor, slúžil v rámci

židovskej otázky na likvidáciu ľudí a dočasne nemeckej propagande ako príkladné sídlisko a geto pre starých ľudí (v ktorom si smeli kúpiť majetok).

Vyhľadzovací tábor Treblinka bol komplex nacistických vyhľadzovacích a koncentračných táborov v okupovanom Poľsku počas druhej svetovej vojny. Nachádzal sa asi 80 km severovýchodne od Varšavy na brehu rieky Západný Bug pri obci Treblinka. Nacistické vraždenie trvalo šesťnásť mesiacov. Výnimkou medzi židovskými obeťami bol jediný transport, čítajúci asi dvetisíc Rómov

Vyhľadzovací tábor Sobibor bol vybudovaný na začiatku marca roku 1942. Celkový priestor bol rozdelený na tri časti: administratívna časť (Tábor I), kde sa nachádzali ubytovne pre Nemcov a Ukrajincov; "prijímacia" časť (Tábor II), kde sa deportovaní museli zblievať nechať si ostriať vlasy a odovzdať cenné predmety. V tretej - vyhľadzovacej - časti (Tábor III) sa nachádzali plynové komory. Väzni boli nasadzovaní na práce v tábore: niektorí pracovali v dielňach alebo slúžili vyššiemu personálu, ďalší boli nasadení na upratovanie vagónov a pri zbliekaní prichádzajúcich. Na začiatku júla rozhodol Himmler o zmene tábora z vyhľadzovacieho na koncentrační, v ňom bude továreň na muníciu.

V období 2. svetovej vojny boli v Seredi, Novákoch a Vyhniach vybudované pracovné a koncentračné tábory pre Židov, odkiaľ boli vypravované deportačné vlaky do koncentračných táborov na územia okupované nacistami. Väčšina deportovaných Židov sa už naspäť nikdy nevrátila. Táborové objekty v Novákoch a Vyhniach sa nezachovali. Preto tábor v Seredi predstavuje jediný autentický pracovný a koncentračný tábor z obdobia druhej svetovej vojny na území Slovenskej republiky.

Pracovný tábor pre Židov v Seredi bol zriadený v septembri 1941 v časti vojenského objektu. Pôvodne sa so seredským táborom počítalo iba ako s táborom dislokačným, resp. táborom pracovným pre Židov, kde by sa využila pracovná sila tých, ktorí boli vyradení z verejného hospodárskeho života. Hlavným podnikom tábora bola veľká stolárska dielňa. V tábore sa nachádzala aj zámočnícka dielňa a prevádzka na výrobu betónového tovaru. Ženy boli zamestnané v krajčírskych dielni, kde šili čiapky, rovnošaty, bielizeň, pracovné plášte. Väzni v tábore spávali na podobných drevených pričiach ako väzni v Osvienčime. Tábor spočiatku strážilo 55 príslušníkov Hlinkovej gardy. Ženatí gardisti zarábali asi dvetisíc korún mesačne, slobodní o päťsto menej. V tom čase bol priemerný mesačný plat robotníka osemsto korún. Avšak už koncom februára 1942 bolo isté, že pracovné tábory sa zmenia na koncentračné tábory pre sústreďovanie židovských osôb určených na deportácie do nacistických koncentračných táborov. V druhej etape, po potlačení SNP a následnej okupácii Slovenska nacistickými vojenskými a policajnými jednotkami bol v Seredi zriadený koncentračný tábor. Od septembra 1944 do marca 1945, bolo zadržaných a v tábore väznených 11 719 Židov. Do Serede sústredili Židov, ktorí ešte zostali na území Slovenska. V tábore boli Židia vystavení krutému zaobchádzaniu a vraždám. Väzni museli napríklad celú noc pochodovať po areáli tábora. Tých, ktorí spadli, zastrelili, alebo surovo zmlátili. V zime polievali väzňov studenou vodou. Posledný transport s 360 osobami odišiel zo Serede 31. marca 1945 do Terezína.

KAPITOLA 8

Zmluvy a konferencie

Takzvaná „Malá dohoda“ tvoriaca súčasť bezpečnostného európskeho systému, podpísaná medzi Kráľovstvom Srbska, Chorvátska, Slovinska a Rumunská a Francúzka:

V auguste 1920 medzi ČSR a Kráľovstvom SHS

V apríli 1921 medzi ČSR a Rumunskom

V júni medzi Rumunskom a Kráľovstvom SHS

V januári 1924 medzi ČSR a Francúzskom, ktorá uzavrela v júni 1926 s Rumunskom a v novembri 1927 s Kráľovstvom SHS

16. apríla 1922 bola podpísaná tzv. „Rapalská bomba“ medzi Nemeckom a Ruskom

24. apríla 1926 podpísaná zmluva v Berlíne medzi ZSSR a Nemeckom o priateľstve a neutralite

26. januára 1934 podpísaná zmluva o neútočení medzi Nemeckom a Poľskom

2. mája 1935 Francúzsko podpísalo spojeneckú zmluvu so ZSSR o poskytnutí pomoci obetiam nevyprovokovaného útoku i bez odporúčenia Spoločnosti národov.

16. mája 1935 podpísalo Československo zmluvu s ZSSR o vzájomnej pomoci.

25. októbra 1936 uzavreli dohodu Nemecko a Taliansko o väčšom zblížení a bola vlastne dohoda o rozdelení záujmových sfér, Nemecko si vyhradili Podunajsko a Taliansko Stredozemné more.

25. novembra 1936 podpísalo Nemecko s Japonskom „Pakt proti Kominternu“ a k nemu pristupuje 6. novembra 1937 Taliansko a tak sa narysovala budúca vojenská spolupráca osy Berlín-Rím-Tokio

I napriek tomu, že bola podpísaná zmluva medzi Nemeckom a Rakúskom 11. júla 1936 o nevmiešavania sa do vnútorných záležitostí, bola Rakúska republika vymazaná z mapy dňa 12. marca 1938 a pripojená k tretej ríše pod názvom Východná marka cestou „Anschlusu“.

19. septembra 1938 na konferencii sa zúčastňujú premiéri Veľkej Británie a Francúzka a Hitler, jedná sa o Československu bez Československa a prijímajú dokument o oklieštení Československa „Mníchovská dohoda“

30. septembra 1938 prezident Československej republiky diktát z Mníchova prijíma.

3. apríla 1939 Hitler podpisuje tajný dokument „Fall WEISS“, plán útoku na Poľsko.

23. augusta 1939 dochádza k podpísaniu sovietsko-nemeckej zmluvy paktu o neútočení známy ako dohoda Ribbentrop- Molotov, ktorý obsahoval text a tajný dodatok.

27. septembra 1940 v Berlíne podpisujú „Pakt Troch“ Nemecko, Taliansko a Japonsko zaviazali k vzájomnej hospodárskej spolupráce a politickému a vojenskému spojenectvu. Bolo to bez Moskvy

24. septembra 1941 na konferencii v Londýne vyhlásením Atlantskej charty prihlásili štáty proti nacistickému nepriateľovi Belgicko, Československo, Juhoslávia, Luxembursko, Holandsko, Nórsko, Grécko, ZSSR, a Slobodné Francúzsko.

Na prelomu septembra a októbra 1941 podpísalo dohodu o amerických a britských dodávkach zbraní, priemyslového zariadenia a potravín pre ZSSR

18. júla 1941 podpísaná vojenská zmluva o vytvorení československej jednotky na území ZSSR.

28. novembra – 1. decembra 1943 v Teheráne konferencia kódové meno *Eureka* bolo to vôbec prvé stretnutie hlavných predstaviteľov ZSSR, USA a Spojeného kráľovstva počas druhej svetovej vojny. Stretnutie Stalina, Roosevelta a Churchilla (tzv. Veľkej trojky). Na stretnutí sa prejednávali otázky, ktoré do značnej miery rozhodli o povojnovom osude strednej a východnej Európy. Predmetom rokovania bola predovšetkým spojenecká stratégia na európskych bojiskách, konkrétne otvorenie západného frontu. Ďalším dôležitým bodom rokovania bola poľská otázka, v ktorom Stalin žiadal východnú časť Poľska.

12. decembra 1943 podpísaná československo-sovietska zmluva o priateľstve, vzájomnej spolupráce a povojnovej spolupráci.

10. decembra 1944 podpísal v Moskve spojeneckú zmluvu francúzsko-sovietsku generál de Gaulle.

4.-11. februárom 1945 Jaltská konferencia kódové meno Argonaut bola jedným zo stretnutí na ktorej sa v Jalte zišli najvyšší predstavitelia proti hitlerovskej koalícii Stalin, Roosevelt a Churchill, aby sa dohodli o ukončení vojny a o usporiadaní medzinárodných pomerov v povojnovom svete. Konferencia, na ktorej sa opäť prejavil rastúci vplyv ZSSR, stanovila, že vojna bude vedená spoločnými silami Spojencov až do bezpodmienečnej kapitulácie nacistického Nemecka. Bolo dohodnuté, že bude zničený nemecký nacizmus a že budú potrestaní vojnoví zločinci, t. j. osoby priamo zodpovedné za rozpútanie vojny i za zločiny, ktoré v nej boli spáchané. Na území porazeného Nemecka sa mali uplatniť demokratické zásady vo verejnom živote i pri riadení štátu [demokratizácia) a mala sa znížiť právomoc ústredných a štátnych orgánov v prospech orgánov nižších (decentralizácia).

Na konferencii sa ďalej prerokúvali otázky nových hraníc a politického systému Poľska, ustanovenie vlády národnej jednoty v Juhoslávii atď. Veľká pozornosť bola venovaná problému zaistenia mieru a bezpečnosti vo svete. Bolo rozhodnuté zvolať

Veľký význam mala i "Dohoda o otázkach Ďalekého východu", ktorá okrem iného obsahovala záväzok sovietskej vlády, že ZSSR vstúpi najneskoršie tri mesiace po ukončení vojny v Európe do vojny proti Japonsku.

Bola podpísaná takzvaná **Deklarácia o slobodnej Európe**, v ktorej sa USA, ZSSR a Spojené kráľovstvo zaviazali, že nechajú na oslobodených európskych územiach prebehnúť demokratické voľby. Zároveň sa mocnosti zaviazali pomáhať národom oslobodeným od nacistov riešiť demokraticky ich politické a hospodárske problémy. Dohodla sa demilitarizácia a odzbrojenie Nemecka. Štátnici sa ďalej zhodli na reparáciách, ktoré malo Nemecko platiť ako náhradu za straty spôsobené vojnou. Naopak nedošlo k zhode o vojnových zločinoch a riešenie tohto problému bolo odložené.

V Poľsku mala vzniknúť demokratická dočasná vláda, v ktorej by mal zastúpenie aj nekomunistický odboj a zástupcovia londýnskej exilovej vlády.

V Juhoslávii bola podporená dohoda medzi Titom a Šubašičom, ktorá prakticky zlúčila komunistickú a exilovú vládu.

25. apríla - 26. júna 1945 konferencia Spojených národov v San Francisku, na ktorej sa vypracovala Charta Organizácie spojených národov. Táto konferencia sa zišla za účasti 50 štátov. Podľa prijatej Charty bolo cieľom OSN chrániť mier, zaisťovať sociálny pokrok, ľudské práva a zvyšovanie blahobytu národov.

17. júla do 2. augusta 1945. Postupimská konferencia (kódové meno *Terminal*) bola konferencia, ktorá sa konala v nemeckom meste Postupim (neďaleko Berlína). Zúčastnila sa jej takzvaná „Veľká trojka“: Josif Stalin za ZSSR, [Harry Truman](#) (ktorý nastúpil do prezidentského úradu po zomretom Rooseveltovi) za Spojené štáty a Winston Churchill za Spojené kráľovstvo (v priebehu konferencie však bol po prehraných domácich voľbách nahradený Clementom Attleem). Predmetom konferencie bola povojnová správa Nemecka, ktoré pred deviatimi týždňami kapitulovalo, usporiadanie a rekonštrukcia vojnou zničenej Európy a položiť základy k povojnovému usporiadaniu sveta na zásadách mieru, bezpečnosti a vzájomnej spolupráce. Na konferencii bola ustanovená Rada ministrov zahraničných vecí piatich mocností (ZSSR; USA, Veľkej Británie, Francúzska a Číny). Mala pripraviť návrh mierových zmlúv s Nemeckom a jeho satelitmi. Ústredným bodom rokovania bola však nemecká otázka.

V Postupime sa prerokovali otázky nezávislého Rakúska, utvorenie vlády národnej jednoty v Poľsku a vytýčenie západných poľských hraníc, presídlenie Nemcov z územia Poľska, Československa a Maďarska, plnenie jaltskej "Deklarácie o oslobodenej Európe", pokiaľ sa týkali Rumunska, Bulharska, Maďarska a Fínska atď.

Postupimská konferencia korunovala mnohoročné úsilie krajín protifašistickej koalície vedenej Sovietskym zväzom o vypracovanie zhodnej politiky. Bola víťazstvom demokratických zásad pri stanovení spôsobov riešenia nemeckej otázky, európskych záležitostí a najdôležitejších medzinárodných problémov" Závery Postupimskej dohody boli založené na ideách mieru, kolektívnej bezpečnosti a spolupráce medzi národmi. Neboli diktátom víťazov, ale zákonným výsledkom oslobodzovacej vojny proti svetovému fašizmu, ktorý bol najväčším nepriateľom ľudskej civilizácie. Hlavným výsledkom konferencie bola tzv. Postupimská dohoda, v ktorej boli stanovené nasledujúce závery: Všetky nemecké anexie po roku 1937 budú vrátené späť, Rakúsko bude oddelené od Nemecka. Pre spojeneckú okupáciu Nemecka boli stanovené hlavné ciele: demilitarizácia (odzbrojenie nemeckej armády), denacifikácia (zbavenie moci nacistov a ich potrestanie), demokratizácia a dekartelizácia.

Rozdelenie Nemecka a Rakúska na 4 okupačné zóny (britskú, americkú, francúzsku a sovietsku). Na čele týchto zón stála Spojenecká kontrolná rada, ktorá sa skladala z vrchných veliteľov okupačných vojsk a sídlila v Berlíne.

Niektorým štátom boli stanovené nové štátne hranice, Česko-Slovensko stratilo [Zakarpatskú](#) Rus; uznané boli západné hranice Poľska na riekach Nisa a [Odra](#).

Bola schválená požiadavka na odsun Nemcov zostávajúcich mimo nemeckých hraníc. Okupačným mocnostiam bola priznaná možnosť čerpať vojnové reparácie z vlastných okupačných zón.

Druhou časťou jednania bola tzv. Postupimská deklarácia, ktorá vyzývala Japonsko na kapituláciu. Deklaráciu podpísali 26. júla americký prezident Harry Truman, britský premiér Winston Churchill a čínsky vodca Ťiang Ťie-š' (Čankajšek) (ZSSR v tom čase nebol s Japonskom vo vojnovom stave). V deklarácii sa stanovili podmienky pre prípadnú japonskú kapituláciu a Japonsku jeho nepriatelia hrozili úplným zničením, pokiaľ nekapituluje.

Potrestaní

TRIBUNÁL, LONDÝNSKA DOHODA, OBVINENIE NACISTICKÝCH PREDSTAVITEĽOV, ZLOŽENIE SÚDU, VÝBER OBŽALOVANÝCH, MENNÝ ZOZNAM SÚDENÝCH.

Norimberský proces bol medzinárodný vojnový tribunál prebiehajúci od 14. novembra 1945 do 1. októbra 1946 v nemeckom meste [Norimberg](#), ktorého cieľom bolo potrestanie najťažších [vojnových zločinov](#) spáchaných počas [druhej svetovej vojny](#) silami [nacistického Nemecka](#). Obžalovanými v procese boli okrem občanov Nemecka aj niekoľkí Rakúšania. Viacerí hlavní nacistickí predstavitelia [Hitler](#), [Himmler](#) a [Goebbels](#) nemohli byť súdení, pretože v posledných dňoch vojny spáchali samovraždu aby sa vyhli zajatiu a zodpovednosti za svoje zločiny. Medzi hlavnými odsúdenými boli napr. [Göring](#), [von Ribbentrop](#), [Keitel](#) a [Kaltenbrunner](#).

Tribunál prvýkrát verejne odsúdil podstatu nemeckého [nacizmu](#) a jeho plány na zničenie celých [štátov](#) a [národov](#), a tiež poukázal na nebezpečenstvo ideológie nacizmu, pre celé [ľudstvo](#).

Bolo rozhodnuté obviniť nacistických predstaviteľov z hlavných zločinov, ktoré boli:

- rozpútanie a vedenie útočnej vojny a zločiny proti mieru,
- vojnové zločiny,
- zločiny proti ľudskosti.

Informácie o otrasných [vojnových zločinoch](#) nacistického Nemecka prenikali na verejnosť už v priebehu [druhej svetovej vojny](#). V krajinách Západnej Európy a USA verejnosť aj politické špičky hodľali obžalovať zodpovedných nacistických politikov za rozpútanie vojny, zodpovednosť za letecké údery na obývané oblasti a civilné obyvateľstvo (neskôr vylúčené Londýnskou dohodou zo zoznamu vojnových zločinov) a vedenie [neobmedzenej ponorkovej vojny](#). O krutých represáliách v okupovaných oblastiach, prenasledovaní a likvidácii Židov, či vojnových zajatcov. Keďže boje sa väčšinu vojny viedli hlavne na východoeurópskom bojiisku, zverejňovanie informácií o nacistických zverstvách zostalo obmedzené na sovietske médiá. Veľká časť z nich bola prijímaná na západe s veľkou nedôverou ako sovietska [propaganda](#) a spočiatku im nebola venovaná veľká pozornosť. Podľa [Londýnskej dohody](#) o prenasledovaní vojnových zločincov z [8. augusta 1945](#) štáty [proti hitlerovskej koalícii](#) ([USA](#), [ZSSR](#), [Spojené kráľovstvo](#) a [Francúzsko](#)) po víťaznom konci bojov [druhej svetovej vojny](#) v Európe rozhodli o vytvorení špeciálneho súdneho dvora, ktorý by spravodlivo posúdil osobnú zodpovednosť zadržaných nacistických pohlavárov za vojnové zločiny. Súdený mal byť aj rad nacistických organizácií, ktoré sa na ich príprave podieľali. Mnohí očakávali, že takto budú potrestané aj tisíce vojakov, ktorí vraždili nevinných civilistov či vojnových zajatcov, alebo pripravovali a vykonávali obľudné vyvražďovanie vo [vyhladzovacích táboroch](#). Súd mal overiť osobnú zodpovednosť jednotlivých nacistov, nemal byť divadelným procesom ale prebiehať v súlade s demokratickými predstavami o spravodlivosti. Zároveň by navodil lepší obraz o víťazoch vojny v neskorších dejinách a umožnil by lepšie zdokumentovať nacistické zločiny. Pred procesom sa hľadalo miesto, kde sa bude konať. Navrhnutá [Moskva](#) a [Londýn](#) boli zamietnuté, do úvahy prichádzal [Mníchov](#).

7. júla navrhol veliteľ amerických okupačných síl generál [Clay](#) americkému žalobcovi [Jacksonovi](#) mesto [Norimberg](#). V Norimbergu bol uprostred rozvalín zachovaný takmer nepoškodený Justičný palác. Pri Justičnom paláci sa nachádzalo málo poškodené väzenie a na jeho nádvorí stála menšia budova telocvične, ktorá sa o rok neskôr stala miestom popráv. Výber Norimbergu mal aj symbolický podtón - mesto bolo výkladnou skriňou nacizmu.

V období pred začiatkom aj v priebehu vojny už existovali medzinárodné konvencie, ktoré definovali niektoré zvyky vedenia vojny, zaobchádzania s ranenými a zajatými bojovníkmi nepriateľa, či civilným obyvateľstvom. Súd, ktorého úlohou bolo súdiť nacistických vojnových zločincov sa však z právneho hľadiska stretol s viacerými formami zločinov, ktoré bolo ťažké hodnotiť na základe dovtedy zaužívaných noriem.

Ako zločinný bol súdený aj celý nacistický ozbrojený a bezpečnostný aparát (hlavne [Gestapo](#), [SS](#) a [SA](#)), vedenie nastickej strany [NSDAP](#), generálny štáb nemeckých ozbrojených síl a nemecká vláda. Nemecký nacizmus nebol obyčajným politickým hnutím, z hľadiska jeho uskutočnenia bol zločinným sprisahaním s cieľom zmocniť sa územia nemeckých susedov, ich ľudských aj materiálnych zdrojov, následne odstrániť všetky elementy spoločnosti, ktoré sa mu postavili na odpor. Za jeden z hlavných cieľov si nacisti vybrali likvidáciu obyvateľov [židovskej národnosti](#), ktorých považovali za úhlavných nepriateľov svojej ideológie a v priebehu vojny ich začali systematicky vyvražďovať. Nacistické represálie však postihli aj ďalšie, predovšetkým [slovanské](#) národy

Medzinárodný vojenský tribunál bol zriadený na základe parity zástupcov štyroch veľmocí v súlade s Londýnskou dohodou. Každá krajina (USA, Spojené kráľovstvo, ZSSR a Francúzsko) mali jedného sudcu a jeho zástupcu. Všetci sudcovia okrem sovietskych boli civilnými sudcami.

Systém súdu bol zmesou anglo-saského a kontinentálneho spôsobu vedenia súdneho pojednávania. Obžalobu tvorilo 52 právnikov, paritne zastúpených z každej zo 4 krajín. Hlavným žalobcom bol [Robert H. Jackson](#) (USA).

Obhajobu tvorilo 28 právnikov, ktorí obhajovali jednotlivé obvinené osoby a 12 právnikov, ktorí obhajovali 6 nemeckých nacistických organizácií.

Každá zo zúčastnených Spojeneckých krajín počas príprav procesu mala zoznam najdôležitejších zločincov, ktorých súd požadovala. Tieto zoznamy by dovedna predstavovali 100 hlavných obvinených. Takýto proces však nebolo z praktických dôvodov možné viesť štandardným spôsobom. Bolo preto rozhodnuté súdiť iba nemeckých nacistov. Nakoniec bolo do užšieho zoznamu vybraných 24 hlavných predstaviteľov [Tretej ríše](#). Na pojednávaní ich však bolo prítomných iba 21, organizácie: [SS](#), [SA](#), [Gestapo](#) a [Sicherheitsdienst](#).

Súdny proces sa začal 20. novembra 1945 a viedol ho britský žalobca Lord Lawrence. Obvinení vo viacerých prípadoch zvalovali všetku vinu na nadriadených, Hitlera, SS a gestapo a obviňovali z rovnakých zločinov krajiny ustanovujúce tribunál, najmä ZSSR. Súd však skonštatoval, že ak obžalovaní konali na rozkaz svojej vlády alebo nadriadených, nezbavuje ich to zodpovednosti za ich činy. Môže to však byť pokladané za poľahčujúcu okolnosť, ak Súdny dvor rozhodne, že si to vyžaduje spravodlivosť. V tomto duchu sa niesla obhajoba napr. Keitla, ktorý tvrdil, že je tradíciou nemeckých dôstojníkov plniť rozkazy nadriadených a nepochybovať o nich. Rozhodnutie o vedení vojny bolo podľa neho čisto politickým rozhodnutím a jemu ako

vojakovi bolo povinnosťou tieto rozkazy vykonať. Súd neskôr konštatoval, že v prípade vysokých armádnych dôstojníkov je ich spoluzodpovednosť jasná, pretože si musia uvedomovať široké dopady svojich rozhodnutí. Rozsudky boli vynesené [1. októbra 1946](#). Trest smrti 12 odsúdených bol vykonaný 16. októbra 1946 v Norimberskom väzení. Göring spáchal noc pred vykonaním rozsudku samovraždu kyanidovou kapsulou.

Podobný proces sa konal tiež v [Japonsku](#) – [Tokijský proces](#).

KAPITOLA 10

Osobnosti druhej svetovej vojny

Prečo sa o vojne rozhodlo v Nemecku je tiež známe. Nemecko sa od nástupu Adolfa Hitlera na vojnu intenzívne pripravovalo. A v tomto prípade sa bránilo za to, že bráni civilizáciu pred slovanským barbarstvom – „židobolševizmu“. Vojnu možno chceli všetci a všetci sa na vojnu pripravovali, zbrojili. Ale spúšť stlačil jeden. To je nevyhnutné povedať.

V poslednom čase rozvíril hladinu diskusii austrálsky historik Christopher Clark svojou knihou, ktorú nazval Námesačníci. Ako námesačníci v nej vystupujú politici, diplomati, vojaci, panovníci a prezidenti všetkých krajín. Ako je známe, námesačníci nevedia o tom, čo robia, a preto ani nie sú za svoje činy zodpovední. To je jedna stránka veci. Druhá spočíva v tom, že všetci námesačníci sú postavení na rovnakú úroveň – všetci majú rovnakú zodpovednosť. To je tendencia nielenže historicky nekorektná, ale aj spoločensky nebezpečná. História druhej svetovej vojny, aj keď sedemdesiat päť rokov stará, je živá. Nemali by sme ju zahmlievať.

Treba priznať, že aktéri, ktorí priviedli svet k vojne, netušili, že to bude taká katastrofa a kataklizma. Dovtedajšie vojny boli iné. Postihnuté bolo aj civilné obyvateľstvo, ale iba tam, kde sa priamo bojovalo. Hitler si to aj tak predstavoval: nemecká armáda si urobí „krátky výlet do Moskvy“ a na Vianoce už budú všetci doma. Potom na niekoľko týždňov či azda mesiacov sa pôjdu pozrieť do ruských stepí a na letnú žatvu už budú na poliach. Ale všetko bolo inak. Milióny mŕtvych, zmrzačených, zajatých, nezmyselné transportácie, konečná židovská otázka. Pre celú generáciu mladých mužov to bola celoživotná trauma. A za každým padlým a zmrzačeným vojakom sa skrývali osobné rodinné a spoločenské drámy.

Konkrétni aktéri, ktorí sú zodpovední za vojnu, sú známi. Ale stále zostáva nezodpovedaná otázka: Prečo? Prečo sa v ľudskej hlave zrazu zrodí myšlienka, že treba dobývať ďalšie a cudzie územia? Jedna odpoveď je: Je to dobyvateľský pud, ktorý sprevádza ľudské dejiny od začiatku. Ale v prípade druhej svetovej vojny našiel tento pud spojenca v európskom nacionalizme, ktorý strašil v hlavách. A nielen v hlavách politikov, ale aj vo verejnosti, ovplyvňovanej médiami. Európsky nacionalizmus priviedol na svet myšlienku národného štátu, teda štátu, v ktorom by nebol štátnym suverénom panovník, dynastia alebo občan, ale národ. V Európe táto idea priviedla k vytvoreniu dvoch nových veľkých štátov: Nemecka a Talianska. V porazených krajinách však veľmi krátko po skončení vojny začali vznikať plány na odplatu za vojnovú porážku. Nacionalizmus v hlavách bol takýmto plánom naklonený. Iba tak si možno vysvetliť, že spoločnosť v Nemecku bola veľmi rýchlo zmanipulovaná slobodníkom z prvej svetovej vojny Adolfom Hitlerom.

Nemecko chcelo byť ešte väčším. V nemeckej tlači sa pravidelne písalo o „väčšom životnom priestore“ a o „mieste na slnku“. Druhú svetovú vojnu nevysvetlíme, ak nepochopíme, že mysle Nemcov boli opantané nacionalizmom. Tradičnej imperiálnej politike dal nacionalizmus nový impulz. Imperiálne ciele boli záležitosťou elít, ale cez nacionalizmus a národné záujmy bolo možné osloviť široké masy. Aj preto bola druhá svetová vojna taká masová a taká krutá. Verili v Tretiu ríšu, boli ochotní kvôli tejto myšlienke viesť vyhladzovaciú vojnu, vraždiť a boli pripravení obetovať za ňu vlastné životy. Druhú svetovú vojnu a po nej nasledujúca studená vojna boli tak iba fázami jednej veľkej vojny 20. storočia, ktorú zrodil nacionalizmus. Až na konci 20. storočia, po páde Berlínskeho múru a po ďalšej fáze zjednocovania Európy, sa táto vojna, ktorá tvorí hlavnú náplň dejín 20. storočia, skončila. Vojna sa skončila, ale nacionalizmus, ako môžeme pozorovať, žije a vyvoláva pred spoločnosťou nové vážne otázky.

Os Berlín – Rím – Tokio (Fašistický útočný pakt) bolo vojensko – politické zoskupenie štátov počas Druhej svetovej vojny. Vedúcou mocnosťou Osi bolo nacistické Nemecko s diktátorským režimom Adolfa Hitlera. Nemecko našlo v Európe spojenca v Taliansku, kde bol nastolený podobný fašistický režim pod vedením Benita Mussoliniho. V roku 1936 sa k Osi pridalo Japonsko. Neskôr sa k tomu paktu pripojili nemecké satelitné štáty bojujúce na strane Osi: Maďarsko, Rumunsko, Slovensko, Bulharsko, Chorvátsko, Fínsko, Mandžusko a Thajsko.

Na strane SPOJENCOV bojovali tieto štáty: USA, ZSSR, Veľká Británia, Francúzsko, neskôr sa pridali ďalšie štáty ako Slovensko, Bulharsko, Rumunsko, Fínsko, ale poďme pekne po poriadku a začnime osobnosťami od tých najdôležitejších:

SPOJENCI

ZSSR

Josif Vissarionovič Stalin (vlastným menom – Josif Džugašvili); *18. december (6. december podľa juliánskeho kalendára) 1878, Gori – †5. marec 1953, Kuncovo pri Moskve) bol sovietsky stranícky a štátny činiteľ gruzínskeho pôvodu, generalissimus Sovietskeho zväzu.

Viačeslav Michajlovič Molotov (vlastným menom Viačeslav Michajlovič Skriabin (* 9. marec 1890, osada Kukurka, Viatská gubernia – † 8. november 1986, Moskva) bol politik a sovietsky štátnik a diplomat. V rokoch 1930 — 1941 predseda sovietskej vlády, v rokoch 1939 — 1949, 1953 — 1956 národný komisár a minister zahraničných vecí ZSSR.

Kliment Jefremovič Vorošilov *4. február 1881, Verchneje, Ruská ríša, dnes Ukrajina – † 2. december 1969, Moskva bol maršal Sovietskeho zväzu a politický činiteľ.

Georgij Konstantinovič Žukov (* 1. december 1896, Strelkovka – † 18. jún 1974, Moskva) bol sovietsky vojvodca ruského pôvodu, ktorý sa vyznamenal pri vedení viacerých operácií na východnom fronte počas druhej svetovej vojny. Ako náčelník sovietskeho generálneho štábu a zástupca vrchného veliteľa Červenej armády sa podieľal na vedení obrany Leningradu, bojov pri Moskve a Stalingrade. Pripravoval aj plány operácií v Kurskom oblúku a množstvo sovietskych ofenzív v rokoch 1944 a 1945.

Maršal Sovietskeho zväzu (1943), viacnásobný Hrdina Sovietskeho zväzu (1939, 1944, 1945, 1956).

Konstantin Konstantinovič Rokossovskij (* 21. december 1896, Velikije Luki, Ruské impérium – † 3. august 1968, Moskva, Sovietsky zväz) bol sovietsky vojvodca, jeden z najvýznamnejších sovietskych veliteľov počas druhej svetovej vojny. Maršal Sovietskeho zväzu, maršal Poľska, minister obrany Poľska a dvojnásobný nositeľ titulu Hrdina ZSSR.

Rodion Jakovlevič Malinovskij (* 23. november 1898, Odesa – † 31. marec 1967, Moskva) bol sovietsky vojvodca, maršal (1944), hrdina ZSSR. V rokoch 1957 až 1967 minister obrany ZSSR. Mnohými považovaný za najschopnejšieho povojnového ministra obrany Sovietskeho zväzu.

Ivan Stepanovič Konev, (* 28. december 1897, Lodejno, Kirovská oblasť – † 21. máj 1973, Moskva, ZSSR) bol významný sovietsky generál ruského pôvodu počas druhej svetovej vojny. Od roku 1944 maršal Sovietskeho zväzu, dvojnásobný Hrdina Sovietskeho zväzu (1944, 1945).

Andrej Antonovič Grečko (* 17. október 1903 Golodajevka v Rostovskej oblasti – † 26. apríl 1976, Moskva), bol sovietsky vojvodca a politik ukrajinskej národnosti. Účastník 2. svetovej vojny.. Bol dvojnásobným Hrdinom Sovietskeho zväzu a Hrdinom ČSSR.

VELKÁ BRITÁNIA

Arthur Neville Chamberlain (* 18. marec 1869, Birmingham, Spojené kráľovstvo – † 9. november 1940, Heckfield) bol britský konzervatívny politik, pôsobil ako britský ministerský predseda (1937 – 1940), známy predovšetkým politikou ústupkov (appeasementu) voči hitlerovskému Nemecku, ktorá v konečnom dôsledku zapríčinila rozpad Česko-Slovenska, zánik Rakúska a celkový rozpad povojnového Versailleského usporiadania Európy.

Sir Winston Leonard Spencer-Churchill (* 30. november 1874 Blenheim Palace, Woodstock, Spojené kráľovstvo – † 24. január 1965, Londýn) bol britský politik, premiér Spojeného kráľovstva v rokoch 1940 – 1945 a 1951 – 1955. Tiež spisovateľ (Nobelova cena za literatúru 1953), historik, žurnalista, vojak a zákonodarca. Je považovaný za jedného z najvýznamnejších štátnikov 20. storočia. Churchillovo celé priezvisko znelo Spencer-Churchill, ale podľa vzoru svojho otca Lorda Randolpha Churchilla vo verejnom živote používal len priezvisko Churchill. Jeho knihy vychádzajú pod menom Winston S. Churchill alebo Winston Spencer Churchill, pretože pod menom Winston Churchill publikoval už iný autor.

Bernard Law Montgomery, 1. vikomt z El Alamejnu (zvaný tiež Monty) (* 17. november 1887 – † 24. marec 1976) bol britský dôstojník, jeden z najvýznamnejších britských veliteľov druhej svetovej vojny. Veliteľ pozemných operácií počas vylodenia v Normandii.

USA

Franklin Delano Roosevelt (* 30. január 1882, Hyde Park, New York – † 12. apríl 1945, Warm Springs, Georgia), často spomínaný pod skratkou FDR, bol americký

politik. Bol guvernérom štátu New York a 32. prezident Spojených štátov. Vo funkcii prezidenta pôsobil v rokoch 1933 až 1945 ako jediný prezident USA počas štyroch volebných období. Na čele Spojených štátov stál počas veľkej hospodárskej krízy a druhej svetovej vojny. Zomrel počas výkonu funkcie.

Harry S. Truman (* 8. máj 1884, Lamar, Missouri – † 26. december 1972, Kansas City, Missouri) bol 34. viceprezident a v rokoch 1945 – 53 bol 33. prezident Spojených štátov. V dobe, kedy zastával prezidentský úrad, došlo k množstvu zásadných udalostí. Tesne po nástupe, v auguste 1945 dopadla na Hirošimu prvá atómová bomba

George Smith Patton ml. (* 11. november 1885, San Gabriel, Kalifornia, USA – † 21. december 1945, Heidelberg, Nemecko) bol americký generál počas druhej svetovej vojny. Počas svojej 36-ročnej armádnej kariéry presadzoval aktívne nasadenie obrnených jednotiek. Velil vojskám v Severnej Afrike, na Sicílii a na európskom bojisku. Jeho 3. armáda oslobodila juhozápadnú časť Česka.

ČESKO-SLOVENSKO

Prof. PhDr. et JUDr. Edvard Beneš (* 28. máj 1884, Kožlany, Rakúsko-Uhorsko – † 3. september 1948, Sezimovo Ústí, Česko-Slovensko) bol český politik, diplomat, právnik a filozof, ktorý zastával popredné miesto v prvom česko-slovenskom odboji a následne viaceré vrcholové štátne funkcie v Česko-Slovensku – funkciu ministra zahraničných vecí v rokoch 1918 – 1935, predsedu vlády v rokoch 1921 – 1922 a prezident v rokoch 1935 – 1938 a 1939 – 1948, pričom v rokoch 1939 – 1945 bol vedúcim predstaviteľom druhého česko-slovenského odboja (od roku 1940 oficiálne titulovaný ako prezident). Počas prvej československej republiky bol členom Československej strany národne socialistickej. Patril k zástancom ideológie čechoslovakizmu.

Arm. gen. v. v. Ludvík Svoboda (* 25. november 1895, Hroznatín – † 20. september 1979, Praha) bol česko-slovenský (národnosťou český) generál a komunistický politik. Počas prvej svetovej vojny slúžil v rakúsko-uhorskej armáde a následne v česko-slovenských légiách a počas druhej svetovej vojny velil 1. československému armádnemu zboru na východnom fronte. Pôsobil ako minister národnej obrany Československej republiky (ČSR) v rokoch 1945 – 1950 a v rokoch 1968 – 1975 bol prezidentom Československej socialistickej republiky (ČSSR).

Rudolf Michal Viest (* 24. september 1890, Revúca[1] – † 1945, Flossenbürg, Nemecko) bol slovenský divízny generál, veliteľ povstaleckej armády na Slovensku počas Slovenského národného povstania a jediný slovenský generál počas predvojnovvej ČSR.

Ján Golian (* 26. január 1906, Dombóvár, Maďarsko – † pravdepodobne 1945, Flossenbürg, Nemecko) bol slovenský štábný dôstojník, brigádny generál, organizátor a významný predstaviteľ Slovenského národného povstania na strednom Slovensku. Pôvodne dôstojník československej armády. Počas druhej svetovej vojny štábný dôstojník vojnovvej slovenskej armády. Aktívne sa zapojil do proti nacistického odboja. Ako vplyvný dôstojník štábu pozemného vojska v Banskej Bystrici okolo seba sústredil proti nacisticky zmýšľajúcich dôstojníkov a pripravoval plán povstania proti Nemecku, ktoré začalo 29. augusta 1944 za nepriaznivých okolností a nedokončených príprav po

vstupe nacistických vojsk na slovenské územie zo západu a severu. V októbri 1944 nahradený vo funkcii veliteľa povstaleckej armády gen. R. Viestom. Po porážke povstania spolu s gen. Viestom zajatý nacistami a odvečený do Nemecka, kde bol pravdepodobne na konci vojny zavraždený.

Július Nosko (* 8. jún 1907, Tisovec – † 5. september 1986, Praha) bol dôstojník československej a slovenskej armády podieľajúci sa podstatnou mierou na príprave Slovenského národného povstania, náčelník štábu povstaleckej armády.

FRANCÚZKO

Charles André Joseph Marie de Gaulle (* 22. november 1890, Lille, Francúzsko – † 9. november 1970, Colombey-les-Deux-Églises) bol francúzsky vojak, generál a politik. Bol vodcom Oslobodených francúzskych síl v 2. svetovej vojne a hlavou provízornej vlády v rokoch 1944 – 1946. V roku 1958 bol vyzvaný, aby zostavil vládu a bol prvým prezidentom 5. francúzskej republiky a spolu kniežaťom Andorry (1958 – 1969).

ŠTÁTY OSY

NEMECKO

Adolf Hitler (* 20. apríl 1889, Braunau am Inn, Rakúsko-Uhorsko, dnes Rakúsko – † 30. apríl 1945, Berlín, Nacistické Nemecko, dnes Nemecko) bol nemecký politik narodený v Rakúsku, diktátor, člen a neskôr líder Národno-socialistickej nemeckej robotníckej strany – NSDAP, autor národnosocialistickej koncepcie štátu (v diele Mein Kampf, 1927), ríšsky kancelár – najvyšší predstaviteľ vlády (30. január 1933 – 1934) a „vodca a ríšsky kancelár“ (2. august 1934 – 1945).

Reinhard Tristan Eugen Heydrich (7. marec 1904, Halle an der Saale, Nemecká ríša – 4. jún 1942, Praha, Protektorát Čechy a Morava) bol nemecký politik, člen nacistickej strany NSDAP, po Heinrichovi Himmlerovi druhý najvyšší predstaviteľ nacistických ozbrojených zložiek Waffen-SS, blízky spolupracovník Heinricha Himmlera, jeden z hlavných architektov nacistického holokaustu a koncentračných táborov, v rokoch 1936 – 1939 veliteľ nacistickej tajnej polície Gestapa, šéf Hlavného úradu ríšskej bezpečnosti (Reichssicherheitshauptamt – RSHA) a Bezpečnostnej služby (Sicherheitsdienst – SD), v rokoch 1941 – 1942 zastupujúci ríšsky protektor protektorátu Čechy a Morava.

Heinrich Luitpold Himmler (* 7. október 1900, Mníchov, Nemecká ríša – † 23. máj 1945, Lüneburg, Tretia ríša) bol nemecký politik, člen nacistickej strany NSDAP, blízky spolupracovník Adolfa Hitlera, jeden z najmocnejších mužov Tretej ríše a vojnový zločinec. Himmler bol najvyšším veliteľom vojenských zložiek Waffen-SS, v rokoch 1933 - 1936 bol veliteľom tajnej polície Gestapo, v rokoch 1943 - 1945 bol ríšskym ministrom vnútra a od roku 1944 veliteľom záložnej armády Ersatzheer.

Paul Joseph Goebbels (* 29. október 1897, Rheydt, Nemecko – † 1. máj 1945, Berlín, Nemecko) bol nemecký politik, ríšsky minister pre ľudovú osvetu a propagandu, člen nacistickej strany NSDAP, blízky spolupracovník Adolfa Hitlera a vojnový zločinec.

Goebbels bol Hitlerovi fanaticky oddaný. Pod jeho vplyvom začal Hitler používať titul Führer (vodca). Hitler mu umožnil ovládnuť tlač, rozhlas ale aj film, v ktorých Goebbels stelesňoval nacistickú propagandu. Sám seba ale aj svoje deti prezentoval ako vzor nemeckej rodiny. Oženil sa 19. decembra 1931 s Magdou, s ktorou mal 6 detí. Hitler mu bol svedkom na svadbe no napriek tomu bol ich osobný vzťah chladný.

Hermann Wilhelm Göring (* 12. január 1893, Rosenheim, Bavorsko, Nemecká ríša – † 15. október 1946, Norimberg) bol nemecký pilot, politik, člen nacistickej strany NSDAP, vrchný veliteľ vzdušných síl Luftwaffe, ríšsky maršal, zakladateľ nacistickej tajnej polície Gestapa, blízky spolupracovník Adolfa Hitlera, jeden z najmocnejších mužov Tretej ríše a vojnový zločinec.

Karl Dönitz (* 16. september 1891, Berlín, Nemecké cisárstvo – † 24. december 1980, Aumühle, Nemecko) bol najvyšší veliteľ vojnového námorníctva nacistického Nemecka. Počas druhej svetovej vojny od 1. januára 1943 velil ako veľkoadmirál nemeckému vojnovému námorníctvu, teda Kriegsmarine. Po Hitlerovej smrti sa stal na 23 dní hlavou nemeckého štátu. Na Norimberskom procese ho odsúdili za vojnové zločiny a zločiny proti ľudskosti.

TALIANSKO

Benito Mussolini (* 29. júl 1883 Predappio, Romagna – † 28. apríl 1945, pri Miláne) bol vodca talianskeho fašizmu a v rokoch 1922 – 1943 fašistický diktátor v Taliansku.

Viktor Emanuel III., celým menom Vittorio Emanuele Ferdinando Maria Gennaro di Savoia; *11. november 1869, Neapol, Taliansko – † 28. december 1947, Alexandria, Egypt) zo savojskej dynastie, bol talianský kráľ, cisár Abesínie, kráľ Albánska.

JAPONSKO

Hirohito alebo posmrtným menom Šówa (* 29. apríl 1901 – † 7. január 1989) bol 124. japonský cisár, ktorý vládol v rokoch 1926 až 1989. Vládol najdlhšie zo všetkých japonských cisárov a jeho vláda priniesla japonskej spoločnosti obrovské zmeny.

Isoroku Jamamoto; * 4. apríl 1884, Nagaoka, Japonsko – † 18. apríl 1943, ostrov Bougainville, Papua-Nová Guinea) bol japonský admirál, veliteľ japonského námorníctva počas druhej svetovej vojny. Bol jedným z hlavných architektov japonskej námornej moci a mal významný podiel na prestavbe japonského námorníctva, ktoré v roku 1941 kvalitou prevyšovalo väčšinu svojich protivníkov.

Hideki Tódžó (* 30. december 1884, Tokio, Japonské cisárstvo – † 23. december 1948, Tokio, Japonsko) bol japonský generál, vedúci para fašistickej strany Asociácia pomoci cisárstvu. Od konca roku 1941 súčasne vo funkcii japonského predsedu vlády, náčelníka generálneho štábu japonskej armády a minister vojny.

ČASŤ IV: Slovenské národné povstanie

KAPITOLA 1: Vývoj povstania

PRÍPRAVY NA SNP, PRÚDY ODBOJA, UDALOSTI, VYPUKNUTIE SNP, OSOBNOSTI,

Všetci slovenskí občania neprijali vyhlásenie autonómie 6. októbra 1938 a vznik samostatného štátu 14. marca 1939 s nadšením. Živnou pôdou pre opozíciu boli rozličné názorové prúdy, osobitne medzi členmi bývalých politických strán, ako aj zlikvidovaných spoločenských, odborových, mládežníckych, osvetových, kultúrnych a iných organizácií. Okrem nich to boli najmä predstavitelia evanjelickej cirkvi, demokratickými tradíciami prvej ČSR odchovaná značná časť inteligencie, študujúca a robotnícka mládež, vojaci a dôstojníci, ktorí vyšli z čs. armády.

V rokoch 1939 až 1943 sa do odboja zapojila aj demokraticky, československy a všeslovensky orientovaná mládež. Jej programom bol zápas za obnovenie čs. štátnosti. Väčšinu tvorili stredoškolskí a vysokoškolskí študenti, bývalí sokoli, skauti, členovia mládežníckych organizácií predmníchovských politických strán a SEM, uční a mladí robotníci.

Už v roku 1938 vznikli dve najväčšie odbojové združenia - Revolučná mládež Slovenska a Vseslovenská revolučná organizácia s organizačnou sieťou po celom Slovensku. Aj keď RMS pracovala pod priamym vplyvom ilegálnej KSS, jej jadro tvorili študenti, uční a mladí robotníci bez straníckej príslušnosti.

V aktivite nekomunistického odboja v rokoch 1939 až 1943 prevažovala organizačná činnosť, práca na vydávaní a rozširovaní ilegálnej tlače, letákov a iné formy propagandy proti fašizmu a domácemu totalitnému režimu. Významnou zložkou sa stalo zabezpečovanie ilegálnych prechodov do zahraničia (v roku 1939 do Poľska, po jeho vojenskej porážke do Maďarska) politicky a rasovo prenasledovaných občanov, českých dôstojníkov, vojakov, letcov a študentov, ktorí smerovali do čs. zahraničných vojenských jednotiek. Cez slovenské územie tak prešlo okolo 3 500 Čechov.

Dôležitou formou odbojovej činnosti bolo politické, hospodárske a vojenské spravodajstvo v prospech čs. exilových politických a vojenských orgánov, udržiavanie pravidelného osobného (Švajčiarsko, Juhoslávia do apríla 1941, Turecko, Švédsko) a rádiatelegrafického spojenia.

Dominovala tiež materiálna a finančná pomoc všetkým odbojovým zložkám, zatknutým a prenasledovaným odbojárom a ich rodinám, zásobovanie prvých partizánskych skupín a všestranná pomoc sovietskym, českým, poľským, juhoslovanským, či francúzskym zajatcom a utečencom. Tlačovými orgánmi nekomunistického odboja, okrem spomínaného Hlasu národa, boli celoslovenské ilegálne časopisy Útok, Ohlas a periodiká regionálneho charakteru. Proti ľudácky odboj na Slovensku vznikal ako reakcia na nárast a upevňovanie proti československých a protidemokratických tendencií vládnucej HSL'S v autonómnom a samostatnom Slovensku. Od prvotných opozičných postojov proti ľudáckej vláde, ktoré vyvolalo nedobrovoľné zjednotenie neľavicových strán v HSL'S či nedemokratická voľba slovenského snemu, sa po vytvorení samostatného Slovenska kolaborujúceho s nacistickým Nemeckom postupne prechádzalo do otvorenejších foriem odporu. Ich vyústením bol vznik desiatok väčších či menších odbojových skupín rôzneho osobnostného zloženia, politického smerovania, nacionálneho pôvodu či náboženského založenia. Definitívne rozpustenie všetkých strán a ich odborových zväzov a spoločenských organizácií prišlo vo februári 1939. Zároveň prestali vychádzať ich tlačové orgány. Podobne ako komunisti, aj sociálni demokrati, národní socialisti, časť členov agrárnej a Slovenskej národnej strany, ktorí nesúhlasili so spojením s HSL'S, boli donútení opustiť svoje pozície v štátnych, miestnych a verejných zastupiteľských orgánoch. Hlavným tlačovým orgánom bol ilegálny časopis Hlas ľudu. Vychádzali aj regionálne noviny a časopisy: Pravda slovenskej mládeže, Iskra, Kladio (nemecká verzia Der Hammer), Správy KTK, Boľševická zástava, Hlas dediny, Považské zvesti a ďalšie. Občiansko-demokratický odboj reprezentovali najmä v hnutí odporu aktívni bývalí vládni agrárici, doplnení menej početnými odbojármi z radov národných socialistov, živnostníkov a ostatných malých neľavicových neľudáckych strán. Ich cieľom bolo obnovenie Československa v jeho predmníchovských hraniciach, ale so zachovaním väčšej či menšej samosprávy Slovenska. Bol najpočetnejší, aj keď viac roztrieštený na množstvo odbojových skupín ako sociálno-demokratický či najorganizovanejší komunistický odboj. Najvýznamnejšími skupinami boli Obrana národa (vedúci J. Dřímál), skupina Jána Lichnera, Justícia (K. Koch), Demec (vedúci M. Zibrín, V. Velecký), Flóra (K. Viestová), skupina V. Šrobára, skupina J. Ursínyho a J. Lettricha. Spočiatku sa zameriavali najmä na organizovanie pomoci pri útekoch do exilu a na spravodajstvo pre zahraničný odboj. Od roku 1943 sa ich zameranie presúvalo k príprave ozbrojeného povstania či podpore partizánskeho hnutia. Na občiansko-demokratický odboj boli naviazaní a spolupracovali s ním aj viacerí poprední slovenskí národohospodári na čele s P. Zaťkom. Sociálno-demokratický odboj bol najmenej

organizačne vyhranený. Jeho prívržencov môžeme nájsť ako v samostatných sociálno-demokratických skupinách S. Mareša, D. Ertla a iných, tak aj v prevažne neľavicových odbojových organizáciách (Lichnerova skupina, Demec, Flóra, ...) či napojených na komunistický odboj. Postupne sa však prevažne starší, menej politicky radikálni a výraznejšie pro československy zameraní sociálno-demokratickí činitelia, dostávali do úzadia. Väčšina mladších a radikálnejších sociálnych demokratov bližšie spolupracovala a inklinovala ku KSS

Komunistický odboj bol najviac jednotný, organizačne hierarchizovaný a značne aktívny a pre ostatné skupiny odporu aj dlhodobo málo dôveryhodný. V období trvania nemecko-sovietskeho paktu o neútočení sa ilegálna komunistická strana orientovala na dosiahnutia tzv. Sovietskeho Slovenska. Po napadnutí ZSSR a po nadviazaní spolupráce čs. exilovej reprezentácie v Londýne so ZSSR sa v intenciách direktív z Moskvy táto vízia postupne nahradzovala ideou obnovenia už federalizovaného a ľavicovo reformovaného Československa. Dôraz kládla najmä na proti režimnú prokomunistickú propagandu a ozbrojený boj prostredníctvom partizánskeho hnutia. Vďaka neustálym vyšetrovaniam a perzekúcii komunistického hnutia sa darilo do polovice roku 1943 štátnym orgánom (najmä Ústredni štátnej bezpečnosti) odhaľovať a zatýkať prvé štyri ilegálne vedenia strany (J. Ďuriš, J. Osoha, Ľ. Benada; V. Škrabala, O. Klein-Krajňák, Š. Dubček, J. Lietavec) i stovky komunistických aktivistov.

Vojenský odboj tvoril, v zmysle jeho cieľov prispieť k porážke Nemecka, najdôležitejšiu súčasť odboja. Ale opozičný až odbojový vývoj v slovenskej armáde zaznamenával do roku 1943 značné ťažkosti. Slovenskí dôstojníci boli existenčne lepšie zabezpečení ako v predchádzajúcom režime. Odchodom mnohých českých dôstojníkov zo Slovenska sa im naskytol nebývalý kariérny rast. K tomu u mnohých pristúpil pocit vlastenectva k novovytvorenému štátu, ktorý bol umocnený najmä maďarským útokom v prvých dňoch jeho existencie a nárastom vplyvu armády v spoločnosti v nasledujúcich mesiacoch. Až postupne sa v slovenskej armáde vytvorila báza dôstojníkov spolupracujúcich s viacerými odbojovými skupinami ktorí napomáhali odboju najmä spravodajsky. Pred aktivizáciou vojenského odboja v roku 1943 resp. 1944 sa vyprofilovali najmä dve významnejšie vojenské odbojové skupiny – slovansky zameraná Victoire (plk. J. Hluchý, mjr. Š. Hanus, npor. M. Murtin, mjr. A. Korda, pplk. J. Tlach) a skupina dôstojníkov okolo J. Goliana (pplk. M. Ferjenčík, pplk. M. Vesel, pplk. D. Kišš-Kalina).

Partizánske hnutie bolo tiež súčasťou protifašistického odboja v rokoch druhej svetovej vojny, jednou z najvýznamnejších a najčastejších foriem prejavu masového odporu ľudu proti fašizmu v krajinách, ktoré sa dostali do fašistickej poroby okupantov i vlastných fašistických vlád. Národy Československa sa v tomto smere zaradili v európskom meradle na jedno z popredných miest. Predstavovalo fórum ozbrojeného revolučného boja za národné a sociálne požiadavky československého ľudu

V druhej polovici roku 1943, po vývoji na svetových frontoch a s nárastom opozičných tendencií v slovenskej spoločnosti, boli viacerí dôstojníci slovenskej armády pripravení a ochotní zapojiť sa do odboja. Po aktivizácii a začiatku zjednocovania politických skupín odboja sa do popredia dostáva problém vytvorenia centrálnej vojenskej odbojovej organizácie schopnej pripraviť prevrat po vojenskej stránke. V byte M. Josku sa začali rokovania J. Ursínyho s G. Husákom a L. Novomeským, ku ktorým bol prizvaný aj J. Lettrich. Výsledkom rokovaní medzi J. Ursínym, J. Lettrichom,

Matejom Joskom a V. ilegálnym vedením KSS (K. Šmidke, G. Husák, L. Novomeský) bola Vianočná dohoda. Išlo o programovú platformu zjednotenia komunistického a občiansko-demokratického odboja. V organizačnej rovine sa dohoda vedenia KSS a odbojových agrárikov okolo J. Ursínyho premietla do vzniku spoločnej odbojovej organizácie – Slovenskej národnej rady (SNR). SNR má za úlohu viesť odboj proti Prvej Slovenskej republike na čele s prezidentom Dr. Jozefom Tisom. Keď nastane príležitosť SNR ju má zvrhnúť a má sa uchopiť moci na Slovensku. Má byť hlavným orgánom Slovenska, kým sa nenájdu vhodní zástupcovia, ktorí prevezmú moc. SNR má udržiavať kontakty "česko-slovenskou vládou a s celým zahraničným odbojom, ktorých prácu na medzinárodnom a vojenskom poli uznáva a podporuje". Krátko po podpísaní Vianočnej dohody sa jej signatári pustili do príprav ich hlavného cieľa – celonárodného protifašistického povstania. Jeho hlavnými predpokladmi boli najmä dostatočne široké vojenské prípravy a jeho hospodárske zabezpečenie, ale tiež dokončenie zjednocovania odboja. Zásluhou predstaviteľov nekomunistického odboja na čele s Petrom Zaťkom, Imrichom Karvašom, Daliborom Milošom Krnom, Jánom Klinovským, Jozefom Stanekom a pplk. Henrichom Makoňom v spolupráci s miestnymi odbojovými silami a ilegálnymi revolučnými národnými výbormi zabezpečili Povstanie po hospodárskej stránke.

V súvislosti s vojenskými prípravami Povstania sa pre vedúce odbojové orgány kľúčovou otázkou stala koordinácia s približujúcou sa Červenou armádou. No nepodarilo sa skoordinať povstaleckú akciu s rýchlym prienikom a postupom Červenej armády na Slovensko cez karpatské priesmyky

Vojenské prípravy na ozbrojené vystúpenie tak ako politické (SNR a Šrobár) išli po dvoch líniiach. Hlavnou ozbrojenou silou Povstania mala byť slovenská armáda. Tú na boj proti nemeckému nacizmu pripravovali Vojenské ústredie SNR, ale aj generál Ferdinand Čatloš, minister národnej obrany. Jeho plán vojenského prevratu vošiel do histórie pod názvom Čatlošovo memorandum. Táto dvojkoľajnosť najmä v prvých dňoch SNP spôsobila vážne dôsledky. Vojensky zlyhalo západné Slovensko a najcitelnejšou stratou bolo odzbrojenie východoslovenskej armády, ktorá mala zohrať kľúčovú úlohu v prieniku sovietskych vojsk cez karpatské priesmyky a zároveň predstavovala najlepšie vyzbrojenú časť slovenskej armády.

Po príchode sovietskych partizánskych organizátorských skupín (júl a august 1944) a po ich preformovaní na početné partizánske jednotky vyzbrojené zbraňami zo skladov slovenskej armády sa začala najmä na strednom Slovensku aktívna partizánska činnosť. Predstavitelia SNR a Vojenského ústredia sa ju usilovali zastaviť alebo aspoň obmedziť, pretože provokovala predčasný nemecký vojenský zásah. Pritom najmä vojenské prípravy Povstania sa ešte nedokončili. Nebol známy ani výsledok Šmidkeho misie v Moskve o koordinácii vojenských akcií.

Nacistické Nemecko sa rozhodlo pre povážlivo narastajúcu partizánsku aktivitu vojensky zasiahnuť, a tým prakticky určilo začiatok Povstania v jeho nevýhodnom - obrannom variante. V dôsledku neuvážených a predčasných akcií partizánskych jednotiek, ktorým sa ilegálna SNR a jej vojenské vedenie neúspešne usilovali zabrániť, vstúpili nemecké okupačné vojská 29. augusta na slovenské územie.

Po večernom rozhlasovom prejave F. Čatloša, v ktorom oznámil príchod nemeckých jednotiek a vyzval slovenských vojakov a dôstojníkov, aby nekládli odpor a boli im nápomocní, členovia Vojenského ústredia odoslali vojenským útvarom a

posádkam na Slovensku rozkaz: „Heslo – Začnite s vyst'ahovaním! - platí od 20,00 hodiny dnešného dňa.“ Jeho prostredníctvom nariadili otvorený ozbrojený boj a odpor proti okupačným vojskám.

Členovia Vojenského ústredia mohli odtiaľto začať riadiť povstalecké posádky najprv v Banskej Bystrici a potom aj na celom oslobodenom území.

Večer a v noci z 29. na 30. augusta 1944 sa Banská Bystrica ocitla pod kontrolou povstalcov. V tú noc do mesta prišli spojené partizánske jednotky z brigád kapitána Alexeja S. Jegorova (1. čs. partizánska brigáda J. V. Stalina), npor. Ernesta Bielika (partizánska brigáda Jánošík) a npor. Ladislava Sečanského (partizánska brigáda kpt. Jána Nálepku). Spoločnej akcii velil kpt. Anatolij P. Ržeckij. Vojensko-partizánsky zásah ráno 30. augusta zlikvidoval odpor členov nemeckej vojenskej misie. Po dohode s Golianom partizáni zabezpečili obranu letiska Tri duby.

Prvého septembra 1944 sa vytvorila v Banskej Bystrici povstalecká SNR, v ktorej jedným z dvoch predsedov sa stal Vavro Šrobár za nekomunistický odboj a druhým komunista Karol Šmidke.

KAPITOLA 2

Ozbrojené zložky SNP

POLITICKÉ VEDENIE POVSTANIA, VOJENSKÝ VÝVOJ POVSTANIA, OZBROJENÉ ZLOŽKY V SNP, DÔLEŽITÉ ÚSEKY BOJOV POČAS SNP, NEMECKÁ GENERÁLNA OFENZÍVA

Národná rada prevzala politické vedenie Povstania ako vrcholný orgán zákonodarnej, výkonnej a vládnej moci na Slovensku. Stala sa revolučným parlamentom. Tvorilo ho Predsedníctvo a Plénum SNR, ktorému sa zodpovedali zo svojej činnosti jednotlivé poverenictva a ich riadiaci pracovníci v paritnom zastúpení komunisti a nekomunisti. Plénum ako najvyšší orgán malo 50 členov. Členmi pléna boli aj vojenský veliteľ povstaleckej armády generáli Ján Golian a Rudolf Viest. Dvanásteho septembra bola zriadená Rada na obranu Slovenska. Jej prvoradou úlohou bolo organizovať obranu slobodného územia, riešiť všetky otázky vyplývajúce z bojovej činnosti povstaleckej armády a partizánskych jednotiek. Predsedom sa stal veliteľ 1. ČSA na Slovensku Golian, neskôr Viest. Na oslobodenom území došlo k revolučnému prevzatiu moci miestnymi a okresnými RNV, ktoré vystúpili z ilegality. Organizovali nábor záložníkov do povstaleckej armády a dobrovoľníkov do partizánskych oddielov, vydali prvé vyhlásenia, mobilizačné vyhlášky a zabezpečovali normálny chod politického a hospodárskeho života. V prvých dňoch povstania sa tak po stratách západného a východného Slovenska utvorilo povstalecké územie z rozlohou približne 20 000 km². Jeho územie sa však s postupom nemeckých jednotiek zmenšovalo zo dňa na deň. V prvých dňoch povstania stálo proti nemeckej okupačnej armáde asi 18 000 povstaleckých vojakov a dôstojníkov. Po prvej oficiálnej mobilizácii 5. septembra to bolo už 47 000 a po druhej mobilizácii koncom septembra 1944 až 60 000 vojakov, s ktorých však veľká časť nemala vhodnú výstroj a výzbroj.

Vojenský priebeh povstania možno rozdeliť do troch vývojových období. Do 9. septembra 1944 sa skončilo prvé obdobie obranných povstaleckých bojov. Povstalecká armáda utrpela značné straty na zásobách vojenského materiálu, ktorý citeľne chýbal v

neskorších dňoch. Pre povstanie boli stratené Spiš a Liptov. Na Hornej Nitre prebehli ťažké ústupové boje, v ktorých povstalci utrpeli značné straty.

V druhom období povstaleckých bojov od 10. septembra do 18. októbra 1944 sa reorganizáciou povstaleckej armády podarilo spomaliť nemecký postup. Napriek všeobecnému ustupovaniu zaznamenávajú povstalci vďaka osobnému hrdinstvu svojich vojakov aj rad povšimnutia hodných vojenských úspechov. Spomenúť možno boje pri Telgárte, obranu výšiny Ostrô, obranné boje v oblasti Dolnej a Hornej Štubne, neskôr Čremošného a pod. Napriek tomu dochádza v septembri 1944 k strate Hornej Nitry a Turca.

Posledné obdobie obrany povstaleckého územia bolo obdobie od začiatku generálnej nemeckej ofenzívy 18. októbra až do potlačenia povstania koncom októbra 1944. Priama okupácia a nastolenie Szálasiho režimu v Maďarsku umožnilo nemeckej armáde rozhodujúci útok proti slabo zabezpečeným južným úsekom povstaleckej obrany, kde sa dovtedy nebojovalo. Zo všetkých strán obkľúčené povstalecké územie o necelých desať dní tomuto tlaku podľahlo. Vedenie akýchkoľvek otvorených bojov s nemeckými jednotkami nasadenými proti povstaniu už nemalo najmenšiu nádej na úspech. Preto generál Rudolf Viest, ktorý 7. októbra priletel z londýnskeho exilu a prebral od Goliana velenie povstaleckej armády, vydal 27. októbra 1944 rozkaz pre ústup z Banskej Bystrice na Donovaly. Zakrátko nato rozpustil povstaleckú armádu a súhlasil s jej prechodom na partizánsky spôsob boja.

Na porade štábu Veliteľstva Prvej ČSA na Slovensku 22. októbra sa rozhodlo, že jednotky 1., 2., 4., 5. a 6. taktickej skupiny povstaleckej armády ustúpia do horských obranných postavení na svahoch Nízkych Tatier a Veľkej Fatry a že stanovište veliteľa armády a štábu bude situované na Donovaloch v budove Šport hotel. Tretia TS a Letecká skupina dostali rozkaz zaujať pohyblivú obranu v priestore Poľana – Ľubietovský Vepor - Slovenské Rudohorie.

Druhá čs. paradesantná brigáda mala vytvoriť pohyblivú zálohu veliteľa armády v priestore Staré Hory – Motyčky. Podobný rozkaz o prechode na horské obranné pozície obdržali od HŠPO a partizánske jednotky, ktoré sa spolu s povstaleckou armádou podieľali na frontových bojoch alebo boli dislokované na strednom Slovensku. Velenie SNP počítalo s tým, že na týchto pozíciách sa povstalci dokážu udržať až do spojenia s postupujúcimi frontovými jednotkami Červenej armády.

K posledným regulárnym frontovým bojom povstalcov s nepriateľom došlo na bezprostredných prístupoch k Banskej Bystrici. Jednotky 18. SS divízie Horst Wessel 25. októbra obsadili Brezno a na druhý deň jednotky bojovej skupiny SS Schill Zvolen. Ráno 27. októbra po ústupových bojoch jednotiek 2. čs. paradesantnej brigády pri Šalkovej a Kremničke nemecké jednotky od Brezna a Zvolena takmer súčasne vtiahli do vyprázdnenej Banskej Bystrice. Povstalci ustúpili do horských masívov. Spolu s nimi 25. a 26. októbra evakovali na Donovaly aj hlavné povstalecké orgány – SNR, Veliteľstvo 1. čs. armády na Slovensku, HŠPO a vojenské misie antifašistickej koalície.

Podmienky, za akých povstalci a utečenci ustupovali cez Starohorskú dolinu na Donovaly za častých náletov nemeckého letectva, boli strastiplné. Po dvojmesačných obranných a ústupových bojoch s nepomerne skúsenejším, lepšie vyzbrojeným a po každej stránke silnejším nepriateľom boli povstalecké jednotky postupne obkľúčené zo všetkých strán. Bez väčších zásob zbraní a munície povstalci nemohli dlhodobo brániť ani ústupové obranné pozície.

Obsadením Banskej Bystrice nemeckými jednotkami bojovej skupiny SS Schill 27. októbra 1944 sa fakticky končí odpor povstaleckej armády ako organizovaného celku. Pod tlakom tohto faktu úplného zrútenia sa súvislej povstaleckej obrany sa povstalecké vedenie rozhodlo o prechode povstalcov do hôr a o pokračovaní v odpore partizánskym spôsobom boja, i keď sa na takýto spôsob boja, predtým bránilo. Napriek tomu sa podarilo viacerým jednotkám 2. čs. paradestnej brigády, Vysokoškolského strážneho oddielu či častí jednotiek taktických skupín prejsť na partizánsky spôsob boja

Osemnásteho októbra 1944 začali Nemci generálnu ofenzívu proti Povstaniu. Nacistické jednotky v sile štyroch divízií (178. divízia Tatra, 18. SS divízia Horst Wessel, trestanecká brigáda SS Dirlewanger, bojové skupiny SS Schill, Wittenmayer, Schäfer, jednotky z armádnej skupiny Heinrich a ďalšie jednotky) zovreli slobodné územie tesným kruhom a dosiahli všestrannú prevahu živej sily a vojenskej techniky, najmä ťažkých zbraní a letectva.

Nemecký represívny aparát, za asistencie mocenských orgánov verných ľudáckemu režimu, sa začal budovať už krátko po začatí nemeckej intervencie koncom augusta 1944. Priamu okupáciu Slovenska jednotkami Wehrmachtu a zložkami zbraní SS tak v zázemí výdatne podporovali jednotky Pohotovostnej skupiny H bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby Sicherheitspolizei (SiPo) a Sicherheitsdienst (SD), ktoré jadro tvorili Einsatzkommando 13 a 14 sformované v Brne 30.-31. augusta 1944 na čele s SS-Obersturmbannführerom J. Witiskom. Jej ďalšie organické časti tvorili: Sonderkommando 7a, Sonderkommando ZbV 15, Kommando ZbV 29 a od konca januára 1945 aj Kommando ZbV 27.

Do pôsobnosti Kommanda ZbV 27 so sídlom v Prešove od septembra 1944 až do konca januára 1945 patrilo celé územie východného Slovenska. Po presune na stredné Slovensko (veliteľstvo v Žiline) pokračovalo komando vo svojej činnosti v novozriadených oporných bodoch v Ružomberku a Trstenej, ale výrazne sa podieľali aj na represiách v priestore Žilina – Čadca.

Nacistický teror a represálie najkoncentrovanejšie zasiahli stredné Slovensko. Od novembra 1944 do februára 1945 na severe stredného Slovenska pôsobilo Sonderkommando 7a (so sídlom v Ružomberku), ktoré predtým od septembra 1944 sídlilo v Senici, a na juh od neho Einsatzkommando 14 (sídliace v Banskej Bystrici), ktoré sa sformovalo už v septembri 1944 v Topoľčanoch a postupne sa presúvalo v tle bojovej skupiny Schill resp. SS divízie Horst Wessel smerom na východ. Komando, za asistencie niektorých príslušníkov POHG, má na svedomí najväčšie atrocitu voči povstalcovi a rasovo prenasledovaným na území Slovenska spojené s masovým vraždením v Kremničke (747 mŕtvych) a vo vápenke v Nemeckej (asi 900 mŕtvych).

Na západnom a časti stredného Slovenska malo na starosti pacifikáciu hnutia odporu Einsatzkommando 13 (so sídlom v Trenčíne) a Sonderkommando Zb V 15 (sídlilo v Nitre).

Okrem spomínaných Sonder- a Einsatzkommánd Pohotovostnej skupiny H SiPo a SD sa na potláčanie partizánskeho hnutia po povstaní výrazne podieľali špeciálne proti partizánske jednotky Abwehrgruppe 218 (krycím označením Edelweiss), či Stíhací zväz Slovenska („Josef“). V jednotke Edelweiss mal prítom svoje významné zastúpenie jej slovenský oddiel, skladajúci sa prevažne z niekdajších príslušníkov Slovenskej pracovnej služby, ktorí boli vyčlenení zo slovenskej brannej moci a podriadení nemeckej Abwehrgruppe 218. Veliteľom slovenského oddielu jednotky Edelweiss sa paradoxne

stal kpt. L. Nižňanský, angažujúci sa pri prvých proti nemeckých vystúpeniach povstaleckej žilinskej vojenskej posádky a neskôr zajatý. Okrem priameho boja proti partizánskym skupinám sa Edelweiss podieľal aj na retorziách civilného obyvateľstva (najznámejšie je vypálenie obce Kľak a Ostrý Grúň a zavraždenie ich 148 obyvateľov za to, že podporovali partizánske hnutie).

Pre správnu orientáciu povstaleckej verejnosti, úradov, RNV a ozbrojených zložiek malo veľký význam vysielanie Slobodného slovenského vysielача, ktorý sa po prvýkrát ozval 30. augusta 1944 predpoludním. Nemecké bombardovacie lietadlá sa ho pokúšali umlčať už večer toho dňa a potom 2. septembra. Napriek poškodeniu technického zariadenia v dôsledkoch náletov, povstalecké rozhlasové vysielanie pokračovalo až do 27. októbra.

Okrem povstaleckého rozhlasu sa významným nástrojom informovanosti verejnosti o aktuálnych otázkach doma a v zahraničí stala povstalecká ústredná a regionálna tlač. V Banskej Bystrici, vo Zvolene a v iných mestách vychádzalo šesť denníkov, jeden týždenník a desať pravidelných regionálnych novín a časopisov. Tlačovým orgánom KSS bola Pravda, sociálnej demokracie zvolenský Hlas národa, rodiacej sa Demokratickej strany Čas a Národné noviny. Denník Bojovník bol tlačovým orgánom 1. čs. armády na Slovensku a harmanecký Útok zase novinami partizánskych jednotiek. Týždenník pre politiku, kultúru a hospodárstvo Nové slovo vychádzal od 24. septembra do 22. októbra. Povereníctvo školstva a národnej osvety vydávalo od 11. septembra nástenné noviny Hlas ľudu. V Ružomberku vychádzal dvojtyždenník Vpred (neskôr v Liptovskej Osade ako Najnovšie zprávy časopisu Vpred), v Tisovci Zvesti z našej(neskoršie tisovskej) posádky, v Prievidzi Povstanie, v Kremnici mládežnícky časopis Pokrok, Hlas Gemera v Hnúšti, Zvesti v Modrom Kameni, Napred v Klenovci, Náš boj v Dobšinej, na Starých Horách Československý partizán atď. Povstalecké orgány vydávali okrem novín a časopisov letáky, výzvy, manifesty, vyhlášky, ohlasy, smernice, plagáty a iné písomné materiály. Počas SNP pôsobila aj Spravodajská agentúra Slovenska a Film čs. armády.

Osobitným fenoménom kultúrno-spoločenského života na slobodnom území bolo Frontové divadlo, ktoré založil Andrej Bagar. Od 10. septembra do 26. októbra herci uskutočnili 60 predstavení pre vojakov, partizánov, ranených povstalcov v nemocniciach a civilné obyvateľstvo. Všade vystupovali s veľkým úspechom, posledný raz v poľnom lazarete na Starých Horách.

V preplnených kinách v Banskej Bystrici, Brezne nad Hronom, vo Zvolene, ako aj vo viacerých obciach sa premietali sovietske filmy, najmä Stalingrad a Ona bráni vlasť. Filmy s tematikou boja proti nacizmu zvyšovali odhodlanie vydržať v ťažkom boji s nepriateľom.

KAPITOLA 3

Dôležité úseky bojov

VOJENSKÉ VELENIE, TAKTICKÉ SKUPINY POVSTALECKEJ ARMÁDY A JEJ ÚSEKY BOJOV, PANCIEROVÉ VLAKY, POCHOD SMRTI

Koncom marca 1944 prišla z exilového čs. MNO v Londýne inštrukcia, ktorá poverila prípravami povstania pplk. J. Goliana a získala ho pre spoluprácu aj SNR,

ktorá sa snažila vytvoriť širšie vojenské vedenie. Pre nerozhodnosť či neochotu podriaďiť sa Golianovi, sa však armádne velenie pripravovaného povstania – nazývané Vojenské ústredie – nakoniec sformovalo iba okolo Golianovej skupiny. Vojenské ústredie počas jarých a letných mesiacov roku 1944 rozpracovalo vojenské prípravy na celonárodné ozbrojené Povstanie. Pôsobilo v budove Veliteľstva pozemného vojska (VPV) v Banskej Bystrici v zložení pplk. Ján Golian (veliteľ Vojenského ústredia ilegálnej SNR), pplk. Mikuláš Ferjenčík (vojensko-politické záležitosti), mjr. Július Nosko (personálne a taktické záležitosti), mjr. Jozef Marko (Golianov pobočník pre materiálo-technické záležitosti), mjr. Anton Cyprich (mal na starosti výzbroj a kontakty s partizánmi) a kapitán v zálohe Milan Polák (styk medzi Vojenským ústredím a ilegálnou SNR). Uvedení dôstojníci a ich spolupracovníci využívali svoje služobné funkcie na VPV a na Veliteľstve brannej výchovy v Banskej Bystrici na prípravu vystúpenia armády. Okrem iného vymedzili základný operačný priestor Povstania v stredoslovenskom horskom regióne na severe pohorím Nízke Tatry, na východe okrajmi Slovenského Rudohoria, na juhu horstvami Poľany a Javoria, na západe Kremnickými vrchmi a Veľkou Fatrou. Tento priestor vstúpil do histórie ako operačný trojuholník Brezno – Banská Bystrica – Zvolen s krycím názvom Zuzana. Centrom povstania bola určená Banská Bystrica.

Vojenské ústredie vypracovalo vojenský plán Povstania v dvoch variantoch. Prvý počítal s vystúpením slovenských povstalcov v koordinácii s Červenou armádou a druhý sa mal uskutočniť bez ohľadu na stav príprav, ak nacistické Nemecko prikróčí k vojenskému obsadeniu Slovenska.

Hlavnou ozbrojenou silou Povstania bola Prvá československá armáda na Slovensku. Do 7. októbra 1944 jej velil Ján Goliana potom Rudolf Viest.

Po dvoch mobilizáciách 1. čs. armáda na Slovensku dosiahla počet 60-tisíc dôstojníkov a vojakov. Jej veliteľstvo riadilo boje od 31. augusta do 28. októbra 1944. V prvých dňoch malo dve obranné oblasti. Prvá so štábom v Banskej Bystrici mala za úlohu bezpodmienečne udržať operačnú základňu Brezno – Banská Bystrica – Zvolen (veliteľ plk. Pavol Kuna). Štáb druhej oblasti sídlil v Liptovskom Sv. Mikuláši. Mala brániť priestor Liptova a Spiša (plk. Ladislav Bodický).

Od 10. septembra sa armáda rozdelila na šesť taktických skupín (TS) a Leteckú skupinu. Každá bránila určitú oblasť slobodného povstaleckého územia.

I. Taktická skupina sa nachádzala v dotyku s jednotkami Tatra, bola dobre opevnená na západných svahoch Veľkej Fatry, mala dva pešie prápory a jeden delostrelecký oddiel na fronte, jeden prápor (kpt. I. Hruška .

II.. taktická skupina sa dotýkala nepriateľa na severe, severovýchode a východe; na juhu až po čiaru Hriňová - Brezno nad Hronom bola zatiaľ bez dotyku.

III. taktická skupina bola v dotyku s nepriateľom na čiare Krupina - Banská Belá - Jalná - Tmavá Hora až po rozhranie so IV. taktickou skupinou.

IV. taktická skupina bola v styku s nepriateľom (divízia Tatra). Držala dobre vybudovanú obranu v Kremnických horách východne od Kremnice.

V. taktická skupina bola pracovná a výcviková, mala spolu 5000 mužov, ale bez zbraní. Pripravovala obranné postavenie v údolí Hrona na Banskú Bystricu od východu a cvičila nováčikov, ktorí nastúpili od polovice októbra.

VI. taktická skupina neustále tvrdo bojovala s SS brigádou Dirlwanger. Pevne držala Sidorovo, Ostrô a Lupčiansku dolinu.

2. čs. paradesantná brigáda sa reorganizovala v priestore Badín - Vlkanová a tvorila zálohu veliteľa 1. čs. armády. Mala 2 prápory - tretí prapor sa organizoval z partizánskej skupiny J. Trojana - prieskumný oddiel, 2 delostrelecké oddiely, 1 protitankový oddiel, protiletadlovú, ženijnú a spojovaciu rotu. K tejto zálohe sa pridružili - ako sme už spomenuli - 2 prápory (Hruškov a Čordášov), 1 protitanková rota a 3 improvizované pancierové vlaky.

Letecká skupina mala k dispozícii 1. čs. stíhací letecký pluk s 18 lietadlami a 2 ľahké a 2 ťažké protiletadlové batérie.

Okrem toho letecká skupina dokončievala úpravu dvoch núdzových letísk v Rohoznej a na Muránskej planine.

Najtvrdšie boje sa odohrali pri Strečne, Priekope, Kráľovanoch, Telgárte, na vrchu Ostrô pri Ružomberku, pri Hronskej Dúbrave, Jalnej, Čremošnom, na hornej Nitre, o Malé a Veľké Bielice, Skačany a Partizánske, o horský hrebeň Kremnických vrchov, v dolinách Veľkej a Malej Fatry, pri Senohrade, Švábe, Pliešovciach, Sáse, Podkriváni, v Rimavskej doline a na Dieliku. Okrem povstaleckých letcov (letiská Tri Duby a Zolná), vojakov a partizánov v bojoch s nepriateľom podporovali aj tri improvizované pancierové vlaky – Hurban, Štefánik a Masaryk, ktoré vyhotovili železničiarci vo Zvolene.

Do bojov významne zasiahla aj Druhá československá paradesantná brigáda zložená prevažne z vojakov slovenskej armády, ktorí v roku 1943 na východnom fronte (na Kaukaze v januári a pri Melitopoli v októbri) prešli na sovietsku stranu. Jej bojová cesta z Jefremova viedla cez boje v Karpatsko-duklianskej operácii na územie Slovenska. Letecký presun brigády sa začal 25. septembra 1944 a skončil v polovici októbra. Jej jednotky nasadzovali na najviac ohrozené úseky povstaleckého frontu. Po ústupe do hôr sa z jej príslušníkov zorganizovala 2. čs. partizánska brigáda gen. Ludvíka Svobodu v Nízkych Tatrách.

Hlavnou bojovou jednotkou Leteckej skupiny(veliteľ mjr. Jozef Tóth) Prvej čs. armády na Slovensku do priletu Prvého čs. samostatného stíhacieho leteckého pluku z Poľska bola Kombinovaná letka so základňou na letisku Tri Duby pod velením npor. Mikuláša Šingloviča.

Povstaleckí letci na zastaraných strojoch zvädzali vzdušné súboje s Nemcami, podporovali v bojoch pozemné sily, obkľúčeným armádnym jednotkám a partizánom bojujúcim v tyle nepriateľa dopravili veľké množstvá potravín, streliva, výbušnín, liekov a iného materiálu.

Do bojových akcií veľmi účinne zasiahol aj Prvý čs. samostatný stíhací letecký pluk(veliteľ škpt. František Fajtl), ktorý 17. septembra ako prvá československá zahraničná jednotka priletel z nemecko-sovietskeho frontu na domácu pôdu. Svoju základňu mal na poľnom letisku Zolná.

V posledných októbrových dňoch sa v Šport hoteli Donovaly niekoľkokrát konali dôležité porady členov Predsedníctva SNR s predstaviteľmi vojenského velenia (najmä s gen. R. Viestom) ako zvládnuť ťažkú situáciu. Nemecké jednotky ustavičnými náletmi, delostreleckým a mìnometným ostreľovaním donovalského priestoru a okolitých dolín zvyšovali paniku, dezorganizáciu a rozklad povstaleckých jednotiek a zasievali do radov tisícov civilných utečencov bezradnosť.

Po obsadení Starých Hôr, Nižnej Revúcej, Liptovskej Osady a Harmanca nemeckými jednotkami ostala pre povstalcov už len jediná možnosť – ústup do

horských terénov Nízkyh Tatier v smere Polianka – Kečka – Kozí chrbát – Korytnické sedlo – Prašivá. Vojské velenie na priamu telefonickú výzvu nemeckého generála z obsadeného Zvolena odmietlo kapituláciu. V noci z 27. na 28. októbra však dostali príslušníci povstaleckej armády od svojho veliteľa gen. Viesta rozkaz na prechod na partizánsky spôsob boja.

Z Donovalov ako prví do hôr odišli nekomunistickí predstavitelia SNR, po nich okolo 4. hodine ráno komunistická časť Predsedníctva SNR spolu s predstaviteľmi čs. zahraničného odboja Janom Švermom, Rudolfom Slánskym a Bohumilom Laušmanom. Sprevádzali ich príslušníci HŠPO na čele s plk. Alexejom N. Asmolovom. Členovia Veliteľstva Prvej ČSA na Slovensku spolu s generálmi Viestom a Golianom opúšťali Šport hotel ako poslední, sprevádzaní príslušníkmi Vysokoškolského strážneho oddielu (veliteľ Miloš Cambel). Začal sa nepredstaviteľne strastiplný pochod na hrebene Nízkyh Tatier, počas ktorého zahynulo mnoho vojakov, partizánov, civilných obyvateľov (medzi nimi aj hrdina SNP Jan Šverma) a tisíce ďalších padli do nemeckého zajatia.

KAPITOLA 4 Brutálna pomsta

PARTIZÁNSKA VOJNA, PARTIZÁNSKÉ JEDNOTKY, POKRAČOVANIE PARTIZÁNSKÉHO BOJA, FAŠISTICKÉ REPRESÁLIE, MLADÍ ĽUDIA A SNP, POVSTALECKÁ TLAČ A POVSTALECKÝ ROZHLAS

V lete 1944 už situácia na Slovensku dozrievala k výraznejšej forme prejavu proti režimu. Prispievala k tomu nielen samotná aktivizácia odboja ovplyvnená nemeckými porážkami a približovaním sa frontu, ale aj prvé významnejšie vojenské zásahy spojencov na slovenské územie, najmä bombardovanie rafinérie Apollo a zimného prístavu v Bratislave 16. júna 1944. Už do leta 1944 sa našli desiatky perzekvovaných osôb, utečencov z koncentračných a zajateckých táborov, vojakov či odporcov režimu, ktorí sa odchádzali skrývať a odbojovo organizovať do hôr. Ale až s pomocou sovietskych organizátorských skupín vysadených ukrajinským partizánskym štábom v Kyjeve v júli a auguste 1944 dochádza k enormnému vzrastu partizánskeho hnutia na Slovensku. Prvá 11 členná skupina P. A. Velička bola v noci z 25. na 26. júla 1944 vysadená pri Ružomberku a začiatkom augusta ju nasledovali skupiny L. Kalinu, E. Bielika, A. Jegorova, M. Sečanského a ďalších. Väčšina skupín bola vysadená na strednom Slovensku, ale tiež na východe štátu, kde v tej dobe už existovala početnejšia skupina Čapajeva. Väčšinu členov partizánskych skupín v lete 1944 tvorili sovietski vojaci, ktorí ušli z nemeckého zajatia a dostali sa do slovenských hôr. Pôsobili tu však aj slovenské partizánske skupiny a veliteľia, predovšetkým V. Žingor a jeho skupina v Turci a Ľ. Kukorelli na východnom Slovensku. Do konca augusta 1944 sa v slovenských horách nachádzalo už niekoľko tisíc partizánov.

Na povstaleckých frontoch bojovalo v partizánskych zväzkoch, brigádach a oddieloch približne 18-tisíc mužov. Medzi najväčšie patrila
Prvá čs. partizánska brigáda gen. M. R. Štefánika

Prvá čs. partizánska brigáda J. V. Stalina
partizánska brigáda Jánošík
partizánsky zväzok Alexandra Nevského),
brigáda Za slobodu Slovanov
brigáda kpt. Jána Nálepku

K najlepším partizánským jednotkám s československým velením patrila

Druhá čs. partizánska brigáda gen. M. R.
partizánsky oddiel Pavel, neskôr brigáda),
Druhej čs. paradesantnej brigády.
partizánsky oddiel Jána Reptu,
partizánsky oddiel Hurban

Zväzok čs. partizánskych oddielov Jána Žižku

Druhá čs. partizánska brigáda J. V. Stalina

Činnosť partizánskych jednotiek riadil Hlavný štáb partizánskych oddielov(HŠPO)

Situácia partizánskych jednotiek. ktoré podliehali Hlavnému štábu partizánskych oddielov,:

1. Partizánska brigáda kpt. A. S. Jegorova
2. Partizánska brigáda pplk. P. A. Veličku .
3. Partizánska brigáda kpt. E. Bielika
4. Partizánska brigáda npor. M. Sečanského .
5. Partizánska brigáda J. P. Voljanského-Makarova
6. Prieskumná skupina pplk. V. A. Karasiova

Okrem týchto väčších skupín prichádzali skoro každú noc na letisko Tri Duby partizánske oddiely zo ZSSR. Mali špeciálne úlohy na celom území Československej republiky a povstalecké územie využívali iba na prestup z lietadiel.

Najväčšiu pomoc SNP poskytol Sovietsky zväz a to dodávkami zbraní, vojenského materiálu a prepravou jednotiek 2. čs. paradesantnej brigády a 1. čs. samostatného stíhacieho leteckého pluku v ZSSR na povstalecké územie.

Spolu so Štvrtým gardovým gomeľským bombardovacím leteckým zborom dopravili na Tri Duby a na poľné záložné letisko Rohozná celkom 610 ton vojenského materiálu. Pri spiatočných letoch previezli 818 osôb, z toho do sovietskych tylových nemocníc 698 ťažko ranených povstalcov.

Sovietsky zväz začal na pomoc SNP aj Karpatsko-dukliansku operáciu 8. septembra 1944, ktorá odpútala početné nemecké vojenské jednotky z povstaleckých frontov. Išlo o presun vyše 12-tisíc nemeckých vojakov z územia Slovenska, čo tiež umožnilo povstaleckým silám vydržať v otvorených frontových bojoch 61 dní.

Na Troch Duboch počas SNP pristáli 17. decembra 1944 aj dve americké lietadlá B-17 (tzv. lietajúce pevnosti) s ôsmimi tonami zbraní a streliva. Doviezli aj skupinu styčných a spravodajských dôstojníkov Úradu strategických služieb (OSS) na čele s por. Jamesom Holtom Greenom. Siedmeho októbra pristálo ďalších šesť lietadiel B-17 a priviezli 14 dôstojníkov OSS a 16 ton rozličných zbraní, streliva, výbušnín a zdravotníckeho materiálu. Tak ako prvé dve B-17 aj tieto lietadlá vzali na palubu niekoľko desiatok spojeneckých letcov zostrelených nad územím Slovenska.

V Banskej Bystrici okrem dôstojníkov OSS pôsobila aj britská skupina Úradu pre špeciálne operácie (SOE) na čele s mjr. J. M. Sehmerom. Prevažná väčšina členov americkej a britskej spravodajskej skupiny sa po ústupe do hôr dostala 26. decembra

počas prepadu chaty na Veľkom Boku v Nízkych Tatrách príslušníkmi proti partizánskej skupiny Edelweiss do nemeckého zajatia. Po krutých výsluchoch dvanásť členov americkej a štyroch členov britskej skupiny, vrátane ich veliteľov, nacisti zavraždili v koncentračnom tábore Mauthausen 24. januára 1945.

Partizánska vojna (drobná vojna, guerilla) je spôsob bojovania menšími skupinami, ale zvlášť odhodlanými, chrabrymi a otužilými, vedenými vodcami s vybratými vlastnosťami, dômyselnými a ráznymi, na území hlavne hornatom, zarastenom, členitom alebo barinatom alebo inak vôbec schodnom, kde sa nepriateľovi nedá rozvinúť všetky svoje sily. Partizáni boli organizovaní v skupinách, oddieloch (neskôr aj v plukoch) a v brigádach, resp. zväzkoch. Partizánske jednotky boli menej početné, inak vycvičené a vyzbrojené ako vojenské. Tiež ich poslanie bolo odlišné

- bojovať v tyle nepriateľa, ničiť jeho živú silu, objekty, zariadenia, komunikácie, transporty a spojenie. Nebojovali klasickými formami ani v klasických zostavách
- vyznačovali sa vysokou pohyblivosťou, menením základní, prepismi, pascami, diverziami.

Partizánske hnutie v lete 1944 ovplyvňovalo odboj a prípravy povstania dvoma smermi. Jeho nespornými pozitívami bolo aktivizovanie a radikalizovanie opozičných nálad voči režimu a vyvolanie odbojovej prevratovej psychózy. Vyprovokovať sa nechali vojaci martinskej posádky, ktorí pod vedením npor. Cyrila Kuchtu postrieľali pri pokuse o odzbrojenie nemeckú vojenskú a diplomatickú skupinu pplk. Otta.

Partizánske velenie, časť povstaleckej reprezentácie, vojakov a partizánov našla po ústupe do hôr svoje útočisko v zimnom tábore pod Prašivou. Toto nové centrum odporu sa prirodzene stalo hlavným cieľom proti partizánskych akcií nemeckých okupačných jednotiek v zime 1944/1945. Nemecké jednotky preto obsadili podhorské obce podporujúce partizánske hnutie a rozpútali teror a represálie proti civilnému obyvateľstvu napomáhajúcemu udržovať proti nemecký odpor. S približujúcim sa frontom však aktivity partizánskeho hnutia rástli. V prvých mesiacoch roku 1945 boli partizánske skupiny takmer vo všetkých horských oblastiach nemeckou armádou kontrolovaného Slovenska.

Povstalecké ozbrojené sily po ústupe do hôr pokračovali v boji proti fašizmu až do oslobodenia Slovenska. Partizánska vojna koncom roka 1944 a začiatkom roka 1945 viazala početné sily nemeckej brannej moci. V novembri nemecký veliteľ na Slovensku gen. Herman Höffle nasadil proti partizánom dve divízie SS–, 14. Galíciu a 18. Horst Wessel, divíziu Wehrmachtu – 178. Tatra, bojovú skupinu SS Schill, Moslimský pluk SS a päť proti partizánskych práporov. Okrem toho sa na území Slovenska formovali dve divízie Volksturm, pôsobili početné jednotky vlasovcov, maďarskej armády, ako aj bezpečnostná a spravodajská služba nemeckej nacistickej strany - Sicherheitsdienst (SD), bezpečnostná polícia - Sicherheitspolizei (SIPO) a Gestapo.

S postupom Červenej armády, rumunskej armády a 1. čs. armádneho zboru do hĺbky slovenského územia sa ustavične zvyšovala bojová činnosť partizánskych jednotiek v tyle nepriateľa.

K najznámejším partizánskym oblastiam patrili Partizánska republika s centrom v obciach Baláže a Kalište v západnej časti Nízkych Tatier a v Starohorských vrchoch, partizánske rajóny v masíve Poľana a v Slovenskom Rudohorí, v pohoriach Vtáčnik, Trábeč a Pohronský Inovec, v Štiavnických vrchoch, Zázrivskej doline, v Slánskych

vrchoch, Strážovských vrchoch, pod Javorinou, v okolí Brezovej pod Bradlom a myjavských kopaníc, v Bielych Karpatoch a Javorníkoch atď.

Partizánske jednotky na Slovensku poskytli významnú pomoc oslobodzujúcim vojskám pri útokoch z tyla na nepriateľské obranné postavenia na fronte. Pri prechode frontu partizánskeho zväzku Čapajev 24. novembra 1944 v priestore Borov-Habura zahynul popredný organizátor partizánskeho hnutia na východnom Slovensku, náčelník štábu tohto partizánskeho zväzku npor. Ľudovít Kukorelli.

K ďalším známym prechodom partizánskych jednotiek frontovej línie patrí prelomenie dobre vybudovanej obrany nemeckých vojsk pri obci Papča smerom na Dražice partizánskym oddielom Stalin kpt. E. Nováka 19. januára 1945 a prechod Nitrianskej partizánskej brigády pplk. Gennadija D. Avdejeva-Smirnovak osloboditeľským vojskám 13. a 14. februára cez Hron pri Orovnici.

Partizáni oslobodili alebo sa podieľali na oslobodzovaní viacerých miest a obcí. Okrem Brezna nad Hronom to boli Liptovský Hrádok, Banská Štiavnica, Martin, liptovské obce Vavrišovo, Pribylina, Liptovský Sv. Peter, Liptovská Porúbka, Dovalovo, ale aj Dolné Vestenice, Kamenec pod Vtáčnikom, Brezová pod Bradlom a mnohé iné.

Partizánska vojna v tyle nepriateľa mala aj krutý dopad predovšetkým na nevinné civilné obyvateľstvo. Aj na Slovensku fašistické orgány a trestné jednotky rozpútali strašný teror a represálie. Vypálili vyše 105 dedín a osád (Kalište, Baláže, Kľak, Ostrý Grúň, Skýcov, Tokajík, Smrečany, Uhrovec, Hrabičov a iné). Zanechali po sebe 211 masových hrobov, v ktorých našlo smrť 5 304 civilných osôb, mužov, žien, starcov a detí, domácich a zahraničných účastníkov SNP, rasovo prenasledovaných ľudí (Kremnička, Nemecká, Kľak, Ostrý Grúň, Turček, Krtičná pri Brezne, Kremnica, Petržalka, Brezina pri Trenčíne, Bukoviny pri Martine, Kováčová atď.), vyše tisíc občanov židovského pôvodu zavraždili priamo na mieste a ďalších 10- až 12-tisíc násilne odvliekli do koncentračných táborov v rámci druhej vlny deportácií. Desiatitisíce zajatých povstalcov a ich rodinných príslušníkov deportovali do zajateckých a koncentračných táborov, odkiaľ sa polovica z nich nevrátila. Vyrabované dediny, lazy, osady, násilná evakuácia obyvateľstva pred približujúcim sa frontom, bezuzdné rabovanie majetku - to sú výsledky fašistického teroru na Slovensku. Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy nielenže sa zúčastnili na proti povstaleckých bojoch a proti partizánskych akciách, ale priamo asistovali aj pri brutálnych masových vraždách v Kremnička a Nemeckej a pri transportoch židovského obyvateľstva.

V rokoch 1939 až 1943 sa do odboja zapojila aj demokraticky, československy a všeslovensky orientovaná mládež. Jej programom bol zápas za obnovenie čs. štátnosti. Väčšinu tvorili stredoškolskí a vysokoškolskí študenti, bývalí sokolí, skauti, členovia mládežníckych organizácií predmníchovských politických strán a SEM, učni a mladí robotníci. Už v roku 1938 vznikli dve najväčšie odbojové združenia - Revolučná mládež Slovenska a Vseslovenská revolučná organizácia s organizačnou sieťou po celom Slovensku. Aj keď RMS pracovala pod priamym vplyvom ilegálnej KSS, jej jadro tvorili študenti, učni a mladí robotníci bez straníckej príslušnosti.

V aktivite nekomunistického odboja v rokoch 1939 až 1943 prevažovala organizačná činnosť, práca na vydávaní a rozširovaní ilegálnej tlače, letákov a iné formy propagandy proti fašizmu a domácejmu totalitnému režimu. Významnou zložkou sa stalo zabezpečovanie ilegálnych prechodov do zahraničia (v roku 1939 do Poľska, po jeho vojenskej porážke do Maďarska) politicky a rasovo prenasledovaných občanov,

českých dôstojníkov, vojakov, letcov a študentov, ktorí smerovali do čs. zahraničných vojenských jednotiek. Cez slovenské územie tak prešlo okolo 3 500 Čechov.

Dôležitou formou odbojovej činnosti bolo politické, hospodárske a vojenské spravodajstvo v prospech čs. exilových politických a vojenských orgánov, udržiavanie pravidelného osobného (Švajčiarsko, Juhoslávia do apríla 1941, Turecko, Švédsko) a rádiatelegrafického spojenia.

Dominovala tiež materiálna a finančná pomoc všetkým odbojovým zložkám, zatknutým a prenasledovaným odbojárom a ich rodinám, zásobovanie prvých partizánskych skupín a všestranná pomoc sovietskym, českým, poľským, juhoslovanským, či francúzskym zajatcom a utečencom. Tlačovými orgánmi nekomunistického odboja, okrem spomínaného Hlasu národa, boli celoslovenské ilegálne časopisy Útok, Ohlas a periodiká regionálneho charakteru.

Pre správnu orientáciu povstaleckej verejnosti, úradov, RNV a ozbrojených zložiek malo veľký význam vysielanie Slobodného slovenského vysielачa, ktorý sa po prvýkrát ozval 30. augusta 1944 predpoludním. Nemecké bombardovacie lietadlá sa ho pokúšali umlčať už večer toho dňa a potom 2. septembra. Napriek poškodeniu technického zariadenia v dôsledkoch náletov, povstalecké rozhlasové vysielanie pokračovalo až do 27. októbra.

Okrem povstaleckého rozhlasu sa významným nástrojom informovanosti verejnosti o aktuálnych otázkach doma a v zahraničí stala povstalecká ústredná a regionálna tlač. V Banskej Bystrici, vo Zvolene a v iných mestách vychádzalo šesť denníkov, jeden týždenník a desať pravidelných regionálnych novín a časopisov. Tlačovým orgánom KSS bola Pravda, sociálnej demokracie zvolenský Hlas národa, rodiacej sa Demokratickej strane Čas a Národné noviny. Denník Bojovník bol tlačovým orgánom 1. čs. armády na Slovensku a harmanecký Útok zase novinami partizánskych jednotiek.

Týždenník pre politiku, kultúru a hospodárstvo Nové slovo vychádzal od 24. septembra do 22. októbra. Povereníctvo školstva a národnej osvety vydávalo od 11. septembra nástenné noviny Hlas ľudu. V Ružomberku vychádzal dvojtyždenník Vpred (neskôr v Liptovskej Osade ako Najnovšie zprávy časopisu Vpred), v Tisovci Zvesti z našej (neskoršie tisovskej) posádky, v Prievidzi Povstanie, v Kremnici mládežnícky časopis Pokrok, Hlas Gemera v Hnúšti, Zvesti v Modrom Kameni, Napred v Klenovci, Náš boj v Dobšinej, na Starých Horách Československý partizán atď. Povstalecké orgány vydávali okrem novín a časopisov letáky, výzvy, manifesty, vyhlášky, ohlasy, smernice, plagáty a iné písomné materiály. Počas SNP pôsobila aj Zpravodajská agentúra Slovenska a Film čs. armády.

Osobitným fenoménom kultúrno-spoločenského života na slobodnom území bolo Frontové divadlo, ktoré založil Andrej Bagar. Od 10. septembra do 26. októbra herci uskutočnili 60 predstavení pre vojakov, partizánov, ranených povstalcov v nemocniciach a civilné obyvateľstvo. Všade vystupovali s veľkým úspechom, posledný raz v poľnom lazarete na Starých Horách.

V preplnených kinách v Banskej Bystrici, Brezne nad Hronom, vo Zvolene, ako aj vo viacerých obciach sa premietali sovietske filmy, najmä Stalingrad a Ona bráni vlasť. Filmy s problematikou boja proti nacizmu zvyšovali odhodlanie vydržať v ťažkom boji s nepriateľom.

Slovensko od septembra 1944 do mája 1945 oslobodzovali jednotky Červenej armády (vyše 140-tisíc padlých) a Prvého čs. armádneho zboru (6,5 tisíce padlých) a partizáni. Podiel rumunskej armády na oslobodení značného počtu miest (Rimavská Sobota, Lučenec, Banská Štiavnica, Zvolen, Banská Bystrica, Kremnica, Turčiansky Sv. Martin atď.) a dedín najmä v oblasti Slovenského Rudohoria a v Krupinskej vrchoviny.

Zo zahraničných účastníkov SNP najpočetnejšie zastúpenie (okolo 3 000) mali príslušníci národov a národností bývalého Sovietskeho zväzu, najmä Rusi, Ukrajinci a Bielorusi. Na druhom mieste boli Česi (približne 2 000). Významnú účasť zaznamenali francúzski partizáni, ktorí vytvorili samostatný oddiel v rámci Prvej čs. partizánskej brigády gen. M. R. Štefánika pod velením kpt. Georgesa de Lannuriena. Hrdinsky bojovali pri Strečne, Dubnej Skale, v Priekope, Janovej Lehote a Senohrade. V Povstaní pôsobili so zbraňou v ruke aj mnohí Poliaci, Srbi, Chorváti, Maďari, Bulhari, Rumuni, Kanadania, Taliani, Španieli, Gréci, Holanďania, nemeckí a rakúski antifašisti. Viacerí z nich padli ďaleko za hranicami svojej vlasti.

Po obsadení Starých Hôr, Nižnej Revúcej, Liptovskej Osady a Harmanca nemeckými jednotkami ostala pre povstalcov už len jediná možnosť – ústup do horských terénov Nízkych Tatier v smere Polianka – Kečka – Kozí chrbát – Korytnické sedlo – Prašivá. Vojenské velenie na priamu telefonickú výzvu nemeckého generála z obsadeného Zvolena odmietlo kapituláciu. V noci z 27. na 28. októbra však dostali príslušníci povstaleckej armády od svojho veliteľa gen. Viesta rozkaz na prechod na partizánsky spôsob boja.

Začal sa nepredstaviteľne strastiplný pochod na hrebene Nízkych Tatier, počas ktorého zahynulo mnoho vojakov, partizánov, civilných obyvateľov (medzi nimi aj hrdina SNP Jan Šverma) a tisíce ďalších padli do nemeckého zajatia.

KAPITOLA 5

Nie len Slováci

ZASTÚPENÉ ŠTÁTY V SNP, VÝZNAM SNP, OSOBNOSTI SNP

Možno konštatovať, že na Slovensku bolo do partizánskeho hnutia zapojených nasledujúce počty osôb. Na základe dostupnej dokumentácie (najmä hlásení veliteľov partizánskych jednotiek) a doterajšej literatúry možno sumarizovať, že príslušníci tridsiatich (30) národov a národností zo 4 kontinentov boli v našom odboji počas 2. svetovej vojny a v SNP zastúpení nasledovne: -Rusi, Ukrajinci, Bielorusi, Uzbeki, Gruzínci, Azerbajdžanci, Arméni, Tatari, Kirgizci, Kazachstanci, Turkméni – asi 3 000 osôb, Česi – asi 2 000 osôb -Poliaci – asi 100 (poľské pramene uvádzajú až 800) osôb -Bulhari – 50 až 60 osôb -Srbi, Chorváti a Čiernohorci – viac ako 100 -Rumuni – 50 osôb (vyše 10 000 vojakov pri oslobodzovaní) -Francúzi – asi 400 osôb -Maďari – 800 až 1 000 osôb (asi 1 200 vojakov, ktorí prešli k partizánom) -Nemci – asi 200 osôb -Rakúšania – asi 20 osôb -Angličania – asi 25 osôb -občania USA – 50 osôb -Belgičania – asi 10 osôb -Holanďania – 2 osoby -Taliani – 15 osôb -Španieli – 5 osôb -Gréci – 2 osoby -Austrálčania – 4 osoby -Židia – 1 650 osôb Spolu viac ako 8 483 zahraničných účastníkov SNP. SNP malo význam z politického i vojenského hľadiska. Do protifašistického odboja sa zapojili desaťtisíce občanov Slovenska bez rozdielu politickej, náboženskej, sociálnej a národnostnej príslušnosti, s rozličnými názormi,

povojnými predstavami a politickým programom. Značná časť jednoduchých ľudí bez širšieho politického a vojenského rozhľadu chápala Povstanie ako boj proti obsadeniu Slovenska cudzou okupačnou armádou. Vo verejnosti sa v prvých dňoch rozšírila informácia, že z juhu nastupujú maďarské horthyovské jednotky. Maďarsko napriek všetkým predpokladom nezaútočilo, ale táto správa priviedla do radov povstalcov viacerých slovenských občanov.

Mnohí išli do SNP bojovať za svoje politické, sociálne a hospodárske požiadavky, ale väčšina za ideály slobody, demokracie a za porážku v tom čase najväčšieho nepriateľa ľudstva - nacizmu a fašizmu. Najviac bolo tých, čo sa rozhodli pre boj za novú Československú republiku a za dôstojné, rovnoprávne postavenie slovenského národa v nej. Povstaleckí bojovníci nemôžu za to, že ich hlavný cieľ – slobodná, demokratická Československá republika s plnohodnotným postavením slovenského národa – sa nenaplnil. Ďalší vývoj určovali výsledky druhej svetovej vojny a geopolitická situácia, v ktorej sa ocitla stredná Európa po novom rozdelení sveta v Jalte a Postupime.

Slovenské národné povstanie bolo celonárodné ozbrojené protifašistické vystúpenie. Bolo súčasťou prinajmenšom európskeho hnutia odporu proti fašizmu a predstavuje najdôležitejšiu etapu boja proti nacizmu a jeho domácej podobe. Ako celok bolo výsledným vektorom pôsobenia rôznych síl, záujmov, vplyvov a faktorov. Začalo sa 29. augusta 1944 ako obrana pred nemeckými okupačnými jednotkami, nepriamo bolo i útokom proti autoritatívnej vláde na čele s Jozefom Tisom. Tiež viedlo k postaveniu Slovákov na strane víťazných spojeneckých mocností druhej svetovej vojny.

Slovenské národné povstanie je jednou z najvýznamnejších historických udalostí v dejinách nášho národa. Nepochybne to bola protifašistická, proti totalitná a demokratická revolúcia, ktorá Slovensko postavila na správnu stranu vojny rozdeleného sveta. Na stranu antifašistickej koalície a víťazných národov druhej svetovej vojny. Právom sa považuje za jedno z najväčších ozbrojených vystúpení proti fašizmu, na ktorom sa zúčastnili demokraticky zmýšľajúci ľudia z vyše 30 štátov. Aj v súčasnosti by sme si mali pripomínať, z čoho vychádzal a dodnes vychádza povojnový a súčasný demokratický svet. Uznáva antifašistické tradície, neustále ich zdôrazňuje a vracia sa k nim ako k trvalým hodnotám. Tie má Slovensko vďaka odboju a Povstaniu jedny z najkrajších a najväčších zo všetkých európskych krajín, ktoré okupovali nemeckí nacisti. Slovenské národné povstanie (SNP), ktoré vypuklo 29. augusta 1944, malo svoj význam nielen z politického, ale aj vojenského hľadiska.

„Počet príslušníkov okupačných vojsk priamo nasadených na likvidáciu povstania nebol vysoký – maximálne 25-tisíc mužov. Oveľa väčšiu komplikáciu spôsobila nemeckému hlavnému veleniu skutočnosť, že dva mesiace nemohlo využívať slovenské komunikácie na dopĺňovanie a zásobovanie svojich vojsk na východnom fronte,“ Povstalci vzdorovali okupačným vojskám dva mesiace, hoci pôvodný odhad bol štyri dni.

V lete a na jeseň 1944 bolo v nacistami kontrolovanej či priamo okupovanej Európe niekoľko viac alebo menej úspešných povstaní. „Čo do počtu účastníkov boli najvýznamnejšie Varšavské povstanie (1. augusta – 2. októbra 1944) a Parížske povstanie (19.- 25. augusta 1944). Do Varšavského a Parížskeho povstania sa aktívne zapojilo asi 50-tisíc ľudí,“ . Povstalecká armáda na Slovensku mala na začiatku októbra 1944 takmer 60-tisíc príslušníkov (z toho asi 45-tisíc ozbrojených) a okrem nich

operovalo na povstaleckom území okolo 12-tisíc partizánov (z toho asi osemtisíc ozbrojených). „Varšavské a Parížske povstanie však mali na rozdiel od SNP teritoriálne obmedzený charakter a odohrávali sa na území, ktoré bolo v bezprostrednom dosahu spojeneckých vojsk. Odpor povstaleckej armády, ktorá dokázala dva mesiace udržovať súvislý front v hlbokom tyle nemeckých vojsk, predstavuje ojedinelý fenomén v dejinách druhej svetovej vojny“

Povstanie bolo v prvom rade ozbrojeným vystúpením Slovákov proti cudzej okupácii, čo je v našich dejinách veľmi ojedinelý jav. „Ďalej treba zdôrazniť, že Edvard Beneš mal v úmysle potrestať Slovákov za ich zradu v marci 1939 a na Slovensku mala byť po prechode frontu nastolená vojenská diktatúra. Vypuknutie SNP však tomu zabránilo“. Slovenský národ už po 29. auguste 1944 nemohol byť ako celok obviňovaný z kolaborácie s nacistickým Nemeckom a Povstanie umožnilo Slovákom, aby si zachovali svoju štátnosť, aj keď v obmedzenej forme.

Počet obetí v bojoch na povstaleckom fronte (29. augusta – 27. októbra 1944) nebol doposiaľ presne vyčíslený a publikované údaje značne kolíšu. Podľa nemeckých údajov, ktoré boli zverejnené krátko po potlačení SNP, padlo až 5 000 povstalcov. Niektoré súčasné odhady hovoria o troch tisícok padlých povstalcov. Ďalších 450 účastníkov SNP zahynulo v zajateckých táboroch a 350 zostalo nezvestných“. Na strane okupačných vojsk straty určite nepresiahli 1 500 mužov.

Ján Golian sa narodil 26. januára 1906 v maďarskom Dombováre. Slovenský štát považoval za provizórium, ťažko prežíval aj rozpad československej armády. Dňa 15. decembra 1939 bol Golian preradený do kategórie dôstojníkov generálneho štábu a povýšený na majora. Bojoval na sovietsko-nemeckom fronte, kde spoznal skutočné zmýšľanie slovenskej armády, videl odpor slovenských vojakov proti vojne so ZSSR, nadviazal prvé kontakty so sovietskymi partizánmi...V roku 1942 mjr. Golian sa stáva náčelníkom štábu Veliteľstva divíznej oblasti. V roku 1943 bol povýšený na podplukovníka generálneho štábu. V polovici roku 1943 sa pplk. Golian vrátil z východného frontu. Ilegálna SNR sa stala vrcholným orgánom príprav povstania. V tom čase bol Golian prevelený do Banskej Bystrice a ustanovený za náčelníka štábu Veliteľstva pozemného vojska. Začiatkom roku 1944 ilegálna SNR viedla tajné rokovania s Golianovou vojenskou skupinou a so skupinou plk. Talského a plk. Imra. Cieľom rokovaní bolo získavanie vplyvných dôstojníkov pre spoluprácu v odboji. Činnosť skupín sa riadila smernicami čs. londýnskej vlády, ktoré určovali Goliana za dočasného veliteľa vojenskej organizácie na Slovensku a poverovali ho viesť vojenské akcie. Dňa 27. apríla 1944 sa pplk. Golian na tajnej porade v Bratislave oboznámil s programom a zložením ilegálnej SNR a prevzal funkciu vojenského veliteľa ozbrojeného povstania. SNR poverila Goliana spracovať vojenský strategický plán a vojenskú prípravu povstania. V lete 1944 sa pplk. Golian venoval vojenským prípravám povstania. Už 25.8.1944 sa Vojenské ústredie SNR dozvedelo o sústreďovaní nemeckých jednotiek na slovensko-moravských hraniciach. Ján Golian vydáva rozkaz na bojovú pohotovosť, stojí na čele povstaleckej armády. Za uskutočnenie vojenskej prípravy povstania a za úspešné riadenie činnosti povstaleckej armády pplk. Ján Golian bol dňa 29.8.1944 povýšený londýnskym MNO na plukovníka generálneho štábu a na základe rozhodnutia SNR z 5.9.1944 na brigádneho generála. Počas povstania Golian preukázal svoje schopnosti pri obrane slobodného územia, kde čestne niesol bremeno zodpovednosti v najvyššej funkcii povstaleckého veliteľa.

Posledné dni jeho činnosti na povstaleckom území boli spojené s účasťou v partizánskej vojne v slovenských horách. Dňa 3. novembra 1944 počas teroristického záťahu Einsatzkommando 14 proti povstalcovi generál Ján Golian spolu s generálom Viestom boli zajatí v Pohronskom Bukovci. Nasledovali výsluchy na štábe EK-14 a v Bratislave. Po výsluchoch nasledoval prevoz do Berlína, kde oboch generálov napriek platným medzinárodným dohodám o ochrane vojnových zajatcov odsúdili na trest smrti. Poprava bola pravdepodobne vykonaná v koncentračnom tábore vo Flossenburgu v neznámy deň roku 1945.

Generál Rudolf Viest iste patrí medzi tých aktivistov a účastníkov odboja, ktorí budú natrvalo vpísaní do stránok povstaleckej histórie zlatými písmenami. Tak dlho očakávanej slobody v roku 1945 sa žiaľ nedožil. Tragické na tom je, že ani dnes si nevieme odpovedať jednoznačne na otázku, kde spolu s generálom Golianom skončila ich životná púť. Jeho miesto v histórii protifašistického odboja však ostane navždy pevné.

Rudolf Viest sa narodil 24. septembra 1890 v Revúcej. Nie nadarmo mal veľmi dobré rodinné zázemie. Revúca bola mestom, kde bolo roku 1862 založené prvé slovenské gymnázium a od tohoto obdobia žila čulým národným životom, bol ako dobrovoľník povoláný 1. októbra 1911 do jednoročnej vojenskej služby, ktorú si odslúžil u 7. pešieho pluku v Štyrskom Hradci. Mobilizácia v septembri 1938 zastihla gen. Viesta v Košiciach, kde bol od 1. decembra 1937 zástupcom veliteľa VI. zboru. Správa o mníchovskom diktáte ho zastihla 30. septembra 1938, keď na základe rozkazu sa presunul cez České Budějovice do Soběslavi, kde bolo neskôr určené veliteľstvo jeho zboru. Ešte pred zasadnutím Slovenského snemu 14. marca 1939, spolu s Jankom Jesenským, Jozefom Gregorom Tajovským a ďalšími československými legionármi, vypracoval pre snem memorandum, v ktorom protestoval proti spôsobu vyhlásenia samostatného štátu hoci vedel, že vývoj už nebude môcť ďalej ovplyvniť. Začiatok Slovenského národného povstania ho zastihol v Moskve, kam v druhej polovici augusta 1944 odletel z Londýna s československou vládnu delegáciou. Po utvorení 1. československej armády na Slovensku bol na základe rozhodnutia prezidenta Beneša a na návrh ministra národnej obrany zo 6. septembra 1944 menovaný za jej veliteľa. Na povstaleckom území vyvíjal nadmernú aktivitu pre to, aby zastavil postup nepriateľských jednotiek do vlasti, ale situácia sa nevyvíjala priaznivo. Po obsadení Banskej Bystrice nemeckými jednotkami 27. októbra 1944 sa povstalecké velenie stiahlo na Donovaly. Prechod cez úbočia horských masívov a zákutí nebol ľahký. Nakoniec Viest spolu s Golianom prišli po preskúmaní situácie dňa 2. novembra 1944 do obce Pohronský Bukovec, kde si chceli oddýchnuť. Vtedy ešte netušili, že celú oblasť mali Nemci dopredu dobre zmapovanú a dokonale obkľúčenú. Dňa 3. novembra 1944 ich zajali nemecké jednotky a odviekli z dediny najprv do Banskej Bystrice a potom do Bratislavy, kde ich osobne vypočúval vrchný veliteľ nemeckých okupačných jednotiek na Slovensku gruppenführer SS H. Höffle. I v týchto ťažkých situáciách sa chovali obidvaja generáli statočne. Pri výsluchoch často opakovali, že veria v porážku fašizmu. Neskôr boli prevezení do Berlína na Hlavný ríšsky úrad pre bezpečnosť a krátko na to odsúdení na trest smrti. Miesto ich likvidácie nie je doteraz známe.

Rudolf Viest bol svojim pevným a neoblomným charakterom výraznou oporou SNP. Jeho meno preto nemôže byť zabudnuté a bude uchované i pre budúce generácie.

Imrich Karvaš sa narodil 25.2.1903 vo Varšanoch (okr. Levice) v rodine notára. V rokoch 1938-1939 doc. JUDr. Karvaš pôsobil vo funkcii ministra bez kresla, resp. priemyslu, obchodu a živností v československej vláde. Po vyhlásení Slovenskej republiky 14.3.1939 sa stal guvernérom Slovenskej národnej banky a v roku 1942 bol slovenskou vládou vymenovaný do funkcie predsedu Najvyššieho úradu pre zásobovanie, ktoré zastával do svojho uväznenia gestapom 3. septembra 1944. Aj z podnetu Karvaša v roku 1940 došlo k založeniu Vysokej školy obchodnej v Bratislave.

Prof. Karvaš sa do protifašistického odboja zapojil v auguste 1943. Spolupracoval so skupinou dr. Vavra Šrobára, s ktorou v druhej polovici roku 1944 prerušil styky. Prostredníctvom dr. Ing. Petra Zaťka nadviazal kontakty s členmi ilegálnej Slovenskej národnej rady, ktorí ho zasvätili do príprav Slovenského národného povstania. Mal na starosti zabezpečiť Povstanie po stránke hospodárskej. Prof. Karvaš využijúc júnové bombardovanie Bratislavy nariadil predeponovať zo Slovenskej národnej banky v Bratislave do filiálky Slovenskej národnej banky v Banskej Bystrici zásoby obeživa v sume asi 3 miliardy korún, ktoré boli po vyhlásení SNP k dispozícii povstalcem ako aj pohonné hmoty, ktoré využívala 1. česko-slovenská armáda na Slovensku. I napriek prísnej konšpirácii gestapo odhalilo styky prof. Karvaša s antifašistami a 3. septembra 1944 vo večerných hodinách bol vo vlastnom byte zatknutý. Po vypočúvaní na gestape v Bratislave bol internovaný v koncentračných táboroch Flossenburg, Dachau, Innsbruck a Niederdorf.

Po návrate z koncentračného tábora v roku 1945 sa vrátil za katedru a zároveň pôsobil aj ako poradca česko-slovenskej vlády pre obnovu Slovenska.

gen. Július Nosko "V čarovnom úseku Slovenského rudohoria učupené v údolí Rimavy leží mestečko Tisovec, kde som sa 8. júna 1907 narodil," týmito slovami začínal svoj životopis gen. Július Nosko. Roky 1938 a 1939 znamenali v jeho vojenskom i osobnom živote veľké zmeny, ktoré spôsobili medzinárodné politické a vojenské udalosti. Dňa 28. marca 1938 bol pridelený k 2. oddeleniu hlavného štábu ako spravodajský dôstojník samostatnej spravodajskej skupiny v Bratislave. Čiastočnú mobilizáciu na jar 1938 prežil v Bratislave. Po zapracovaní na ústredí, v máji 1938 odišiel do Banskej Bystrice. Výsledky jeho spravodajskej činnosti v priestore Levice-Šafárikovo po prijatí Mníchovského diktátu vyšli nazmar, čo Nosko niesol veľmi ťažko. Po vzniku Slovenského štátu (SŠ) 14.3.1939 svoje postavenie ako evanjelik, ktorý má za manželku Češku, nevidel priaznivo. Dňa 23. marca 1939 sa hlásil na novovytvorenom MNO v Bratislave do slovenskej armády. Bol menovaný prednostom 2. oddelenia VII. zboru v Banskej Bystrici. Po odchode českých dôstojníkov zo Slovenska sa prejavoval citeľný nedostatok dôstojníkov v slovenskej armáde, a preto na oddelení bol spočiatku sám. Po reorganizácii v slovenskej armáde sa stal kpt. Nosko prednostom spravodajského oddelenia 2. pešej divízie v Banskej Bystrici. Znovu sa tu stretáva s kpt. Golianom, kde sa dohodli, že v najhoršom prípade odídu do zahraničia.

Po napadnutí ZSSR Nemeckom na východný front odchádza i mjr. Nosko, ako príslušník Rýchlej skupiny. Spomínal na bitku pri Lipovci, "kde nás sovietska armáda privítala tak, ako si votrelec zaslúži a naša jednotka, rýchla slovenská brigáda prakticky prestala existovať, hoci podľa vyjadrenia MNO mala nám vydržať až do konca vojny." Od 1. júna 1942 sa mjr. Nosko stal prednostom výcvikového oddelenia na Veliteľstve pozemného vojska v Banskej Bystrici. V roku 1943 bol vyslaný na Ukrajinu ako náčelník štábu Zaisťovacej divízie. Na Ukrajinu letel z Trenčína, kde v tom čase bol mjr. Golian,

od ktorého dostal príkazné inštrukcie, aby sa na Ukrajine nepridal k partizánom, ale vrátil sa na Slovensko, kde je potrebný. V novembri 1943 sa liečil v Piešťanoch, keďže bol uznaný chorým, aby sa skôr mohol vrátiť na Slovensko. Dňa 1. januára 1944 bol preložený z Banskej Bystrice a menovaný zástupcom prednostu osobného oddelenia na MNO v Bratislave. Túto funkciu prijal až po presvedčovaní plk. gšt. Talským, že v nej môže byť užitočný. "Je to záujem odboja v slovenskej armáde, aby si túto funkciu prijal," dôvodil Talský. Dňa 15.5.1944 sa Nosko vrátil do Banskej Bystrice, kde sa stal vedúcim osobného a operačného oddelenia na Vojenskom ústredí. V B. Bystrici už od januára 1944 bol pplk. gšt. J. Golian ako náčelník štábu na Veliteľstve pozemného vojska (VPV) a gen. Turanec ako veliteľ VPV a tiež i pplk. Ferjenčík.

Mjr. Nosko sa stal členom ilegálneho Vojenského ústredia SNR. Využívajúc všetky vojenské vedomosti pripravoval zapojenie slovenskej armády do povstania. Keď v máji 1944 odišli na východné Slovensko bojové jednotky a Vojenské ústredie bolo nútené organizovať budúcu povstaleckú armádu v trojuholníku Brezno – Banská Bystrica – Zvolen. V účinnej spolupráci s ilegálnou SNR boli na stredné Slovensko presunuté veľké materiálne zásoby.

Hneď v prvých dňoch povstania 4. septembra 1944 bol mjr. Nosko vymenovaný za náčelníka štábu Veliteľstva 1. čs. armády na Slovensku a do príchodu gen. Viesta 7. októbra 1944 na Slovensko i zástupcom veliteľa. Keďže úlohy vyplývajúce z jeho funkcie si plnil svedomito, bol za túto činnosť Predsedníctvom SNR 28. októbra 1944 povýšený na plukovníka. V tom čase Vojenský súd v Bratislave ho za dezerciu odsúdil na trest smrti.

Po ústupe do hôr a prechode na partizánsky spôsob boja ustupoval cez Nízke Tatry, Slovenské rudohorie a spolu s Ferjenčíkom sa dostal až k rodnému Tisovcu. Tam sa pripojil k zvyšku skupiny Prvosienka, ktorá sa vytvorila z príslušníkov 2. taktickej skupiny. V januári prešiel s touto jednotkou front, dostal sa do Košíc a potom do Popradu na Veliteľstvo 1. čs. armádneho zboru. Gen. Svoboda na požiadanie SNR ho poveril vedením komisie na preverovanie dôstojníkov, ktorí prichádzali k zboru z oslobodených území. Po sústredení 2. čs. paradesantnej brigády v Kežmarku v marci 1945 sa stal zástupcom veliteľa brigády plk. Vladimíra Píkrýla.

Dr. Ing. Peter Zaťko významný národohospodár Slovenska v rokoch 1938-45, sa narodil 17. októbra 1903 v hornoliptovskej dedine Vavrišovo v rodine murárskeho majstra.

Rok 1938 bol poznačený rozpínavosťou a mimoriadnou aktivitou Nemecka. Po prijatí Žilinskej dohody 6.10.1938 držala rozhodujúcu kartu v rukách HSLŠ a od tohto obdobia sa začali názorové rozpory medzi P. Zaťkom, ktorý presadzoval myšlienku udržania stykov s českými krajinami a dr. J. Tisom, predsedom autonómnej vlády, ktorému bola bližšia politika orientácie na Nemecko. Po vzniku Slovenského štátu v marci 1939 ponúkli P. Zaťkovi kreslo ministra hospodárstva, ktoré kategoricky odmietol, ale ostal ministrovým poradcom. Prijal mandát v slovenskom sneme, kde bol podpredsedom národohospodárskeho, úsporného a kontrolného výboru a zároveň generálnym spravodajcom štátneho rozpočtu. Po násilnom rozbití ČSR vynakladal maximálne úsilie o udržanie stykov s českými krajinami. Odsudzoval narastajúcu silu HSLŠ na Slovensku. Vždy si zachovával svoj kredit, vážnosť a poctivosť v záujme Slovenska.

V protifašistickom odboji na Slovensku v rokoch 1939-45 spolupracoval s demokratickými odbojovými skupinami. Bol členom ilegálnej SNR a Rady na obranu Slovenska. V spolupráci s prof. I. Karvašom pripravoval hospodárske zabezpečenie Slovenského národného povstania na Slovensku v r. 1944. Počas SNP sa nepociťovali výraznejšie nedostatky vojenského materiálu ani produktov živočíšneho a rastlinného charakteru ako pre armádu, tak aj pre civilné obyvateľstvo.

Viliam Žingor (* 30. júl 1912, Bystrička – † 18. december 1950, Bratislava) bol počas Slovenského národného povstania významným organizátorom partizánskeho hnutia. Po vojne prenasledovaný za kritiku komunistickej strany, krivo obvinený z protištátnej činnosti a popravený.

JUDr. Gustáv Husák, CSc. (* 10. január 1913, Dúbravka, dnes časť Bratislavy – † 18. november 1991, Bratislava) bol najvýznamnejší slovenský komunistický politik druhej polovice 20. storočia v ČSSR. Počas Slovenského národného povstania pôsobil ako podpredseda povstaleckej SNR v Banskej Bystrici. Po potlačení povstania Nemcami sa cez Donovaly stiahol spolu s ostatnými partizánmi do hôr. Za Slovenského štátu vyvíjal ilegálnu činnosť. Prešiel vzostupmi (SNP, federácia 1968) aj pádmi (odsúdený ako nacionalista, normalizátor), aby sa nakoniec stal generálnym tajomníkom KSČ a prezidentom ČSSR.

Ladislav Novomeský Podobne ako Husák, aj Ladislav Novomeský patril medzi popredných organizátorov SNP. Okrem toho aj členom ilegálneho hnutia KSS. Patril medzi členov predsedníctva ÚV KSS a bol poverenikom pre školstvo a osvetu.

Taktiež bol spoluzakladateľom a podpredsedom povstaleckej SNR v Banskej Bystrici. V novembri 1939 po rozbití ČSR sa na Slovensku zapojil do odboja. Bol jednou z vedúcich osobností pri formovaní politických cieľov v príprave Slovenského národného povstania. Stal sa členom predsedníctva SNR v povstaní.

Karol Šmidke Rodák z českých Vítkovic bol vedúcim delegácie SNR, ktorá 4. augusta letela do vtedajšieho ZSSR dohodnúť postup pri koordinácii SNP. O mesiac neskôr sa vrátil na povstalecké územie, kde pokračoval vo funkcii predsedu. Šmidke zastával vysoké funkcie v Hlavnom štábe partizánskych oddielov na Slovensku a rade na obranu Slovenska. Po prechode povstania do hôr pokračoval v práci v ilegalite v Prešove, Bratislave či Nitre.

V roku 1950 bol obvinený z buržoázneho nacionalizmu a donútený odísť z politického života. Šmidke patrí k hrdinom ČSSR in memoriam a je nositeľom viacerých vyznamenaní.

Vavro Šrobár Vyštudovaný lekár sa takisto nemalou mierou pridol k tým, ktorí sa vzbúрили fašistickej nadvláde. Spoločne s Karolom Šmidkem bol spolupredsedom povstaleckej SNR a členom delegácie, ktorá šla dohadovať pozadie SNP do ZSSR. Predsedal slávnostnému zasadnutiu vlády v Košiciach, na ktorom bol vyhlásený Košický vládny program.

Jozef Lettrich V medzivojnovom období pôsobil ako člen Agrárnej strany. Od roku 1939 sa angažoval v protifašistickom odboji a v rokoch 1943-1944 bol členom povstaleckej SNR. Vystupoval ako povereník pre školstvo a osvetu v Banskej Bystrici. V roku 1948 musel rezignovať na funkciu predsedu SNR a emigroval do USA.

Andrej Bagar V rokoch 1923-1925 bol členom činohry SND. Medzitým hral v Košiciach aj Pardubiciach. V rokoch 1939-1940 bol pre svoju protifašistickú činnosť väznený. V roku 1944 zakladal Slovenské komorné divadlo v Martine. V SNP pôsobil

spolu s divadelným súborom medzi partizánmi. Po oslobodení bol do roku 1951 umeleckým riaditeľom SND.

ČASŤ V: Odboj v regióne

KAPITOLA 1

Partizánske brigády operujúce v regióne a ich velitelia.

PARTIZÁNSKE ZVÄZKY NA SLOVENSKU, PARTIZÁNSKE BRIGÁDY NA SLOVENSKU, PARTIZÁNSKE PLUKY, ROTY, ODDIELY A SKUPINY, RIADENIE ČINNOSTI, HLAVNÝ ŠTÁB PARTIZÁNSKÝCH ODDIELOV NA SLOVENSKU, HLAVNÝ ŠTÁB PARTIZÁNSKEHO HNUTIA V ČESKOSLOVENSKU

Partizánsky zväzok – najvyšší organizačný a bojový útvar partizánskeho hnutia. Na Slovensku počas SNP sa počet príslušníkov pohyboval od 1 000 do 3 000, počet ich oddielov, resp. rôt, resp. práporov bol rôzny. Štáb partizánskeho zväzku tvorili: veliteľ, zástupca veliteľa, náčelník štábu, komisár, na štábe ďalej pracovali velitelia pre prieskum, spojenie, diverznú činnosť, materiálne a zdravotné zabezpečenie. Popri partizánskych brigádach sa stali v SNP najrozšírenejším typom organizácie. Veliteľstvo partizánskeho zväzku nemalo v podriadenosti iné partizánske brigády, aj keď názov zväzok k tomu zvädza.

1. Aleksander Nevský jeseň 1943 V. A. Karasev-Stepanov,- Čergovské pohorie, povstalecké územie 2 000

2. Stalin august 1943 M. I. Šukajev,- Čergovské pohorie, Slovenské Rudohorie, Nízke Tatry 3 000

3. Čapajev august 1944 I. K. Baľuta-Jagupov,- V. Kokin Slánske vrchy, Ondavská vrchovina 900

4. Chruščov november 1944 A. M. Sadilenko,- Slovenské rudohorie 950

5. Ján Žižka 12. 11. 1944 T. Pola,- Strážovské vrchy, Pohronský Inovec, Trábeč, Vtáčnik 1 500

Partizánska brigáda – vyššia organizačná a bojová jednotka partizánskeho hnutia. Štáb tvorili veliteľ, zástupca veliteľa, náčelník štábu, komisár, na štábe ďalej pracovali velitelia pre prieskum, spojenie, diverznú činnosť, ochranu štábu, mínerstvo, materiálne a zdravotné zabezpečenie. V SNP sa partizánska brigáda stala najrozšírenejším typom organizácie. Počet príslušníkov partizánskych brigád sa

pohyboval od 400 do 3 000, počet oddielov (rôt, práporov) od 3 do 10. Najviac partizánskych brigád vzniklo po ukončení činnosti 1. Československej armády na Slovensku a prechode časti jej príslušníkov na partizánsky spôsob boja.

1. Partizánska brigáda „Boženko“ Anatolij Archipovič Snežinskij,- Slánske vrchy, stredné a západné Slovensko

2. Druhá československá partizánska brigáda M. R. Štefánika Viliam Žingor,- Turiec, Malá Fatra, Súľovské skaly, stredné Považie, Kysuce, Malé Karpaty

3. Druhá Slovenská národná partizánska brigáda Konstantín Karpovič Popov,- Turiec, Malá Fatra, Súľovské skaly, Moravskosliezske Beskydy

4. Druhá československá partizánska brigáda J. V. Stalina Ilja Danielovič Dibrova,- Od 14. 10. 1944 Jozef Brunovský,- Male a Biele Karpaty, stredné Slovensko

5. Partizánska brigáda Klement Gottwald Viačeslav Antonovič Kvitinskij,- Čergovské pohorie, Slovenské rudohorie, Nízke Tatry

6. Hornonitrianska partizánska brigáda František Hagara,- Horná Nitra, pohorie Vtáčnik

7. Partizánska brigáda Jánošík Ernest Bielik,- Nízke Tatry, Turiec, Slovenské rudohorie

8. Partizánska brigáda Kriváň Jozef Vogl-Sokolovský,- Vyšná Jablonka, Zubné, Snina, pohorie Vihorlat

9. Partizánska brigáda Mstiteľ Semion Georgievič Morozov,- východné Slovensko, Nízke Tatry

10. Partizánska brigáda kpt. Jána Nálepku Michal Sečanský,- Nízke Tatry, Kremnické vrchy, Vtáčnik, Pohronský Inovec

11. Nitrianska partizánska brigáda Genadij Dmitrijevič Avdejev-Smirnov,- Vtáčnik, Pohronský Inovec, Trábeč

12. Partizánska brigáda Rákosi Vasil Michajlovič Kozlov,- stredné Slovensko, Slovenské Rudohorie.

13. Partizánska brigáda Sergej Nikolaj Archipovič Prokopjuk,- Vyšná Jablonka, Zubné, Snina

14. Partizánska brigáda Smrť fašizmu Nikolaj Vorsenfejevič Volkov,- Vyšná Jablonka, Vysoké a Nízke Tatry

15. Partizánska brigáda Stalin Martin Kučera – Grigorij Minovič- Lošakov,- Nízke Tatry

16. Partizánska brigáda Stalin Aleksej Afanasjevič Martinov,- Slánske vrchy, stredné Slovensko

17. Prvá československá partizánska brigáda J. V. Stalina Aleksej Semionovič Jegorov,- stredné Slovensko, Turiec, Veľká Fatra, Nízke Tatry

18. Prvá československá partizánska brigáda M. R. Štefánika Piotr Aleksejevič Veličko,- Veľká Fatra, Liptovské Tatry, stredné Pohronie

19. Partizánska brigáda Suvorov Dimitrij Mironovič Rezuto,- Malá Fatra, Javorníky

20. Partizánska brigáda kpt. J. Trojana (Pavel) Jozef Trojan,- horná Nitra, Vtáčnik, Topoľčany – Brodzany – Baťovany (Partizánske)

21. Partizánska brigáda „Záře“ Pavel Vasilievič FiodorovFaustov,- Orava, Kysuce, Morava

22. Druhá československá partizánska brigáda Za slobodu Slovanov Ladislav Kalina, Jevgenij Pavlovič Voľanskij (do konca septembra 1944) Nízke Tatry, Poľana, Slovenské rudohorie, Vysoké Tatry

23. Prvá československá partizánska brigáda Jána Žižku z Trocnova J. Ušiak, D. B. Murzin Malá Fatra, Beskydy

1. Slovenský partizánsky oddiel kpt. Belavského Adam Jevsevič Niščimenko Moravsko-sliezske Beskydy, Kysuce, Javorníky

2. Partizánsky oddiel Belova-Kovalenka Anatolij Dimitrovič Kovalenko Vyšná Jablonka - Zubné - Snina, Zamagurie, Slovensko – poľské pohraničie

3. Partizánsky oddiel mjr. Bileja Juraj Bilej Ondavská vrchovina

4. Partizánsky oddiel Bogun B. P. Kozlov Vihorlat

5. Partizánsky oddiel Borkaňuk Vasil Mohorita východná časť pohoria Vihorlat

6. Druhý partizánsky pluk Jana Švermu Konstantin Christofanovič Danilov Jasenianska dolina, Nízke Tatry

7. Partizánsky oddiel Jastrib Michal Sieň Vihorlat

8. Partizánsky oddiel Jermak Konstantin Nikolájevič Kľukin Tríbeč, Považský Inovec, Malé Karpaty

9. Partizánsky oddiel Kalinin Nikolaj Kolodažnyj-Lentaš Slovenské rudohorie, Krásnohorské Podhradie - Rožňava - Smolník - Jasov - Moldava

10. Partizánsky oddiel Kirov Aleksander Fjodorovič Gurov Nízke Tatry, Liptov

11. Partizánsky oddiel Kirov Piotr I. Šiškalov Čergovské pohorie, okolie Livovskej Huty 12. Partizánsky oddiel Lenin Valentin Pogudin Nízke Tatry

13. Partizánsky oddiel Lipa Ján Demko Čergovské pohorie

14. Partizánsky oddiel Ľupča Juraj Fajčík Šajbianska dolina, Ľubietová - Hronec - Osrbie - Strelníky

15. Partizánsky oddiel Lvovci Pavol Fiodorovič Jakubovič - Igor Kysuce, Orava, Liptov

16. Partizánsky oddiel Majorov Ivan Semionovič Majorov Ondavská vrchovina

17. Partizánsky oddiel Národný Mstiteľ Viktor Ivanovič Maximov západné Slovensko, Tríbeč 18 Partizánska rota Nováky Imrich Müller horná Nitra, Turiec

19. Partizánsky oddiel Petrov Stapan Silantievič Petrov - Korpuľov Kalište – Baláže - Staré Hory, Nízke Tatry

20. Partizánsky oddiel Plameň Nikolaj Stepanovič Putilov - Laurik Tríbeč, Pohronský Inovec 21. Partizánsky oddiel Pobeda A. Menšikov - Sokolov Pohronie, Nízke Tatry

22. Partizánsky oddiel Požarskij Leonid Jefimovič Bernštejn Pčolinné - Zubné, Ondavská vrchovina

23. Partizánska skupina Pučkov Stepan Aleksandrovič Oščepkov - Pučkov Slánske vrchy

24. Partizánsky oddiel Pugačov Aleksander Gavrilovič Jemeljanov - Pugačov územie okresu Humenné

25. Partizánsky oddiel Rodina Anatolij Akimovič Garnickij Okolie Makova, Javorníky, Beskydy

26. Partizánska skupina Rokosovskij Nikolaj Michajlovič Litvin - Rokosovskij Čergovské pohorie

27. Partizánsky oddie I Signál Ivan Paraščenko – Archipov, od 25. 9. 1944
Aleksander P. Šarapov – Šarov Veľký Choč, Orava

28. Partizánsky oddiel Slivko Š. Slivko, od začiatku novembra 1944 K. Bedrna
Levočské hory, Slovenské rudoh., Nízke Tatry

29. Partizánsky oddiel Sloboda Ch. A. Čočujev Kysuce, Javorníky

30. Partizánsky oddiel Sokol Ján Sokol Štiavnické vrchy, Štiavnické Bane -
Štefultov - Horná Roveň - Kopanice

31. Partizánsky oddiel Sokol Viktor Nikolájevič Bykov Nízka Tatry

32. Partizánsky oddiel Ščors Vasilij Petrovič Logvinenko Slovenské rudohorie

33. Partizánsky oddiel Ščors Vladimír Semionovič Poťomkin - Macnev Orava

34. Partizánsky oddiel č. 14 Jaromov Vladimír Petrovič Jaromov Orava, Liptov

35. Štvrtý partizánsky pluk (brigáda) Anton Cyprich Nízke Tatry

36. Partizánsky oddiel Tichonov Peter Sergejevič Tichonov Orava, Malá Fatra

37. Partizánsky oddiel Veža Ján Boroš Vihorlat 38. Partizánsky oddiel Vorobjov
V. Vorobjov Nízke Tatry, Poľana

39. Partizánsky oddiel Vorošilov Kiril Gavrilovič Ivanov Slánske vrchy, Slovenské
rudohorie, Vtáčnik

40. Partizánsky oddiel Vpred Jozef Hečko - Hora Banská Bystrica, Strážovské
vrchy, Turiec 41. Partizánsky oddiel Vpred Michail Petrovič Osipov - Morskoj Slovenské
Beskydy, Orava, Nízke Tatry

42. Partizánsky oddiel V tyl vruga Rudolf Zaťko západné Slovensko

43. Partizánsky oddiel Výbuch Andrej Belancov - Dovgalev Orava, Malá Fatra

44. Partizánsky oddiel Za vlasť Michail Jakovlevič Saveliev Kysucké vrchy,
Moravsko-sliezske Beskydy

45. Partizánsky oddiel Za vlasť Roman Stapanovič Kurov Ondavská vrchovina

46. Partizánsky oddiel Zarubežnyj Aleksander Pantelejmonovič Sviatogorov -
Zorič Vtáčnik, Trábeč

47. Partizánsky oddiel Za slobodné Československo Michal Perečinský
východná časť Vihorlatu

48. Partizánska skupina Železniak Aleksander Ždanov Strážovské vrchy.

Bojové jánošíkovské skupiny zakladané v rokoch 1942, 1943

1. skupina Pavla Boroša Pavel Boroš pohorie Vihorlat

2. skupina „Janko Král“ Jaroslav Hlinenský Malé Karpaty

3. skupina „Sitno“ Ladislav Exnár okolie Banskej Štiavnice a Krupiny

4. skupina „Thälmann“ Viliam Müller okolie Medzeva, Gelnice, Štósu a Prakoviec

5. skupina „Vtáčnik“ Jozef Hagara pohorie Vtáčnik

6. skupina Albína Grznára Albín Grznár okolie Veľkých Uheriec

Partizánska skupina – organizačná jednotka partizánskeho hnutia. Prvé
partizánske skupiny vznikali vo forme jánošíkovských družín. Partizánsky oddiel –
organizačná jednotka partizánskej brigády, alebo samostatná partizánska skupina.
Poznámka: Pri sledovaní názvov partizánskych zväzkov, partizánskych brigád, oddielov
a skupín je potrebné brať do úvahy časový vývoj ich vzniku. Pri bežnom pohľade len na
názvy môže dôjsť k nesprávnemu pochopeniu názvu, zloženiu konkrétnej skupiny,
priestoru jej činnosti, a pod. Podrobný prehľad všetkých partizánskych útvarov a
zväzkov je uvedený v publikácii Dejiny Slovenského národného povstania 1944.

Činnosť partizánskych útvarov a jednotiek bola cieľavedome usmerňovaná. Každý príslušník partizánskej organizácie podliehal Partizánskej prisaha – slávnostnému sľubu pri vstupe do partizánskych oddielov. Text znel: „Prisahám na všetko, čo mi je sväté, že v boji za oslobodenie Československej republiky nebudem ľutovať ani svojich síl, ani svojho života. Nemilosrdne pomstím všetky muky a slzy našich matiek a sestier, zavraždených vlastencov, všetky zločiny spáchané nemeckými a maďarskými barbarmi na Čechoch, Slovákoch a Karpatských Ukrajincoch. Dobrovoľne som sa prihlásil do radov partizánskych bojovníkov a sľubujem, že budem vždy poslušný rozkazu svojho oddielu a budem ho bezvýhradne plniť. Zverené tajomstvo budem posvätné chrániť a svojich druhov a svoj oddiel nikdy nezradím, i keby som bol vystavený i tým najťažším mukám. Keby som však svoj oddiel zradil, alebo neplnil jeho rozkazy, nech ma stihne prísny trest z rúk mojich kamarátov. Môj oddiel mi bude rodinou, moji kamaráti mi budú bratmi. Keď bude ranený môj druh, alebo ak upadne do ťažkého postavenia, budem mu nápomocný a nedopustím, aby sa dostal do rúk nepriateľa. Sám nikdy sa živý nevzdám nepriateľovi. Všetky moje myšlienky a sily budú odo dneška venované jedinému cieľu: škodiť nepriateľovi na každom kroku, pomáhať zo všetkých síl boju mojej vlasti za slobodu. V tomto boji neustanem, kým posledný cudzí votrelec nebude vyhnaný z našej pôdy, kým Československá republika, štát troch rovnoprávných slovanských národov, Čechov, Slovákov a Karpatských Ukrajincov, nebude opäť slobodná. Mojmým heslom bude: Smrť fašistickým okupantom - slobodu národom Československa! Tak prisahám!" Po vyhlásení Slovenského národného povstania sa naplno prejavila potreba riadenia a koordinácie činnosti partizánskeho hnutia z jedného miesta – ústredia. K tomuto účelu boli postupne Slovenskou národnou radou vytvorené orgány.

HLAVNÝ ŠTÁB PARTIZÁNSKYCH ODDIELOV NA SLOVENSKU (HŠPO) - ústredný organ Slovenskej národnej rady pre riadenie partizánskeho hnutia počas SNP. Predsedníctvo SNR vymenovalo 7. 9. 1944 za hlavného veliteľa partizánskych oddielov na Slovensku K. Šmidkeho, 16. 9. 1944 schválilo ustanovenie HŠPO. Bolo požiadané na Ukrajinskom štábe partizánskeho hnutia (UŠPH), aby vyslal na Slovensko skúsených partizánskych veliteľov. Po ich príchode koncom septembra 1944 sa v podstate dotvorila organizačná štruktúra a kádrové obsadenie HŠPO. Po dohode v Rade obrany Slovenska 25. 10. 1944 rozkazom určil úlohy partizánskych jednotiek a miesta pôsobenia pre nové obdobie bojov. Týmito opatreniami sa HŠPO snažil rozptýliť partizánske sily na celé územie Slovenska, uplatniť zásady taktiky partizánskeho boja, vytvoriť podmienky na pokračovanie protifašistickej vojny a na postupný prechod častí partizánov na Moravu. Dňa 26. 10. 1944 sa HŠPO premiestnil na Donovaly, usiloval sa skoordinať postup prechodu SNP do hôr s Veliteľstvom 1. čs. armády na Slovensku, po rozhodnutí gen. R. Viesta presunúť veliteľstvo armády na Poľanu postupoval ďalej samostatne. Po odchode z Donovál sa HŠPO presunul do tábora partizánskeho oddielu Kaličenko pod Prašivú, kde na porade 29. 10. 1944 prerokoval úlohy pre ďalšie obdobie bojov a rozhodol o pretvorení HŠPO na Hlavný štáb partizánskeho hnutia v Československu.

HLAVNÝ ŠTÁB PARTIZÁNSKEHO HNUZIA V ČESKOSLOVENSKU (HŠPH) - orgán pre riadenie partizánskeho hnutia na území Československa. Mal organizovať boj proti nemeckým okupantom v nových podmienkach až do úplného oslobodenia Československa a rozpútať ľudovú partizánsku vojnu na celom území republiky. Z

rozhodnutia HŠPH potvrdeného rozkazom maršala Koneva 21. 11. 1944 sa zachovala Druhá československá paradesantná brigáda v ZSSR ako bojová partizánska jednotka podriadená HŠPH. Hlavnou úlohou HŠPH v tomto období (nov. 1944) bolo sústrediť čo najviac roztratených partizánskych síl, skupín a jednotlivcov do bojových útvarov a súčasne ich rozptýliť a vyvieť z obkľúčenia v masíve Nízkych Tatier. Pri prechode cez Chabenec zahynulo okolo 100 osôb, medzi nimi 10. 11. 1944 J. Šverma. Po príchode do Lomnistej doliny pod Chabencom HŠPH uskutočnil rajonizáciu a rozmiestnenie oddielov, ktoré prišli do tejto oblasti, podriadil si tu pôsobiace oddiely a sformoval ich do 4 partizánskych plukov. Tieto jednotky spolu s 2. čs. paradesantnou brigádou v ZSSR tvorili od začiatku decembra 1944 zónu vplyvu HŠPH. V tomto čase sa v Lomnistej doline dotvorila aj štruktúra HŠPH. Veliteľom bol plk. A. Asmolov

KAPITOLA 2

Civilný odboj v regióne, kde a ako sa prejavoval

SOCIALNY DEMOKRATI, POHOTOVOSTNÉ SKUPINY,

Dnes už neobstoja ideologické tvrdenia o vedúcej a jedinej organizovanej politickej sile antifašistického zápasu - Komunistickej strane Slovenska, hoci bola v ilegalite najlepšie organizovaná. Hneď po vzniku Slovenského štátu (od 21. júla 1939 oficiálne nazývanom Slovenská republika) sa totiž do odboja proti novým pomerom zapojili bývalí členovia aj iných strán, najmä sociálni demokrati, agrárici, národnári, národní socialisti a aktivisti na nich priamo či nepriamo napojených združení a spolkov.

Okrem komunistov boli najaktívnejší sociálni demokrati. Tlačovým orgánom SDS bol časopis Hlas národa. V ilegalite pôsobili desiatky odbojových skupín bývalej agrárnej, národnej a národnosocialistickej strany. K najväčším patrili zoskupenia okolo Jána Lichnera, Vavra Šrobára, Jána Ševčíka, Jána Ursínyho, Jozefa Lettricha a Pavla Neckára. Najviac členov mali československy a všeslovensky orientované skupiny (aj spravodajské), v ktorých pracovali stovky odbojárrov. K najznámejším sa zaraďovala Flóra pod vedením Kvetoslavy Viestovej, Justícia (Karol Koch), Demec (Michal Zibrin a Vladimír Velecký), Obrana národa na Slovensku (Josef Dřimal) a Všeslovenská revolučná organizácia (J. Zelinka-Winter). Antifašistickí vojaci a dôstojníci často pracovali v „civilných“ odbojových skupinách, ale neskôr vznikli aj čisto vojenské - napríklad Victoire, či zoskupenia podplukovníkov Mirka Vesela, Františka Urbana a Jána Goliana. Príslušníci evanjelickej cirkvi sa nikdy nezmierili so zánikom prvej ČSR a s existenciou ľudáckeho režimu. Mali výhrady aj k politickému zneužívaniu katolicizmu. Mladí ľudia sa organizovali vo Zväze evanjelickej mládeže (SEM). Evanjelickí kňazi pôsobili v proti ľudáckom, proti nacistickom a československom duchu. Do odboja sa zapojili desiatky kňazov. Mnohí občania evanjelického vierovyznania pôsobili v odboji ako vedúci činitelia nekomunistického smeru: Ján Lichner, Michal Zibrin, Jozef Lettrich, Ján Ursíny, Matej Josko, Peter Zaťko, Martin Kvetko, Daniel Ertl, Miloš Juráš, Viliam Žingor atď. Nie náhodou sa na strednom Slovensku aktívne zapojil do SNP najmä Turiec, horný Liptov, Gemer, Novohrad, dolná Orava, mestá Banská Bystrica, Zvolen, Brezno nad Hronom, Martin a Liptovský sv. Mikuláš, na západnom Slovensku Brezová pod Bradlom, okolie Myjavy, Turej Lúky, Podjavorie a Uhrovecká dolina, kde žili súvislé enklávy evanjelického obyvateľstva.

Slovenské národné povstanie dovŕšilo politický a morálny bankrot klérofašistického režimu, ktorý sa mohol udržať pri moci už len na zvyšku mimo povstaleckého územia, aj to len s pomocou divízií nemeckého fašistického wehrmachtu, vojsk SS, zložiek gestapa, jednotiek bezpečnostnej polície SIPO, bezpečnostnej služby SD a surovej soldatesky špeciálnych proti partizánskych jednotiek zložených z hrdlorezov mnohých národností. Existencia súvislého povstaleckého frontu prinútila nacistov, aby okupačnú politiku voči Slovensku zamerali predovšetkým na vojenské potlačenie Slovenského národného povstania a na nutnosť pacifikovať slovenský priestor. Povstalecké jednotky totiž predstavovali potenciálne nebezpečenstvo pre skupiny armád Stred a Juh z pozície „paradesantnej armády“ v tyle nepriateľa. Preto sa žiadalo priestor Slovenska pacifikovať tak, aby sa dosiahla stabilita bezprostredného zázemia fašistických vojsk.

Priamu okupáciu Slovenska jednotkami wehrmachtu a zložkami zbraní SS v zázemí výdatne podporovali orgány a útvary Pohotovostnej skupiny H nemeckej bezpečnostnej polície SIPO a bezpečnostnej služby SD. Jej jadro tvorili dve einsatzkomandá -13 a 14 - , zriadené v Brne v dňoch 30.-31. augusta 1944 na čele s SS-obersturmbannführerom dr. Josephom Witiskom. Za otvorenej asistencie slovenského totalitného režimu, ktorý bol nástrojom nemeckej nadvlády, nastúpili okupačné jednotky wehrmachtu, zbraní SS, zložiek gestapa a príslušníkov jednotlivých einsatzkomand SIPO a SD na cestu bezuzdného teroru, masového vraždenia a plienenia. Na tom sa zúčastňovali Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy a jednotky Heimatschutzu, ktoré plnili akúsi supľujúcu úlohu žandárstva a politickej polície pri vykonávaní fašistických bezpečnostných opatrení.

Zložkám zbraní SS a Pohotovostnej skupiny H bezpečnostnej polície SIPO a bezpečnostnej služby SD pripadla pri potlačení SNP úloha vykonávať perzekúcie, vraždy, teror a masovú likvidáciu účastníkov Povstania a ostatných antifašistov. Program rozsiahleho vyhladzovacieho systému uskutočňovali nacisti masovým likvidovaním účastníkov Povstania a deportáciou antifašistov do koncentračných táborov. Tento program bol stanovený ako pevná súčasť proti povstaleckej taktiky boja fašistických úradov, jednotiek SS, wehrmachtu, jeho spravodajskej služby abwehr, gestapa, no predovšetkým Pohotovostnej skupiny H polície SIPO a služby SD. predĺženej ruky RSHA (Hlavného ríšskeho úradu pre bezpečnosť) na Slovensku, ktorá si uzurpovala riadenie a kontrolu celej policajno bezpečnostnej služby po svojom príchode na Slovensko. Pohotovostná skupina H ovplyvňovala veliteľa nemeckých fašistických okupačných vojsk v zásadných otázkach realizácie politických a policajných úloh na území Slovenska už v septembri a októbri 1944, najmä však od 14. novembra 1944. Vtedy bol SS-obersturmbannführer dr. Joseph Witiska i oficiálne vymenovaný za veliteľa bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby na Slovensku a súčasne i za politického referenta veliteľa nemeckých okupačných vojsk. Tým sa služobne v styku s RSHA osamostatnil, opierajúc sa o silu svojich piatich sformovaných pohotovostných oddielov (každý po 500 mužov) bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby.

Na okupovanom území Slovenska postupne vznikali úradovne Pohotovostnej skupiny H bezpečnostnej polície SIPO a bezpečnostnej služby SD v Bratislave, Nitre, Trenčíne, Ružomberku a koncom októbra 1944 aj v Banskej Bystrici. V ďalších mestách sa vybuďovali tzv. oporné body (stutzpunkty) a vedľajšie služobné úradovne. Ich počet sa menil a prispôboval podľa meniacej sa situácie na oslobodenom

povstaleckom území Slovenska, ktoré sa v dôsledku okupácie postupne zmenšovalo. Ľudácky režim všestranne zabezpečoval zásobovanie fašistických okupačných jednotiek zo slovenských zdrojov. Svoju vazalskú aktivitu preniesol už v septembri 1944 na urýchlené organizačné zaktivizovanie POHG a ich postupné nasadenie v zločineckej súčinnosti s nemeckými fašistickými jednotkami bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby do proti partizánskych a teroristických akcií proti obyvateľstvu podozrievanému z účasti a pomoci SNP. Z totálne zmobilizovaných desiatich ročníkov (41 533 osôb) pre nespoľahlivosť a nedôveru nemeckého velenia vyzbrojil iba 10 % a ostatných nasadil na opevňovacie práce. Úspešnejší bol pri formovaní kontingentov Hlinkovej gardy, ktoré v januári 1945 dosiahli stav 4000 - 5000 osôb (37 pohotovostných oddielov a 6 poľných rôt). Zo zvyškov deklasovaného žandárstva, ktoré po vypuknutí SNP ešte zostalo verné klérofašistickému režimu, zorganizoval vrchný veliteľ žandárstva generál Timotej Ištók tri pohotovostné oddiely - v Bratislave, Banskej Bystrici (od novembra 1944) a Trenčíne, ktoré spolupracovali s POHG, nemeckou bezpečnostnou políciou SIPO a službou SD.

Zriadením výcvikových táborov Slovenskej pracovnej služby (SPS) v pásme schutzzóny vybudoval slovenský štát systém organizácií predvojenskej pracovnej výchovy pre naverbovancov z radov slovenskej mládeže, ktorých v táboroch odborne školili, cvičili a permanentne demagogicky spracúvali v duchu klérofašistickej ideológie. Na základe dohody veliteľa Hlinkovej gardy Otomara Kubalu a veliteľa špeciálnej SPS s Ministerstvom národnej obrany Slovenskej republiky z 28. septembra 1944 o prevode 200 príslušníkov SPS do armády, boli zverbovanci dislokovaní do pásma schutzzóny, čím sa znížili na „janičiarsku službu proti vlastnému národu ...“ Touto dohodou sa vytvorili podmienky na sformovanie jadra proti partizánskej jednotky Edelweis z roty Slovákov. V septembri 1944 sa Ústredňa štátnej bezpečnosti vyčlenila z kompetencie ministerstva vnútra slovenskej vlády a podriadili ju priamo ministerstvu národnej obrany, čím sa utužila spolupráca agentov ÚŠB s nacistickými bezpečnostnými orgánmi, ktoré využívali ich znalosť miestnych pomerov, a to najmä pri organizovaní represívnych opatrení proti komunistom. Rozkazom veliteľa nemeckých okupačných vojsk z 2. septembra 1944 sa zriadila Domobrana nemeckej menšiny na Slovensku (Heimatschutz), čím sa inštitucionálne dotvorili zárodky Domobrany z 24. júla 1944, ktoré bojovali na viacerých miestach Slovenska proti povstalcovi. Celkový počet nemeckých vojenských okupačných síl na území Slovenska predstavoval 48 000-50 000 vojakov a dôstojníkov. Ich prítomnosť v praxi potvrdila vyvrcholenie princípov nacistickej politiky hitlerovského Nemecka voči Slovensku. Fašisti otvorene prešli do najsurovšej formy násillia - ako im najvlastnejšej metódy postupu v okupovanej krajine.

Priestorová a časová chronológia krutého fašistického teroru, vrážd, barbárskeho plienenia, vypálených obcí a surového uplatňovania taktiky spálenej zeme v jednotlivých regiónoch Slovenska sa odvíjala predovšetkým zo štruktúry Pohotovostnej skupiny H bezpečnostnej polície SIPO a bezpečnostnej služby SD, operujúcej v tyle okupačných jednotiek. Jej organickými časťami boli: Sonderkommando 7a, Einsatzkommando 13, Sonderkommando Zb V 15, Zvláštne komando ZbV 29, Einsatzkommando 14 a od konca januára 1945 aj Zvláštne komando ZbV 27, ktoré dovtedy teroristicky pôsobilo na východnom Slovensku.

Okrem uvedených jednotiek boli pod jednotným velením Pohotovostnej skupiny H (respektíve v koordinácii s ním) nasadené do proti partizánskych a teroristických akcií proti civilnému obyvateľstvu aj jednotky POHG, Heimatschutzu a ďalšie špeciálne

teroristické a diverzné proti partizánske útvary - Stíhací zväz Slovenska, jednotka Edelweis, na južnom Slovensku pohotovostné komanda SD (vytvorené z príslušníkov fašistickej nyilašovskej strany), špeciálne jednotky vyčlenené z SS bojovej skupiny Schill, z SS-brigády Dirlwanger, z 18. SS-divízie Horst Wessel, z útvarov expozitúry ÚŠB.

Bratislavská profašistická vláda, ktorá súhlasila s príchodom nemeckých jednotiek na Slovensko, vytvorila vhodné podmienky na zavedenie systému bezuzdného teroru. Fašistom ochotne prisluhovala kolaboráciou, zabezpečujúc súčasne potrebnú správnu a hospodársku koordináciu, čím umožnila okupačným orgánom zamerať sa predovšetkým na represívnu činnosť proti odboju. Napriek tomu, že nemecké fašistické okupačné jednotky ovládli koncom októbra 1944 územie povstaleckého Slovenska, muselo velenie okupačných vojsk zabezpečovať cestné a železničné komunikácie pre potreby sovietsko-nemeckého frontu. V skutočnosti úsilie o vojenské ovládnutie slovenského priestoru pokračovalo bojom s partizánskym hnutím až do príchodu oslobodzovacích jednotiek Červenej armády na Slovensko.

Koordinovane s vojenským zabezpečením územia Slovenska postupovalo fašistické okupačné velenie i na bezpečnostno-policajnom a politickom úseku, kde voľné pole pôsobnosti v bezprostrednom tle vojenských jednotiek wehrmachtu a zbraní SS mali útvary Pohotovostnej skupiny H polície SIPO a služby SD. Sieť nemeckej bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby pod velením SS-obersturmbannführera dr. J. Witisku. s pružným systémom oporných bodov a vedľajších úradovní v sídlach všetkých okresných úradov na Slovensku, umožňovala organizovať a uskutočňovať program teroristických akcií proti partizánom i civilnému obyvateľstvu.

Slovenská vláda na základe dohody z 9. októbra 1944 financovala okupáciu Slovenska nacistickými jednotkami, čím hitlerovskému Nemecku umožnila opäť pokračovať v drancovaní hospodárskych zdrojov Slovenska, násilne využívať pracovné sily na stavbu opevnení na Slovensku a v Nemecku, evakuovať výrobné zariadenia z mnohých závodov. Aktívne sa zúčastňovali aj na masovej likvidácii povstalcov, alebo ich deportácii do zajateckých a koncentračných táborov. Počet zajateckých táborov, zriadených v jeseni 1944 (Devínska Nová Ves, Plavecké Podhradie, Železná studnička, Jur pri Bratislave, Petržalka) najmä pre sovietskych zajatcov, rozšírili nacisti o zajatecký tábor v Žiari nad Hronom (vtedy Sv. Kríž nad Hronom) pre zajatých príslušníkov 1. československej armády na Slovensku.

Konečné riešenie židovskej otázky fašisti uskutočnili deportáciami do vyhladzovacích táborov. V septembri 1944 obnovili zberný tábor pre židov v Seredi, odkiaľ ich postupne deportovali do táborov smrti. Pokiaľ ide o riešenie cigánskej otázky, nacisti zaistených Cigánov sčasti popravili, prevažnú časť však internovali v Dubnici nad Váhom.

V posledný októbrový týždeň roku 1944 najvyššie povstalecké orgány pod ťažkým tlakom vojenskej presily a technicko-materiálnej prevahy fašistických okupačných vojsk rozhodli o prechode povstalcov na partizánsky spôsob boja. Obsadením Banskej Bystrice nepriateľskými jednotkami sa fakticky skončil odpor povstaleckej 1. československej armády na Slovensku ako organizovaného celku, ale boj povstalcov pokračoval formou partizánskej vojny v slovenských horách. Fašistický teror a represálie najsurovejšie zasiahli stredné Slovensko, predovšetkým okolie Banskej Bystrice. Nastalo obdobie priamej likvidácie účastníkov Slovenského národného

povstania, verejných popráv a masových vražd, deportácií tisícok zajatých povstalcov do zajateckých a koncentračných táborov, temné obdobie konečného riešenia židovskej otázky, vražd civilného obyvateľstva, vypaľovania obcí a osád, uskutočňovania taktiky širokej deštrukcie všetkých objektov, ktoré by mohli poslúžiť partizánskemu hnutiu. Rozhodujúca úloha v tomto zločinnom programe proti ľudskosti pripadla predovšetkým jednotkám Pohotovostného oddielu H bezpečnostnej polície SIPO a bezpečnostnej služby SD za účasti zložiek SS, Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy, oddielov Heimatschutzu i expozitúry Ústredne štátnej bezpečnosti. Od počiatkovej náklonnosti voči armáde, resp. od nadviazania spolupráce s armádou cez ochladzovanie vzťahov až po odpor a nenávisť. Aj v roku 1944, keď už bolo jasné, kto vo vojne zvíťazí, nebol odpor občanov jednotný – kolaboranti sa totiž snažili rôznymi spôsobmi pomáhať Wehrmachtu, pretože dobre vedeli, že koniec vojny je aj ich koncom.

Štatistika zločinov proti ľudskosti, ktorých sa dopustili fašistické okupačné jednotky spolu s jednotkami Pohotovostného oddielu H bezpečnostnej polície SIPO a služby SD, Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy, Edelweis, jednotky SS Jozef od začiatku Slovenského národného povstania až do oslobodenia Slovenska hovorí o 186 masových hrobách s 3956 obetami, z čoho bolo 3025 mužov, 720 žien a 211 detí (z nich väčšina bola utýraná, umúčená a popravená na strednom Slovensku).

Po víťazstve národov proti hitlerovskej koalícii nad nemeckým fašizmom a jeho spojencami boli pred Medzinárodným súdnym tribunálom v Norimbergu od 20. 11. 1945 do 4. 10. 1946 súdení a odsúdení tí, ktorých zločiny sa označovali ako genocída. Absolútna väčšina zločincov rôzneho kalibru však v dôsledku prehlbujúcich sa nezhôd medzi bývalými spojencami protifašistickej koalície v povojnových rokoch, v období studenej vojny, v 60. rokoch, nebola, respektíve ani v súčasnosti nie je potrestaná. Súdne procesy s pohlavármi slovenského totalitného režimu pred Národným súdom v Bratislave v rokoch 1945-1947, procesy z roku 1958 s vrahmi z Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy, ich pomocníkmi a s príslušníkmi špeciálnej proti partizánskej jednotky Edelweis z roku 1962 v plnom rozsahu odhalili tvár nacistických zločincov i zdroje fašizmu.

KAPITOLA 3

Pamätané miesta bojov v regióne

Po začiatku Karpatsko-duklianskej operácie prebiehali boje spočiatku na území Poľska, no ústupom nemeckej armády na juh sa bojové operácie preniesli aj na územie Slovenska. Obyvateľstvo severovýchodných okresov Slovenska s napätím a obavami očakávalo prechod frontu a príchod osloboditeľskej červenej armády. .

Wehrmacht pri ústupe aplikoval taktiku tzv. spálenej zeme tá sa bytostne týkala najmä obyvateľov oblastí, cez ktoré prechádzal front.

Dňa 3.mája 1945 vojská s červenej armády 24.streleckej divízie 18.armády 4.ukrajinského oslobodili posledné časti územia Slovenska v priestore obce Makov. Ich následným prechodom na územie Moravy sa skončila bojová činnosť oslobodzovacích vojsk na území Slovenska, ktorá trvala 226 dní. Jej priebeh a dobu trvania výrazným spôsobom ovplyvnila poloha Slovenska v strede európskeho priestoru vojnovnej činnosti medzi dvoma hlavnými strategickými smermi – varšavsko-berlínskym a budapeštiansko-viedenským, ako aj charakter terénu, ktorý v prevažnej časti Slovenska

neumožňoval hromadné nasadenie tankovej techniky, pričom v kombinácii s nepriaznivými jesennými a zimnými poveternostnými podmienkami často komplikoval leteckú podporu útočiacich vojsk. Horské a zalesnené masívy – Slanské vrchy, Ondavská vrchovina, Čergov, Dargov, Veľká a Malá Fatra, Kremnické a Štiavnické vrchy či Považský Inovec, Strážovské vrchy, Malé a Biele Karpaty i Javorníky – rozčleňovali karpatsko-pražský smer priečne od severu na juh. Levočské vrchy, Vysoké Tatry, Nízke Tatry a Slovenské Rudohorie, ho členili smerom od východu na západ. Horské masívy, ako aj značný počet riek tečúcich poludníkovým smerom, vytvárali pre nemecké a maďarské vojská výhodné podmienky na vedenie úpornej obrany aj pri menšom nasadení síl a prostriedkov. Tieto, ale aj ďalšie skutočnosti determinovali charakter bojovej činnosti oslobodzovacích vojsk. Spôsobili, že oslobodzovanie Slovenska prebiehalo z niekoľkých operačných smerov vo väzbách na veľké útočné operácie vojsk Červenej armády, ktorých ťažisko ležalo mimo územia Slovenska. Tak tomu bolo v prípade Východokarpatskej (8. 9. – 28. 10. 1944), Budapeštianskej (29. 10. 1944 – 13. 2. 1945), Západokarpatskej (12. 1. – 18. 2. 1945), Ostravskej (10. 3. – 5. 5. 1945) a Bratislavsko-brnianskej operácie (25. 3. – 5. 5. 1945). Ďalšie tri útočné operácie vojsk Červenej armády mali ťažisko na území Slovenska, a to Východoslovenská (20. 11. – 15. 12. 1944), Stredoslovenská (10. 3. – 30. 3. 1945) a Komárňanská (6. 1. – 2. 2. 1945). V spomenutých operáciách sa na oslobodzovacích bojoch v zostave vojsk Červenej armády na území Slovenska zúčastnili aj československé a rumunské vojská. V priebehu oslobodzovania Slovenska sa do bojov na jeho území v rôznych časových obdobiach postupne zapojili vojská troch sovietskych frontov (1., 4. a 2. ukrajinský) a v ich zostavách spolu sedem sovietskych vše vojskových armád (38., 1. gardová, 18., 7. gardová, 27., 40. a 53.), jedna tanková armáda (6. gardová), tri letecké armády (2., 8. a 5.), jedna jazdecko-mechanizovaná skupina (1. gardová), Dunajská vojenská flotila, ako aj početné frontové zväzky a útvary.

Prvé vojská Červenej armády, ktoré rozvinuli bojovú činnosť na území Slovenska, patrili do zostavy vojsk 4. ukrajinského frontu (1. gardová a 18. armáda, 17. gardový strelecký zbor, 8. letecká armáda), ktorý spolu s 38. armádou 1. ukrajinského frontu, podporovanou letectvom 2. leteckej armády, uskutočňoval Východokarpatskú operáciu. Stalo sa tak 20. septembra 1944, keď sa v priestore severovýchodne od Medzilaboriec na naše územie prebojovali jednotky 242. horskej streleckej divízie a 129. gardovej horskej streleckej divízie 3. horského zboru 1. gardovej armády. Na druhý deň, 21. septembra, jednotky 128. gardovej horskej streleckej divízie oslobodili prvú slovenskú obec – Kalinov. Od 6. októbra 1944 na území Slovenska bojovali jednotky 1. čs. armádneho zboru, ktoré v ten deň, počas Karpatsko-duklianskej operácie (súčasť Východokarpatskej operácie) v zostave vojsk 38. armády prekročili hranice v priestore Duklianskeho priesmyku a do konca októbra 1944 postúpili k severnému okraju Nižného Komárnika a ku Korejovciam. Po bojoch v priestore Obšáru a okolitých výšin južne od Duklianskeho priesmyku postúpili v rámci Východoslovenskej operácie 4. ukrajinského frontu (1. gardová, 18. a 38. armáda, 8. letecká armáda) v zostave vojsk 1. gardovej armády do konca novembra k rieke Ondave.

KAPITOLA 4

Operácie a vojská, ktoré oslobodzovali región

Vojnová situácia na sovietsko-nemeckom fronte sa v lete 1944 vyvinula tak, že pred Červenou armádou vy vstali dva rozhodujúce strategické smery:

- (1) severný strategický smer Varšava – Berlín a
- (2) južný strategický smer Bukurešť – Budapešť – Viedeň.

Hlavné strategické smery boli objektívne dané, vyplývali zo základného cieľa sovietskych ozbrojených síl – zdrvivúcej porážky nacistického Nemecka a jeho satelitov. Z toho vyplýva, že Slovensko (resp. Česko-Slovensko) sa ocitlo medzi hlavnými strategickými smermi. Oslobodenie Slovenska (resp. Česko-Slovenska) si od sovietskych ozbrojených síl vyžiadalo vytvorenie pomocného strategického smeru, ktorý vojenski historici nazvali karpatsko-pražským.

Po boku Červenej armády za oslobodenie Slovenska bojovali dve vše vojskové rumunské armády – 1. a 4. samostatný rumunský letecký zbor v zostave 5. leteckej armády 2. UF, samostatný rumunský tankový pluk a 1. rumunská dobrovoľnícka divízia Tudore Vladimirescu, ktorá bojovala často ako záloha veliteľa 2. UF, mimo obe rumunské armády. Od samého začiatku oslobodzovania Slovenska po boku Červenej armády bojoval 1. česko-slovenský armádny zbor v ZSSR. Oslobodzovanie Slovenska sa začalo za mimoriadnych okolností, keď po vypuknutí Slovenského národného povstania na pomoc povstalcov bola urýchlene pripravená a otvorená karpatsko-duklianska operácia 38. armády genplk. K. S. Moskalenka 1. UF a časti síl 1. gardovej armády genplk. A. A. Grečka 4. UF. V rámci tejto operácie sa začalo priame oslobodzovanie Slovenska 20. 9. 1944 a 21. septembra bola oslobodená prvá slovenská obec Kalinov 1. gardovou armádou. 1. čs. armádny zbor v ZSSR 6. 10. 1944 prekročil slovenské (resp. československé) štátne hranice v Duklianskom priesmyku a oslobodil Vyšný Komárnik. Karpatsko-duklianska operácia mala operačný charakter a trvala od 8. 9. do 28. 10. 1944. V druhej polovici septembra 1944 sa postupne rozvinula karpatsko-užhorodská operácia hlavných síl 4. UF a trvala do konca októbra 1944. Tieto dve operácie spolu tvoria strategickú východokarpatskú operáciu. Oslobodzovacie jednotky v nej vstúpili na územie Slovenska iba nehlboko a oslobodili niekoľko obcí.

Druhou operáciou bola východoslovenská, ktorú v novembri a decembri 1944 za 51 dní uskutočňovalo do 400–tisíc vojakov 4. UF a pravého krídla 2. UF. Najťažšie boje tejto operácie sa udiali o Dargovský priesmyk v Slanských vrchoch. Oslobodená bola časť územia východného Slovenska, vrátane Humenného, Trebišova a Michaloviec. Hlavné sily 2. UF v tomto období, predovšetkým v decembri 1944, uskutočnili budapeštiansku operáciu (zúčastnil sa na nej i 3. UF), ktorá sa dotkla aj územia Slovenska. 9. 12. 1944 6. gardová tanková armáda genplk. A. G. Kravčenka prekročila lpeľ a 14. 12. spolu so 7. gardovou armádou genplk. M. S. Šumilova oslobodila Šahy a 20. 12. Levice. Do konca decembra obe armády a 1. gardová jazdecko-mechanizovaná skupina genpor. I. A. Piljeva v trojuholníku ohraničenom mestami Šahy – Levice – Štúrovo zlikvidovala silný protiúder Nemcov, na ktorom sa popri iných silách zúčastnili najmä tri tankové divízie. Do konca roka 1944 bolo slobodných asi 8 000 km slovenského územia. Tým sa skončilo prvé obdobie nášho oslobodzovania, ktoré bolo charakterizované najmä tým, že sa začalo pomocou Slovenského národného povstania a že na severnom strategickom smere Červená armáda v tom čase neútočila.

Druhé obdobie sa začalo zimnou ofenzívou Červenej armády po celej šírke sovietsko-nemeckého frontu. Na Slovensku sa 12. 1. 1945 začala rozvíjať západokarpatská operácia vojsk 4. UF gen. arm. I. J. Petrova a pravého krídla 2. UF

maršala ZSSR R. J. Malinovského. Pre Slovensko bolo podstatné aj to, že 1. UF maršala ZSSR I. S. Koneva a 1. bieloruský front maršala ZSSR G. K. Žukova v rovnakom čase rozvíjali visliansko-oderskú útočnú operáciu, ktorá mala veľmi dynamický priebeh. Na západokarpatskej operácii sa zúčastnil aj československí vojaci. Pred vstupom do nej držali obranu na rieke Ondave pri Stropkove. Dobrovoľným náborom na východnom Slovensku, ktoré bolo dovtedy oslobodené, mobilizáciou na Zakarpatskej Ukrajine (Podkarpatskej Rusi), ktorá bola súčasťou predmníchovského Česko-Slovenska, a príchodom partizánov na oslobodené územie zbor podstatne posilnil svoje rady, v karpatsko-duklianskej operácii veľmi preriedené a pred 20. 1. 1944 mal takmer 20 000 mužov. Spočiatku bojoval v zostave 1. gardovej armády (38. armáda bojovala v južnom Poľsku a v jej zostave sa 15. 1. 1945 päť československých delostreleckých plukov zúčastnilo na delostreleckej príprave útoku, boli veľmi úspešné a dvom neskôr udelili čestné názvy „Jaselský“). Po oslobodení Zborova a Bardejova sa zbor presunul pred Branisko a vošiel do zostavy 18. armády, s ktorou bojoval až do skončenia vojny. Útok čs. zboru mal charakter prenasledovania ustupujúceho nepriateľa. K bojovým šarvátkam dochádzalo na záchytných čiarach nepriateľa, ktoré boli najmä na Branisku, pred Levočou a pri Liptovskom Hrádku. Zbor umne využíval manéver útočného boja vo fáze prenasledovania a jeho postup bol veľmi dynamický a rýchly. Po prekročení Braniska a oslobodení Levoče jeho 3. brigáda zamierila k tatranským osadám a postupovala Cestou slobody na Podbanské. Hlavné sily zboru a časť 17. gardového streleckého zboru postupovali k Popradu a po jeho oslobodení začali vstupovať do Horného Liptova. Útočné pásmo 18. armády sa veľmi zúžilo. Hlavná časť jej síl prešla do južného Poľska a odtiaľ útočila na Oravu. V údolí Váhu ostal len 1. čs. armádny zbor a časť síl (jedna divízia) 17. gardového streleckého zboru. V boji o oslobodenie Liptovského Hrádku, Liptovského Petra, Kokavy a Pribyliny úspešne spolupracovali partizáni a frontové jednotky. Pred Liptovským Mikulášom narazil 1. čs. armádny zbor na nové, dobre vybudované a hlboko členené obranné pásmo nepriateľa, ktoré sa z chodu nepodarilo prelomiť. Rovnaká situácia bola v južnom Poľsku. Postup vojsk 4. UF sa zastavil.

V pásme 2. UF v západokarpatskej operácii útočili 40. armáda genpor. F. F. Žmačenka, v jeho operačnej podriadenosti 4. rumunská armáda gen. G. Abramesca, 53. armáda genpor. I. M. Managarova, v jeho operačnej podriadenosti (od februára) 1. rumunská armáda gen. V. Atanasiu. V januári 1945 sa na operácii zúčastnila aj 27. armáda genplk. S. G. Trofimenka. Vo februári 1945 odišla bojovať do Budapešti a na Slovensko sa už nevrátila. Vojská 2. UF v tejto operácii oslobodili celý Gemer, časť Horehronia až po Brezno, Novohrad a časť Hontu. Keď sa západokarpatská operácia koncom februára skončila, vojská 2. UF naďalej útočili v ťažkých podmienkach stredoslovenských hôr, najmä Slovenského Rudohoria, Poľany, Javoria, Krupinských a Štiavnických vrchov. 14. 3. oslobodili Zvolen a 25. 3. Banskú Bystricu. Bez operačnej prestávky vstúpili do bratislavsko-brnianskej operácie. Vojská 4. UF v západokarpatskej operácii zavŕšili oslobodenie východného Slovenska vrátane Košíc a Prešova a vstúpili do údolia Váhu pred Liptovským Mikulášom. V období západokarpatskej operácie stred zostavy 2. UF – 6. tanková a 7. gardová armáda – útočil na dolnom Hrone, v smere Nové Zámky – Komárno. Pôvodný zámer sa nepodarilo splniť. Vo februári 1945, keď na juhozápadné Slovensko prišla časť 6. tankovej armády SS generála S. Ditricha z Ardén, 7. gardová armáda zvedla vyše týždňa trvajúce obranné boje o hronské predmostie a

ustúpila na východný breh Hrona. 6. gardová tanková armáda v tom čase odchádzala do Maďarska a na Slovensko sa už nevrátila. V západokarpatskej operácii začalo hlavné úsilie o oslobodenie Slovenska prechádzať na vojská 2. ukrajinského frontu maršala Sovietskeho zväzu Rodiona Jakovieviča Malinovského.

Po oslobodení Košíc sa v meste usídlila a začala pracovať Slovenská národná rada. Na oslobodenom území vykonávala všetku moc zákonodarnú i výkonnú.

Druhou operáciou v druhom období oslobodzovania Slovenska bola ostravská operácia vojsk 4. UF gen. arm. I. J. Petrova, od 25. 3. gen. arm. A. I. Jeremenka. V tejto operácii 1. čs. armádny zbor, ktorý sa zväčšil o 4. čs. (nazývanú „slovenskou“) brigádu, a 17. gardový strelecký zbor zavŕšili oslobodenie severného Slovenska a v dňoch 2. a 3. 5. 1945 začali vstupovať na Moravu. Zbor po oslobodení Liptova zviazol ťažké boje v Malej Fatre a 30. 4. oslobodil Žilinu. Okrem 4. brigády, ktorá sa sformovala v Levoči a na front postupne prišla v polovici marca 1945, sa v Kežmarku opätovne formovala 1. čs. samostatná tanková brigáda. Po dobudovaní odišla do Poľska a na Slovensku nebojovala. V Kežmarku sa po vyjdení z hôr vo februári 1945 začala opätovne formovať aj 2. čs. samostatná paradesančná brigáda v ZSSR, ktorá bojovala v SNP. Neskôr vyrazila na front, ale koniec vojny ju zastihol v Žiline. To všetko bolo možné vďaka mobilizácii, ktorú vyhlásila SNR. K 6. 4. 1945, keď sa skončila činnosť Povereníctva SNR pre veci vojenskej, ktoré sa tiež angažovalo v mobilizácii, mal 1. čs. armádny zbor 31 725 ľudí, z toho 18 097 bojovalo na fronte. Do polovice mája 1945 bolo zmobilizovaných takmer 68 000 Slovákov. V januári 1945 sa v Poľsku sformovala 1. čs. zmiešaná letecká divízia, ktorá na Slovensku nebojovala. Mobilizácia na Slovensku nemala na formovanie divízie podstatný vplyv, ale vošli do nej mnohí Slováci, ktorí ako výkonní letci odleteli do ZSSR z územia Slovenského národného povstania.

Tretou operáciou v druhom období oslobodzovania Československa bola bratislavsko-brnianska operácia vojsk 2. UF. Začala sa 25. 3. 1945 v celom pásme frontu. V nej sa zavŕšilo oslobodenie veľkej časti stredného Slovenska vrátane slovenskej metropoly. Oslobodenie Slovenska trvalo takmer osem mesiacov. Hlavnú zásluhu na ňom mala Červená armáda. Počas oslobodzovania Slovenska nasadila od necelých 150 000 (karpatsko-duklianska operácia) až po 800 000 mužov (ostravská a bratislavsko-brnianska operácia spolu). Hornaté územie najmä stredného a severného Slovenska úplne vylúčil nasadenie tankov, znižovalo či vylúčilo podporu letectva a znížilo účinnosť palieb delostrelectva. Osobitne výrazne to platilo v zimných bojoch v horách stredného Slovenska i na Liptove a Orave. Najviac obetí mala Červená armáda, žiaľ, presné údaje nemáme. V Česko-Slovensku to bolo 144 000 padlých, z toho asi dve tretiny na Slovensku. Rumunská odborná literatúra uvádza straty rumunských vojsk u nás počtom 86 000.

Hľadajú sa rozmanité chyby a prehrešky oslobodzovacích vojsk, predovšetkým Červenej armády vtedajšieho Sovietskeho zväzu, v procese nášho oslobodzovania s jediným cieľom: celý tento proces dehonosťovať a absolútne znevážiť. Niekedy sa nám aj v publicistike zdá, akoby ožívali pohrobkovia ľudákov, a to aj v spojitosti s výročím ukončenia druhej svetovej vojny víťazstvom antifašistickej koalície a vyvrcholením nášho oslobodenia, ale i výročím Slovenského národného povstania. Je to zahanbujúce. V poslednom čase sme si všimli aj niektoré akty Matice Slovenskej. Sú na zamyslenie. Zarazilo nás najmä usporiadanie seminára mladých matičiarov o slovenskej štátnosti. Pred vyše rokmi, 14. 1. 1945, sa v Piešťanoch v kine Gardista

uskutočnil zjazd mlado ľudákov, ktorý bol naj pronacistickejšou akciou slovenského ľudáctva od vypuknutia Slovenského národného povstania do mája 1945. Teda do vyvrcholenia oslobodzovania Česko-Slovenska a ukončenia druhej svetovej vojny na starom kontinente. Zdalo sa, že mladí matičiari svojim seminárom hľadali nebezpečnú kontinuitu so snemovaním mlado ľudákov. Je zarážajúce, že vedenie Matice Slovenskej toto obvinenie v masmédiách nedementovalo. Za zamyslenie stoja aj opakované pokusy o glorifikáciu prezidenta Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945 dr. Jozefa Tisu. výročie nášho oslobodenia a ukončenia druhej svetovej vojny je o to aktuálnejšie a o to nástojčivejšie si vyžaduje brániť historickú pravdu, nedopustiť nové falzifikácie dejín ani vytváranie nových „bielych miest“ v nich.

KAPITLA 5

Pamätníky regiónu na obdobie druhej svetovej vojny

Každoročne si pripomíname výročie ukončenia druhej svetovej vojny v Európe víťazstvom spojencov nad fašizmom, víťazstvom ideálov demokracie a oslobodenia našej vlasti od okupantov a ich domácich prisluhovačov. Na tomto víťazstve sa podieľali aj občania Slovenska, ktorí bojovali so zbraňou v ruke v radoch protifašistickej koalície, v čs. vojsku v zahraničí alebo v Slovenskom národnom povstaní, prípadne ako odbojáři v niektorých európskych štátoch. Preto sa s hrdosťou môžeme zaradiť medzi národy, ktoré sa zaslúžili o porážku nacistického Nemecka a fašizmu v Európe. Žiaľ, táto skutočnosť nerezonuje na Slovensku natoľko ako vo väčšine štátov Európskej únie, ktoré bojovali v radoch spojencov. Na Slovensku sa dokonca môžu uverejňovať aj názory spochybňujúce účasť našich občanov v odboji, význam Slovenského národného povstania a tiež spochybňovať zodpovednosť vlády vojnového Slovenského štátu za represálie, vlády, ktorá umožnila krutú likvidáciu našich občanov z politických alebo rasových dôvodov a aj rodinných príslušníkov odbojárov alebo ľudí pomáhajúcich spojeneckým vojakom. Na Slovensku sa našli prostriedky aj na zverejnenie názorov pohrobkov porazenej ideológie a rôznych mladých historikov, ktorí boli touto ideológiou ovplyvnení. Preto je pre spomínané dôvody veľmi dôležité a potrebné pripomínať dnešným aj nasledujúcim generáciám význam víťazstva spojencov v 2. svetovej vojne, oslobodenia našej vlasti a tiež zdôrazňovať, že boj za našu slobodu si vyžiadal nemalé obete. Preto je potrebné nie len pri príležitostiach výročia skončenia 2. svetovej vojny, víťazstva nad fašizmom a oslobodenia vlasti od nemeckých okupantov a ich domácich prisluhovačov súčasným generáciám, že si 2. svetová vojna vybrala nemalú a krvavú daň.

Keby sme chceli zmapovať všetky pamätníky, pomníky, pamätné tabule a vojnové hroby týkajúce sa 2. svetovej vojny v okresoch Slovenska museli by sme všetky svoje zistenia a poznatky zverejniť v samostatnej publikácii. Len pre zaujímavosť

„Každý pamätník má svoj príbeh. Len pre zaujímavosť aj najznámejší a najstarší pamätník v Poprade – Pamätník padlým vojakom Červenej armády ho má. Vznikol ešte v júni 1945, teda hneď po skončení 2. svetovej vojny. Navrhoval ho jeden z vtedajších veliteľov jednotiek Červenej armády v meste kpt. E. F. Gurianov. Pôvodne bol situovaný na starom cintoríne v Poprade a okolo neho boli umiestnené hroby padlých. Neskôr bol premiestnený na súčasné miesto do Parku hrdinov pri železničnej stanici. Hroby padlých boli prenesené na cintorín do Veľkej. Smutný príbeh má pamätník padlým

partizánom pod Kohútom na Gemeri. „Je umiestnený príliš ďaleko od obce v Slovenskom Rudohorí. Nachádza sa v ťažkom horskom teréne a o jeho existencii vie veľmi málo ľudí. Podobne sú na tom aj pamätné miesta Slovenského národného povstania a náhrobníky padlým vojakom Červenej armády, rumunským vojakom pri Dlhej Vsi a na Silickej planine neďaleko jaskyne Domica. Tie sú už dlhé roky spustnuté a pomaly upadajú do zabudnutia.

V evidencii Ministerstva vnútra Slovenskej republiky sa registruje 9 179 hrobov z 2. svetovej vojny. Tieto údaje sa menia, nakoľko existuje veľké množstvo frontových cintorínov na severovýchode Slovenska v nedostupných terénoch, kde ešte stále nachádzame nové pohrebiská. Okrem toho eviduje 2 811 pietnych symbolov na pamiatku obetiam padlých v 2. svetovej vojne. Pod pietnymi symbolmi rozumieme pamätné tabule, ktoré sa nachádzajú na budovách, alebo sú samostatne umiestnené na rôznych podstavcoch. Ďalej registrujeme rôzne pomníky, pamätníky, pamätné miesta ako údolie smrti, alebo rôzne areály v obciach, kde sú umiestňované aj muzeálne zbierky, ktoré sa viažu k vojnovým udalostiam. MV SR z pohľadu zákona o vojnových hroboch sleduje vojnový hrob ako taký z hľadiska každoročného nároku správcu na príspevok. Na území Slovenskej republiky je celkovo pochovaných viac ako 93 000 vojnových obetí z 2. svetovej vojny. Samozrejme, že niektoré cintoríny sa viažu napríklad k nemeckej, červenej, alebo rumunskej armáde, ale počty vojakov jednotlivých národností nevieme spresniť. Ale vo všeobecnosti je možné povedať, že na území Slovenskej republiky je okrem Slovákov a Čechov najviac padlých vojakov národnosti ruskej, ďalej talianskej, rumunskej, nemeckej či maďarskej. Najlepšie sa dajú identifikovať vojnové cintoríny z II. svetovej vojny, ktoré vznikali po vojne v druhej polovici 40. rokov, respektíve boli dobudované v druhej polovici 50. rokov.

Môžeme konštatovať, že nie všetky „vojnové hroby“ tak ako ustanovuje zákon 130/ 2005 Z.z. práva a povinnosti obce pri zabezpečovaní starostlivosti o vojnové hroby sú v takom stave, ako sme spomenuli hore vyššie. O väčšinu vojnových hrobov sa obce starajú. Prevažná väčšina pamätníkov bola postavená a odhalená v rokoch 1945 až 1979. Pamätné tabule boli odhaľované najmä v rokoch 1970 až 1975. Ostatné boli inštalované v 80-tych rokoch a ďalšie pamätníky a tabule postupne začali opäť vznikať po viac ako 20-ročnej prestávke. Väčšina pamätníkov je napriek všetkému v dobrom technickom stave. Pamätníky na území oboch okresov sú venované viacerým udalostiam 2. svetovej vojny. Väčšina z nich je však venovaná padlým z jednotlivých obcí. Pamätníky sú venované nielen vojnovým udalostiam, ale aj konkrétnym osobám. Ide nielen o Slovákov, ale aj o Čechov, Rusov, Ukrajincov či Bielorusov. Boli to partizáni, príslušníci finančnej stráže, vojaci a civilní obyvatelia, ktorí padli v boji alebo boli popravení v rokoch 1944 a 1945. Niekoľko pamätníkov a pamätných tabúl sa nachádza aj v zozname národných kultúrnych pamiatok. Naším zámerom je priblížiť mladej generácii nie všetky prehľady pamätných tabúl, pomníkov a pamätníkov v mestách a obciach okresov vrátane tých, ktoré boli v posledných rokoch z rôznych dôvodov odstránené, k tomu bola vydaná informácia Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov pre historicko-dokumentačné komisie na zmapovanie týchto „vojnových hrobov“ Cieľom je nám a budúcim generáciám zmapovať len tie najdôležitejšie pamätníky 2. svetovej vojny a tým pripomínať akú obeť museli priniesť naši dedovia a otcovia za vybojovanú slobodu.

Kalište je zaniknutá obec v okrese Banská Bystrica. Národná kultúrna pamiatka, pamätné miesto Slovenského národného povstania. Počas Slovenského národného povstania sa obec stala jedným z centier takzvanej Partizánskej republiky v Nízkych Tatrách. Za pomoc partizánom nacisti obec 18. marca 1945 prepadli a zavraždili 13 obyvateľov. Vypálili 42 domov aj s hospodárskymi budovami.

Pamätník SNP v Banskej Bystrici je jeden z najvýznamnejších pamätníkov na Slovensku, ktorých úlohou je pripomínať obdobie II. svetovej vojny a Slovenské národné povstanie, centrom ktorého bola Banská Bystrica. Je dielom architekta Dušana Kuzmu. Pamätník bol dokončený v roku 1969.

Pamätník francúzskym partizánom je národná kultúrna pamiatka, ktorá sa nachádza na vrchu Zvonica pri obci Strečno v Žilinskom kraji. Za národnú kultúrnu pamiatku bol objekt vyhlásený 5. novembra 1963.

Pamätník SNP na Jankovom Vŕšku je pamätník vybudovaný na Jankovom Vŕšku (533,1 m n. m.) v Nitrických vrchoch, na pamiatku padlých, ktorí tu zahynuli počas druhej svetovej vojny.

Pamätník a pamätné miesto Slovenského národného povstania v Nemeckej (iné názvy: Pamätník umučeným, Pamätník umučeným obetiam v Slovenskom národnom povstaní, Pamätník „Plameň“, Pamätník obetiam fašizmu v Nemeckej) sú národné kultúrne pamiatky, ktoré sa nachádzajú v obci Nemecká v okrese Brezno pri hlavnej ceste vedúcej z Banskej Bystrice do Nemeckej. Na mieste dnešného pamätného miesta stála továreň na výrobu vápna, tzv. vápenka. V dňoch od 4. do 11. januára 1945 tu uskutočnila nemecká nacistická jednotka Einsatzkommando 14 v spolupráci so slovenskými Pohotovostnými oddielmi Hlinkovej gardy masové popravy stoviek obetí. Miesto sa nachádza v Ráztockej doline a popravy sa tu uskutočňovali tajne, tak aby ich občania Nemeckej nespozorovali. Bol to jeden z najväčších vojnových zločinov spáchaných na území Slovenska (pozri aj súvisiaci Masaker v Kremničke pri Banskej Bystrici, kde popravili v priebehu 5 mesiacov 747 obetí).

Vrch Roh je okrúhla kopa, ktorá je okrem vrcholovej partie porastená borovicami. Nachádza sa tu monumentálny pamätník SNP, dielo arch. Jána Svetlíka a akad. sochára Rudolfa Uhra, ktorý je miestom odpočinku 45 partizánov. V severnej časti sa týči dynamická socha bojovníka. Po oboch stranách areálu je 7 kamenných kvádrov s menami obcí a osád zapojených do odboja pod Javorinou.

Dolná Lehota, Dolná Lehota, lúka Črtné 4,5 km severne od obce, 75 m vľavo od cesty smerom na Krpáčovo

VĎAKA BOJOVNÍKOM II. PARADESANTNEJ
BRIGÁDY ZA POMOC V SLOVENSKOM
NÁRODNOM POVSTANÍ, ZA HRDINSTVÁ
A OBETE, ZA ŠŤASTNÚ PRÍTOMNOSŤ!

Pamätník bol postavený ako symbol obetiam bojov na Krpáčove pri prepade štábu 2. čs. paradesantnej brigády 30. novembra 1944, pri ktorom padlo 16 príslušníkov Para brigády a päť partizánov. V podobe troch ukladajúcich sa padákov symbolizuje prílet 2. čs. paradesantnej brigády zo Sovietskeho zväzu na povstalecké územie.

Duklianske bojisko a pamätníky na Dukle a vo Svidníku sú národné kultúrne pamiatky, venované Karpatsko-duklianskej operácii, ktorá sa odohrala počas 2. svetovej vojny v oblasti Duklianskeho priesmyku a pamiatke tu padlým vojacom.

Duklianske bojisko a pamätník na Dukle

Pamätník Československej armády na Dukle je národná kultúrna pamiatka pripomínajúca spoločnú operáciu sovietskych a česko-slovenských vojsk o Dukliansky priesmyk, ktorá sa tu odohrala na jeseň v roku 1944. Tento prírodný areál patrí k najnavštevovanejším miestam regiónu. Nachádza sa v blízkosti hraničného priechodu do Poľska – Vyšný Komárnik a je pripomenutím Karpatsko-duklianskej vojenskej operácie. Počas bojov tu padlo vyše 60 tisíc sovietskych a československých vojakov. Pamätník vysoký 28 m postavili v roku 1949. Je zakomponovaný do vojenského cintorína, ktorý pretína kolonáda s bronzovými tabuľami. Tabule nesú mená 1 265 padlých príslušníkov 1. čsl. armádneho zboru. Okolie pamätníka s cintorínom je rozľahlým vojenským múzeom pod otvoreným nebom. Bývalé bojisko možno uvidieť z nadhľadu, ktorý návštevníkom poskytuje vyhlídková veža. V areáli prírodného múzea ako aj okolo cesty do Svidníka je rozmiestnených 55 kusov rozličnej ťažkej bojovej techniky z druhej svetovej vojny. V okolitých lesoch sa dá i dnes ukryť v zachovaných bunkroch. Do múzea patrí aj Údolie smrti v okolí obce Kapišová, kde sa odohrali najťažšie boje s masívnym nasadením tankov.

Duklianske bojisko. Územne je rozdelené do dvoch lokalít:

Dukla – pamätník Česko-slovenského armádneho zboru v katastrálnom území Vyšný Komárnik.

Pamätník Česko-slovenského armádneho zboru.

Pamätník sa nachádza v katastrálnom území obce Vyšný Komárnik. Jeho vybudovaním v priestore bojov vláda Česko-slovenskej republiky vzdala hold padlým vojakom 1. česko-slovenského armádneho zboru. Pamätník bol postavený v roku 1949 a jeho autorom je Ing. architekt Josef Grus. Pri pamätníku leží vojenské pohrebisko – cintorín, na ktorom je pochovaných 565 príslušníkov zboru. Pamätník tvorí vysoký pylón a kolumbárium. Uzatvára južnú stranu cintorína a spolu s obradnou sieňou je vysoký 28 m. Svojím tvarom pylón symbolicky znázorňuje úder oslobodzovacích vojsk do nepriateľskej obrany na poľsko-československom pomedzí. Na kolonáde vedúcej k pamätníku sú umiestnené bronzové tabule s vygravírovanými menami 1265 príslušníkov 1. čs. armádneho zboru v ZSSR, ktorí padli v Karpatsko-duklianskej operácii. Nie všetci sú pochovaní na Dukle; väčšina hrobov sa nachádza na poľskej strane hraníc, predovšetkým v meste Dukla a v osade Nowosielce. V kolumbáriu pamätníka (žulové čierne oválne teleso s výklenkami na ukladanie urien) je uložená prst' zo všetkých miest bojov 1. čs. armádneho zboru v ZSSR. Portál kolumbária zdobia reliéfy znázorňujúce jeho bojovú cestu od Buzuluku do Prahy.

Pri štátnej ceste, asi 200 m od štátnej hranice, je žulový pamätník Rozpuknuté srdce. Postavený je na mieste tragickej smrti generála Jaroslava Vedrala-Sázavského, veliteľa 1. čs. samostatnej brigády v ZSSR, ktorý tu zahynul 6. októbra 1944. Generálovo auto nabehlo na nástražnú mínu. Spolu s generálom zahynul aj jeho vodič a osobná stráž.

Vľavo od štátnej cesty asi 100 m od štátnej hranice, na mieste, kde bol pôvodný cintorín príslušníkov čs. armádneho zboru, je od roku 1967 umiestnená žulová plastika – symbol ženijného vojska v Karpatsko-duklianskej operácii. Plastika zobrazuje ruku ženistu pri zneškodňovaní protitankovej míny.

Pri štátnej hranici je postavená na mieste pôvodnej pozorovateľne veliteľa zboru generála L. Svobodu vyhlídková veža. Pôvodná veža bola drevená, súčasná bola odhalená v roku 1974. Rozhľadňa je postavená v nadmorskej výške 550 m a je vysoká

52 m. Vo vstupnej hale vyhladkovej veže je inštalované audiovizuálne zariadenie, ktoré umožňuje návštevníkovi získať podrobnejšie informácie o Karpatsko-duklianskej operácii. Z plošiny je výhľad na duklianske bojisko na poľskej i slovenskej strane. V interiéri rozhladne je inštalovaná lipová ratolesť – symbol slovenskej vzájomnosti a zároveň označenie československej generálskej vojenskej hodnosti.

V roku 1981 bola v severovýchodnej časti areálu pamätníka vytvorená aleja Hrdinov Dukly. Na kamenných žulových blokoch sú umiestnené busty 15 hrdinov Sovietskeho zväzu a Československej republiky, aktívnych účastníkov Karpatsko-duklianskej operácie. Busty v nadživotnej veľkosti tu majú maršali Sovietskeho zväzu Ivan Stepanovič Konev, K. S. Moskalenko a A. A. Grečko, armádni generáli L. Svoboda a K. Klapálek, generálmajori A. Sochor a R. Tesařík, podplukovníci J. Kholm a F. Vrána, kapitáni R. Jasiok a V. Opatrný, gardoví seržanti P. A. Kondyra, V. N. Golovaň a D. Karakulov a mladší seržant I. V. Babin.

Areál Duklianskeho bojiska sa rozprestiera od rázcestia obce Kapišová až po slovensko-poľský hraničný priechod Dukla. Jeho súčasťou je vojenské prírodné múzeum, ktoré bolo sprístupnené verejnosti v roku 1959. Nachádza sa tu expozícia v prírode s rozmiestnenou bojovou technikou v katastrálnom území obci Nižného Komárnika a Vyšného Komárnika. Sprístupnené sú aj zrekonštruované delostrelecké palebné postavenia a bunkre jednotiek 1. čs. armádneho zboru v ZSSR i veliteľské stanovište veliteľa 3. čs. brigády, z ktorého veliteľa zabezpečovali ďalšiu útočnú činnosť na slovenskom území po prekročení štátnej hranice.

Pamätník sovietskej armády v katastrálnom území Svidník.

Vo Svidníku stojí monumentálny mramorový pamätník Červenej armáde, národná kultúrna pamiatka. Bol odhalený 3. októbra 1954 pri príležitosti osláv 10. výročia karpatsko-duklianskej operácie. Autormi projektu boli českí architekti Ing. Karel Lodr, Jan Krumprecht a Václav Šedivý. Sochárske práce realizovali sochári – národní umelci Oskár Kozák, Jan Hana a zaslúžilý umelec František Gibala.

Pomník má výšku 37 m. Päťramenná hviezda na jeho vrchole meria 3,5 m. Čelné steny ohrady pamätníka výtvorne symbolizujú Slovenské národné povstanie a príchod Červenej armády. Na ľavej strane pamätníka je súsošie Útok Červenej armády, na pravej strane reliéf Partizánska hliadka v Slovenskom národnom povstaní. Pred širokým schodišťom pamätníka je bronzová socha sovietskeho seržanta; symbolizuje čestnú stráž, ktorá vzdáva hold nad mohylou padlých. Jej výška je 4 m a jej autormi sú Jan Bartoš a Jan Hana. Po bokoch sokla, na ktorom je postavená socha, sú vysekané položené mramorové lipové vence.

Architektonický komplex pamätníka dotvárajú dve pieskovcové súsošia: Hanovo Stretnutie a Gibalovo Smelý pohľad do budúcnosti. Na štvorcovom piedestáli, obelisku a pylóne pamätníka sú osadené veľkorozmerné mramorové reliéfy: Zdvihnutie zástavy na slávu víťazstva, 9. máj 1945, Ľudia vítajú svojich sovietskych osloboditeľov, Zvítanie partizánov s Červenou armádou a Dedina víta červenoarmejcov. Pri pamätníku pri stene sú vytvorené symbolické mramorové hrobky padlých príslušníkov Červenej armády pechoty, tankistov, delostrelcov a letcov. Na hrobkách sú vytesané symboly rozlišovacích znakov týchto druhov sovietskych zbraní. V štyroch spoločných hrobách je pochovaných vyše 9 000 vojakov Červenej armády

V roku 1974 bol vytvorený na pravej strane pamätníka v blízkosti vojenského múzea Park bojovej techniky, v ktorom je rozmiestnená vojenská bojová technika používaná v čase Karpatsko-duklianskej operácie.

Ústredný vojenský cintorín vojakov Červenej armády z druhej svetovej vojny v Michalovciach je cintorín na ktorom sú pochovaní vojaci Červenej armády, ktorí padli na území Slovenska, pri oslobodzovaní Československa od nacistických okupantov počas Veľkej vlasteneckej vojny a ich počet je asi 17 000. Prvý pamätník Červenej armáde bol v meste odhalený už 23. februára 1945. Doba vzniku ústredného vojenského cintorína sa datuje od 23. marca 1946.

Areál piety na kóte 748 Háj je najväčším vojenským pohrebiskom československých vojakov na Slovensku, ktorí padli počas druhej svetovej vojny na území bývalých okresov Liptovský Mikuláš, Liptovský Hrádok, Ružomberok a Dolný Kubín. Areál piety je cintorínom s pamätníkom a tvoria ho tieto hlavné objekty:

- Pamätník padlým vojakom 1. československého armádneho zboru v Sovietskom zväze.

- Schodisko so súsoším
- Vojenský cintorín

Celý areál bol stavaný v rokoch 1950 – 1961 a slávnostne ho odhalili pri príležitosti 16. výročia oslobodenia mesta Červenou armádou 9. mája 1961. Autormi výtvarného riešenia pamätníka sú architekti Aladár Búzik a Vladimír Bauer. V roku 1963 bol celý areál vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. Areál piety je umiestnený na kóte 748 Háj – Nicovô. Na Háj, ktorý je od mesta vzdialený 3,7 kilometra, vedie udržiavaná cesta a je možné dostať sa tam autom.

Nástupové schodisko vedie od vstupných monumentálnych súsoší, ktoré boli vytvorené tepaním a zváraním ich jednotlivých častí. Vľavo je súsošie „Prísaha“ od akademického sochára Miroslava Ksandraa vpravo „Oslobodenie“ od akademického sochára Alfonza Gromu, ktoré tam boli osadené v roku 1961. Na ľavom podstavci súsošia je aj tento nápis v slovenskom jazyku: „Vy drahí, vraciate nám drahú mať. Kľakáme k hrobom, kde už spíte nemí. A šepkáme len: Viečnaja pamiat! Žijúcim mŕtvym v našej rodnej zemi.“ Na pravom podstavci je ten istý text napísaný v jazyku ruskom. Schodisko je lemované bočnými podstavcami s kovovými vencami a po kamenných schodoch vedie návštevníka na plateau celého areálu.

V desiatich radoch, po oboch stranách schodiska, je 1415 hrobov a je tu pochovaných 1 361 príslušníkov 1. československého armádneho zboru v ZSSR, ktorí padli od januára až do apríla 1945 pri dobývaní mesta Liptovský Mikuláš a počas bojov v okolí Liptovského Mikuláša. Hroby sú lemované jednoduchými kameninovými obrubníkmi.

Samotný pamätník tvorí plateau, odkiaľ sa do výšky dvíha 15 metrov vysoký pylón vyrobený zo spišského travertínu. K terénu je upevnený štyrmi nárožnými soklami s tepanými väzami pre grécky oheň. Driek pylónu má čistú geometrickú podobu, ktorá sa končí kovovým hrotom, na vrchole ktorého je päťramenná hviezda. Od roku 1959 sú v spodnej časti pylónu, umiestnené reliéfy „Uctenie zástavy“ a „Pomoc ranenému“ od akademického sochára Miroslava Ksandra. Od akademického sochára Alfonza Gromu sú reliéfy: „Kladenie venca“ a „Výjav nad hrobom“. Na vojenskom cintoríne vojakov Červenej armády na Bôriku je pochovaných 1786 vojakov, ktorí padli počas oslobodzovania severného Slovenska na Liptove, Orave a v okresoch Bytča, Považská

Bystrica a Žilina. V apríli roku 1945 prebiehali v okolí Žiliny tuhé boje s ustupujúcimi nemeckými vojskami. Na cintoríne sovietskych vojakov umiestnenom na Bôriku je ústredný pamätník postavený podľa plánov sovietskych architektov. Cintorín sa otvoril v roku 1946 pri príležitosti prvého výročia oslobodenia Žiliny dňa 30. apríla 1945. Počas II. svetovej vojny zomrelo v Žiline od 26. augusta 1944 do 29. apríla 1945 spolu 118 príslušníkov nemeckej armády, ktorí tu boli aj pochovaní. V blízkosti vojenského cintorína sa nachádzajú aj zvyšky hrobov a pomníkov obyvateľov Žiliny. Pochovávanie však pre nevyhovujúce podmienky tu bolo ukončené. Dodatočne tu boli pochovaní ešte niektorí dôstojníci červenej armády, ktorých telá boli krátko uložené v malom parčíku za sochou Immaculaty na Mariánskom námestí.

Dva ústredné vojenské cintoríny vo Zvolene ústredný vojenský cintorín Červenej armády. Na ústrednom vojenskom cintoríne vo Zvolene je pochovaných viac ako 17 600 príslušníkov sovietskej Červenej armády. Cintorínu dominuje 15 metrov vysoký pylón a individuálne hroby. V priamom susedstve cintorína Červenej armády sa nachádza ďalší z cintorínov nadnárodného významu ústredný vojenský cintorín Kráľovskej rumunskej armády, kde je pochovaných viac ako 10 300 vojakov Kráľovskej rumunskej armády, ktorí v rokoch 1944 – 1945 zahynuli pri oslobodzovaní nášho územia. Cintoríny padlých sovietskych a rumunských vojakov sú národnými kultúrnymi pamiatkami Slovenskej republiky.

Slavín je bratislavský pamätník sovietskych vojakov padlých počas druhej svetovej vojny na území západného Slovenska. Spolu s cintorínom padlých v prvej svetovej vojne v Petržalke predstavuje jediný vojenský cintorín v Bratislave. Pamätník bol postavený v rokoch 1957 - 1960 a slávnostne ho odhalili pri príležitosti 15. výročia oslobodenia mesta Sovietskou armádou 4. apríla 1960. Autorom výtvarného riešenia pamätníka je slovenský sochár a architekt Ján Svetlík. V šiestich masových a v 278 individuálnych hroboch je tu pochovaných 6 845 vojakov Červenej armády, ktorí padli pri dobývaní mesta počas bojov druhej svetovej vojny v apríli 1945.

KAPITOLA 6

Významné osobnosti regiónu z obdobia druhej svetovej vojny

Premýšľaj, ako veľmi potrebujeme dobré príklady,
a uznáš, že spomienka na veľké osobnosti je práve
taká osožná ako ich skutočná prítomnosť!

Každá veľká, historicky zásadná udalosť má aj svoje výrazné osobnosti či už na strane víťazov, ale aj porazených. Inak tomu nebolo ani kedy vypuklo Slovenské národné povstanie, ktoré bolo namierené proti rozpínavosti Adolfa Hitlera. V svetových i národných dejinách majú významné osobnosti mimoriadne dôležitú úlohu. Sú priekopníkmi, určovateľmi spoločenského, vedeckého i kultúrneho pohybu. Ich význam sa obyčajne nekončí fyzickou smrťou, ale presahuje ďalej, podnetne pôsobí na ďalšie generácie, ovplyvňuje ich myslenie a konanie, slovom - vychováva. V snahe využiť pozitívny príklad významných slovenských osobností jednotlivých regiónov Slovenska počas 2. svetovej vojny a Slovenského národného povstania pre dnešok, radi by sme spomenuli tých, ktorí sa najviac pričínili v tejto ťažkej dobe. Najvýznamnejšie osobnosti čo sa najviac pričínili v Slovenskom národnom povstaní sme uviedli v predchádzajúcej

časti. Týmto chceme sprostredkovať školám, štátnej a verejnej správe i širšej kultúrnej verejnosti. Nazdávame sa, že takáto geografická biografia nebude samoúčelná - pri vyučovaní v školách sa na ňu nedáva dôraz - ale priblíži osobnosti a ich pôsobenia v jednotlivých regiónoch ako "našich rodákov, študentov, spoluobčanov", na ktorých sme nielen hrdí, ale ktorí nám môžu byť aj vzorom. Fašizmus sa podarilo zastaviť a my vám prinášame hlavné oblasti civilného sektoru v ktorých pridali ruku k oslobodeniu Slovenska. Hrdinov je ale podstatne viac. Do boja so zbraňou v ruke sa zapojilo 60 000 vojakov a 18 000 partizánov. No nie len u vojakov a partizánov sa tieto osobnosti regiónoch Slovenska prejavovali, keď si zoberieme do úvahy, že v okypnenej prvej Slovenskej republike boli od 1. januára 1940 znovu vytvorené župy s upravenými hranicami, a to tieto:

- Bratislavská (sídlo Bratislava)
- Trenčianska (sídlo Trenčín)
- Nitrianska (sídlo Nitra)
- Pohronská (sídlo Banská Bystrica)
- Tatranská (sídlo Ružomberok)
- Šariško-zemplínska (sídlo Prešov)

Tieto župy sa ďalej delili na 60 okresov. Na čele okresu stál okresný náčelník. Župy mali podobné hranice ako tzv. veľ župy z obdobia rokov 1923-1928, no štruktúra a právomoci župných orgánov zodpovedali novým totalitným pomerom, keďže Slovensko v tom čase bolo totalitným štátom s vládou jednej strany - HSL'S. Na čele župy stál vládou menovaný župan. Samosprávne funkcie župy vykonával Župný výbor. No nie všetci slovenskí občania prijali vyhlásenie autonómie 6. októbra 1938 a hlavne vznik samostatného štátu 14. marca 1939 s nadšením. Živnou pôdou pre opozíciu boli rozličné názorové prúdy, osobitne medzi členmi bývalých politických strán, ako aj zlikvidovaných spoločenských, odborových, mládežníckych, osvetových, kultúrnych a iných organizácií. Okrem nich to boli najmä predstavitelia demokratickými tradíciami prvej ČSR odchovaná značná časť inteligencie, študujúca a robotnícka mládež, vojaci a dôstojníci, ktorí vyšli z čs. armády. V politických, vojenských a hospodárskych prípravách na ozbrojené povstanie sa rozprúdila spolupráca jednotlivých síl a skupín slovenského hnutia odporu. Jednou z dôležitých zložiek civilného sektoru boli Revolučné národné výbory, ktoré zohrali v prípravách povstania mimoriadne dôležitú úlohu. Okrem svojej základnej funkcie - riadenie a usmerňovanie politickej a organizačnej práce v odboji - sa stali aj výrazom zjednotenia rôznych protifašistických síl, smerov a zložiek. Zároveň ich považujeme za najdôležitejší článok pri získavaní ľudí pre myšlienku ozbrojeného boja a pre zabezpečenie všetkých nevyhnutných praktických príprav v každom okrese, meste a obci. Z veľkej väčšiny sa organizovali z troch hlavných odbojových zložiek, t. j. komunistov, sociálnych demokratov a príslušníkov občiansko-demokratického odboja, prevažne v paritnom tretinovom zastúpení. Vznikli najmä v rokoch 1943-1944. Nie len komunisti, ale i sociálni demokrati sa podieľali na vytváraní a činnosti ilegálnych RNV a NV významnou mierou a vo väčšine prípadov. Bez nich si nevieme predstaviť vznik a činnosť ilegálnych RNV vo Zvolene, v Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici, Kremnici, Žiline, Ružomberku, Liptovskom Mikuláši, Poprade, Martine, Lovinobani, Brezne, Hnúšti, Levoči, Spišskej Novej Vsi, takmer v každom okrese a nie len v sídle okresu, ale i v obciach.

Sieť ilegálnych RNV a NV umožňovala v okresoch zjednotiť protifašistické sily a organizovať prípravu na ozbrojené vystúpenie. Bola to ucelená štruktúra budúcich mocenských orgánov pripravená vystúpiť z ilegality, prevziať výkonnú a správnu moc a vládnuť v krajine.

Nezabúdajme a pootvorme kroniky bojov ktoré ani rokmi nemôžu zostať zabudnuté. Pripomeňme ich súčasnej generácii ako memento tých, ktorí stáli pri jej zrode.

„Okolo 130 tisíc Slovákov bojovalo na frontoch 2. svetovej vojny, ďalší v SNP za slobodu národa. Slovenskí vojaci prešli víťaznou cestou z Buzuluku do Prahy, bojovali vo Francúzku, Anglicku, Poľsku, Juhoslávii, Taliansku, Belgicku, na Blízkom východe ako aj v ďalších teritóriách Európy. Nezvratným faktom zostalo, že najväčšiu ťarchu pri oslobodzovaní našej vlasti niesli armády ZSSR a v jej zväzku bojujúca rumunská armáda. Nemožno opomenúť ani podiel západných spojencov v koalícii.“

Proti takému nepriateľovi ľudstva akým bol hitlerovský fašizmus bolo treba bojovať na všetkých frontoch so všetkými prostriedkami a na rôznych bojiskách. Na tomto boji sa rozhodujúcou mierou podieľali príslušníci osloboditeľských armád, československého armádneho zboru, červená armáda, partizáni a vojaci SNP ako i príslušníci ďalších národov a národností. Najcennejšou zložkou bol boj so zbraňou v ruke.

Spravodlivý smútok, odvaha a statočnosť ako aj odveké túžby po slobode to všetko vyvrelo, čo od vekov bolo skryté v našich Slovenských horách, v Slovenskom Rudohorí, Nízkých Tatier, Rajeckej doliny, Liptovskej doliny, Donoval, Prašivej. Kroniky obcí, miest a dedín vydávajú svedectvo o tom kde sa upierali naše zraky a nádeje. Nezabúdame preto ani s odstupom rokov od SNP a od oslobodenia našej vlasti na tých ktorí nám priniesli slobodu.

Kto boli tí neznámi a známi hrdinovia? Synovia robotníkov, inteligencie, vojaci, partizáni, ktorým nebol ľahostajný osud a budúcnosť našich národov, ku ktorých odkazu a obetiam sa vraciame aj s odstupom rokov. Nie je možné zverejniť všetky mená čo sa podieľali na tejto akcii a preto si dajme za úlohu v jednotlivých regiónoch, okresoch, mestách, obciach zistiť viac o svojich hrdinoch a tak si vytvoriť databázu, tých , ktorí sa najviac pričínili k porážke fašizmu v boji druhej svetovej vojny.

Nemožno zabudnúť minulosť, ak národ chce poznať svoju prítomnosť a vidieť svoju budúcnosť.

Pojmy:

Anšlus ---- násilné pripojenie, zabranie územia cudzieho štátu, anexia; podľa násilného pripojenia Rakúska k Nemecku v roku 1938 = nemecky der Anschluss
atrocitiy

Heimatschutz --- ochrana krajiny a kultúrnych pamiatok

Holokaust --- (v rokoch 1933 – 1945) vyhladzovanie Židov i príslušníkov iných národov al. národností nacistami; úplná skaza, zničenie

Generálny gouvernement

„Podivná vojna“

Retorzia .--- protiopatrenie, odvetné opatrenie; otočenie sa dozadu, obrátenie

Quislingovia alebo tzv. piata kolóna --- zradcovia

„Veľká trojka“

Denacifikácia --- dôsledné odstránenie nacistov a vplyvu nacistickej ideológie z verejného života povojnového Nemecka (požadované Postupimskou dohodou);

Demilitarizácia --- 1. zrušenie al. obmedzenie ozbrojených síl, opevnenia al. len určitých druhov zbraní na celom al. čiastkovom území štátu, odvolávanie, odvolanie vojska odniekiaľ: demilitarizácia pohraničného pásma

2. zbavovanie, zbavenie výbojného vojenského charakteru

Demokratizácia ---- upravovanie niečoho podľa demokratických zásad; organizovanie niečoho na demokratickom základe:

Decentralizácia --- > prenášanie pôsobnosti a právomoci z vyšších orgánov na nižšie (op. centralizácia)

selekcia: triedenie ľudí podľa toho či boli schopní pracovať

schutzzóny --- pásmo ochrany

8. Epilóg

Fašizmus nestačilo poraziť. Mal sa vykoreniť

Táto vojna, ktorú som videl prebiehať po celom svete, je podľa slov pána Stalina vojnou osloboditeľskou. Ide v nej o oslobodenie niektorých národov od nacistickej a japonskej armády a o oslobodenie ostatných od nebezpečenstva spomenutých armád. V tejto veci sme zajedno. Sme zajedno i v tom, že oslobodenie znamená viac ako toto? Špecificky, je zajedno tridsaťjeden Spojených národov, ktoré teraz spolu bojujú, že naša spoločná osloboditeľská práca znamená aj dať všetkým národom slobodu, aby si vládli sami, len čo budú schopné, a hospodársku slobodu, na ktorej každá trvalá samovláda nevyhnutne spočíva?

Už i naše vyhlásenia, za čo bojujeme, vyniesli veľmi jasne najavo naše nepravosti. Keď vravíme o slobode a možnostiach všetkých národov, smiešne paradoxy v našej vlastnej spoločnosti začínajú byť také jasné, že ich už dlhšie nemôžeme zaznávať. Ak chceme hovoriť o slobode, musíme myslieť na slobodu pre ostatných práve tak ako pre seba a musíme myslieť na slobodu pre každého vo vnútri našich hraníc práve tak ako mimo nich.

V bojoch zomrelo 20,000.000 ľudí. Desiatky miliónov mužov, žien a detí zahynuli hladom a chorobami, v koncentračných táborech a komorách smrti. Veľké skladištia v nacistických ex terminálnych strediskách ostali zaplnené obrovským množstvom majetku povraždených mŕtvych, šatstva, detských hračiek a ženských vlasov. Kde voľakedy stály mestá, svetoznáme svojou krásou, tam sa už na nekonečné míle tiahly iba holé múry budov a navŕšené hŕby rumovísk. Po európskych a ázijských svetadieloch, nasiaknutých krvou, túlalo sa nesčíselné množstvo ľudských bytostí, opustených a bez domova. V stopách vojny kráčal hlad, mor, bieda a masová chudoba.

A všetko toto nevysloviteľné utrpenie a skaza pochádzali z divej kontrarevolúcie, ktorá vznikla po prvej svetovej vojne, a z nesmiernych rozmerov svetovej reakcie, ktorá vznikla v ďalších rokoch, aby zmarila demokratické túžby nás ľudstva. To svetové sprisahanie na ochranu výsad niekoľkých utláčaním a zotročovaním mnohých vyvolalo k životu fašizmus. Tá zrada na ľude vyvrcholila nevyhnutne v druhej svetovej vojne.

Jednako z tej temnej a strašnej epochy krvavého teroru, protidemokratických intríg, zradcovstva, fašizmu a totálnej vojny sa vynorili národy sveta triumfálne s takou silou v svojich rukách, akú nikdy predtým v dejinách nemali.

Ohromná väzenská ríša Osi ležala v rozvalinách a oslobodené milióny ľudí neúprosne kráčali k dosiahnutiu svojich dávnych cieľov. Vo východnej Európe veľké úseky pôdy delili medzi schudobnené sedliactvo a rýchle začínali uskutočňovať zázračné rekonštrukčné programy. Indonézia, Indočina, Palestína a Kórea i ostatné koloniálne a polokoloniálne končiny sveta boli v kvase ľudového odboja. Na veľkých kusoch zeme v Číne ľudová revolúcia sa blížila k rozhodujúcej chvíli ako obrovská a nezadržateľná búrka.

V každej krajine srdce ľudí bolo naplnené nádejou na novú éru slobody, priateľstva medzi národmi a trvalého mieru na zemi.

Uholným kameňom svetového mieru a bezpečnosti bola Organizácia spojených národov, a ako každý vedel, plodná činnosť toho orgánu závisela v podstate od udržania tesného spojenectva, ktoré sa ukulo za vojny medzi západnými demokraciami a Sovietskym zväzom.

Ale na oboch stranách Atlantiku boli mocné reakčné sily, ktoré mali nepatrný záujem na udržaní tohto spojenectva. Ich hlavnou starosťou, tak ako po prvej svetovej vojne, bolo ochrániť si nežiadateľné práva, zamedziť valiaci sa príboj demokratickej revolty a nastoliť zastarali systém minulosti. A znova bolo počuť kontrarevolučné volanie do medzinárodného križiackeho ťaženia proti "komunizmu" v súvislosti s bojom proti svetovej demokracii.

Sotva šesť mesiacov po víťazstve nad Japonskom Winston Churchill vzápätí ničivej porážky svojej konzervatívnej strany v Anglicku a pred hroziacou krízou Britskej ríše opäť objavil "nebezpečenstvo boľševizmu". Vo veľmi propagovanej reči, prednesenej v Spojených štátoch 5. marca 1946, Churchill volal do proti sovietskej aliancie medzi Veľkou Britániou a Spojenými štátmi "proti vzrastajúcemu ohrozeniu a nebezpečenstvu kresťanskej civilizácie" so strany ruského komunizmu. Churchillova reč, ktorá vzbudila medzinárodnú senzáciu, bola prednesená pri príležitosti, za ktorej Churchillovi vo Fultone v štáte Missouri udelila univerzita Westminster College čestný akademický titul. Málo známa univerzita bola približne 150 míľ od domovského mesta prezidenta Trumana Independence, a prezident, ktorý si už vopred prečítal Churchillovu reč, sa okato zúčastnil na príležitosti, za ktorej bola prednesená.

Základným cieľom Spojených národov bolo jednoznačné zničenie fašizmu na svete, ale pri podporovaní pripustenia Argentíny na sanfranciskú konferenciu americkí a britskí delegáti sa zastávali veci fašistickej mocnosti a neodporovali jej. Za takých spôsobov anglická a americká vláda nastolili takzvanú "ostro proti ruskú" politiku .

V ďalších mesiacoch sa tá politika stala prevládajúcou politickou orientáciou vlády Veľkej Británie a Spojených štátov. Povojnová zrada základných zásad Spojených národov sa tak zrejme nikde neprejavila, ako v politike britskej a americkej vlády voči svojmu nedávnemu arcinepriateľovi, Nemecku.

Mnoho mesiacov po nemeckej kapitulácii uniformované jednotky nemeckého vojska v celkovej sile temer 500.000 mužov boli ešte stále nedotknuté na nemeckom území, obsadenom Britmi, a v americkej okupačnej zóne americká armáda vystroj ováľa a vyzbrojovala tisíce fašistických poľských, juhoslovanských a ukrajinských vojakov, aby slúžili v "rotách pracovnej služby" a ako "strážni". "Veľa členov týchto služobných rôť," "je tak antisemitsky proti rusky založených ako každý nacista." Mnoho z nich, bojovalo na východnom fronte po boku nacistického Wehrmachtu. Nemci, vždy dobrí vojaci, by radšej bojovali proti svojim historickým nepriateľom - Mongolo-Slovanom východnej Európy - než proti svojim pokrvným bratom na západe - Škandinávcom, Britom, Američanom a Francúzom... Pred mnohými a mnohými rokmi sme upozorňovali, že Franklin Delano Roosevelt všetko stavia v tejto vojne na zlú kartu - že pokiaľ európsky kontinent môže zaujímať prísne izolacionistickú Ameriku, má byť skôr pod nemeckou nadvládou než pod Jožkom Stalinom."

A vari v iných štátoch, ktoré počas vojny, ale aj pred ňou paktovali s Berlínom prebiehala denacifikácia ináč? Napríklad v takom Maďarsku alebo v Chorvátsku? A čo v Rakúsku, ktoré splynulo už v roku 1938 s Nemeckom? A v samotnom Nemecku, rozdelenom na štyri okupačné zóny?

Budapešť mala benevolentný postoj k „fašistickým elementom“. Maďari sa vyhovárali, že nemajú koho súdiť, lebo všetci ministri z obdobia Horthyho a Szálasiho vlády zavčasu emigrovali. Emócie sa trocha utíšili, až keď západné mocnosti niektorých vydali do Maďarska, kde ich postavili pred ľudové súdy. Ferenc Szálasiho popravili, Miklós Horthy vďaka vysokému veku a vplyvu USA mohol dožiť v exile.

V Rakúsku sa pôvodne nekompromisné opatrenia takisto utopili v mori dotazníkových formulárov, ktoré sa často falšovali alebo ich nemal ani kto vyhodnocovať. To platilo už aj o prvom období, keď očistu riadili okupačné orgány, a dvojnásobne po apríli 1946, keď túto agendu prevzala v plnom rozsahu rakúska vláda. Musela pravidelne skladať účty o úspechoch denacifikácie, koľko nacistov bolo za určité obdobie internovaných, odsúdených alebo suspendovaných. Avšak čoraz častejšie predkladala zoznamy s „mŕtvymi dušami“ – buď s nebožtíkmi, dlhodobo nezvestnými, alebo s tými, ktorých suspendovali vzhľadom na vysoký vek alebo vážne ochorenie. Skutočných vinníkov nacistických represálií rakúske úrady nezriedka kryli. Ak sa na to prišlo, mali univerzálnu výhovorku: dotční sú ako odborníci zatiaľ nenahraditeľní. Dostali výnimku, z výnimiek sa však stávalo pravidlo.

Za vzor denacifikácie vydávajú niektorí autori povojnové Nemecko. V hlavnom norimberskom procese s pohlavármi Tretej ríše i v nasledujúcich dvanástich procesoch s obžalovanými veliteľmi, právnikmi, lekármi atď. sa zrodila legenda o výhradnej zodpovednosti Hitlera a jeho kliky za nacistické zločiny. „Ostatných to akoby oslobodzovalo od viny.“ No a potom program individuálne vnímanej a zároveň formálnej politickej očisty nahradil antifašistické reformy, ktoré mali spretrhať všetky väzby spoločnosti na myšlienkový svet národného socializmu.

To nás vracia na Slovensko a do bývalého Československa. Aj tu treba rozlišovať prvý rok po vojne zhruba do parlamentných volieb v máji 1946, keď zásady dôslednej očisty spoločnosti od hnedého moru otupil zápal politického boja. Navyše, rozpory vnútri proti hitlerovskej koalícii vyústili postupne do studenej vojny medzi veľmocami. Na jej viditeľných i neviditeľných frontoch našli nečakané uplatnenie aj stíhaní vojnoví zločinci a kolaboranti. Spomedzi Slovákov stačí spomenúť Ferdinanda Ďurčanského či Ladislava Nižňanského.

Slovensko sa malo rázne vyrovnáť s fašizmom hneď po vojne, dodnes dopláca na vtedajšiu humánnosť. Aj takéto hlasy zaznievajú v súvislosti s príchodom Kotlebovej strany do parlamentu. Na Slovensku popravili nielen exprezidenta Tisa. Už v júni 1946 vyniesol Národný súd v Bratislave rozsudok smrti aj nad bývalým predsedom slovenskej vlády Vojtechom Tukom. Na popraviská poslali ľudové, tzv. retribučné súdy, zriadené iba na tento účel, celkom 40 Slovákov, 27 Nemcov a 9 príslušníkov iných národností.

Niečo vyplynulo z odlišností situácie v protektoráte a vo vojnovom Slovenskom štáte – tam trvala nemecká okupácia sedem rokov, tu deväť mesiacov – ale veľa treba pripísať na vrub slovenskej „holubičej povahe“, tunajšiemu rodinkárstvu, kamarátšoftom

i politickej skorumpovanosti súdov. Hriechy sa totiž vo veľkom odpúšťali aj funkcionárom gardy a ľudovej strany, ak prebehli na druhú, komunistickú stranu. Odvšivovacia akcia proti fašistickému nánosu na duševnom poli je iba na začiatku. Ešte aj v roku 1960 zistili v radoch KSS takmer 3 250 bývalých funkcionárov HSLŠ a Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy. Uvádza to tajná správa, ktorú si vyžiadalo ústredie KSČ.

Obžalovali, pravda, oveľa viac ľudí – vyše 22-tisíc, z nich aj odsúdili bezmála 9-tisíc osôb. Na základe uložených trestov prišla k záveru, že české postupovali prísnejšie. Na Slovensku takmer dve tretiny obžalovaných dostali tresty do jedného roka straty slobody alebo len "verejné pokarhanie" – tak skončilo až 32 percent káuz. Iba v 842 prípadoch bol trest vyšší ako 5 rokov straty slobody. Navyše bolo častým javom zmiernenie trestu alebo predčasné prepustenie z výkonu trestu (vo februári 1949 si odpykávalo trest uložený ľudovými súdmi už iba 464 odsúdených). Takéto javy sa zrejme vyskytovali aj pri povojnových previerkach na Slovensku. Podľa spomienok pamätníkov ich však charakterizoval najmä číry formalizmus. Preverovaný vyplnil dotazník a pravdivosť jeho vyjadrení už spravidla nikto neoveroval. A tak zo 6 411 učiteľov suspendovali len 63, aj to len predbežne. V mnohých školách totiž nemal po vojne kto vyučovať. Navyše, učitelia mali už preverovania plné zuby. Vtedajších päťdesiatnikov postihlo už tretíkrát počas ich pracovnej kariéry. Prvé absolvovali po vzniku ČSR, druhé po vyhlásení Slovenského štátu a tretie teraz...

Osadenstvo úradov – od ústredných až po okresné – takisto ostalo viac-menej v predchádzajúcom zložení. Zmenili sa názvy inštitúcií, obmenili sa ich vedúci funkcionári, ale výkonný aparát, odborníci, inžinieri, technici zostali väčšinou na svojich miestach. Napokon, kto by ich vtedy nahradil?, aj vďaka nim – riaditeľom, inžinierom, technikom – sa „vojnou prizabité Slovensko pozviechalo na nohy“ už v priebehu prvých troch rokov po strašnej vojne.

Pokojnejšie ako v Česku prebehlo na Slovensku aj povojnové vysídľovanie nemeckej menšiny, ktoré z dnešného pohľadu pôsobí ako etnická čistka. Nevyskytli sa tu také excesy a násilnosti ako v Česku, konštatujú historici. Napokon, prevažná väčšina karpatských Nemcov, okolo 100-tisíc, navždy opustila Slovensko ešte pred príchodom Červenej armády. Ich odsun od jesene 1944 zabezpečovala Karmasinova Deutsche Partei, strana skrz-naskrz preniknutá nacionálnosocialistickou ideológiou. Jej členmi sa počas vojny stala väčšina tunajších Nemcov. Ale miernejšie ako v Česku sa na Slovensku aj „odvšivovalo“, použijúc vtedajší Husákov slovník, mravná a ideová očista spoločnosti bola stále „iba na začiatku“.

A tak si odpovedzme sami: mohli sa Európa, svet a s ním aj Slovensko po tej strašnej vojne úplne vyliečiť z nákazy hnedým morom?

Kódové mená operácií

V tabuľke sú uvedené nielen kódová mená bojových operácií, ale aj kódové označenia geografických miest, oblastí a pod.

NEMECKÉ

Achse	obsadenie Talianska v septembri 1943
Adlershorst	Hitlerov hlavný stan na Obersalzbergu
Adlertag	počiatok leteckej ofenzívy proti Británii 1940
Afrika	veliteľský vlak OKW
Alarich	oslobodenie duceho (Skorzeny september 1943)
Albrecht I.	zatýkanie v protektoráte 1. septembra 1939
Amerika	Hitlerov vojenský vlak
Anton / Attila	obsadenie južné Francúzsko (Vichy), november 1942
Asien	Göringův vojenský vlak
Aussenjade	plán na námorné odstreľovanie Beluše, 1943
Barbarossa	útok na ZSSR v roku 1941
Blau	letné južnej ofenzíva 1942
blitz	vzdušná ofenzíva proti Británii 1940
Borkurmriff	plán na námorné odstreľovanie lokangy, 1943
Boxkampf	útok na sovietske predmostie u Novorossijsk, apríl 1943
Braunschweig	prvej fázy operácie Blau, jún-júl 1942
Brunhilde	evakuácia vojsk z kubánskeho predmostie, 1943
Buchenwald	útok na Narva, júl 1944
Cerberus	preplávanie La Mancha (Scharnhorst, Gneisenau a Prinz Eugen) február 1942
Damokles	obsadenie ostrova Samos november 1943 (nový názov)
Danzig	kódový signál k začatiu Fall Gelb
Donnerschlag	neuskutočnený plán prielomu 6. armády z obkľúčenia pri Stalingrade
Edelweiss	útok na Kaukaz, leto 1942
Eisbär	obsadenie ostrova Kos po kapitulácii Talianska október 1943
Eisstock	útok Luftwaffe proti Nevsky flotile, apríl 1942
Felix	plánovanej dobytie Gibraltáru
Frühlingserwachen	Maďarsko marec 1945
Frühlingswind	Tunis február 1943
gelb	útok na Francúzsko v máji 1940
Greif	záškodnícke operácie pri útoku v Ardenách v decembri 1944 (Skorzeny)
Grün	plán dobytie Československa v roku 1938
Herbstnebel	nový názov operácie v Ardenách 1944

Herkules	plánovaná invázia na Maltu
Juno	námornej operácie Nórsko jún 1940
Kartoffelernte mit Prämie	odzbrojenie slovenských jednotiek v auguste 1944
Kreuzotter	protipartizánskej operácie v Grécku júl 1944
Lehrgang	stiahnutia zo Sicílie v auguste 1943
leopard	plán obsadenie ostrova Leros po kapitulácii Talianska
lila	obsadenie francúzskeho prístavu Toulon, november 1942
Liège	neúspešný pokus zastaviť Američanmi u Avranches, august 1944
Margarethe Aj	obsadenie Maďarska v marci 1944
Marita	obsadenie Juhoslávie a Grécka v apríli 1941
Märzwirbel	obsadenie Čiech a Moravy 1939
Merkúr	invázia na Krétu v máji 1941
Mickey Mouse	únos Miklosa Horthyho v októbri 1944
Nordwind	neúspešný nemecký útok v Alsasku december 1944 - január 1945
Ochsenkopf	neúspešná ofenzíva v Tunise február-marec 1943
Ostfront	výpad proti konvoji JW-55B, december 1943
Otto	anšlus Rakúska 1938
panther	protipartizánskej operácie v Grécku október 1943
Panzerfaust	obsadenie budapeštianskeho hradu (Skorzeny november 1944)
Paukenschlag	Operácia nemeckých ponoriek pri východnom pobreží USA, jar 1942
Poseidon	plán obsadenie ostrova Samos po kapitulácii Talianska
Regenbogen	útok na konvoj JW-51B, december 1942
Regenbogen	zničenie lodí vlastné posádkou, máj 1945
Rheinübung	námornej operácie Bismarck 1941
richard	plán obsadenie Španielska
robinson	vojenský vlak OKL počas operácie Gelb
Rösselsprung	operácie proti Títovi apríl-jún 1944
Rösselsprung	útok na konvoj PQ 17
rot	druhá fáza ťaženia vo Francúzsku 1940 (po Fall Gelb)
Schwarz	ofenzíva proti Títovi máj-jún 1943
Seelöwe	plánovaná invázia na Britské ostrovy v roku 1940
Sichelschnitt	priechod Ardeny k La Mancha v roku 1940
sonnenblume	nasadenie expedičného zboru v Afrike, február 1941
Steinhäger	útok na Narva, jún 1944
Störfang	dobytie Sevastopole, jún 1942
Taifun	neúspešný pokus o dobytie Moskvy v roku 1941

Taifun	obsadenie ostrova Leros v novembri 1943 (nový názov)
Tanne Ost	výsadok na ostrove Suursaari, september 1944
Tanne West	plán na obsadenie Alandských ostrovov, 1944
Theseus	Rommelova letná ofenzíva 1942 (dobytie Tobruku)
Trappenjagd	ofenzíva na Kryme, máj 1942
Ulm	plánovaný diverzný útok na Magnitogorsk (vysoké pece)
Wacht am Rhein	Ardeny 1944 (pôvodné označenie)
Walpurgisnacht	evakuácia Gdanskej zátoky, január-apríl 1945
weiss	dobytie Poľska v septembri 1939
Weserübung	útok na Dánsko a Nórsko 1940
Wirbelwind	ofenzíva skupina armád Stred v auguste 1942
Wolfschanze	Hitlerov hlavný stan vo východnom Prusku
Wunderland	operácie proti sovietskym konvojom v Karskom mori, august 1942
Zitadelle	Kursk 1943
Zitronella	ostreľovanie Špicbergov, september 1943

SPOJENCI

Accolade	plán vylodenie na Rhodos prelom 1943/1944
agreement	nájazd commandos na Tobruk, september 1942
Alsos	transport nemeckých odborníkov na jadrovú techniku do USA 1945
Anvil	invázie do južného Francúzska 1944 (pôvodný názov)
Arcadia	britsko-americká konferencia vo Washingtone december 1941
avalanche	vylodenie u Salerna v južnom Taliansku septembri 1943
Bagration	sovietska letná ofenzíva 1944
Baricade	nájazd commandos na Pointe de Saire, august 1942
Basalt	nájazd commandos na ostrov Sark, október 1942
Battleaxe	anglická protiofenzíva v severnej Afrike jún 1941 (Wavell)
Baytown	vylodenie v Kalábrii septembri 1943
Bertram	dezinformačnú kampaň pred El Alamein 1942
Bluecoat	britská ofenzíva k podpore operácie Cobra, júl-august 1944
bodyguard	dezinformačnú kampaň pred inváziou (Pas de Calais)
bodyline	obrané opatrenia a sledovanie vývoja ňom. rakiet (pôv. názov)
Bolero	presun amerických vojsk a materiálu do Británie 1942-44
Branford	nájazd commandos na Ste Honorine, september 1942
brevity	protiútok v severnej Afrike pred operáciou Battleaxe máj 1941
Callender	plán posilnenie letectva na Malte z WASP, apríl 1942

Catapult	eliminácia francúzskeho flotily po porážke Francúzska v lete 1940
Chastity	príprava pre zásobovanie vylovených vojsk v Normandii
Clarion	anglo-americká letecká ofenzíva pred prekročením Rýna
cobra	americký pokus o prielomu z predmostie západne od St. Lo, júl 1944
Compass	anglická ofenzíva v severnej Afrike december 1940 (Wavell)
Crossbow	obranne opatrenia a sledovanie vývoja ňom. rakiet
Crusader	anglická ofenzíva v severnej Afrike november 1941 (Auchinleck)
D	britsko-francúzsky obranný plán 1940
demon	ústup britského expedičného zboru z Grécka, apríl 1941
Diadem	ofenzíva v Taliansku máj 1944
Dragoon	invázie do južného Francúzska 1944 (nový názov)
Dryad	nájazd commandos na Isle casque, september 1942
Dynamo	evakuácia Dunkerque 1940
Epsom	Montgomeryho ofenzíva k dobytíu Caen 1944
Eureka	konferencie Veľké trojky v Teheráne november 1943
Excess	konvoj na Maltu január 1941
Fahrenheit	nájazd commandos na Pointe de Plouezes, november 1942
Fortitude	dezinformačnú kampaň pred inváziou v Normandii
Foxley	plán atentátu na Hitlera
Franklin	nájazd commandos na nemeckej "Lamače blokád" v Bordeaux, december 1942
Freshman	nájazd commandos na výrobnú ťažkej vody vo Vemorku, november 1942
Fuller	plán RN a RAF na zničenie Scharnhorst a Gneisneau pri ich výstupe z Brestu v La Manche
Gold	označenie pláže v Normandii
Goodwood	neúspešný Montgomeryho pokus o prielom z predmostie v Normandii
Gomorra	zničenie Hamburgu 1943
Grenade	postup k Rýne u Düsseldorfe február 1945
gymnastu	spojenecký plán na vylodenie v severnej Afrike
Harpoon	konvoj na Maltu jún 1942
Husky	invázie na Sicílii v auguste 1943
Hydra	letecký útok na Peenemünde v auguste 1943
Hydra Norsk	likvidácia závodu na ťažkú vodu v Nórsku
Jubilee	výsadok u Dieppe august 1942
Juno	označenie pláže v Normandii
Kindos	diverzné operácie v Grécku 1944

Kutuzov	severnej sovietska protiofenzívu pri Kursku
Ladbroke	kluzákový výsadok u Syrakúz, júl 1942
Lightfoot	El Alamein november 1942
Lustre	vylodenie britského expedičného zboru v gréckom Pireus, marec 1941
Manhattan	vývoj atómovej bomby v USA
Manna	operácie v Grécku septembri 1944
Market Garden	Arnhem 1944
Maurice	vylodenia u Namsos a postup na Trondheim Nórsko apríl 1940
Menace	britsko-francúzsky pokus o vylodenie v Dakare 1940
Mincemeat	dezinformačnú kampaň pred inváziou na Sicílii
Mulberry	označenie umelých prístavov pri invázii v Normandii
Musketoon	nájazd commandos na hydroelektrárň v Glomfjord, septembri 1942
Neptún	námornej časť operácie Overlord
Octagon	britsko-americká konferencia v Quebecu, septembri 1944
Omaha	označenie pláže v Normandii
Oregon	pôvodný názov pláže Utah
Overlord	invázia do Normandie v júni 1944
Paperclip	transport nacistických vedcov do USA po vojne
Pedestal	konvoj na Maltu august 1942
Plunder	prekročenie Rýna marec 1945 (Montgomery)
Pluto	podmorské potrubie do Normandie, 1944
Point-blank	kombinovaná bombardovacie ofenzíva
Priceless	celkový plán vylodenie Spojencov v Taliansku 1943
Quadrant	britsko-americká konferencia v Quebecu august 1943
R-4	plán výsadku v nórskech prístavoch apríl 1940
Rosie	diverzné operácie v Provence, august 1944
round Up	americký plán invázie v západnej Európe v roku 1943
Rumjancev	južné sovietska protiofenzívu pri Kursku
Sextant	britsko-americká konferencia v Káhire november 1943
Shingle	operácia shingle január 1944
Sickle	postup z juhu na Trondheim Nórsko apríl 1940
Slapstick	vylodenie u Tarentu v južnom Taliansku septembri 1943
Sledgehammer	plán vylodenie v Európe v roku 1942
source	útok britských miniponoriek na Tirpitz, september 1943
Spring	kanadský pokus o prielom z predmostie z Caen do Falaise, júl 1944
Statesman	pôvodné označenie plánu Diadem
Stonehenge	konvoj na Maltu, november 1942

Strangle	letecká ofenzíva Taliansko 1944
Substance	konvoj na Maltu júl 1941
supercharge	postup po prielomu u El Alameinu
sword	označenie pláže v Normandii
symbol	britsko-americká konferencia v Casablance január 1943
terminal	konferencie v Postupime, júl 1945
the Battle of the Bulge	bitka o výbežok, americkej označenie bitky v Ardenách
Tiger	konvoj na Maltu máj 1941
Torch	invázia do severnej Afriky v novembri 1942
Totalize	neúspešný britský útok od Caen k Falaise, august 1944
Trident	britsko-americká konferencia vo Washingtone máj 1943
tube Alloys	vývoj atómovej pumy v Británii
Ultra	dešifrovanie správ Enigmy
urán	sovietska južnej ofenzíva, november 1942
Uranus	obkľúčení Nemcov pri Stalingrade
Utah	označenie pláže v Normandii
véritable	postup k Rýne v Holandsku február 1945
Vigorous	konvoj na Maltu, jún 1942
Whitebait	krycie útok na Berlín počas bombardovania Peenemünde
Wilfred	britský plán intervencie v Nórsku apríl 1940

9. Použitá literatúra a publikované dokumenty

BEER, F. a kol.: Dejinná križovatka. Bratislava 1964,

CHURCHILL, V.S. (1992) Druhá svetová válka

ČERNÁK, T. MOCKO, M. (2016) Husák v odboji a SNP 1938-1945

EWANS, J.R. (2006) Nástup tretej ríše

- JABLONICKÝ, J. (1969, 2009) Z ilegality do Povstania
JABLONICKÝ, Jozef Za česť generála Viesta
JABLONICKÝ, J. Glosy o historigrafii SNP
JABLONICKÝ, J. Povstanie bez legénd
HUSÁK, G.: Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní. Bratislava 1974,
KERSCHAW, I. (2017) Do pekel a zpět Europa 1914-1945
KOEPECKÝ, V.: ČSSR a KSČ. Praha 1960,
KRÁL, V.: Osvobození Československa. Praha 1975
MIČEV, S. PhDr a kol. (2000) Slovenské národné povstanie 1944
NOSKO, J. (1994) Takto bojovala Povstalecká armáda
PREČAN, V.: Slovenské národné povstanie — Dokumenty. Bratislava 1965
RÁKOŠ, E.: Slovenské národné orgány v dokumentoch, I. Bratislava 1977,
TAKÁČ, L. (1994) SNP V PAMÄTI NÁRODA
SNYDER, T. (2015) Čierna zem Holokaust ako história a varovanie
SNYDER, T. (2013) Krvavé územie Európa medzi Hitlerom a Stalinom
SVOBODA, L. (1974) Z BEZULUKU DO PRAHY
SYRNÝ, M. a kol. (2009) Kolaborácia a odboj na Slovensku a krajinách
Nemeckej sféry vplyvu v rokoch 1939-1945
SÝRNÝ, M. a kol. (2014) Slovenské národné povstanie Slovensko a Európa
v roku 1944
VNUK, F. (1964) Neuveriteľné sprísahanie, Middletown, USA,
WITTMAN, R.K. (2017) DIABLOV DENNÍK

Dejiny Slovenského národného povstania 1944. Zv. 4. Bratislava 1984

Partizánske akcie v národnom povstaní, Bratislava 1945

Partyzánské hnutí v Československu za druhej svetovej války, Praha 1961

Vojenské akcie v národnom povstaní , Bratislava 1945

Priezvisko autora/Názov knihy

Wikipedia, osobnosti SNP

Wikipedia, Osobnosti druhej svetovej vojny podľa štátov,

Wikipedia, Druhá svetová vojna, Slovenská armáda, Slovenské národné povstanie

10. Podakovania

Sem vložte obsah...

Podakujte najdôležitejším ľuďom, ktorí vás inšpirovali a pomáhali vám počas procesu písania a publikovania vášho diela. Trocha sa to podobá strane s venovaním, ale tu môžete uviesť viac ľudí.

11. O autorovi

Sem vložte obsah...

Túto stranu napíšete v tretej osobe. (Napríklad použite „autor“ alebo vaše meno, nie „ja“). Uvedené informácie vytvárajú vašu dôveryhodnosť u čitateľov. Nepoužívajte príliš veľa slov. Jednoducho poskytnite informácie o svojom zázemí a odborných znalostiach na tému svojej knihy, ako aj ďalšie informácie, ktoré budú vytvárať dôveryhodnosť. Príklad:

1. Odborné a osobné úspechy súvisiace s touto témou
2. Zoznam ďalších publikovaných diel a prepojenie na vašu webovú lokalitu
3. Informácie o dosiahnutom vzdelaní
4. Uveďte iných renomovaných odborníkov v danej oblasti, s ktorými ste spolupracovali
5. Kde bývate, aký je váš rodinný stav, aké máte záľuby a pod.